ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY ATATÜRK RESEARCH CENTER

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Journal of Atatürk Research Center

CİLT/VOLUME: **XXIX** | KASIM/NOVEMBER: **2013** | SAYI/ISSUE: **87**

ISSN 1011 - 727X

Mart, Temmuz ve Kasım Aylarında Yayımlanan Hakemli Dergi
Peer Reviewed Journal Published in March, July and November

Levent Şahverdi Arşivi

BU SAYININ HAKEMLERİ / ABRITRALS FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Seriye SEZEN	TODAİ
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah YILMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Barış ÖVGÜN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur ÜNAL	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gülmisal EMİROĞLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ
JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH CENTER

CİLT/VOLUME: **XXIX** KASIM /NOVEMBER: **2013** SAYI/ISSUE: **87**

Sahibi / *Owner*

Atatürk Araştırma Merkezi adına Başkan / *Owner on behalf of Atatürk Research Center*
Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN

Editörler / *Editors*
Prof. Dr. Selma YEL
(Gazi Üniversitesi)
Mukaddes ARSLAN

Yayın Kurulu / *Editorial Board*
Prof. Dr. Mehmet CANATAR
(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Çağrı ERHAN
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ
(Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU
(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Selma YEL
(Gazi Üniversitesi)
Nihat BÜYÜKBAŞ
(Atatürk Araştırma Merkezi Başkan Yrd.)

Yazı İşleri Müdürü / *Journal Administrator*
Hüseyin TOSUN

HABERLEŞME / *INFORMATION*
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Caddesi No: 19 06520 Balgat / ANKARA
Tel: (0 312) 285 65 11 - 285 55 12 • Fax: (0 312) 285 55 27
e-mail: dergi@atam.gov.r. • web: http://www.atam.gov.tr.

Basıldığı Yer: Üç S Basım Limited Şirketi - Tel: 0 312 395 94 45
Basım Tarihi: Nisan 2015 - Ankara

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

Erol EVCİN — Kazım Karabekir Paşa'nın Basında Neşredilen Tarihi Mektupları ve Bunların Kamuoyundaki Yansımaları
Historic Letters of Kazım Karabekir Pasha Published in Press and Their Reflections in Public Opinion 1

Cengiz ŞAVKILI
Tülay AYDIN — Atatürk Döneminde Bürokrasinin Yeniden Yapılandırılması
Restructuring Period of Atatürk Bureaucracy ... 67

Şemseddin KOÇAK
Oğuz KUTLU
Hüseyin UÇAR — Adana İlköğretim Okulları I. ve II. Kademesinde Atatürkçülükle İlgili Konuların Eğitim ve Öğretimine Yönelik Bir Program Değerlendirme Çalışması
A Program Evaluation Study Towards Education and Training of Topics Related to the Kemalism in Elementary Schools in Adana Province 91

Nuri KÖSTÜKLÜ — Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne Ait Bazı Belgeler
Some Documents Relating to Kiğı Association for the Defence of National Rights 141

Nihat BÜYÜKBAŞ — Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Etkileri
The Human Raising System of the Ottoman Empire and Its Effects on the Establishment of the Republic of Turkey.....199

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 2013 Yılı Dizini 229
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Yayın İlkeleri..... 231
Journal of Atatürk Research Center Editorial Principles..... 237

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'NIN BASINDA NEŞREDİLEN TARİHÎ MEKTUPLARI VE BUNLARIN KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI

Erol EVCİN*

ÖZET

Türk İstiklal Savaşı'nın önde gelen komutanlarından biri olan Kâzım Karabekir Paşa, askeri ve siyasi faaliyetlerinden "ari" ve "menkub" bir yaşam sürdürdüğü 1933 yılı itibariyle Milliyet gazetesinde neşredilen ve Millî Mücadele dönemindeki hadiselere yer veren "Ankaralının Defteri" adlı yazı dizisi münasebetiyle kendisine birtakım itham ve eleştirilerde bulunulduğunu görmüştür. Her türlü tehlikeyi ve badireyi göze alarak atıldığı istiklal mücadelesinde yaptığı çalışmaların göz ardı edildiğini ve ülkesi için canla başla icra ettiği kutsal vazifeye gölge düşürülmek istendiğini düşünmesi nedeniyle bunlara cevap verme gereği hissetmiş, bu nedenle bahsi geçen gazetede yayımlanmak üzere söz konusu döneme ait hatıralarını içeren bir dizi mektup kaleme almıştır. Mütareke döneminden Cumhuriyet'in ilanına uzanan sürece dair bilinen bilgilerin dışında ciddi iddiaları içeren ve dönemin önde gelen diğer basın organlarında da yer bulan bu mektuplar Hükûmet erkânında, münevverler arasında ve kamuoyunda önemli bir etki yaratmış ve esaslı tartışmalara yol açmıştır.

Bu makale; dönemin gündem yaratan tartışmalarını yayımlayan gazetelerden ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki vesikalardan istifade edilmek suretiyle Karabekir Paşa'nın söz konusu mektuplarının kamuoyunda yarattığı etkiyi ve bunun neticelerini ortaya koymak üzere kaleme alınmıştır. Bu münasebetle basına yansıyan tartışmaların aktörlerinin söylemlerine ve iddialarına geniş çaplı olarak değinilmek suretiyle konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalara ayrı bir derinlik kazandırılmış ve ilk defa olarak da tartışmaların kamuoyundaki yansımalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kâzım Karabekir Paşa, Gazi Mustafa Kemal, Milli Mücadele, Milliyet Gazetesi, Millici, Ankaralının Defteri.

* Dr., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara/Türkiye, erol.evcin@kulturturizm.gov.tr

Levent Şahverdi Arşivi

HISTORIC LETTERS OF KÂZIM KARABEKİR PASHA PUBLISHED IN PRESS AND THEIR REFLECTIONS IN PUBLIC OPINION

ABSTRACT

Being one of the prominent commanders of Turkish Independence War, Kâzım Karabekir Pasha found that some accusations and critics were forwarded to him on the occasion of the article series named "The Book of Native of Ankara" including the events of National Struggle and published at Milliyet newspaper by 1933 when he kept a "downfallen" and "freefrom" military and political activities. He felt the necessity of responding to such because he thought that his works in the independence struggle in which he was engaged by taking any risk of danger and hardship were ignored and the holy duty he executed earnestly for his country was tried to be overshadowed, and due to this reason, wrote a series of letters containing his memoirs of the period in question. Containing serious claims other than known in formation pertaining to the process from the armistice period to the announcement of the Republic and finding a place in the other leading press organs of the period, these letters have created a significant influence at the Government level, among the intellectuals and in the public opinion and caused thorough debates.

This article is written to reveal the influence created in the public opinion by the said letters of Karabekir Pasha and the results of this by making use of the newspapers which published the agenda creating discussions of the period and the papers in Prime Ministry's Republic Archive. The studies made concerning the matter have gained specific depth at this occasion by referring in detail to the discourses and claims of the actors of the debates reflected at the press and the reflections of the discussions in the public opinion are included for the first time.

Key Words: Kâzım Karabekir Pasha, Gazi Mustafa Kemal, Turkish National Struggle, Milliyet Newspaper, Millici, The Book of Native of Ankara.

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş

Bu çalışma kapsamında 1933 yılında Milliyet gazetesinde Millici müstearıyla kaleme alınan "Ankaralının Defteri" başlıklı yazı dizisi münasebetiyle Millî Mücadele dönemindeki birtakım düşünce ve faaliyetlerinden dolayı Karabekir Paşa'ya yapılan ima, itham ve eleştiriler ile Karabekir Paşa'nın bunlara verdiği cevaplar ele alınmıştır. Bu münasebetle ortaya çıkan münakaşalar, tartışmaların merkezini teşkil eden Milliyet gazetesi başta olmak üzere olayın takibini yapan dönemin diğer önemli basın organlarından Cumhuriyet, Vakit, Akşam, Hâkimiyet-i Milliye ve Son Posta gazetelerinin incelenmesi suretiyle ortaya konulmuştur. Ayrıca Karabekir Paşa'nın notlarından derlenerek hazırlanan "Bir Düello ve Bir Suikast"[1] adlı eser de Milliyet gazetesi üzerinden basında yer alan söz konusu konuya ilişkin tartışmalara ve sonrasındaki gelişmelere yer vermesi nedeniyle istifade ettiğimiz kaynaklar arasında yer almıştır. Bu tarihî tartışmaların kamuoyunda yarattığı etkiyi görmek üzere de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan ve gizliliği 19 Nisan 2011 tarih ve 2730 sayılı onay ile kaldırılan istihbarat raporlarından istifade edilmiştir.

İnceleme konumuz dâhilinde Millici ve diğer yazarlar ile Karabekir Paşa arasında meydana gelen tartışmalar sırasında sarf edilen ima, itham ve eleştirilerin doğruluğunun ya da yanlışlığının teyidi, tekzibi ve eleştirisine girişilmemiş, mevzunun daha iyi anlaşılması için özellikle bahis konusu olan münakaşaları olduğu gibi aktararak söz konusu dönem itibariyle cereyan eden tartışmalar konusunda kamuoyunda ortaya çıkan fikir, yorum ve beklentilerin daha iyi anlaşılabilmesi için çaba sarf edilmiştir. Bu yüzden konuya açıklık getirmek üzere ilk aşamada Karabekir Paşa'nın başta Milliyet gazetesinde olmak üzere Türk basınında yayımlanan mektuplarına ve bunlara verilen cevapların ana noktalarına temas etmek durumundayız.

I- "ANKARALININ DEFTERİ" VE KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA YÖNELİK İTHAMLAR

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk teşkilatlı muhalefet hareketini temsil eden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın 1925'te, bunu takiben diğer bir teşkilatlı

1 Kâzım Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, Emre Yayınları, İstanbul, 2000; Karabekir Paşa'nın 1908-1948 yılları arasında tuttuğu günlüklerinde bazı eksikliklerle birlikte çalışma konumuza temel teşkil eden 1933 yılına ait notlar da bulunmamaktadır. Konuya ilişkin olarak bkz.; Kâzım Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, C.1-2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Levent Şahverdi Arşivi

muhalif hareket olarak ortaya çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ise 1930'da kapanmasıyla çok partili hayata geçiş denemelerinin bir süre daha ertelendiği ve Takrir-i Sükûn Kanunu ile ülke içindeki muhalif akımların kontrol altında tutulduğu anlaşılmaktadır[2].

Bu süreç içinde Cumhuriyet Halk Fırkası'na yakınlığı ile tanınan Milliyet gazetesinin sahibi ve başmuharriri Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) Bey'in[3]gazetesinde "Ankara Postası" sayfasında 24 Mart 1933'ten itibaren "Millici" müstearıyla[4]"Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralının Defteri" adlı bir yazı dizisi başlattığı ve bu münasebetle yazarın Türk millî inkılâbının ilk günlerinden yazı dizisinin gazetede neşredildiği söz konusu döneme kadar cereyan eden tarihî hadiseler ile ilgili önemli bilgiler verdiği ve ciddi iddialarda bulunduğu görülmüştür. Bu münasebetle yazar ve yazı dizisi ilk neşrinden itibaren kamuoyunun ilgi ve alakasını çekerek dikkatleri üzerinde toplamıştır. Konumuza başlangıç teşkil eden 15 Mart 1933 tarihli ilk yazısında Millici şunları beyan etmiştir:

> *"Elimizde bir 'Ankaralının Defteri' var. Bu defterde millî inkılâbın ilk günlerinden itibaren hadiseler günü gününe kaydedilmiş…Ankaralının Defteri'ndeki bu intibaları okuduktan sonra kafalarımızda yaşayan bazı putlar, hafızalarımızı dolduran bazı kanaatler, mutlaka yıkılacak, parçalanacaktır. Şimdiye kadar doğru bildiğimiz birçok şeylerin yalan olduğunu öğreneceğiz."*[5].

---

2 Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s.134 vd.

3 1883'te Siirt'te dünyaya gelen Mahmut (Soydan) Bey, Harp Okulu'ndan mezun olmuş, takiben önemli askerî görevlerle birlikte Sultan Abdülhamit Han'ın Muhafız Subaylığı görevinde bulunmuştur. Binbaşı rütbesinde iken 1920 Nisanı itibariyle Mustafa Kemal Paşa'nın Refakat Subayı olmuştur. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin müdürlüğünü ve başyazarlığını, 1926'da ise kurduğu Milliyet gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. TBMM Riyaseti Refakat Zabitliği, Divân-ı Riyaset Kâtipliği, 1. Şube Başkanlığı görevlerini ifa etmiş ve İş Bankası'nın kurucuları ve yönetim kurulu üyeleri arasında yer almıştır. Fransızca, Almanca ve Arapça bilen Mahmut Bey TBMM II.-V. Dönemleri arasında Siirt Mebusu seçilmiştir. 1936 yılı Aralık ayında hayata gözlerini yummuştur (**TBMM Albümü, 1920-1950**, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara 2010, s.117).

4 Mahmut Soydan, **Ankaralı'nın Defteri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haz.:Nejdet Bilgi, İstanbul 2007,s.XXIX; "Ankaralı'nın Defteri" adlı yazı dizisini kaleme alan Millici'nin Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) olduğu konusunda Karabekir Paşa da hemfikirdir (Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.15).

5 Millici, "Millî Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralının Defteri", **Milliyet**, 15 Mart 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

Yazarın kaleme aldığı bu ilk yazısında kastettiği "*yalan yanlış intibalarla kafalarda birer put hâlinde yaşayan şahıslar"* arasında Millî Mücadele'nin başlangıç dönemlerinde Mustafa Kemal Paşa ile silah arkadaşlığı ve kader birliği yapan, fakat daha sonraki süreç içinde yolları ayrılan Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşalar ile Rauf (Orbay) Bey'in de bulunduğu yazı dizisi neşredildikçe söz konusu isimlerin Millî Mücadele döneminde cereyan eden olaylar karşısında takındıkları bir kısım tutum ve davranışlarının doğrudan veya dolaylı bir şekilde eleştirilmeye başlanmasıyla gün yüzüne çıkmaya başlamıştır[6]. Eleştirilen bu isimlerin kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer almaları da ayrıca dikkat çekmekte idi[7].

Yazı dizisinde Karabekir Paşa'nın tartışmalara dâhil olması, TBMM İkinci Başkanı ve Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey'in Millî Mücadele'nin kritik aşamalarından biri olan 1920 Eylülü'ndeki Ermeni harekâtı öncesinde Erzurum'a gelişi münasebetiyle cereyan eden olaylar nedeniyle olmuştur. Millici bu olaya değinerek, söz konusu dönem itibariyle bölgede 15. Kolordu Kumandanı sıfatıyla görev yapan Karabekir Paşa'nın Celalettin Arif Bey'in bölgesel bir fikirle hareket edişini kavrayamayarak Millî Mücadele'ye zarar verici birtakım hareketlerde bulunduğu yönünde imalarda bulunmuştur. Bu dönemde Celalettin Arif Bey'in olağanüstü yetkilerle donatılmış Şark Vilayetleri Umumi Valiliği'ne, işbirliği hâlinde olduğu Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in de Erzurum Valiliği'ne tayin edilmesi doğrultusunda talimat niteliğindeki yazıları Ankara tarafından temkinli karşılanmakta ve bu teklifler bölgesel kurtuluş çareleri arandığı bir dönemde söz konusu zatın şahsi, hususi ve mahalli bir politika yürütmek istediğine yorulmakta idi. Millici 27 Nisan 1933 tarihli yazısında *"Tek Cepheye Sadakat Böyle mi Olur?"* başlığı ile Celalettin Arif Bey'in bu tutumunu eleştirmiş, Karabekir Paşa'ya da söz konusu dönemde bulunduğu 15. Kolordu Kumandanlığı görevi sırasında bu görüşün altındaki gizli emelleri sezemediği için serzenişte bulunmuştu[8].

---

6 Feridun Kandemir, **Kâzım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İçyüzü**, Ercan Matbaası, İstanbul 1964, s.16.

7 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.14.

8 Millici, "Tek Cepheye Sadakat Böyle mi Olur?", **Milliyet**, 28 Nisan 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

II- KÂZIM KARABEKİR PAŞA'NIN CEVABİ MEKTUPLARI VE BASINDAKİ TARTIŞMALAR

Millici'nin Milliyet gazetesinde neşrettiği yazı dizisinde Celalettin Arif Bey'in Erzurum'daki faaliyetleri münasebetiyle hakkında birtakım ithamlarda bulunması nedeniyle Milli Mücadele'de emeği geçmiş belli başlı kumandanlar arasında yer alan Karabekir Paşa'nın büyük bir üzüntü duyduğu ve bu ithamlara karşılık verme gereği hissettiği anlaşılmaktadır. Buna karşı Karabekir Paşa: *"artık bu yalanları kökünden kesmek için kimsenin şu veya bu mütalaasına ehemmiyet vermeyerek hakkımı ve şerefimi, daha doğrusu milletin malı olan İstiklâl Harbi'nin kudsiyetini* müdafaaya karar verdim." diyerek çetin bir mücadeleye giriştiğini belirtmektedir[9]. Bu kararda Millici'nin *"Millî Mücadele'de büyük roller almış olan Karabekir Paşa'nın hiç olmazsa bizzat içinde yaşadığı kısımları yazması"* konusundaki tahrik edici telkinlerinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Böylece söz konusu teklifi karşılıksız bırakmayan Karabekir Paşa Milli Mücadele yıllarına ait hatıralarını içeren yedi mektubunu Türk basınıyla paylaşmıştır.[10]

1- Birinci Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa hakkındaki ithamlara cevap olmak üzere Milliyet gazetesine bir mektup göndermiş, 5 Mayıs 1933'te yayımlanan bu mektupta, dönemin TBMM İkinci Başkanı ve Erzurum Mebusu Celalettin Ârif Bey'i makamının gerektirdiği şekilde karşıladığını ve bu şahsın kendisine Ankara'nın şarkta umumi valilik ihdas etmeyi, buraya da Karabekir Paşa'nın tayin edilmesinin düşünüldüğünü söylediğini belirtmiştir. Aldığı bu habere göre şarktaki "kurtarıcı vazifesinden" mahrum edileceğini düşünen Karabekir Paşa Ankara'ya söz konusu umumi valilik için Celalettin Arif Bey'in daha uygun olduğunu bildirmek suretiyle bu soruna bir çözüm bulmak istemiştir. Konuyu tam manasıyla öğrenmek üzere Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmet (İnönü) Bey'e bir şifre çektiğini

---

9 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.20.

* Karabekir Paşa tarafından yazılan ve "Memleket Evlâdlarına" ithafıyla ilk baskısı 1922'de, ikincisi ise 1924'te yapılan bu eser Şark Cephesi'ndeki şehit çocuklarının temsil etme ve serbest konuşma kabiliyetlerini geliştirmek üzere 9 çocuk oyunu ve 7 şarkı ile marşın notalarını ihtiva etmekte idi (Kâzım Karabekir, **Memleket Evlâdlarına: Şarkılı İbret**, Trabzon 1338; Cahit Kavcar, **Kâzım Karabekir Paşa'nın Bir Eseri: Şarkılı İbret**, Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler, İstanbul 1985, s.171-178; Kırzıoğlu, **a.g.e.**, s.50-51; Ayrıca bkz.; Kâzım Karabekir, **Çocuk Dâvâmız**, C.1, Emre Yayınları İstanbul, 2000, s.105-106).

10 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap", **Milliyet**, 6 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

belirten Karabekir Paşa, bu şifreye Celalettin Arif Bey'in düşüncelerinde samimi olmadığı ve bu şahsın esas amacının Meclis vasıtasıyla Karabekir Paşa'nın etkisiz hâle getirilmesi ve böylece bir "istinatgâh"tan mahrum kalacak Mustafa Kemal Paşa'nın da Erzurum halkı vasıtasıyla düşürülmesi olduğu yönünde cevap aldığını ifade etmiştir. Bu haber doğrultusunda üzerindeki etkin sıfatlarla gayrimesul bir amir olarak Erzurum'da bulunmasını tehlikeli gördüğü Celalettin Arif Bey'i vali vekâletine getirmek ve onu "mesul ve madun" bir vaziyete sokmak suretiyle birtakım tedbirler almak istediğini ileri sürmüştür.

Millici ile Karabekir Paşa arasındaki tartışmayı alevlendiren asıl ifadeler ise bu olaylar sırasında Karabekir Paşa'nın mütareke başlangıcında millî istiklalin ancak millî bir kuvvetle kurtarılabileceğini ve bunun da Erzurum'da yapılacak millî bir teşekkül ile mümkün olabileceğini, Birinci Dünya Savaşı'nın son safhasında şarktaki başarılı faaliyetlerinden ötürü halk ile ordu arasında tesis ettiği karşılıklı itimat ve bağlılık dolayısıyla da millî Hükûmetin temelini Erzurum'da kurabileceğini birçok kimselere ve bu arada Mustafa Kemal Paşa'ya da İstanbul'da iken Şişli'deki evinde söylemiş olduğunu beyan etmesi olmuştur. Karabekir Paşa bu beyanları sırasında, şark vaziyetinin ve hareketinin başka bir elde kötü bir netice vermesini muhtemel gördüğü için millî hareketi akamete uğratmamak amacıyla şarkta kalmayı, Mustafa Kemal Paşa'nın da garba yönelmesini düşündüğünü ve Mustafa Kemal Paşa henüz İstanbul'da iken kendisinin şarkta işe başlamış olduğunu ve Erzurum Kongresi ile millî nüveyi hazırladığını ifade eden ciddi iddialarda bulunmuştur. Bu iddiaya göre Mustafa Kemal Paşa ile Karabekir Paşa bu teklif üzerinde mutabık kalmışlar ve bu suretle Karabekir Paşa'nın şarkta, Mustafa Kemal Paşa'nın da garptaki siyaset ve harekâtı idare etmesi millî plan olarak tespit edilmişti. Karabekir Paşa bahsi geçen mektubunda verdiği bu bilgilerin ardından: *"Ankara'da BMM açılıncaya kadar bu fikirde bulunan Mustafa Kemal Paşa bundan sonra nedense bu fikirlerinden sarfınazar ettiler."* demiş, ancak ikna edici birçok muhaberenin neticesinde kendisinin yine vazifesine devam ettiğini belirtmiştir. Nihayetinde: *"Milli istiklalimizi kurtarmak için canla başla uğraşmış olanların bu vaziyetlerini yazmayabilirsiniz. Fakat, bari bunları borçlu çıkarmayınız!"* diyerek Millî Mücadele döneminde yaptığı dikkate değer çalışmaların göz ardı edildiği yönünde sitemkar bir sözle mektubunu noktalamıştır[11].

11 "Kâzım Karabekir Paşa Millici'ye Verdiği Cevapta Hadiseyi Nasıl Anlatıyor?", **Milliyet**, 5 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu iddialara cevap verme gereği hisseden Millici ise 6 Mayıs 1933 tarihli yazısında, Karabekir Paşa'nın büyük iddialarda bulunduğunu ve kendi nefsine ve işlerine olduğundan fazla değer verdiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmeden önce İstanbul'da aylarca kalmak suretiyle Anadolu'da başlatacağı mücadele için hazırlıklarda bulunduğunu, bu suretle yerli ve yabancı birçok insanla görüşerek emniyet ve itimat duyulabilecek kişileri tespit etmeye çalıştığını, netice olarak yakından tanıdığı Kolordu Kumandanı Karabekir Paşa ile de konuşmasının gayet normal olduğunu ifade etmiştir. Karabekir Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa daha İstanbul'da iken şarkta işe başladığına ve milli kuvvetlerin nüvesini hazırladığına dair iddiaları konusunda ise; kurtuluş amacıyla her vatandaşın millî davanın müdafaası için bir kuvvet olarak herhangi bir felaket durumunda elindeki imkânlar doğrultusunda vazifeye atılmasının olağan olduğunu, bu bakımdan mahalli ihtiyaçlarla Erzurum'da teşkil edilen Vilayât-ı Şarkiyye Müdafaa-ı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin Karabekir Paşa'nın sandığı gibi memleketi kurtarmaya yetmeyeceğini, bu nedenle Mustafa Kemal Paşa'nın henüz İstanbul'da iken bütün memleketi kapsayacak ve Anadolu'daki bütün dağınık kuvvetleri birleştirecek bir teşkilat tesis etme fikrinde olduğunu, bu suretle Erzurum Kongresi'nden hemen sonra Sivas Kongresi'nin toplanmasının sağlanarak bütün Anadolu'nun kurtuluşunu esas alan kararların uygulamaya geçirildiğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya geçme kararına istinaden Karabekir Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'ye yazdığı bir telgrafı yayınlayan Millici, bunda Karabekir Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan garba geçmesinin sakıncaları üzerinde durduğunu ve bu suretle mektubunda İstanbul'daki görüşmelerinde Mustafa Kemal Paşa'ya atfettiği garp cephesini kurtarma görevi konusunda da çelişkiye düştüğünü beyan etmiştir[12]. Ayrıca, bir süre sonra art niyetli fikir ve davranışlarını anladığını belirten Karabekir Paşa'nın Celalettin Arif Bey'e umumi valilik veya Erzurum vali vekilliği gibi işlerini kolaylaştıracak önemli görevleri teklif etmesinin büyük bir çelişkiye işaret ettiğini ve anlaşılır olmadığını belirtmiştir.[13]

Celalettin Arif Bey meselesi dışarıda bırakılırsa, Millici'yi endişeye sevk ederek cevap vermeye iten asıl sebep:*"Karabekir Paşa'nın bahsi bir şark hadisesinin muhakeme ve münakaşası şeklinden çıkararak millî davanın ruh ve mesne-*

12 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap", **Milliyet**, 6 Mayıs 1933.

13 Millici, "Yeise Düşüren Haber", **Milliyet**, 7 Mayıs 1933; **Milliyet**, "Celaleddin Arif Bey'in Maksadı Ne İmiş?", 8 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

dine taalluk eden tasarrufkâr ve garip bir iddia hâline sokması"[14] olmuştur. Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın İstanbul'da toplandığı bir sırada Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın Meclis'te okuduğu beyannamede Heyet-i Temsiliye ile Kuva-yı Milliye'nin gayrimeşru olduğu yolundaki söylemlere yer verildiği ve Milli Mücadele'ye muhalif basın ile Ayan Meclisi'nde de bu yönde tarizlerin görüldüğü bir sırada Karabekir Paşa'nın da Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği şifre ile: *"İstanbul'da Meclis-i Millî'de tahassul eden cereyana karşı Heyet-i Temsiliye'nin ve Kuva-yı Milliye'nin makûs ve mütehakkim bir vaziyet almasını hiç muvafık bulmuyorum. Yalnız, Heyet-i Temsiliye'nin bu işin içinden vakarlı çıkmak için ve işi mesuliyetini, takdir keyfiyetini Meclis-i Milli'nin uhre-i namus ve hamiyetine bırakmasını* mütalaa ediyorum" şeklinde beyanda bulunması da Millici'nin eleştirisine uğramıştır. İzmir, Maraş ve diğer bölgelerde işgallerin devam ettiği ve gerekli tedbirleri almak hususunda somut ve ciddi girişimlerinin görülmediği bir dönemde İstanbul Hükûmeti'ne "dervişane bir tevekkül" ile güven duyulması ve olayların gidişine bırakılması Millici tarafından hoş karşılanmamıştır[15].

Bir süredir menkubiyet hayatı yaşayan Karabekir Paşa'nın yazı dizisinde adının geçmesi ve bu münasebetle ortaya çıkan tartışmalara dâhil olması ile halkın konuya ilgisinin arttığı ve takip eden günlerde baskı sayısı artan Milliyet gazetesinin yanı sıra[16] Cumhuriyet, Akşam, Vakit, Hâkimiyet-i Milliye ve Son Posta gibi gazetelerin birinci sayfalarında Karabekir Paşa'nın beyanlarına ve kendisine verilen cevaplara geniş çaplı olarak yer verilmeye başlandığı görülmektedir[17]. Karabekir Paşa'nın mektupları neşredilirken Millici'nin yanı sıra, Milli Mücadele döneminde olayların içinde bulunan veya olaylar hakkında bilgisi olan gazeteci, yazar, mebus ve askerlerin de tartışmalara dâhil oldukları ve bunların ağırlıklı olarak Karabekir Paşa'nın beyanlarına karşı gazetelerin sütunlarında cevaplar vermeye başladıkları görülmektedir. Bu münasebetle Karabekir Paşa, Millici'nin yani Mahmut (Soydan) Bey'in Millî Mücadele'de fiili ve etkin bir görevde bulunmadığına dair bir atıfla gazetelerde verilen cevaplara: *"Mahmut (Soydan) Bey hakikati bilmeyebilir, fakat bunları bilenlerin nasıl buna cür'et ettiklerini bir türlü anlayamadım."* diyerek bu tür girişimlerde bulunanları eleştirmiş-

14 "Paşa'nın Bu Aykırı ve Mâna Verilmez İddiası Nereden Geliyor?", **Milliyet**, 9 Mayıs 1933.

15 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Dördüncü Cevap!", **Milliyet**, 9 Mayıs 1933.

16 Karabekir, **Bir Düello, Bir Suikast**, s.45-46.

17 Kandemir, **Kâzım Karabekir'in Yakılan Hatıraları…,** s.22.

Levent Şahverdi Arşivi

tir[18]. Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey'in sahibi olduğu ve başmuharrirliğini yaptığı Cumhuriyet gazetesi Karabekir Paşa'nın tartışmaya dâhil olmasıyla konuyu sütunlarına taşımış ve münakaşa olarak adlandırdığı meseleyi okuyucuları için özetleyerek: *"…esasında bir kül olan millî istiklal cidal ve zaferinin tamamen Mustafa Kemal'e ait bulunan ibda ve idaresinde münakaşa mevzuu olabilecek tek nokta bile bulunmadığını bilmiyen yoktur."*[19]. diyerek tartışma konusundaki yorumunu ve yönünü belli etmiştir. Vakit gazetesinde Mehmet Asım (Us) ise: *"Kâzım Karabekir Paşa'nın bu sözleri Millî Mücadele'de hizmetinin Gazi Paşa'nın muvaffakiyetlerinden geri kalmadığını anlatmak gayretiyle söylediği anlaşılıyor. Hatta Gazi Paşa'dan iki ay kadar önce Erzurum'a giderek teşkilat yaptığını kaydetmesine göre kendisine bir nevi takaddüm hakkı bile ayırıyor."* diyerek Karabekir Paşa'nın Milli Mücadele'deki çalışmalarının takdir edildiğini ancak bu mücadele öncü rolü benimsemesinin kabul edilebilir bir iddia olmadığını vurgulamıştır[20]. Bu süreç içinde Hâkimiyet-i Milliye gazetesi de Karabekir Paşa'nın söz konusu dönem itibariyle düşündüğü şeyin Şarkî Anadolu vilayetlerinin istiklali olduğunu söylediğini ve bunun da ancak bir zamanlar Anadolu'nun doğusunda hâkimiyet tesis eden Karakoyunlu Beyliği gibi bir "Tavaif-i Mülûk Hükûmeti" olabileceğini belirtilerek: *"Meğer Karabekir Paşa'nın aklından geçen ilk şey eğer elinden gelebilirse bir iki vilayette Karabekir Beyliği kurmaktan ibaretmiş!"* şeklinde tariz edici bir tavır takınmıştır.[21]

Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey de Cumhuriyet gazetesinde Celalettin Arif Bey meselesindeki tedbirsizliği nedeniyle Karabekir Paşa'nın tutunduğu tavrı eleştiriyor, ancak daha büyük bir mesele olarak Karabekir Paşa'nın millî kurtuluş hareketinin ilk nüvesini Erzurum'da kendisinin kurmuş olduğu, Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya davet ettiği ve millî kurtuluş programını beraber yaptıklarına dair iddialarına karşı: *"Bundan dolayıdır ki tarihi yanlış vadiye sürüklemek istemek mahiyetindeki bu bâlâpervazlığın kendi hakiki çerçevesine ircaı bu yakın ve şerefli tarihimizi yakından yaşamış olan bizlere göre zarurettir."* diyerek tartışmalara

18 Karabekir, **Bir Düello, Bir Suikast**, s.33.

19 "Millî Mücadele'ye Dair Bir Münakaşa", **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1933.

20 Mehmet Asım, "Karabekir Paşa'nın Davası, Yunanlıları Kim Denize Dökecekti?", **Vakit**, 9 Mayıs 1933.

21 "Karabekir Paşa'nın Mühim Bir İtirafı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1933; Hâkimiyet-i Milliye'de yer alan bu haberi sütunlarına taşıyan şu gazeteye bkz.; "Hâkimiyet-i Milliye'nin Mühim Bir Makalesi", **Akşam**, 13 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

dâhil olma ve müdahale etme gereği duyduğunu belirtmiştir. Bu şekilde Karabekir Paşa'nın da memlekete hizmet etmek konusundaki payının inkâr edilmediğini, ancak her hizmetin sadece kendi sınırında ve miktarında kalmakla muteber olacağını vurgulamıştır.[22] Karabekir Paşa'nın, fikirlerini öğrenmesine rağmen Celalettin Arif Bey'i Umumi Vali yapmak konusunda teşebbüslerde bulunması Vakit gazetesi yazarı Mehmet Asım (Us) Bey tarafından da Millî Mücadele'nin akıbeti açısından büyük bir hata olarak değerlendirilmiştir[23]. Bu aşamada Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in de: *"tarihin bu noktasına küçük de olsa bir katkı sağlamak düşüncesiyle"* basında bir hatırasını neşrettiği görülmektedir. Buna göre Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey, Mütareke döneminde kulağından geçirdiği küçük bir ameliyat nedeniyle Şişli'deki evinde istirahat hâlinde olan Mustafa Kemal Paşa'yı söz konusu dönemde birçok mebus, yüksek rütbeli asker, siyasetçi, eski nazır, eski vali, eski zabit, muallim ve gazeteci gibi ziyaret ettiğini belirtmiştir. Bu sırada Yaver Cevat Abbas (Gürer) Bey tarafından ikinci katta bahçe üzerindeki yatak odasına alınmış, Mustafa Kemal Paşa'nın karyolasının başucunda üniformalı bir zata takdim edilmiş ve kendisine karşıda duran kanepede yer gösterilmiş, ancak takdim edildiği zatın kim olduğu konuşmaların hâlihazırda devam ediyor olması nedeniyle söylenmeye fırsat olmamıştı. Konu, ülkenin içinde bulunduğu durumun ciddiyeti ve millî müdafaa idi. Koltukta oturan ve ellerini birbirine kavuşturmuş paşa da sözleri ve hareketleri ile Mustafa Kemal Paşa'yı tasdik etmekteydi. Biraz sonra kalkarak Mustafa Kemal'in yatağının yanında askerce bir vaziyette duran zat: *"Emirlerinizi daima şerefle telakki ederim Paşa hazretleri!* " demiş ve vazifesinde muvaffakıyetler dileyen Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkür ederek vedalaşmışlardı. Ziyaretçinin ardından Mustafa Kemal Paşa: *"Paşa Erzurum'a gidiyor da benimle konuşmaya gelmiş. Tekirdağ'da Kolordu Kumandanı bulunuyormuş, kendisini Erzurum'a tayin etmişler."* demiş ve bu zatın Karabekir Paşa olduğunu beyan etmişti. Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey bu hatırasında söz konusu görüşme sırasında Karabekir Paşa'yı Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerini saygı ile dinler gördüğünü beyan etmiştir[24]. Akşam gazetesinde ise Ruşen Eşref

22 Yunus Nadi, "Kurtuluş Cidalinde: Millî Sır!", **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1933.

23 Mehmet Asım, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Davası, Celaleddin Ârif Bey'in Kuracağı Hükûmet", **Vakit**, 11 Mayıs 1933.

24 Ruşen Eşref, "Ruşen Eşref Bey'in Mektubu ve Tarihi Aydınlatan kıymetli Bir Hatırası", **Milliyet**, 10 Mayıs 1933; Ayrıca bkz.;"Ruşen Eşref Bey'in Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933; Ruşen Eşref Bey'in söz konusu hatırayı doğrulamak ve desteklemek üzere basında sonraki günlerde yayımlanan bir yazısı için bkz.; Ruşen Eşref, "Bir Veda Sahnesinin Mânası",

Levent Şahverdi Arşivi

(Ünaydın) Bey'in hatırasına da temas edilerek, Karabekir Paşa'nın son zamanlarda: *"Milli Mücadele benim eserimdir."* şeklinde ortaya garip bir iddia attığı, bu iddianın her yerde hayretle karşılandığı vurgulanmış, memleketi kurtaran ve yeni Türkiye'nin esaslarını kuran Gazi Mustafa Kemal'in başarıyla sonuçlanan Millî Mücadele için: *"Elde ettiğimiz bütün neticeler milletin eseridir."*şeklindeki ifade tarzına karşılık Karabekir Paşa'nın söz konusu beyanlarının memleket üzerinde büyük bir infial uyandırdığı belirtilmiştir[25].

2- İkinci Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa'nın birinci mektubunun Türk basınındaki etkileri henüz devam ederken Hakimiyet-i Milliye gazetesi başmuharriri Falih Rıfkı (Atay) Bey'in Gazi Mustafa Kemal'e Karabekir Paşa'nın ilk mektubu hakkındaki yorumlarını sorduğu ve buna Mustafa Kemal Paşa'nın karşılık olarak: *"Bu mektubu yazan üzerine akıl doktorlarının dikkat nazarını celbederim."* cevabını verdiği haberi basına yansımıştır[26]. Gazi Mustafa Kemal'in konu hakkındaki beyanı, Millici'nin Karabekir Paşa'yı mektubundaki iddialarını ispatlaması için daveti nedeniyle ve Falih Rıfkı (Atay) Bey'e cevap olmak üzere Karabekir Paşa bu kez hazırladığı ikinci mektubu Milliyet gazetesinin yanı sıra Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerine de göndermiştir[27].

Karabekir Paşa söz konusu gazetelerde 8-9 Mayıs 1933 tarihlerinde yayımlanan bu mektuba kendi deyimiyle: *"mektubu hakkında Reis-i Cumhur hazretlerinin dikkatini yoran insanın"* yani Falih Rıfkı (Atay) Bey'in Sakarya Meydan Muharebesi sırasında Dergâh mecmuasında okuduğu bir yazısına temas ederek başlamıştır. Buna göre Falih Rıfkı (Atay) Bey söz konusu yazısında: "*Bizim genç ihtilalcilerimiz iptida vatanperverlik, sonra milliyetperverlik örneklerini, Rumeli'nin katil ihtilalcilerinden aldılar. Renkli mitingler ve feryatlı nümayişler, bize Bulgar rençberleriyle, Yunan garsonlarının bergüzar bıraktığı emsalsiz çirkin-*

Milliyet, 16 Mayıs 1933; "Ruşen Eşref Bey'in Cevabı", "**Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1933; "Karabekir Paşa'ya Birçok Cevaplar Verildi", **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

25 "Tarihî Bazı Noktalar", **Akşam**,10 Mayıs 1033.

26 "Gazi Hazretleri Karabekir Paşa'nın Mektubu Hakkındaki İntibalarını Bir Cümle İle İfade Buyurdular", **Milliyet**, 8 Mayıs 1933; Milliyet gazetesinden iktibas ederek haberi yayımlayan diğer gazeteler için bkz.;"Kâzım Karabekir Paşa'nın Mahut Mektubu", **Cumhuriyet**, 8/5/1933; "Gazi Hazretleri Kâzım Karabekir Paşa'nın Mektupları İçin Ne Diyorlar", **Vakit**, 8 Mayıs 1933; "Bir Mektup Hakkında Gazi Hazretleri Diyorlar ki", **Akşam**, 8 Mayıs 1933.

27 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.34-35.

Levent Şahverdi Arşivi

liklerdir. Meşrutiyet İstanbul'a, iki Rumeli cemaatinin, Bulgar ve Rum ihtilalcilerinin gıptasıyle geldi." demiştir. Karabekir Paşa: "*Yunan ordusunun Anadolu içlerine kadar ülkeyi işgal ile Türkleri yok etmek amacıyla ilerlediği ve genç Türk ihtilalcilerinin tek dağ başı mezar oluncaya kadar çarpışmak azmiyle Türk'ün istiklal ve hürriyetini kurtarmaya uğraştığı bir dönemde"* şarkın en ücra köşelerine kadar sokulan Dergâh mecmuasında yer alan bu düşünceleri eleştirerek bunu ibretle okunması gereken bir yazı olarak okurlara duyurmuştur. Devamında 16 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından 15. Kolordu Kumandanı Karabekir Paşa'ya gönderilen bir vesikaya yer vermiştir. Bu vesikada, Harbiye Nezareti'nin İstanbul'a çağrısına rağmen Mustafa Kemal Paşa milletin sinesine iltica ederek milletin hukuk ve istiklali için çalışmaya karar verdiğini, bu anlamda İstanbul'a gitmenin İngilizlere esir düşmek anlamına geldiğini belirtiyor, vatani vazifeye devam etmek için Karabekir Paşa gibi aynı fikir ve kanaatte bulunduğu kişilerin destek ve yardımlarına ihtiyaç duyduğunu ifade ediyordu. Karabekir Paşa buna cevap olarakaynı gün Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği şifrede, bu fikre tamamıyla katıldığını, Millî Mücadele saflarında yer alanların İstanbul'a çağrılarak bertaraf edilmek istendiğini, örneğin şarkta görev yapan Kaymakam Halit (Karsıalan) Bey'in İstanbul'a celp edilerek İngilizlere teslim edilmesi yönünde emareler belirdiğini ve İstanbul'un vatanperverleri Anadolu'ya göndermek yerine tutuklamak üzere birer birer İstanbul'a çağırdığına temasla Mustafa Kemal Paşa'nın lüzum gördüğü zaman kendisinin görevli bulunduğu mıntıkaya geçebileceğini ve bundan minnettarlık duyacağını belirtmişti. Mustafa Kemal Paşa'dan Karabekir Paşa'ya gönderilen 16 Haziran 1919 tarihli bir diğer şifrede: *"Anadolu'nun sakin taraflarında teşkilat yapılmasının şark vilayetleri kadar kolay olmaması münasebetiyle Erzurum'da şark vilayetleri murahhaslarından oluşan bir heyet oluşturma fikir ve teşebbüsünün takdir edildiği"* ifade edilmişti. Mektupta yer alan başka bir şifrede ise Harbiye Nazırı Nazım Bey'den 15. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen: *"Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in Hükûmet mukarreratına muhalif ef'al ve hareketlerinden dolayı tutuklanmaları ve İstanbul'a gönderilmelerinin Bab-ı Âlice onaylanarak mahalli memurlara gerekli emirlerin verildiği ve buna Kolorduca da ciddi yardımlarda bulunulması"* talimatı yer alıyordu. Karabekir Paşa bu talebe karşı:*"Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Beyler'in hareketlerinde vatan ve milletin maksat ve menfaatlerine ve mevcut kanunlara aykırı telakki edilebilecek hiçbir hal ve hareketleri olmadığının görüldüğü ve bu kişilerin millet ve memleketin saadet ve selameti ile ilgili*

Levent Şahverdi Arşivi

her vatanperver fert gibi yaşadıkları ve tevkiflerine kanuni bir sebep olmadığını" belirten ve takiben Sadaret makamına yazdığı; *"Bu zatların Erzurum Kongresi'ne herkes tarafından gösterilen büyük hürmet ve tazimle kabul edildiklerini"* vurgulayan cevabına yer vermiştir. Karabekir Paşa'nın söz konusu mektubunda son olarak, Yunanlıların ileri harekâtı nedeniyle Mustafa Kemal, Fevzi ve Refet Paşalar tarafından Karabekir Paşa'ya gönderilen 6 Ağustos 1921 tarihli şifreye yer verilmiştir. Bu şifrenin sonunda:*"Kıymetdar şahsiyet-i devletleri her zaman olduğu gibi bugünkü vaziyette de millî gayenin en metin istinatgâhlarındandır."* şeklinde bir ifadede bulunulmuştu. Karabekir Paşa da bu şifreye cevap olarak:*"Millî gayede birlik ve azmin zaferi temin edeceğini ve Şark Cephesi'nin bu mukaddes gayeye sarsılmaz bir aşk ve iman ve sadakatini"* bildirmişti.[28]

Karabekir Paşa'nın, Sakarya Meydan Muharebesi öncesindeki duruşunu ve millî davaya sadakatini belirtmek üzere yayımladığı bu vesikalardaki ifade tarzı da Millici tarafından "tegafül" olarak değerlendirilerek eleştirilmiştir. Millici, Karabekir Paşa'nın verdiği bu cevapla: *"Bakınız, tek cepheye nasıl sadık kalmışım."* demek istediğini, esasen Sakarya Meydan Muharebesi öncesi bir ordu kumandanından böyle bir cevap alınmasının gayet tabii olduğunu, bunun aksine Ankara'da alınan kararlara ve şahsına yapılan söz konusu tebliğlere karşı: *"O tarihte aksi, isyankâr bir vaziyet imkânı mı olduğu mu hatırlatmak istiyor?"* diyerek bu gibi vaziyetlerde menfi yönde davrananlar hakkında verilecek hükmü Karabekir Paşa'nın gayet iyi bildiğini, Milli Mücadele'de böyle örneklerin görüldüğünü ve bunların akıbetlerinin pek de iyi olmadığını beyan etmiştir[29]. Millici, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in tevkif edilme talebine karşı İstanbul'a gönderilen menfi cevap ile ilgili olarak ise: *"KarabekirPaşa'nınMustafa Kemal Paşa'yı tevkif ettirmek elinde iken, bunu yapmadığını, İstanbul'a menfi cevap verdiğini hatırlatarak fevkalade bir iş gördüğünü mü sanıyor?"* sorusunu soruyor ve Karabekir Paşa'ya yazılan bu telgrafnamenin İstanbul Hükûmeti'nin bir tamimi olduğunu, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın aynı talimatı başkalarına da verdiğini ve Nazıra ulaşan yazıların çoğunda Karabekir Paşa'nın yaklaşımına yakın cevaplar verildiğinin görüldüğünü belirtiyordu.[30]

---

28 "Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci Mektubu", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933; Ayrıca bkz.;"Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933.

29 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa Hem Tarihi Hakikatlerden, Hem de Halkın Akl-ı Seliminden Tegafül Ediyor", **Milliyet**, 17 Mayıs 1933.

30 Millici, **Milliyet**, "Kâzım Karabekir Paşa Hem Tarihi Hakikatlerden, Hem de Halkın Akl-ı

Levent Şahverdi Arşivi

Karabekir Paşa'nın yazdığı mektupta atıfta bulunması nedeniyle tartışmalara katılma gereği hisseden Falih Rıfkı (Atay) Bey, Karabekir Paşa'nın eleştirdiği Dergâh mecmuasındaki yazısının her zaman arkasında olduğunu beyan ederek söze başlamış ve Karabekir Paşa'nın hâlihazırda millî davadan ayrılmış ve uzaklaşmış olduğu ithamında bulunmuştur. Bu cevap şu şekildedir:

> *"Kuva-yı Milliye'den beri değişen ne var? Biz hâlâ millî davanın içindeyiz. Siz ondan uzaklaşmış ve ayrılmış olanlardansınız. Sizin İstiklâl Harbi'ndeki kıymetinizi ancak askerlerimiz bilir. İhtilalden sonra sergüzeştleriniz ise yurt bilgisi kitaplarında gurur ve hodgamlığın zararını ve boşluğunu gösterir misallerin en iyisi olarak anılacaktır.*[31].

Bu münakaşalar sırasında Karabekir Paşa'ya Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey gazetesinin sütunlarından bir cevap daha vermiştir. Buna göre, evvelce Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya değil Sivas'tan bir adım bile batıya gitmemesi lazım geldiği düşüncesinde bulunan Karabekir Paşa'nın Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı İstanbul'da toplandıktan sonra artık Heyet-i Temsiliye'nin memleket mukadderatını bu Meclis'e devrederek sahneden çekilmesi lazım geldiği düşüncesinde bile bulunduğunu[32] belirterek bu münasebetle de Karabekir Paşa'nın Milli Mücadele'nin ruhuna temayüz edemediği yönünde eleştirilerde bulunmuştur. Bu konu hakkında Mehmet Asım (Us) Bey de Vakit gazetesinde yazdığı yazıda, Karabekir Paşa'nın Sivas'tan Ankara'ya giden Milli Hükûmet'in esasını kuran Heyet-i Temsiliye'nin bu hareketine engel olmak istemesi ve Ali Rıza Paşa Hükûmeti tarafından Heyet-i Temsiliye'nin dağılması teklifini İstanbul Meclis-i Mebusanı'nın uygun görmesi durumunda makul karşılaması gibi muhalif hareketlerinin söz konusu dönem itibariyle Karabekir Paşa'nın ne kadar yanlış düşündüğüne ve memleketin durumunu ve ihtiyaçlarını kavrayamamış olduğuna işaret eden önemli birer kanıt olarak gördüğünü belirtmiştir[33]. Son Posta gazetesinde ise Karabekir Paşa'nın: *"millî davanın ruh ve mesnedine taalluk*

Seliminden Tegafül Ediyor", 17 Mayıs 1933; Karabekir Paşa'yı kendi yazıları ile ilzam ettiğini belirttiği Millici'nin yazısını aynen aktaran şu gazeteye bkz. "Kâzım Karabekir Paşa'ya Mukabeleler Devam Ediyor", **Son Posta**, 17 Mayıs 1933.

31 Falih Rıfkı, "Güzel Vatanperverlik", **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Mayıs 1933; "Falih Rıfkı Bey'den Karabekir Paşa'ya Cevap", **Milliyet**, 12 Mayıs 1933; Falih Rıfkı Bey'in Cevabı", **Cumhuriyet**, "12 Mayıs 1933; "Falih Rıfkı Bey'in Cevabı", **Vakit**, 12 Mayıs 1933; "Falih Rıfkı Bey'in Cevabı", **Akşam**, 12 Mayıs 1933.

32 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Bir Telgrafı Daha!", **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1933.

33 "Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci ve Üçüncü Mektupları", **Vakit**, 12 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

eden tasarrufkâr ve garip bir iddia ile ortaya çıkmasının" tartışmalara davet çıkardığı, bunun üzerine onun yanlışlarını düzeltmek üzere basın aracılığıyla çeşitli cevaplar verildiği belirtilmiştir.[34].

3- Üçüncü Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa'nın Milliyet, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerine gönderdiği[35] ve bu gazetelerde 12 Mayıs 1933 tarihinde yayımlanan üçüncü mektubunda, Mondros Mütarekesi'nin ilanı ile şarktaki kolordusundan ayırılmak suretiyle 28 Kasım 1918 tarihi itibariyle İstanbul'a getirildiğini, tehlikede kalan millî istiklali kurtarmak için İstanbul'da bir dizi teşebbüste bulunduğunu belirterek söze başlamıştır. Bu münasebetle ilk olarak yakın arkadaşı olan Harbiye Nezareti Müsteşarı Miralay İsmet (İnönü) Bey'e milletin istiklalini kurtarmak için düşüncelerini izah ettiğini, genç kumandanların İstanbul'da toplatılmasının yanlışlığını, kendisinin derhal şarkta görevlendirilmesinin sağlanmasını, şarkta teşkil edilecek yeni bir millî Türk Hükûmeti ile şarkı tehlikeden kurtardıktan sonra garbın da mütareke hudutları dâhilinde kurtarılabileceğini beyan ettiğini, daha sonra Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'yı ve sadaretten istifa eden Müşir Ahmet İzzet Paşa'yı da ziyaretle benzer söylemlerde bulunduğunu, 6 Aralık 1918'de selamlık merasiminde huzuruna kabul olunduğu Padişah'a da durumu ifade ettiğini ve bu mülakatın kendisinin ve diğer genç kumandanların iş başına gelmelerini temin eden etkenlerden biri olduğunu vurgulamıştır. Takiben Harbiye Nazırı Cevat Paşa'ya, tayin edildiği etkisiz bir durumda bulunan Tekirdağ'daki 14. Kolordu Kumandanlığı görevinde kalmasının memlekete hiçbir fayda sağlamayacağını belirttiğini ve Kolordusunun bir an evvel Anadolu'ya nakli için teşebbüslerde bulunduğunu, bu sırada Edirne Kolordusu Kumandanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa'ya da fikirlerini açtığını, ardından Harbiye Nezareti'nde ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nde bulunan hocası Şevket Turgut Paşa ile görüştüğünü ve bütün bu girişimlerin neticesi olarak 15. Kolordu Kumandanlığı'na tayin edildiğini belirtmiştir. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın kurulması öngörülen yeni kabinede Harbiye Nazırlığı görevini almak istediğini ve Karabekir Paşa'nın da kabine de bir mevki almasını arzu ettiğini İsmet (İnönü) Paşa vasıtasıyla öğrendiğini, ancak bu tür bir girişimin felaketle sonuçlanacağını, yapılması gereken işin genç kumandanların bir an ev-

34 "Kâzım Karabekir Paşa Meselesi", **Son Posta**, 10 Mayıs 1933.

35 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.46.

Levent Şahverdi Arşivi

vel Anadolu'ya geçirilmesi olduğunu İsmet (İnönü) Bey'e söylediğini, Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa'ya da kendisinin bir an önce şarka gönderilmesi lüzumunu dile getirdiğini beyan etmiştir. Nihayetinde Yıldırım Orduları Kumandanlığı'nın lağvı üzerine açıkta kaldığını iddia ettiği Mirliva Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ettiğini, bu ziyaretin nedenlerinden birinin de Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'da kalıp kabineye girmek hususundaki arzusundan vazgeçirmek olduğunu belirtmiştir. Karabekir Paşa mektubun devamında Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in yukarıda değindiğimiz iddiasına cevap olmak üzere de Mustafa Kemal Paşa'yı Şişli'deki evinde ziyarete gittiğinde gelen bir diğer ziyaretçinin kendisine Paşa tarafından Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey diye takdim edildiğini beyan ederek: *"Ben ise, Paşa hazretleriyle mühim olan millî dava hakkında görüşeceğimden, ilk teklifim, Ruşen Eşref Bey'in biraz istirahat etmek üzere yaverlerin yanına gitmesi oldu ve Paşa hazretlerinin ihtariyle Ruşen E*şref Bey gitti ve biz *başbaşa kaldık."* demiştir[36]. Karabekir Paşa bu mektubunda İstanbul'daki ziyareti sırasındaki önerilerinin Mustafa Kemal Paşa tarafından göz ardı edildiğini ve bu ziyaretten bir ay kadar sonra da İstanbul'dan uzaklaştırıldığını özellikle Gazi Mustafa Kemal'in Büyük Nutku'nda belirttiği: *"Beni İstanbul'dan def ve teb'it etmek suretiyle Anadolu'ya gönderenler…"*[37] tabirini delil olarak göstermek suretiyle ifade etmiştir.

Millici bu iddiaya cevap olarak: *"politikacılık ve mugalata yaparak tartışmaları çıkmaza sürüklediğini ifade ettiği Karabekir Paşa'nın bu suretle Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan sanki kendi arzusu haricinde ayrılmış olduğunu ima ettiğini, işin aslının böyle olmayıp, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'un kodaman paşaları tarafından ne suretle olursa olsun İstanbul'dan uzaklaşmasını istediklerini*" belirtmiştir. Bu suretle bir an evvel başlarından gitmesi ve muhitlerinden uzaklaşması için müfettişlik namına Mustafa Kemal Paşa'nın istediği yetkileri

---

36 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu", **Milliyet**, 12 Mayıs 1933; "İstiklâl Harbi Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu", **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1933; Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu", **Vakit**, 12 Mayıs 1933; "Üçüncü Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Anadolu'ya Nasıl Geçmiş", **Akşam**, 12 Mayıs 1933; Bu iddiaya cevap veren Ruşen Eşref Bey, söz konusu günde Kâzım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya Ruşen Eşref Bey'i odadan çıkarmak teklifinde bulunmadığını, Mustafa Kemal Paşa'yı tanıyanların da bildiği üzere esasen ziyaretine gelen misafirine böyle bir nezaketsizlikte bulunamayacak bir kişilikte olduğunu vurgulamış, vedalaşma anına olduğu gibi şahit olduğunu yinelemiştir (Ruşen Eşref, "Bir Veda Sahnesinin Mânası", **Milliyet**, 16 Mayıs 1933).

37 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu", **Milliyet**, 12 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

vermekten çekinmemişler ve Mustafa Kemal Paşa sarayın ve Bab-ı Âli'nin bütün endişelerine rağmen Üçüncü Ordu Müfettişliği'ni bizzat kendi teşebbüsleriyle azami yetki ile temin ederek Anadolu'ya ayak basmıştır[38]. İddialarını devam ettiren Millici: *"Karabekir Paşa'nın, İtilaf Devletleri'nin harekâtı idame etmeyip, mütareke hududu dâhilinde kalacakları, bu hudut dâhilinde yeni bir cidale kalkışmayacakları ve İtilaf Devletleri'ne karşı muslihane bir siyaset takip edilmesinin daha faydalı olacağı"* yönündeki düşüncelerini ifade etmesinden kısa bir süre sonra 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edildiğine vurguda bulunmuş ve Kolordu Kumandanı Karabekir Paşa'nın tahminlerinde isabetsiz olduğu yönünde görüş bildirmiştir[39].

Millî Mücadele yıllarında yazar ve gazeteci kimliğiyle ön plana çıkan Aka Gündüz'ün de bu sırada tartışmalara iştirak ettiği görülmektedir. Mondros Mütarekesi'nin daha ilk günlerinde İstanbul Pangaltı'da yanlarında yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey'in de bulunduğu bir sırada Mustafa Kemal Paşa'nın: *"Mondros Mütarekesi ve bu şekilde işgal ve politika gürültüleri mevcut oldukça İstanbul'da hiç bir şey yapılamayacağını, mutlak bir acziyet* içinde istila ve müdahaleye açık olarak İstanbul'da sıkışıp kalan mevcut kabinenin Harbiye ve Dâhiliye *Nezaretleri'nin de hiçbir etkisinin ve nüfuzunun kalmadığını, bu yüzden Bab-ı Âli haricinde Anadolu'da dağınık bir hâlde bulunan milletin içinde yepyeni bir hamle ile işe başlamak gerektiğini"* belirttiğini vurgulamıştır. Nitekim Aka Gündüz'ün vurguladığı üzere bu sözler Anadolu'ya geçmeden birkaç gün önce yapılan görüşmede Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya söylediğini ifade

38 Millici, "Karabekir Paşa Tarihe ve Hakikate Karşı Saygısızlık Yapıyor", **Milliyet**, 14 Mayıs 1933; Konu ile ilgili benzer yorumlarda bulunan Cumhuriyet gazetecisinin ilgili nüshası için bkz.; "Tahrif Edilen Bir Hakikat", **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933; Konuya ilişkin Millici'nin verdiği cevaplara atıfla özet bilgi veren şu gazeteye bkz.; "Millici'nin Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevabı", **Akşam**, 14 Mayıs 1933; "Karabekir Paşa Şiddetle Mukabele Görüyor", **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.

39 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Vaziyeti Bizi Yalnız Hayrete Değil, Istıraba da Düşürüyor", **Milliyet**, 15 Mayıs 1933; Bu yazının bir kısmını Vakit ve Akşam gazetelerinin de aynen sütunlarına taşıdığı görülmektedir. Bkz.; "Millici Ne Diyor?", **Vakit**, 16 Mayıs 1933; "Aka Gündüz Bey Ne Diyor", **Akşam**, 15 Mayıs 1933; Millici'nin Karabekir Paşa'nın bahsi geçen düşüncelerine karşı eleştirilerinin ilerleyen yazılarında da devam ettiği görülmektedir. Örnek olarak bkz.; Millici, "Şarktaki Dar Hudutlar İçinde Bütün Bir Vatan Davası Nasıl Halledilirdi?", **Milliyet**, 20 Mayıs 1933; Millici'nin bu yöndeki eleştirilerine sütunlarında yer veren şu gazeteye bkz.; "Mütareke Hududu, Kâzım Karabekir Paşa Ne İstiyordu?", **Akşam**, 20 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

ettiği sözler ile benzerlik göstermekte idi[40]. Bu konuya açıklık getirmek istediğini belirten Kâzım (İnanç) Bey de söz konusu dönemde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Saniliği'nde bulunduğunu ve Gazi'nin Şişli'deki evine çok yakın mesafede ikamet etmesi nedeniyle de sık sık bir araya geldiklerini belirterek, bu görüşmelerinin birinde Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerini açıklayarak "haiz-i salahiyet" bir memuriyetle kendisini Anadolu'ya göndermesinin bir yolunu bulmasını istediğini ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya doğru yola çıkışı da bu girişimlerin sonucunda olmuştu[41].

Millici ve onun satırlarına atıfla Cumhuriyet, Akşam ve Son Posta gazeteleri de Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları Kumandanlığı'nın lağvı üzerine açıkta kaldığı iddiasına karşı; Liman Von Sanders'in Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı'nı devrederken Mustafa Kemal Paşa'nın başarılarından övgü ile söz ettiğini ve Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi'nin hazırlanması ve uygulanması konusunda İngilizlerin centilmenliğine güvenerek tedbirsiz davranan Sadrazam ve Başkumandan Ahmet İzzet Paşa ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ile aralarında çıkan ihtilaf nedeniyle görevinden istifa ettiğini belirtmişlerdir[42].

Bu sırada tartışmaya eski İstanbul Mebusu Ali Rıza (Bebe) Bey de dâhil olmuş ve Ahmet Rıza Bey'in adının yeni kabineyi teşkil etmek üzere gündemde olduğu 1918 yılı Aralık ayında, Anafartalar Kahramanı olarak herkesin zekâsına ve kudretine güvendiği Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek arzusunda olduğunu ve Ahmet Rıza Bey'in yakın dostlarından olmasıyla nedeniyle bunu kendisinin temin ettiğini, görüşme sırasında Ahmet Rıza Bey'in Sadaret meselesinin isabetli bir karar olup olmayacağı ve başarılı olup olunamayacağı konularında Mustafa

---

40 Aka Gündüz, "Kâzım Karabekir Paşa'nın hatıraları Her Yandan Hezimete Uğruyor!", **Milliyet**, 15 Mayıs 1933; Aka Gündüz'ün mektubunu yayınlayan diğer bir gazete için bkz.; "Aka Gündüz Bey Ne Diyor", **Akşam**,15 Mayıs 1933.

41 İzmir Meb'usu Kâzım,"Karabekir Paşa'ya Hakikatin Acı Bir Sillesi Daha!", **Milliyet,** 16 Mayıs 1933;"İzmir Meb'usu Kâzım Paşa'nın Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 17/5/1933; "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gazi Hazretleri Anadolu'ya Nasıl Geçmişlerdi?", **Akşam**, 16 Mayıs 1933; "Karabekir Paşa'ya Birçok Cevaplar Verildi", **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

42 Millici, "Mustafa Kemal Hazretleri Yıldırım Orduları Kumandanlığı'ndan Nasıl Ayrıldı?", **Milliyet**,19 Mayıs 1933; Konuya Millici'nin ortaya koyduğu vesikalar ile ilgili atıfta bulunan ve Millici'nin görüşünü destekleyen diğer gazetelerde yayımlanan haberler için bkz.;"Vesikalar Karşısında Kâzım Karabekir Paşa'nın İddiası", **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1933; "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevaplar, Mütareke İptidasında İstanbul Hükûmeti'nin Daveti ve Gazi Hazretleri", **Vakit**, 19 Mayıs 1933; Kâzım Karabekir Paşa Mühim Bir Mukabele Gördü", **Son Posta**, 19 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

Kemal Paşa ile görüş alışverişinde bulunduğunu, ancak gerek Mustafa Kemal Paşa'ya gerekse Karabekir Paşa'ya kurulması planlanan kabinede görev almaları doğrultusunda herhangi bir teklifin bahis konusu olmadığını belirtmiştir[43]. Ali Rıza (Bebe) Bey başka bir yazısında basındaki tartışmalarla ilişkili olarak şunları ifade etmişti:

> *"İstiklâl Harbi'nde Kâzım Karabekir Paşa'nın hizmetini inkâr eden yoktur. Fakat o kara günde, Kolordu Kumandanlığı'na kadar gelmiş bir askerden vatan ve milletin istiklali lehine hareket ve savaştan başka ne beklenirdi? Keşke İstiklâl Harbi bittikten sonra başlayan büyük inkılap hareketlerinde Kâzım Karabekir Paşa'nın telakkisi daralmasa ve hazmı durmasaydı da onu o hareketlerin arasında da görseydik."*[44].

13 Mayıs 1933 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi öncesinde cenup hududundan çektiği bir telgrafname ile sadrazamlık makamı için adı geçen İzzet Paşa'yı Hükûmet'i teşkil konusunda cesaretlendirmekle birlikte kendisinin de Harbiye Nazırlığı'na namzetliğini açık koyduğunu, ancak İzzet Paşa'nın bu öneriye karşı "istiğna" göstermiş olduğunu ve bu suretle iktidar mevkiinde ancak 25 gün kalabildiğini belirtmiştir. Devamında İzzet Paşa'nın yerine kabineyi kuran Tevfik Paşa'nın da Mustafa Kemal Paşa tarafından desteklendiğini ancak Meclis'in Tevfik Paşa'ya güvenoyu vermemesi nedeniyle yeni felaketlere kapı açıldığını vurgulamıştır. Yunus Nadi (Abalıoğlu), Gazi Mustafa Kemal'e bir vesile ile yıllar sonra Harbiye Nezareti meselesi ile ilgili görüşlerini sorduğunda ise: *"Benim o zaman dâhi Harbiye Nazırı olarak dâhil olacağım bir Hükûmet'in akdedeceği mütareke öyle olamaz ve onun tatbikatı bizi bilahare bu kadar müşkülata uğratmış bulunmazdı. Daha İstanbul'da iken Hükûmet'e* iştirakim mümkün olsaydı millî halas işi daha oradan kuvvetle başlamış olurdu." cevabını aldığını ifade etmiştir[45]. Vakit gazetesinde Mehmet Asım (Us) da benzer bir görüş ile, Mütareke döneminde bir süre İstanbul'da kalan Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nazırı olması durumunda Milli Mücadele'nin temeli-

---

43 Ali Rıza, "Ahmet Rıza Bey'in Yanında Bulunanlar Harbiye Nazırlığı Meselesini Anlatıyor", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933; "Eski İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey'in Mektubu", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933; Akşam, "Eski İstanbul Meb'usu Ali Rıza Bey'in Bir Mektubu", 13 Mayıs 1933.

44 Ali Rıza, "İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) I, **Milliyet**, 22 Mayıs 1933.

45 Yunus Nadi, "Umumi Harp ile İstiklâl Harbi'nin Haddi Fasılında Gazi", **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

nin onun nezaret makamına oturduğu günden itibaren atılmış olacağını iddia etmiştir[46].

Milliyet gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapan ve aynı zamanda Mülkiye Mektebi'nde Siyasi Tarih dersi veren Ahmet Şükrü (Esmer) de bahsi geçen gazetede 13 Mayıs 1933 tarihi itibariyle yer alan bir yazısı münasebetiyle Millici'nin Celalettin Arif Bey'in Erzurum'daki faaliyetlerine değinirken zikrettiği isimlerden biri olan Karabekir Paşa'nın bunu fırsat bilerek tartışmaya giriştiği andan itibaren Celalettin Arif Bey meselesini ikinci plana ittiğini ve uzun zamandır kendisinin de inandığı anlaşılan garip bir iddiayı ileri sürdüğünü ve Millî Mücadele'ye önayak olduğunu söyleyerek yolladığı mektuplarla bu iddiayı belgelendirmeye çalıştığını belirtmiş ve bunu Karabekir Paşa'nın *"haris hodbinliği"*ne yormuştur[47]. Bu konudaki benzer bir yaklaşım da bu kez doğrudan kendi imzasıyla kaleme aldığı yazısı ile Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) Bey tarafından sergilenmiştir. Mahmut Bey tarafından anlatılan bir hatıraya göre, büyük bir dehanın ürünü olarak ortaya çıkan Türk İstiklâl Harbi ile siyasi ve içtimai inkılaplara değinilen bir sohbet sırasında Gazi Mustafa Kemal'in: *"İki Mustafa Kemal var. Biri ben; fert olan, fani olan Mustafa Kemal..* İkinci Mustafa Kemal'den ancak biz diye bahsedebilirim. Yani sizler, çalışan köylü, uyanık münevver, *milliyetperver vatandaşlar..* İşte o Mustafa Kemal ölmez." dediği işitilmişti. Bu hatıranın ardından Gazi Mustafa Kemal ile Karabekir Paşa'nın üslubunun ve bakış açısının karşılaştırıldığı anlaşılmaktadır.[48] Basın vasıtasıyla sürdürülen münakaşaların şiddetlendiği bir dönemde Karabekir Paşa'nın bencillik girdabının içine düştüğü iddia edilen isimlerden biri olduğuna hiç şüphe yoktur. Bu sırada Mahmut Bey'in beyanlarına yer veren Son Posta gazetesini[49] Akşam gazetesi takip etmiş ve bu gazete aynı zamanda Karabekir Paşa'nın mektuplarını aynen neşrederek okuyucularına tartışmalar hakkında bilgi vermiştir[50].

4- Dördüncü Mektup ve Basındaki Yansımaları

Geniş çaplı ses getiren tartışmaların ardından, Karabekir Paşa 13 Mayıs 1933 tarihli dördüncü mektubunu dönemin önde gelen basın organlarına

---

46 Mehmet Asım, "Gazi Karşısında Karabekir-2-", **Vakit**, 16 Mayıs 1933.

47 Ahmet Şükrü, "Karabekir Paşa'nın İddiaları", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

48 Mahmut (Soydan), "İki Mustafa Kemal Var; Fânî Mustafa Kemal, Ebedî Mustafa Kemal", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.

49 "Fânî Mustafa Kemal, Ebedî, Mustafa Kemal", **Son Posta**, 11 Mayıs 1933.

50 "Gazi Hazretlerinin Çok Kıymetli Sözleri", **Akşam**, 11 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

göndermiştir. Bu mektupta, İstanbul'dan görevlendirildiği 15. Kolordu Kumandanlığı bölgesine hareketle 19 Nisan 1919'da Trabzon'a çıktığını, burada Barutçuzade Ahmet Efendi'nin riyasetindeki Muhafaza-ı Hukuk Heyeti ile 3 Mayıs 1919'da ise Hoca Raif Efendi'nin riyasetindeki Erzurum Müdafaa-ı Hukuk Heyeti ile görüşerek şark vilayetlerindeki millî teşekküllerin birleştirilmesi, şehrin boşaltılmaması, silahların teslim edilmemesi ve işgal kuvvetleri tarafından yapılacak saldırılara karşı direnilmesi ve mücadele edilmesi yönündeki düşüncelerini beyan ettiğini ve bu suretle konuya ilişkin çalışmalara başlandığını vurgulamıştır. Nitekim bu esaslar üzerinde halkın millî nüveyi teşkil edecek Erzurum Kongresi'ne karar verdiğini açıklayarak bölgede asayişi, sükûneti ve millî teşkilatlanmayı sağlamak üzere yaptığı çalışmalara temas etmiştir[51].

Millici de bu beyanlara cevap olmak üzere kaleme aldığı bir yazısı vesilesiyle, Karabekir Paşa'nın Mütareke sonrasındaki faaliyetleri çerçevesinde esasen Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa'nın aleyhinde hareket edecek bir kişilikte olmadığını vurgulayarak, bu suretle Süleyman Şefik, Ali Nadir ve Ahmet Anzavur gibi paşalardan ayrı saflarda bulunduğunu ve Şark Cephesi'ndeki faaliyetlerinin takdire değer olduğu konusunda aksi bir düşüncesinin olmadığını, ancak aradaki anlaşmazlığın aşağıda belirtilen hususlara dayandığını belirtme gereği hissetmiştir:

> *"Kâzım Karabekir Paşa, millî muzafferiyetin üssü'l-harekesi dediği şarkta cephe kumandanı idi. Kendisi başka bir kumandanın bu cepheyi tutamayacağı iddiasındadır. Paşa'yı yanıltan cihet budur. Şark Cephesi vaziyetinin garp ve cenup cephelerimize serbest hareket imkânını verdiği doğrudur. Fakat, hizmetlerimizin tesirlerini, yalnız şahıslarımıza inhisar ettirmekte isabet olmaz. Bize verilen mevki, vazife ve salahiyetlerimizin tesirlerini de unutmamalıyız."*[52].

Millici bu söylemleri ile Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele'deki çalışmalarını takdir etmekle birlikte ortaya attığı iddialarda ileri gittiğini belirterek eleştirilerini devam ettirmiştir. Bu sırada yayımladığı bir dizi belge arasında Vilayât-ı

51 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933; "Millî Mücadele Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Münakaşası", **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933; "Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu", **Vakit**, 13 Mayıs 1933; "Kâzım Karabekir Paşa Şarkta Bir Karabekir Beyliği mi Kuracaktı", **Akşam**, 13 Mayıs 1933.

52 Millici, "Gazi'nin Kendisinden Dinleyiniz: Mustafa Kemal Nasıl Milli Reis Oldu", **Milliyet**, 19 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

Şarkiyye Müdafaa-ı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'ne vilayet tarafından verilen 1919 yılı Mart ayına ait ruhsatnameyi yayımlayan Millici millî nüveyi oluşturduğunu iddia eden Karabekir Paşa'nın ise Erzurum'a gelişinin söz konusu şubenin kuruluşundan sonra, yani 1919 yılı Nisan ayının sonlarında olduğunu beyan etmiştir. Yine bu minvalde Erzurum halkının ve bölgedeki Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin Mondros Mütarekesi gereğince Kars'a teslim etmeleri gereken silahları canlarını korumak üzere teslim etmeyeceklerini ve işgal kuvvetlerine karşı direniş göstereceklerini vurgulamak suretiyle Hükûmet'e müracaatlarını gösteren bir belgeyi yayımlayan Millici, bunu Karabekir Paşa'nın yazdığı mektuplarında Hükûmet'e müracaat edilmesini bölgede göreve başladıktan sonra kendisinin teşvik ettiği doğrultusundaki iddialarını çürütmek için kullanmıştır[53].

Bu noktada tartışmaların gündemde olduğu dönem itibariyle Denizli mebusu olan Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in de Karabekir Paşa'nın Erzurum'da Milli Mücadele'nin nüvesini kurduğu yönündeki iddialarına cevap olmak üzere Milliyet'e bir yazı gönderdiği görülmektedir. Bu cevapta Mazhar Müfit (Kansu) Bey Bitlis Valiliği görevini bırakmak suretiyle 19 Haziran 1919'da Erzurum'a geldiğinde Karabekir Paşa'nın teşkil ettiğini iddia ettiği millî nüveden bir eser görmediğini, bu anlamda hâlihazırda bölgedeki Vilayât-ı Şarkiyye Müdafaa-ı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin İstanbul merkezli olarak faaliyet göstermekte olduğunu, bu teşkilatın da ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeye gelmesiyle himaye edilmeye başlandığını ve çalışmalarını hızlandırdığını vurgulamıştır. Karabekir Paşa'nın ise İstanbul Hükûmeti ile İngiliz Heyet-i Askeriyesi'nin tepkisini çekmemek üzere ihtiyatlı davranmakta olduğunu, bunun da halk tarafından hoş karşılanmadığını ve Erzurum Kongresi'nin açılışına engel olunmamasını ve herhangi bir saldırıya uğramamasını temin için kendisinden talep edilen askeri kuvveti bile göndermediğini iddia etmiştir[54]. Millici de yazdığı bir yazı münasebetiyle yayımladığı bir kısım bilgi ve belgelere atıfta bulunarak benzer şekilde Karabekir Paşa'nın şark bölgesinde teşkilat

53 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Mektuplarındaki Bütün İddiaları Ret ve Cerh Eden Vesikalar", **Milliyet**, 21 Mayıs 1933.

54 Mazhar Müfit, "Erzurum Kongresi'nin Bilinecek Tarafları da Var", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933; "Mazhar Müfit Bey'in Mektubu", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933; "Mazhar Müfit Bey'in Bir Mektubu, Karabekir Paşa'nın Kerameti Kendinden Menkul", **Vakit**, 14 Mayıs 1933; Mazhar Müfit Bey'in mektubuna özet olarak yeren şu gazeteye bkz.; **Akşam**, "Mazhar Müfit Bey'in Cevabı", 14 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

yapmak şöyle dursun hazır bulduğu teşkilat ile temastan dâhi çekindiğini, sorumluluk almaktan kaçındığını, ancak amiri durumunda olan Mustafa Kemal Paşa'dan emir aldıktan sonra harekete geçtiğini beyan etmiştir[55]. Bu minvalde açıklamalarda bulunan Yunus Nadi (Abalıoğlu) ise Cumhuriyet gazetesinde, Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-ı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'nin kuruluşunun ardından ilk aylarda verdiği kararlarda müspet, hareketli, şümullü bir teşebbüsün görülmediği, ancak cemiyetin mukarrerat defterinden de anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından sonra hem cemiyet teşkilatında, hem de mülki bütün sahalarda sıkı bir faaliyetin başladığı ve Erzurum Kongresi'nin mahalli bir gaye ile toplanması kararına rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın bu teşekkülü kendi "umûmî ve şâmil" programına çevirdiği yönünde görüşlerde bulunmuştur[56]. Hakimiyet-i Milliye'de de Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in mektubunda ortaya koyduğu iddiaları Karabekir Paşa'nın da kendi mektubunda itiraf ve teyit ettiği yönünde görüş belirtilmiştir[57]. Akşam gazetesinde ise Karabekir Paşa'nın Anadolu'da millî nüveyi hazırlamak yolunda doğrudan bir mesai sarf etmediği, perde arkasından durumu idare ettiği ifade edilerek, Mirliva Mustafa Kemal Paşa'nın ise Anadolu'ya çıktığı ilk günden itibaren doğrudan doğruya teşkilat işleriyle

---

55 Millici, "Karabekir Paşa Başlangıçta Mesuliyetten Korkmuştur", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933; Karabekir Paşa bu söylemelere cevap olarak 13 Mayıs 1933'te Milliyet, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerine bir mektup daha göndermiş, bu mektupta: *"Benim o günlerde telakkim ve hâlâ bugün de iddia ettiğim mesele, 'işi millet yapıyor ve kumandanlar milletin emri altında bulunuyor'dur. Erzurum Kongresi toplanmış, millî mevcudiyet ve kudret görülmüş olduğu bir anda, bir kumandanın kongreyi idareye davet edilmesinin sakatlığını anlattığım zaman, Mazhar Müfit Bey'in de bunu anladığını zannediyordum. Ancak, bu gibi fevkalade zamanlarda memuriyet zihniyetinin fevkine çıkamayanlar, millî davaya karıştığı gün değil, on beş sene sonra dahi, hâlâ bu ruhu anlamıyorlar. Ve başta, muhakkak bir tahakküm istiyorlar. Milletimizin bu zihniyet yüzünden neler çektiğini yine milletin takdirine bırakıyorum."* demiştir. Mazhar Müfid Bey'in kongreyi korumak üzere kuvvet gönderilmesi talebine ise söz konusu dönem itibariyle bölgede bulunan Rawlinson'un elindeki az sayıda kuvvetin hâlihazırda kongreye zarar verebilecek bir güce sahip olmadığı yönünde verdiği cevabı belirtmiş ve Erzurum valisi sıfatıyla Münir (Akkaya) Bey'in bölgedeki millî teşkilatlanma sırasında Rawlinson'un askerî gücünden çekindiğini ifade eden beyanlarda bulunmuştu. Ancak bu mektup Milliyet gazetesi Umumi Neşriyat ve Yazı İşleri Müdürü Etem İzzet tarafından: *"Esasen Mazhar Müfid Bey'e pek de cevap teşkil etmeyen mektubunuz, aynı zamanda bütün devlet memurlarını müteessir, hatta rencide edecek ibareleri muhtevidir."* gerekçesiyle matbuat kanunu gereğince mahzurlu görülmüş ve yayımlanmamıştır (Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.65-66).

56 "Mustafa Kemal mi, Kâzım Karabekir mi?", **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933.

57 "Bir Münakaşayı Takip, Büyük Millet Davasında", **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

ilgilendiği, muhaberelere girişerek Müdafaa-ı Hukuk merkezinin çalışmalarına hareketlilik kazandırdığı üzerinde durulmuştur[58].

Akşam gazetesinde bu şekilde Karabekir Paşa'nın mahalli kurtuluş çarelerini zorlayan düşünce ve hareketlerine karşı Mustafa Kemal Paşa'nın bütün Anadolu'yu İtilaf Devletleri'nin işgallerinden kurtarmaya yönelik bütüncül faaliyetlerinin dile getirildiği anlaşılmaktadır.

Bu sırada Şebinkarahisar Mebusu Vasfi Raşit (Sevig) Bey'in mevcut tartışmalarla ilgili görüşleri de Cumhuriyet gazetesinin 13 Mayıs 1933 tarihli nüshasında neşredilmiş ve bahsi geçen mebusun davanın yalnız "teşrifat davası" olmadığını, davanın "siyaset davası" olduğunu vurgulama gereği hissettiği görülmüştür. Vasfi Raşit (Sevig) Bey bu şekilde Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele sonrasındaki siyasî faaliyetlerine değinerek tartışmayı yeni bir mecraya kaydırmıştır. Buna göre Karabekir Paşa'nın, Nasturi ayaklanmasının, Musul meselesinin ve bu münasebetle İngiliz tehditlerinin gündemde olduğu bir sırada ordudan istifa etmek ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na dâhil olmak suretiyle siyaseti tercih ettiği ve netice olarak Şeyh Sait ayaklanmasının patlak vermesi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da asayişin ve sükûnetin bozulduğu yönünde görüşler ortaya atmıştır[59]. Vasfi Raşit (Sevig) Bey meydana gelen tartışmaların sadece Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele'deki faaliyetleri ile kendisini teşhir ve teşrif etmek istediğinden kaynaklanmadığını, meselenin esasen Karabekir Paşa'nın siyasi tavrının ve tutumunun bir sonucu olarak ortaya çıktığını vurgulamak suretiyle münakaşalara farklı bir boyut kazandırmıştır.

---

58 "Millî Mücadele Nasıl Başladı? Erzurum Kongresi Ancak Gazi Hazretleri Erzurum'a Gittikten Sonra Toplanabildi", **Akşam**, 19 Mayıs 1933.

59 Vasfi Raşit, "Büyük Anlayış Farkı", **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933; Karabekir Paşa, Lozan Antlaşması'ndan sonra bir türlü çözüme kavuşturulamayan Musul meselesinin siyasi yoldan hallolamayacağının anlaşılması ile Gazi Mustafa Kemal'in sorunu askerî yolla çözmeyi planladığını ve bunun için de kendisini görevlendirmek istediğini belirtmektedir. Musul meselesinin Lozan Konferansı'nda çözülemeyerek sonradan sulh yolu ile halledilmek üzere ertelendiğine ve nihayetinde işin Cemiyet-i Akvam'ın hakemliğine bırakıldığına işaret ederek bu meselenin çözümünde istifade edilebilecek Hilafet müessesesinin lağvedilmesinin zamansızlığına vurguda bulunmuştur. Bu sırada baş gösteren Şeyh Sait ayaklanması Türkiye'nin bölgedeki iddiaları konusunda elini zayıflatmıştı. Karabekir Paşa böyle bir durumda bir harbi göze alamamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın askerî harekât teklifini reddederek ordudan istifa etmiş, siyasi hayatı tercih etmek suretiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları içinde yer almıştı (Kâzım Karabekir, **Kürt Meselesi**, Emre Yayınları, İstanbul 1994, s.145-148, 155-156, 161-162; Uğur Mumcu, **Kâzım Karabekir Anlatıyor**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s.13 vd.).

Levent Şahverdi Arşivi

Son Posta gazetesi de yayımlanan mektuplarına temas ederek Karabekir Paşa'nın ileri sürdüğü iddialara karşı Ali Rıza (Bebe), Mazhar Müfit (Kansu) ve Vasfi Raşit (Sevig) Beyler tarafından ciddi karşılıklar verildiğini, bu suretle tartışmaların yeni ve hararetli bir safhaya girdiğini belirtmiş ve sütunlarında ve bu tartışmalara özetle değinmiştir[60].

Bu sırada Hâkimiyet-i Milliye gazetesine bir yazı gönderen Çanakkale Mebusu Ahmet Cevat (Emre) Bey de teşbihlere dayanarak kaleme aldığı yazısında Türk inkılâbının mimarının Gazi Mustafa Kemal olduğuna vurguda bulunmuş ve Anadolu'nun kurtuluşu yolunda çalışanlardan olduğunu ima ettiği Karabekir Paşa'nın bu esaslı mücadelenin öncülüğü doğrultusundaki iddialarına ciddi eleştirilerde bulunmaktan da geri durmamıştır[61].

5- Beşinci Mektup ve Basındaki Yansımaları

Milliyet, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerine gönderdiği ve 14 Mayıs 1933 tarihinde okuyucularla buluşan beşinci mektubunda Karabekir Paşa, ilk olarak Üçüncü Ordu Müfettişi ve Fahri Yaveri Şehriyarı Mirliva Mustafa Kemal tarafından yazılarak 21 Mayıs 1919'da eline geçen şifreye yer vermiştir. Buna göre Mustafa Kemal Paşa: *"Ahval-i umumiyemizin almakta olduğu vahim şekilden pek mütesellim ve müteessirim. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz bir son vazife-i vicdaniyeyi yakından müşterek mesaj ile en iyi ifa etmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettim..Bir an evvel zat-*ıâlinize mülaki olmak arzusundayım." diyor ve kendisinin mevcut duruma ilişkin gerekli konularda aydınlatılmasını istiyordu. Mektupta takiben Mustafa Kemal Paşa'nın: *"İtilaf Devletleri'nin Türk milletinin hayat hakkını gasp etmeye yönelik bir siyaset takip ederek millî istiklali ve devleti idama mahkum ettiğinin tahakkuk ettiğini"* belirttiği ve 3., 15. ve 20. Kolordu Kumandanlıkları'na gönderdiği 29 Mayıs 1919 tarihli şifresine yer verilmiştir. Bu şifrenin devamında Mustafa Kemal Paşa; İzmir, Manisa, Antalya, Konya, Samsun ve Karadeniz mahreçlerinde beliren işgal hareketlerinden, Ermenilerin tehditlerinden, Hükûmet merkezinin ve Hilafet makamının İtilaf Devletleri'nin baskısına maruz kaldığından bahsederek: *"milletin esaretten kurtulması, hâkim ve müstakil olarak*

60 "Karabekir Paşa Dördüncü Mektubunu da Neşretti", **Son Posta**, 13 Mayıs 1933.

61 Ahmet Cevat Bey, "Büyük Türk İnkılâbı ve Mimarı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933; Aynı yazı Akşam gazetesinde de yer bulmuştur. Bkz., Ahmet Cevat Bey, "İnkılâp Mimarı", **Akşam**, 21 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

topraklarımızda yaşayabilmesi ancak, azimkâr ve namuslu ellerin, milleti kısa ve doğru yoldan müdafaa-ı hukuk ve istiklale sevkiyle kabil olacaktır." diyerek İtilaf Devletleri'nin muhtemel asker çıkarma ve işgal hareketlerine karşı yapılması gereken çalışmalara değinmekteydi. Ayrıca mektupta, Mustafa Kemal Paşa ile Karabekir Paşa arasında Ermenilerin Kars, Sarıkamış ve Van bölgesinde girişebilecekleri harekâta dair yazışmalar yer almıştır. Bu yazışmalar arasında bulunan, Mustafa Kemal Paşa'nın Ermenistan ve Gürcistan yönünde meydana gelebilecek saldırılara karşı başlıca istikametlerin gerilla (çete) harbi tarzında müdafaası için hazırlık yapılması doğrultusundaki 31 Mayıs 1919 tarihli talimatı Karabekir Paşa'nın eleştirisine uğramıştır. Buna göre Karabekir Paşa gerilla harbine sıcak bakmadığını ifade etmiş ve: *"Teferruat esasen yapılmıştı. Asker çıkarmaya gelince; ben İtilaf Devletleri'nin aleyhimize bu şekilde harekete geçeceklerini tahmin etmiyordum. Aslı esası tahakkuk etmeyen bu gibi şayialar üzerine kıtalarını çeteler hâlinde dağıtmak ihtimali ve bir Ermeni taarruzuna mukabele edemiyecek bir hâle gelmesine mucip olurdu. Ben şarka geldiğimden beri bir şark taarruzu hazırlığında bulunduğum için bu emri tatbik mevkiine koymadım."* diyerek Mustafa Kemal Paşa'nın söz konusu talimatını yerine getirmediğini dile getirmiştir[62].

Karabekir Paşa'nın söz konusu vesikalarda ortaya koyduğu tespitleri ve hareket tarzı da Millici tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Buna karşı Millici, Mustafa Kemal Paşa'nın bahsi geçen talimatında ani vaziyet ve ihtimaller karşısında bazı bölgelerde "gerilla/harb-i sagir" teşkilatından istifade edilmesini tavsiye ettiği, nitekim Maraş, Gaziantep, Urfa, Adana ve garp cephesindeki ilk mücadelelerde gerilla usullerinden yararlanılarak önemli başarılara imza atıldığı, esasen muntazam ordu taraftarı olan Mustafa Kemal Paşa'nın emirnamede "kıt'a mevcutlarının tezyidi" hakkında talimatlarının da bulunduğu ve düzenli ordunun oluşturulmasında da gerillalardan yararlanıldığının dikkate alınma-

62 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu", **Milliyet**, 14 Mayıs 1933; "Kâzım Karabekir Paşa 5'inci Mektubunda Ne Diyor?", **Cumhuriyet**,14 Mayıs 1933; "Beşinci Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Bir Mektup Daha Gönderdi", **Vakit**, 14 Mayıs 1933; "Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu", **Akşam**, 14 Mayıs 1933; Millî Mücadele'ye ve bu dönemde şark vilayetlerinin durumuna ilişkin düşüncelerine ve bunlara ait vesikalara yer veren beşinci mektubunu yayımlayan Karabekir Paşa'nın burada belirtilen muhtelif düşüncelerden henüz bir netice çıkaramadığını ifade eden Son Posta gazetesi için ise bkz.; "Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu", **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

sı gerektiği yönünde bilgiler vermiştir[63]. Ayrıca Karabekir Paşa'nın Ermenilere karşı yapılması planlanan askeri harekâtın faydalarını ve zararlarını belirttiği 15 Eylül 1920 tarihli şifresine atıfta bulunan Millici, bu konudaki kararın Hey'et-i Vekile'ye havale edildiğine değinmiş, buna karşı TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın harekâta derhâl başlanması yönündeki 20 Eylül 1920 tarihli şifresine yer vererek şark harekâtı konusundaki kararın da TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından verildiğini vurgulamıştır[64]. Harp Akademisi'nde "Harp Tarihi" dersleri de veren Ali Rıza (Bebe) Bey, Karabekir Paşa'nın bahsi geçen mektubunda verdiği bilgilere cevap olarak: "*gerilla tarzında muharebenin muntazam kuvvetlerin dağılması anlamına gelmediği gibi esasen muntazam kuvvetlerin tasarrufunu sağlayan önemli bir askerî teşkilat olduğu, Kuva-yı Milliye'nin de esasen gerilla sisteminden ibaret bulunduğu*" doğrultusunda bilgiler vererek konu hakkında Karabekir Paşa'nın beyan ettiği düşünceleri eleştirmiştir. Ayrıca söz konusu dönem itibariyle önemli bir kumanda mevkiinde bulunan Karabekir Paşa'nın İtilâf Devletleri'nin aleyhte harekete geçeceklerini ve bunun doğuracağı sakıncaları kestirememesinin esasen bir liyakat sorunu olarak görevden alınma, Mustafa Kemal Paşa'nın söz konusu dönemde verdiği ilgili emrin yerine getirilmemiş olmasının da Divân-ı Harb'e verilme sebebi olduğunu belirterek eleştirilerini sürdürmüştür[65].

Bu görüşlere benzer bir görüş de Vakit gazetesi yazarı Mehmet Asım (Us) tarafından dile getirilmiştir. Yazara göre, Karabekir Paşa'nın sözleri dikkate alınacak olursa Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele hareketini çetecilik usulüyle başarmak fikrinde olduğuna hükmetmek gerekmekte idi. Hâlbuki Millî Mücadele'yi muntazam ordu ile devam ettiren ve Çerkez Ethem'in emrindeki kuvvetler ile diğer çetelerin ortadan kaldırılarak düzene sokulması konusunda büyük mücadeleleri göze alan kişinin bizzat Mustafa Kemal Paşa olduğu, niha-

63 Millici, "Şarktaki Dar Hudutlar İçinde Bütün Bir Vatan Davası Nasıl Halledilirdi?", **Milliyet**, 20 Mayıs 1933; Konuyu Millici'nin kaleminden aktaran Cumhuriyet gazetesinin ilgili nüshası için bkz.;"Karabekir Paşa'nın Yanlış Düşünceleri", **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933;Kâzım Karabekir Paşa'ya Bir Cevap Daha Verildi", **Son Posta**, 20 Mayıs 1933.

64 Millici, "Ermenistan'a Taarruz Emrini Veren de Bizzat Mustafa Kemal'dir", **Milliyet**, 21 Mayıs 1933; Konu ile ilgili olarak Millici'nin yazısını aynen yayımlayan Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri için bkz.;"Vesikalar Karşısında Boş İddialar", **Cumhuriyet**, 22/5/1933; "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Ermenistan'a Taarruz Emrini Gazi'nin Verdiğini Gösteren Vesikalar", **Akşam**, 21 Mayıs 1933; Karabekir Paşa Meselesi de Bitti", **Son Posta**, 21 Mayıs 1933; Vakit gazetesinde yapılan benzer bir yorum için bkz.; Mehmet Asım, "Yeni Vesikalar Karşısında", **Vakit**, 22 Mayıs 1933.

65 Ali Rıza, "İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) II, **Milliyet**, 23 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

yetinde kesin zafere de bu şekilde ulaşıldığı ortada idi[66]. Karabekir Paşa'nın şarkta tek istinatgâh olduğu iddiasına karşı da, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelişiyle Birinci Dünya Savaşı sırasında Nahçıvan bölgesinde görev yapan Binbaşı Halil Bey ile birkaç arkadaşını doğrudan emir vermek suretiyle Bayezid bölgesine göndererek gerilla faaliyetlerini başlatmış olduğunu, bu suretle daha önce Halil Bey'in uyarılarına rağmen bu harekâta sıcak bakmayan Karabekir Paşa'nın emrindeki kuvvetlerin şarkta bir sene kadar kendilerine bir dayanak noktası bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca yine Erzurumlu Cafer ve Nazmi Beyler ile Bayburt'taki Şeyh Eşref ayaklanmasının bastırılmasında görevlendirilen Yarbay Halit (Karsıalan) Bey gibi doğrudan Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle bölgede faaliyet gösteren kuvvetlerin de varlığı şarkta Karabekir Paşa'nın tek istinatgâh olduğu iddiasını çürüten örnekler olarak verilmiştir[67].

Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde Karabekir Paşa'ya hitaben: "*Paşa, nihayet millî haysiyetimizi de rencide eden bu münakaşada vazıh ve sarih olmalıdır. Anadolu harekâtının malum olan inkişafı her şeyi ve herkesi yerli yerine koymuş olduğundan bugün bütün istiklal cidalimizde münakaşa mevzuu olacak tek nokta kalmamış bulunduğundan da kimsenin şüphesi yoktur.*" diyerek süregelen ve dünya kamuoyu nezdinde de millî haysiyeti rencide eden bu münakaşalara Türk milletinin rıza göstermeyeceğini vurgulamıştır[68]. Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey ilerleyen süreç içinde de eleştirilerini sürdürmüş, örneğin 22 Mayıs 1933 tarihli makalesinde: *"Mustafa Kemal Paşa'nın saltanatın resmî memuriyetinden çıkarak mücahit bir fert olarak milletin sinesine girme kararını Erzurum'da Karabekir Paşa'nın yanında verdiğini ve Mustafa Kemal Paşa'nın memleket ve millete temin ettiği göz kamaştırıcı neticelerden 'tegafül' eden ve bilakis eline büyük davadan bir parça alacak şeref yerine 'takaddüm' iddiasına kalkışan Karabekir Paşa'nın bu hareket tarzının, alınan birçok mektuptan anlaşıldığına göre memlekette haklı bir asabiyet uyandırmış olduğunu"* belirtmiştir[69].

---

66 Mehmet Asım, "Gazi karşısında Karabekir -4-", **Vakit**, 18 Mayıs 1933.

67 Mehmet Asım, "Yeni Vesikalar Karşısında, Karabekir Paşa Şarkta Yegâne İstinatgâh Değildi -2-", **Vakit**, 23 Mayıs 1933; Bu iddialara kaynaklık eden gazetenin ilgili nüshası için bkz.; "Kâzım Karabekir Paşa'nın Tekzip Edilen İddialarından Biri Daha, Ölen Bir Türk Zabiti Mezarından Haykırıyor", **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933; Ayrıca konuya temas eden Son Posta gazetesi için bkz.; "Bir Zabitimizin Hatıra Defteri", **Son Posta**, 21 Mayıs 1933.

68 Yunus Nadi, "Kazım Karabekir Paşa Son İddiaları ile Ne Demek İstiyor?", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.

69 Yunus Nadi, "Nüvve de Sıfra Müncer Oldu!", **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

6- Altıncı Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa 15 Mayıs 1933 tarihinde Milliyet, Cumhuriyet, Vakit ve Akşam gazeteleri vasıtasıyla okuyuculara ulaşan altıncı mektubunda, Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'dan gönderdiği 16 Haziran 1919 tarihli bir şifreden, Konya'daki Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın Yunan işgaline ve İtalyan, Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin saldırılarına karşı mukavemete karar vererek bu konuda hazırlıklara başladığının anlaşıldığını ifade ederek, buna göre şark vilayetlerine şarktan ve sahilden yapılabilecek saldırılara tedbir olmak üzere veya karşı harekete geçmek için ne gibi bir yol izleneceği doğrultusunda görüş sorulduğunu belirtiyordu. Buna cevap olarak Mustafa Kemal Paşa Cemal Paşa'ya gönderdiği şifrede emrivakileri beklemek taraftarı olmadığını vurgulamış, ancak hazırlıkların tamamlanması için biraz zaman kazanmak için sadrazamın sulh konferansındaki yaklaşımının ne şekilde olacağının beklenilmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Karabekir Paşa da bu münasebetle Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı şifrede: *"vaktinden evvel yapılacak bir hareketin Cemal Paşa'nın emrindeki kıtalara, İstanbul'daki müesseselere ve kıymetli şahsiyetlere zarar verebileceğini, yapılacak harekâtın haricin tazyikine karşılık olarak gerçekleştirilmesinin daha uygun olacağı ve dünya kamuoyunda da bu şekilde daha olumlu bir izlenim uyandırılabileceği"*d oğrultusunda görüş bildirerek Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerini esasen teyit ettiğini belirtmiştir. Nihayetinde bütün bu genel durum üzerine basına gönderdiği altı mektubun Erzurum ve Sivas Kongreleri'ni gerektiren sebepleri ortaya koyduğunu ifade etmiştir[70].

Bu mektupta yer alan 15 numaralı vesika da basın tarafından yayımlanmamıştır. Buna göre Mustafa Kemal Paşa tarafından Karabekir Paşa'ya gönderilen 23 Haziran 1919 tarihli bir vesikada: Amasya'daki görüşmeler sırasında, Anadolu'yu kuzeybatısından tehdit etmeye başlayan Bolşevik tehlikesinin de gündeme geldiği vurgulanmıştı. Buna göre Mustafa Kemal Paşa: *"Bolşevizmin suret-i telakki ve tecellisi dahi müzakere edilerek esasen Kazan, Orenburg, Kırım vesaire gibi ahali-i* İslâmiye *bunu kabul ederek diyanet, an'ane gibi işlerle zaten alakadar olmadığından bunun memleket için bir mahzuru olamayacağı düşünüldü."* demiş ve Karabekir Paşa'nın söz konusu mektubunda da yer verdiği 17

70 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu",**Milliyet**, 15 Mayıs 1933; "6'ncı Mektup da Geldi!", **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933; "Altıncı Mektup da Geldi!", **Vakit**, 15 Mayıs 1933; "Kâzım Karabekir Paşa'nın İddiaları Hayret Uyandırdı", **Akşam**, 15 Mayıs 1933; "Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu da Geldi", **Son Posta**, 15 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

Haziran 1933 tarihli şifresine atıfta bulunarak: *"Mütalaa-ı aliyeleri etrafında düşünülerek hakikaten Bolşeviklerin daha müessir bir vaziyete girmeleri hâlinde bîtaraf görünmek azmile İtilaf kuvvetlerini memleketimizden uzaklaşmaya icbar ve aksi takdirde vatanımızın Bolşevik pây-ı istilasında kalmak tehlikesine sebebiyet vereceklerini iddia etmek ve ona göre icabat-*ıfiiliyesine *kalkışmak muvafık olacaktır."* açıklamasında bulunmuştur. Karabekir Paşa bu söylemleri Sivas Kongresi'nde Bolşeviklik lehine bir karara giden hazırlık aşamaları olarak değerlendirmiş ve bu fikirden kendisinin *"Bolşevikliğin İtilaf Devletleri'ne karşı elde bir tehdit silahı olarak kullanılması"* doğrultusundaki görüşleri münasebetiyle vazgeçildiği iddiasında bulunmuştur. Bu vesikanın yayımlanması konusunda gönderdiği 15 Mayıs 1933 tarihli mektup ile ısrar etmiş olmasına rağmen ne Milliyet'te ne de Cumhuriyet, Vakit, Akşam ve Son Posta gazetelerinde bu vesika yayımlanmamıştır[71]. Yayımlanmama sebebine bir sonraki başlık atında değinilecektir.

Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, Karabekir Paşa'nın Şark Cephesi'nde elde edilen başarıların göz ardı edilerek dikkatlerin daha çok Garp Cephesi'ne çekildiği doğrultusundaki beyanlarına ilişkin olarak Cumhuriyet gazetesinde 15 Mayıs 1933 tarihinde yayımlanan yazısında: *"Mütareke döneminde İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye imzalatmayı planladıkları Sevr Muahedesi ahkâmını özellikle Yunan ordusuna tatbik ettirmek istediklerine, bu yüzden garp cephesinin ayrı bir hassasiyet arz etmiş olduğuna ve söz konusu dönemde birçok olumsuzluğa rağmen bu tehlikelerin Mustafa Kemal Paşa tarafından bir bütün olarak ele alındığına"* temas etmiştir[72].

Bu sırada, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçtiği dönemde çalışmalarının ve faaliyetlerinin en yakın şahitlerinden biri olan dönemin Erzurum Valisi Münir (Akkaya) Bey tartışmalara dâhil olmuş ve Cumhuriyet gazetesine yolladığı mektupta: "*Erzurum Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti'nin Karabekir Paşa daha Erzurum'a gelmeden kendisinin ısrar ve teşviki ile kurulmuş olduğunu, vali olarak millî hareket ve teşkilat hakkında Karabekir Paşa'dan ne malumat ne de talimat aldığını, Müdafaa-ı Hukuk ve millî hareket hakkındaki ciddi faaliyetlerin ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkıp kendisine ve diğer mülki idare amirlerine*

71 Karabekir, **Bir Suikast ve Bir Düello**, s.71-72.

72 Yunus Nadi, "Büyük Dava Önünde Küçük İddialar", **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933;Yunus Nadi Bey'in söylemlerine temas eden Son Posta gazetesi için bkz.; "Karabekir Paşa'ya Muhtelif Mukabeleler", **Son Posta**, 15 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

verdiği teşvik, emir, ikaz ve irşatlar neticesinde başladığını ve geliştiğini" belirtmiştir[73].

Vakit gazetesi yazarı Mehmet Asım (Us) ise: *"Milli Mücadele'nin ilk günlerinde Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa ile görüş ayrılıklarının bir dereceye kadar mazur görülebileceğini, yalnız takip eden süreçte cereyan eden olayların Mustafa Kemal Paşa'yı hiçbir tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde haklı çıkarması nedeniyle Karabekir Paşa'nın artık insafa gelerek hatalı içtihatta bulunduğunu itiraf etmesi gerektiğini"* vurgulamıştır[74].

7- Mektupların Neşrinin Durması ve Konuya İlişkin İlginin Azalması

Karabekir Paşa'nın hatıralarını gazetelerde neşre başladığı döneme ait istihbarat raporlarından anlaşıldığına göre, Milliyet gazetesi muhabiri Alaattin Bey 16 Mayıs 1933 tarihi itibariyle beraberinde Vakit gazetesi muhabiri olduğu hâlde Karabekir Paşa'nın evine gelmiş ve bir saatlik bir görüşmeden sonra ziyaret nihayete ermiştir[75]. Bu durumdan Karabekir Paşa'nın gazetelere gönderdiğini iddia ettiği, ancak hiçbir gazetede yayımlanmayan yedinci mektubunun akıbetinin de bu görüşmeler sonucunda belli olduğu anlaşılabilir[76]. Zira, Karabekir Paşa 25 Mayıs 1933'te Milliyet gazetesine gönderdiği bir yazıda, gazete sütunlarının kendisine açık olduğu belirtildiği hâlde yedinci mektubunun yayımlanmadığını ifade etmiş, bu mektubun yayımlanması hâlinde kendisine basın aracılığıyla yöneltilen sorulara cevap vereceğini bildirmiştir[77]. Bununla birlikte basında Karabekir Paşa'nın mektuplarına artık yer verilmediği görülecektir. Karabekir Paşa'nın kendisine muhalefet eden, yalan yanlış ve maksatlı olduğunu iddia ettiği yazıların basında günlerdir yer bulmasına karşın kendi mektubunun yayımlanmamasından dolayı müteessir olduğu anlaşılmaktadır[78].

---

73 "Yeni Bir Vesika Daha", **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933.

74 Mehmet Asım, "Gazi Karşısında Karabekir -3-",**Vakit**, 17 Mayıs 1933.

75 İstanbul Emniyet Müdürü Fehmi Bey ile Muavin Beyefendi arasında geçen telefon görüşmesi kaydı için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.138; Dâhiliye Vekili'nden Riyaset-i Cumhur Umûmî Kâtibi Hikmet Bey'e yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli rapordan 17/5/1933, BCA, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.142.

76 Bununla birlikte 16 Mayıs 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinde: *"Kâzım Karabekir Paşa altıncı mektubunun sonunda göndereceğini bildirdiği yedinci mektubunu dün göndermemiştir. Bu sebeple Paşa'nın mektubunu bugün derç edemiyoruz."*denilmiştir("Kâzım Karabekir Paşa 7'nci Mektubunu Göndermedi", **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1933).

77 Soydan, **a.g.e.,** s.320.

78 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.76.

Levent Şahverdi Arşivi

Vakit gazetesinde Mehmet Asım (Us) ise Karabekir Paşa'nın Celalettin Arif Bey meselesi ile ilgili başlayan iddialar karşısında kendini savunmak için başladığını iddia ettiği tartışmalarda kendisini savunması gereken noktaları bırakıp adeta bir taarruz harekâtına başladığını belirterek, sözleri arasında da kendisinin güya Gazi Mustafa Kemal'den daha iyi düşünür bir kabiliyette olduğunu ispat için vesikalar göstermeye başladığını, esasen: *"Türk milletine hayat ve istiklali ile beraber ebedi bir şan ve şeref veren büyük ve mukaddes Kurtuluş Savaşı'nın dâhilde ve hâriçte itiraz götürmez bir tek reisi vardır. Bu da Büyük Gazi Mustafa Kemal'dir."* diyerek hiçbir zaman münakaşa konusu olması caiz olmayan bu tarihî gerçeklere karşı kürek çeken Karabekir Paşa'nın tartışmaları memleketin ve milletin menfaatleri için yanlış ve zararlı bir mecraya sürüklediğini ifade etmiştir[79].

18 Mayıs 1933 tarihli Milliyet gazetesinde çıkan bir yazısında Gaziantep Mebusu Mehmet Nuri (Conker) Bey ise: *"Karabekir Paşa'nın akıl ve muhakemenin pek kolay sırrını bulamayacağı bir iddia ortaya attığını ve bu suretle millî hareketin nüvesini kurduğunu, Erzurum Kongresi'ni topladığını, Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya davet ettiğini, İstanbul'da birçok zatla beraber Padişah ile de görüşmüş olduğunu iddia ederek lehine mi aleyhine mi olduğuna pek bakmaksızın birtakım vesikaları yayımladığını ve yayımlamaya devam ettiğini"* belirtmiştir. Karabekir Paşa ile tanışıklığı Harbiye tahsiline kadar uzanan Conker namuslu ve vatanperver bir asker olarak tanıdığı Karabekir Paşa'nın son dönemdeki tartışmalar münasebetiyle kibir ve gururunun esiri olarak muhakemesini kaybettiğine ve yanlış yola sürüklendiğine işaret etmiştir[80].

Yine 18 Mayıs 1933 tarihli Milliyet gazetesinde Siirt Mebusu Mahmut imzasıyla çıkan yazıda, Karabekir Paşa'nın tarihî hakikatleri aydınlatmak için değil, daha ziyade şahsi propagandası için yazdığı mektuplarını günlerden beri

79 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Söylemek İstediği Şey Acaba Ne? Bizim Görüşümüz", **Vakit**, 15 Mayıs 1933.

80 Mehmet Nuri (Conker), "Büyük Bir Deha ve Onun Âlemşümul Hareket ve Zaferleri Elbette ki Küçücük Beyin Kaplarına Sığmaz!", **Milliyet**, 18 Mayıs 1933; Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz.;"Nuri Bey'in Şayan-ı Dikkat Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 19/5/1933; "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gaziantep Mebusu Nuri Bey'in Mühim Bir Mektubu", **Akşam**, 18 Mayıs 1933; Karabekir Paşa'nın Celalettin Ârif Bey olayı münasebetiyle Millici'nin beyanlarına ilişkin eksik veya yanlış bulduğu konularda birkaç satırla cevap verebilecekken neden büyük bir münakaşa sahasına girmeyi tercih ettiği konusundaki okuyucu merakını gidermek üzere Mehmet Nuri (Conker) Bey tarafından kaleme alınan mektuba sütunlarında yer veren şu gazeteye de bkz.; "Karabekir Paşa Münakaşaya Neden Girişti?", **Son Posta**, 18 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

neşrettiklerini, ancak Karabekir Paşa'nın gönderdiği 15 numaralı vesikasındaki bir fıkranın dış siyasetle bağlantılı olduğu ve hâlihazırda dönemin şartları içindeki önemini koruduğu için yayımında fayda görülmediği, Karabekir Paşa'nın ise gönderdiği bir telgrafname ile bunu bahane ederek artık mektup yazmaya devam etmeyeceğini belirttiği ifade edilmiştir. Ayrıca meselenin bütün yönlerinin Milliyet Umumi Neşriyat Müdürü tarafından Karabekir Paşa'ya hususi bir mektupla yazıldığı belirtilmiştir. Takiben:*"Paşa hazretlerinin bu kararları karşısında biz de şimdiye kadar çıkan mektuplarındaki maddelere kısa cevaplar vermek suretiyle artık herkesi rahatsız etmeye başlayan bu şahsiyat iddiaları münakaşasına nihayet vereceğiz."*[81] denilmiştir. Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere söz konusu tartışmaların kamuoyunu fazlasıyla meşgul etmeye başladığı ve hatta halk arasında birtakım münakaşalara sebep olduğu anlaşılmaktadır.

III- MEKTUPLAR VE CEREYAN EDEN TARTIŞMALAR HAKKINDA BAŞKENT ANKARA'DA HALK ARASINDA HÂSIL OLAN FİKİR VE DÜŞÜNCELER

Kâzım Karabekir Paşa'nın gazetelerde yayımlanan mektupları ve bunlara verilen cevaplar hakkında halk arasında ne gibi bir fikir ve ilgi uyandığını anlamak üzere olayların meydana geldiği 1933 yılı Mayıs ayı itibariyle emniyet teşkilatınca başkent Ankara'daki umumi mahallerde sivil memurların dolaştırıldığı ve bunlardan elde edilen bilgilerin Dâhiliye Vekâleti Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne rapor edildiği görülmektedir.

Söz konusu istihbarat çalışmalarından anlaşıldığı üzere, bahsi geçen mektupları yayımlayan Milliyet gazetesi başta olmak üzere dönemin önemli basın organlarında tartışmaların başlamasıyla halkın konuya ilişkin ilgi ve alakasının arttığı, bu suretle söz konusu gazetelerin halk tarafından umumiyetle denilebilecek bir şekilde ve *"kemal-i tehalükle"* alındığı, dikkati çekecek şekilde derin bir duygu, büyük bir zevk ve ilgi ile okunduğu ve takip edildiği anlaşılmaktadır. Bu ilginin Karabekir Paşa'nın söz konusu gazetelerde mektuplarının neşrinin kesilmesine

81 Mahmut (Soydan), "Son Münakaşalara Dair: Bir İzah", **Milliyet**, 18 Mayıs 1933; Milliyet Umumi Neşriyat Müdürü tarafından Karabekir Paşa'ya yazılan hususi mektupta: *"Bahs ve işaret buyurduğunuz fıkra matbuat kanunun hüküm ve emirleri icabâtı, devletin Rusya ile münasebeti ve siyaset-i hazırasıyla alakadar olduğundan neşredilememiştir."* denilmiştir (Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.72-73).

Levent Şahverdi Arşivi

kadar devam ettiği görülmektedir[82]. Bu dönemde yapılan söz konusu tetkik ve tahkike ait arşiv belgeleri incelendiğinde kamuoyundan alınan bilgiler çerçevesinde konunun iki temel görüş etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlardan ilki Karabekir Paşa'nın yayımladığı mektuplardaki tavrı ve iddiaları konusundaki haksızlığı, bir diğeri ise haklılığı üzerinedir. Bahsi geçen ikinci görüş üzerinde duranlar arasında Karabekir Paşa'nın haklı olduğunu belirtmekle birlikte bunun zamansızlığı veya yersizliği üzerine fikir beyan edenler de olmuştur. Şimdi, alınan istihbarat raporlarından hareketle bu iki temel görüş üzerinde duralım.

İlk olarak temas edeceğimiz konu Karabekir Paşa'nın yayımladığı mektuplardaki iddiaları konusundaki haksızlığı yönündeki görüşler üzerine olacaktır. Yapılan tetkik ve tahkiklerin neticesinde Karabekir Paşa'nın Türk İstiklâl Savaşı'ndaki faaliyetlerinin ve çalışmalarının esasen halkın bütünü tarafından takdir edildiği göze çarpmaktadır. Halktan alınan görüşlerin önemli bir kısmında da Karabekir Paşa'nın çalışmalarının Hükûmet tarafından da takdir ve taltif edildiğinin vurgulandığı görülmüştür. Ancak Cumhuriyet'in ilanı sonrasında beliren siyasi görüş farklılıkları ve Karabekir Paşa'nın mevcut iktidara muhalif tutumu ve nihayetinde Milliyet gazetesinde neşredilen yazı dizisindeki ithamlara verdiği cevaplar ve ileri sürdüğü dikkat çekici iddialar halkın bir kısmı tarafından endişe ile karşılanmış ve eleştirilmiştir. Bu münasebetle Karabekir Paşa'ya yöneltilen eleştirilerin başında Paşa'nın bahsi geçen iddiaları siyasi bir maksatla öne sürdüğü ve esas amacının iktidar mevkiine gelmek olduğu doğrultusunda olmuştur. Bu görüşlere göre Karabekir Paşa Hükûmet'in üstüne yüklenerek Hükûmet erkânını yıpratmak istemektedir. Örneğin 14 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde dolaştırılan sivil memurlardan alınan bilgilere göre; Hükûmet taraftarlarının bu mektupların neşrini hoş görmeyerek eleştirdikleri ve bazı kişilerin de Karabekir Paşa'nın bu mektupları yazmasının pek doğru bir iş olmadığını, esasen Hükûmet'in Paşa'nın Millî Mücadele'ye katkılarını takdirle karşıladığını ve bu nedenle maaşını fazlalaştırdığını ve bu parayı alıp keyfine bakması icap ederken bu şekildeki harekâtının kendisine leke sürdüğünü söyledikleri anlaşılmaktadır[83]. Benzer şekilde 21 Mayıs 1933 tarihinde sivil memur-

82 Bu konuya ilişkin örnekler için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN. 165, 193 ve 194.

83 Bu konuda örnek olarak S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 15/5/1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.203.

Levent Şahverdi Arşivi

larca gün boyunca dolaşılan Meydan Palas, Meydan Santral ve Yeni Sinema civarındaki zabitlerin ve emeklilerin devam ettikleri Ali Asgar'ın Çayhanesi ile Samanpazarı'ndaki kahvehanelerde Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair halk ile yapılan temaslarda, Samanpazarı'ndaki İstihlas Oteli altındaki kıraathanede esnaf kısmının gazeteleri canla okuduklarının görüldüğü ve İmalat-ı Harbiye Top Şubesi'nde çalıştıkları öğrenilen bır kısım şahsın aralarında: *"Kâzım Karabekir Paşa fazla yazı yazarak kendisini seven millet ve Hükûmet'te soğukluk meydana getiriyor ve yazdıklarıyla kendi kendisine yapıyor, çünkü Hükûmet onu ve onun arkadaşları olan Refet, Ali Fuat, Ali İhsan Paşalar'ı* gözde tutmakta idi. Son zamanda Hükûmet bunların maaşlarına zam dâhi yaptı. Şimdi bunun yapmasının esbabı mevki-*i iktidara geçmek içindir."*şeklinde konuştuklarının işitildiği anlaşılmaktadır[84]. Bu beyanlardan da anlaşıldığı üzere bir kısım halkın görüşleri Karabekir Paşa'nın muhalif tavrından rahatsız olunduğu ve giriştiği münakaşadaki esas hedefinin siyasi amaçlı olarak bir iktidar mücadelesine işaret ettiği yönündedir.

Yapılan incelemeler sırasında dikkat çeken bir özellik de Karabekir Paşa'nın iddialarına karşı Hükûmet ile Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'in paralel olarak desteklendiği şeklindedir. Halkın bu tartışmalar sırasında Gazi Mustafa Kemal'i tenzih ederek münakaşaların üstünde tuttuğu, bütün ifade, beyan ve mülahazalarda ona karşı saygı ve şükranda kusur etmediği görülmektedir. Karabekir Paşa'nın Milli Mücadele'nin nüvesini hazırlamak konusundaki iddialarına karşı Hükûmet'i destekleyen kişilerin kesin bir yargı ile İstiklâl Savaşı planının hazırlayıcısının, uygulayıcısının ve Cumhuriyet'in mimarının Gazi Mustafa Kemal olduğu yönünde ittifakla mutabık kaldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Sivil Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 16 Mayıs 1933 tarihli raporda, yapılan tahkikat sonucunda Hükûmet'i destekleyen kişilerin Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele'nin nüvesini hazırladığı yönündeki iddialarına karşı: *"Cumhuriyet'in banisinin ancak Gazi Hazretleri'nin olduğunu"* söylediklerinin işitildiği belirtilmiştir[85]. Benzer şekilde sivil memurlarca 20 Mayıs 1933 tarihinde evvelce ih-

84 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü (EİUM)'ne yazılan 22 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.165.

85 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına yazılan 16 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.202.

Levent Şahverdi Arşivi

tiyat zabitliği yapanların ve emekli memurların devam ettikleri kahve, kıraathane ve gazinolarda dolaşıldığı ve buralarda yapılan temaslarda, Birinci Dünya Savaşı'nda ve Türk İstiklal Savaşı'nda orduda ihtiyat zabitliği yapan ve sonra bazısı emekli edilen ve bazıları da terhisle hâlihazırda müteahhitlik ve memuriyet gibi işlerle iştigal eden kişilerden bir kısmının düşüncelerini: *"Hükûmet'in esas banisi büyük Gazimizdir."*şeklinde ifade ettiklerinin görüldüğü anlaşılmaktadır[86]. Aynı minvaldeki görüşlerin Karabekir Paşa'nın maiyetinde çalışmak suretiyle onu yakından tanıdığını belirten ve bu suretle Paşa'yı Millî Mücadele'deki faaliyetleri dolayısıyla cesaretsizlikle itham eden ve yeren bir kısım şahısça da tekrar edildiği anlaşılmaktadır. Mesela 20 Mayıs 1933 tarihinde Karaoğlan civarında bulunan ve müdavimlerinin çoğunluğu memur, emekli ve zabitlerden, bir kısmı da esnaftan olan Cihan, Meydan, Meydan Palas ve Malatya kıraathane ve kahvehanelerinde halk ile temasa geçildiği, bu suretle evvelce Şark Cephesi'nde Karabekir Paşa'nın emrinde zabit iken emekliliğe sevk edilen ve söz konusu dönem itibariyle ücretle Milli MüdafaaVekâleti'nde çalışan bir şahıs ile yapılan görüşme sırasında, Karabekir Paşa meselesinin Falih Rıfkı (Atay) Bey tarafından uyandırılmış olduğu, ancak meselede Karabekir Paşa'nın haksız bulunduğu, Gazi Hazretleri'nin işin başında bulunmaması durumunda gerekli cesarete sahip olmaması nedeniyle Karabekir Paşa'nın hiçbir iş yapamayacağı yönünde görüşler sarf edildiği görülmüştür[87]. Sivil Polis Memuru A. Hilmi'nin Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'ne gönderdiği 23 Mayıs 1933 tarihli raporda ise, 22 Mayıs 1933 tarihinde Park, Santral, Merkez ve Cihan Kıraathaneleri ile Şölen Gazinosu'nda ve Cebeci'deki kahvehaneler civarında dolaşılarak esnaf, amele ve zabitan ile yapılan görüşmeler sırasında Santral Kıraathanesi'nde temas edilen 8. Fırka Zabitanından Yüzbaşı Vahit Bey'in Karabekir Paşa ile Hükûmet'e muhalif grup içinde yer alan arkadaşlarına ithafla: *"…Onlar gibi hepimiz çalıştık. Başta Gazi olduktan sonra bu vatan kurtulmuştur. Gazi olmadan evvel mütarekeler yaptılar, bilmem neler yaptılar. Ne için kimse başa geçip de bu milleti kurtarmadı."* dediği anlaşılmaktadır. Cebeci'deki kahvede şimendifer müstahdemlerinden birkaç şahısla yapılan temasta da aynı şekilde Karabekir Paşa'nın mektuplarının haksız görüldüğü ve bütün milletin de bu durumu aynı vaziyette gördüğü yönünde

86 S. Polis Müdürü A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.199.

87 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.197.

Levent Şahverdi Arşivi

iddialarda bulunulduğu müşahede edilmiştir. Meselenin Şölen Gazinosu'na müdavim genç mülazımlar ile de konuşulduğu ve bunlardan bir kısmının da: *"Gazi başta olmasaydı bu işin başarılmayacağını hocalarımızdan ve bizden büyük zevattan anladık, duyduk ve öğrendik. Kâzım Karabekir Paşa bu işte haksızdır."* diye görüş bildirdikleri görülmüştür[88]. Bir kısım halkın da Gazi Mustafa Kemal'in gerek Millî Mücadele gerekse Cumhuriyet döneminde ileri görüşlülüğünün ve başarılı yönetim anlayışının altını çizerek, Karabekir Paşa'nın siyasi alanda takındığı tavrı eleştirdiği anlaşılmaktadır. Polis Memuru A. Hilmi den Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne gönderilen bir raporda belirtildiği üzere görevli memurlarca 25-26 Mayıs 1933 günlerinde umumi mahallerde kahve, kıraathane ve gazinolarda muhtelif sınıflara mensup şahıslar ile yapılan temaslar sırasında orduda müstahdem zabitlerle konuşulurken: *"Allah Gazi'ye uzun ömürler versin, yoksa biz Kâzım Karabekir'in, bilmem Nureddin'in -Sakallı Nureddin Paşa kastedilmektedir-, bilmem kimin eline kalsa idik onlar iskemle kavgası yüzünden birbirini boğarlardı."* denildiği işitilmiştir. Yine aynı gün, Santral Kıraathanesi'nde ihtiyat zabitliği yapmış Necati Efendi adındaki şahısla konuşulurken Karabekir Paşa hakkında açılan konuda: *"…Onların hangisinin çalışıp, hangisinin çalışmadığı Milli Müdafaa ve Meclis defterlerinde mukayyettir. Bizim ne suretle olursa olsun fikir yürütmemiz hep boşunadır. Kâzım Karabekir Paşa yaptıklarını güya söylemek istiyor. En ayıp olan bir meseledir. Yapan yapmış, eden etmiş, olmuş, bitmiş. Şimdi onları temcit pilavı gibi milletin başına kakmak doğru değildir."* şeklinde beyanda bulunulduğu anlaşılmaktadır[89].

Halk ile yapılan bu temaslar sırasında bazı kişilerce Karabekir Paşa'nın Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılâp hareketini özümseyememiş ve benimseyememiş olduğu yönünde görüş bildirenlerin de olduğu görülmektedir. Sivil 2. Komiser Y. Mustafa'dan Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli yazıda konuya ilişkin olarak 20 Mayıs 1933 tarihinde Meydan Palas, Merkez Kıraathanesi, İstanbul Pasta Salonu, Malatya Kıraathanesi ile Samanpazarı'ndaki kahvehaneye devam ile gerek temas ve gerekse bu hususa dair konuşulanların dinlenmesi suretiyle elde edilen bilgiler arasında Karabekir Paşa'nın son beyanatı -Karabekir Paşa'nın 6. Mektubu kastedilmektedir- nede-

88 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 23 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.195.

89 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.185-186.

Levent Şahverdi Arşivi

niyle bir kısım münevver arasında, vatanın evladı sıfatıyla herkes gibi vazifesini yaptığı kabul ve takdir edilmekte birlikte: *"Kâzım Karabekir Paşa'nın henüz içtimai inkılâbı hazmedemediği, bu nedenle bu zatın hiçbir zaman içtimai inkılâp adamı olamayacağı ve esasen bu günkü inkılâbın onun kafasının muhtevasını fersah fersah geçmiş olduğu ve bu itibarla Paşa'nın söz konusu iddialarının hiçbir kıymeti olmadığından gençler üzerinde tesiri olamayacağı"* yönünde görüş belirtildiği anlaşılmaktadır[90].

Bu tetkiklerden anlaşılan bir husus da yukarıda adı bahis konusu edildiği ve aşağıda da temas edildiği gibi Falih Rıfkı (Atay) Bey'in konuya dâhil olmak suretiyle tartışmaları daha da gerginleştirdiği yönünde olmuştur. Bu yorumlarla birlikte Karabekir Paşa'nın tartışmalara girmekten kaçınmasının kendisi için daha makbul olacağı ve halk nazarındaki mevkiini bu suretle daha iyi koruyabileceği yönündeki eleştiriler de dikkat çekmektedir. 23 Mayıs 1933 tarihinde İstanbul Pasta Salonu, Malatya, Meydan, Meydan Palas ve Sebat Kıraathaneleri'ne müdavim olan emekliler, memurlar ve esnaf ile yapılan temaslar sırasında İstanbul Pasta Salonu'nda tesadüf edilen Etlik Laboratuarı'nda görevli Baytar Yüzbaşı Lütfü Bey'e tartışmalara ilişkin olarak açılan konuda: *"Evet, bunu Falih Rıfkı Bey karıştırdı, fakat Kâzım Karabekir Paşa'nın sözlere karşı susması icap ederdi, çünkü onun iyi veya fena çalıştığını herkes biliyordu. Görünen köy kılavuz istemez."* diyerek: "*Kâzım Karabekir Paşa onlara hitaben kısaca siz bana dokunmayın dese idi daha iyi olurdu. Bu sebeple kendisini daha yüksek bulundurmuş olurdu."*şeklinde düşüncelerini dile getirdiği anlaşılmaktadır. Meydan Kıraathanesi'nde asker emeklisi bir zat ise konuşma sırasında: *"Bizim şimdi yiyip içip millete ve Hükûmet'e dua etmemiz lazımdır. Hatta bizim değil, Kâzım Paşa'nın dahi bu şekilde yapması icap eder. Sonra Hükûmet bu birkaç paşaya büyük lütuf ve ihsanlarda da bulundu. Daha iyisi bu işleri karıştırmamasıdır."* diye söylemiştir[91]. Bu anlamda Karabekir Paşa hakkında gazetelerde intişar eden mektupların halk üzerinde uyandırdığı alakayı takip maksadıyla umumi mahallerde incelemelere devam edildiği ve bu münasebetle Pul Müfettişlerinden Fikri, Maliye Memurlarından Feyzi, Birinci İcrada Memur Kâmil ve Ziraat Bankası'nda Muhasip Zühtü Beyler ile yapılan temaslarda: *"Memleketin sükûna ihtiyacı bulunduğu şu sırada Kâzım Karabekir*

90 S.2 inci komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.200.

91 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.190.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa'nın mâlâyanî iddialarda bulunarak efkâr-ı umumiyeyi tağşiş etmesinin evvelce kazandığı şerefle bıraktığı namı berbat ettiği ve bilhassa memleketin halaskarı Gazi Hazretleri'nin yaptığı bütün işleri, kendi yapmış gibi göstermek istemesinin hiç de doğru olmadığı" şeklinde ifadelerde bulunulduğu anlaşılmaktadır. Merkez Kıraathanesi'nde oturan Şehir Emaneti Müfettişlerinden Kemal Bey'in yanındaki iki arkadaşı ile: *"Kâzım Karabekir sükût etmiş olsa idi milletin nazarında daha ziyade yükselirdi. Bu milletin halet-i ruhiyesi çok tuhaftır. Bu gibi dedikodulara iştirak ile münakaşaya kalkışanları hiç sevmez. Bereket versin ki ona mukabelede bulunanların karakteri herkesçe malum olduğundan fazla bir tesir yapmamıştır."* yolunda konuştuğu işitilmiştir[92]. Karabekir Paşa'yı tartışmalara dâhil olması nedeniyle sert bir şekilde eleştirenler de olmuştur. Buna göre 30 Mayıs 1933 tarihinde kahve, kıraathane ve gazino gibi umumi mahallerdeki temaslar sırasında Kurtuluş Mahallesi'ndeki kahvehaneye müdavim olan ve İmalat-ı Harbiye Fabrikası Fişekhanesi'nde çalıştıkları anlaşılan İsmail Hakkı ve Mehmet Ustalar ile bir masada oturup konuşan şimendifer müstahdemlerinden üç kişi ile temas edilerek Karabekir Paşa'nın evvelce neşredilen mektupları konusuna değinildiği, bunlardan İsmail Hakkı Usta'nın: *"Kâzım Karabekir Paşa hakikaten memlekete hizmet etti ve herkes biliyor. Yazdıklarının bir kısmı da doğrudur. Kendisi mektubunda 'Gazi Paşa'yı ben Anadolu'ya getirttim' diyor. Ben Gazi Paşa'nın bu bapta yazdığı kitabı da okudum –Büyük Nutuk kastedilmektedir-. Mezkûr kitapta her şey sarihtir. Bundan maada Kâzım Karabekir Paşa'ya cevap veren Diyarbekir Mebusu Kâzım Paşa da bu hakikatleri pek aşikâr bir surette tasdik etti…Kâzım Karabekir Paşa ne olursa olsun yaptığı hizmetleri büsbütün unutturmuştur. Eğer bu mektupları yazmasa idi, belki iyi etmiş olurdu;* çünkü millet ve *Hükûmet'in* yüreğinde olan sevgiyi gaip etmemiş olurdu." diye söylediğinin anlaşıldığı belirtilmiştir[93].

Bütün bu fikir ve ifadelerin yanı sıra yapılan tetkik ve tahkiklerden çıkardığımız ikinci bir sonuç da Karabekir Paşa'nın tartışmalara iştirak etmek ve kendisine atfedilen isnatlara yazdığı mektuplarla karşılık vermek hususundaki haklılığı doğrultusunda fikir beyan edenlerin de bulunduğu olmuştur. Bu düşünceyi benimseyen bir kısım ahaliye göre Karabekir Paşa'nın Millî Mücade-

92 S. 2. komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.174.

93 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 1 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.166.

Levent Şahverdi Arşivi

le'deki hizmetlerinin hakkıyla değerlendirilmesi ve kendisinin küçük düşürücü itham, ithaf ve iftiralardan tenzih edilmesi gerekmekte idi[94].

Söz konusu dönem itibariyle Hükûmet'e muhalif kişiliği ile tanınan Karabekir Paşa'nın lehinde görüş bildirenlerin olayın istihbarat boyutunu da dikkate alarak tartışmalara temkinli bir şekilde yaklaştığı da gözden kaçmamaktadır. Örneğin ilgili memur tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli raporda Milliyet ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerindeki yazılar konusunda, ahaliden bazı kişilerin Karabekir Paşa'nın haklı olduğu fikrini ileri sürdükleri görülmekle birlikte şimdilik sükût etmenin daha uygun olacağı fikir ve düşüncesinde olduklarını vurguladıklarının görüldüğü ifade edilmiştir[95].

Bu yönde düşünceye sahip olanlar Karabekir Paşa'nın belirttiğine göre, mektupları sevinçle karşılamışlardı. Her gün çeşitli yerlerden aldığı tebrik mektuplarında aksi yönde görüş bildirenler kınanmaktaydı. Hatta Erenköy'deki evinin önünden trenle gelip geçenler, haykırışlar eşliğinde ellerini ve mendillerini sallayarak Karabekir Paşa'yı selamlıyorlardı[96].

14 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde dolaşan sivil memurlarca hazırlanan raporda; Ankara'da Hükûmet'e muhalif sabık şark mebuslarından bazılarının bu mektup meselesine fazlaca ilgi gösterdikleri ve kamuoyuna karşı Karabekir Paşa'nın haklılığı yönünde bir tutum sergiledikleri ve Hükûmet taraftarlarının da aleyhinde söylemlerde bulundukları belirtilmiştir[97]. Takip eden günlerde, bahsi geçen sabık şark mebuslarından bazılarının halkı muhalefete teşvik mahiyetindeki düşünceleri hakkında henüz bir ipucu elde edilemediği ve bu hususta ilgili komiser ve memurlar tarafından tahkikata devam edilmekte olduğu ifade edilmiştir[98]. 17 Mayıs 1933 tarihli bir istihbarat raporunda ise; gaze-

94 Örneğin S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 15 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.203.

95 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.201.

96 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.46 ve 52.

97 Örneğin, S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 15 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.203.

98 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 16 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.202.

Levent Şahverdi Arşivi

telerde neşredilen mektuplardan aldıkları cesaret üzerine halkı Hükûmet aleyhine propaganda yapmaya zemin hazırladıkları daha önce arz edilen eski muhalif mebuslar hakkında icra edilenincelemelerneticesinde elde edilen bilgilere göre bu kişilerden birinin birinci seçim döneminde Bitlis mebusluğu yapan, sonra da Ankara Polis Müdüriyeti istihbaratında çalışmakta iken "su-i hâlinden" dolayı işine nihayet verilen ve hâlihazırda hiçbir iş ve güçle iştigal etmeyip vaktini Park Gazinosu'nda oturmakla geçiren Bitlisli Derviş Bey'in* olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir[99].

Konuya ilişkin olarak 20 Mayıs 1933 tarihinde Meydan Palas, Merkez Kıraathanesi, İstanbul Pasta Salonu, Malatya Kıraathanesi ile Samanpazarı'ndaki kahvehaneye devam ile gerek temas ve gerekse bu hususa dair konuşulanların dinlenmesi suretiyle elde edilen bilgilere göre, münevver tabaka ile muhafazakâr ve mevcut durumdan memnun olmayan zümrenin: *"İyi bir kumandan olan Karabekir Paşa'nın vatana son derece çalıştığı ve onun başarılarının mevcut Cumhuriyet Hükûmeti'nin tesis etmesinde en büyük etken olduğu"* düşüncesini ifade ettikleri, ancak bu husus hakkında tartışmaya girişmekten kesin olarak çekindikleri, belli başlı gazinolara devam eden muhtelif rütbelere mensup askerlerin içlerinden bazılarının Karabekir Paşa'ya karşı duydukları "teveccüh ve bağlılık" hissi nedeniyle onu kayırdıklarının görüldüğü belirtilmiştir[100].

Tartışmalarda dikkat çeken önemli bir husus da Karabekir Paşa'nın tarafını tutup onun fikirlerinin haklılığı yönünde görüş bildirenlerin bir kısmının da Hükûmet'e karşıt eğilimde olup, Karabekir Paşa'nın basındaki tartışmalara katılmasını mevcut iktidara muhalif bir tutum olarak değerlendiren kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Nitekim, konu üzerinde tartışan ahali arasında konunun siyasi münakaşaya dönüştüğü şeklinde bir izlenim uyandığı, bunun da Hükûmet'e yakın görülen Falih Rıfkı (Atay) Bey ve diğer münevverler tarafından kışkırtıldığı ve cereyan

---

99 *1876'da Bitlis'te dünyaya gelen Derviş (Sevünç) Bey Erzurum Kongresi'nde üye olarak bulunmuş, TBMM 1. döneminde Bitlis Mebusu seçilmiş, Sason Kaymakamlığı ve Diyarbekir Umumi Müfettişliği görevlerinde bulunmuş ve 1934 yılı temmuz ayında hayata gözlerini yummuştur (**TBMM Albümü, 1920-1950**, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara, 2010, s.16).
S. Merkez Memurun Muammer Bey tarafından EİUM'ye yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.201.

100 S.2 Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.200.

Levent Şahverdi Arşivi

eden hadiselerin Hükûmet'in muhalefetin ve kamuoyunun nabzını ölçmeye yönelik bir girişimi olduğu yönünde görüşler ortaya atanlar da olmuştur. Mesela, 20 Mayıs 1933 tarihinde, ihtiyat zabitliği yapanların ve emekli memurların devam ettikleri kahvehane, kıraathane ve gazinolarda dolaşılıp, bunların kanaat ve fikirleri hakkında bilgi edinebilmek üzere kurulan temaslarda; Birinci Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele yıllarında orduda ihtiyat zabitliği yapan ve sonra bazısı emekli edilen ve bazıları da terhisle hâlihazırda müteahhitlik ve memuriyet gibi işlerle meşgul olan kişilerin, neşredilen mektuplarını derin bir alaka ile yakından takip ettikleri Karabekir Paşa'yı bu işe girişmesinden dolayı takdis ettikleri ve: "*Buna Hükûmet'in* çığır açmasındaki saikın muhalefeti anlamak amacıyla olduğunu ve bu sebeple Falih Rıfkı Bey ve sair zevatın bu işi *ilerlettikleri"*ni söylediklerinin görüldüğü beyan edilmiştir[101]. Ayrıca halk arasında bazı kimselerin ise konuya ilişkin hislerini açıkça belli etmekten çekinmekle birlikte: *"Karabekir Paşa'nın da millete hizmeti olduğundan kendisini gücendirmenin doğru olmadığı"*,bazı kimselerce de bu neşriyatın halkın eğilimini anlamak gayesine ilişkin olarak "bir kasd-ı mahsusla" Hükûmet tarafından yaptırıldığının söylenmekte olduğu anlaşılmaktadır[102]. 23 Mayıs 1933 tarihinde dolaşılan Cihan, Yıldız Kıraathaneleri ile İstanbul Pastanesi ve diğer bazı gazinolarda muhtelif sınıfa mensup halk ile Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair yapılan temaslarda, bazılarının Karabekir Paşa'nın meziyetlerinden ve millete yaptığı hizmetlerden bahsettikleri ve bu neşredilen mektuplara dair de: "G*azetecilerin para kazanmak vesilesi ile işi büyüttükleri"* ve bazılarının da olayın siyasi boyutuna dikkat çekerek: *"Bu gibi siyasi mesaile aklımız ermez."* şeklinde beyanda bulundukları anlaşılmaktadır[103]. 24 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif tabakaya mensup kişilerin devam ettikleri Taşhan ve Karaoğlan ile Soğuk Kuyu civarındaki kahvehane ve gazinolarla diğer umumi mahallerde halk ile temaslar sırasında ahalinin Kara-

101 S. Polis Müdürü A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.199; İşin ilginç yanı tartışmaların alevlenmesi konusunda Falih Rıfkı Bey'in oynadığı rolün olayda Karabekir Paşa'nın haksızlığı yönünde görüş bildiren bazı kişiler tarafından da dile getirilmiş olmasıdır (S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.197.)

102 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 16 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.202.

103 S. Polis Memuru A. Rıza tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.192.

Levent Şahverdi Arşivi

bekir Paşa'nın mektuplarına verilen cevapları neşreden gazeteleri hâlâ takip edip okuduğu ve bazı kimselerin de: *"Evet, Kazım Paşa Hükûmet'e ve millete çok çalışmıştır. Mezkur neşriyatın bir siyasi mecraya kaymış olması ihtimali kuvvetle muhtemeldir."* şeklinde yorum yaptıkları görülmüştür[104]. Malatya Kıraathanesi'nde ise doktor namıyla anılan Agâh Bey adlı şahıs ile icra edilen temasta: *"Falih Rıfkı, Aka Gündüz gibi adamlar Kâzım Karabekir Paşa ile hiç boy ölçebilirler mi? Onlar ne derlerse desinler herkes Paşa'yı bilir. Gerçi Gazi Paşa da Karabekir'i çok sever amma bakma zaman böyle icap ediyor."*demek suretiyle Karabekir Paşa'yı övdükleri görülmüştür[105]. Karaoğlan ve civarındaki kahvehane ve kıraathanelere gidilince buradakilerin genel olarak cereyan eden tartışmalar hakkında bir şey söylemedikleri, ancak halktan bazılarının: *"Bu münakaşalar Hükûmet'in kurnazlığıdır. Efkâr-ı umumiyeyi anlamak için gazetelerde neşriyat yapılmak suretiyle milletin hissiyatını ve muhalefetini tetkik etmek istediler ve mesele anlaşıldıktan sonra da mektupların neşrine nihayet verildi.*" demek suretiyle bu hususa dair tartışmaların geldiği nokta itibariyle sonlandırılmasının daha faydalı olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir[106]. 25-26 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde, kahve, kıraathane ve gazinolarda muhtelif sınıfa mensup şahıslar ile yapılan temaslar sırasında Kurtuluş Mahallesi'ndeki kahvede İmalat-ı Harbiye Fabrikaları'nda çalıştıkları öğrenilen Osman ve Hamdi Efendiler ile Karabekir Paşa'nın mektupları hakkında açılan konuda: *"Harekât-ı milliyenin bidayetlerinde Kâzım Karabekir Paşa çok çalıştı ve milletin kurtarılmasının ilk fedaisi odur, amma Gazi Paşa olmasa idi belki başa çıkamazdı, fakat ortada bir mesele varsa Kâzım Paşa'nın da çok hizmetleri vardır. Bu mektuplar siyasi bir dolaptır."* şeklinde yorumda bulundukları ve konu hakkında daha fazla konuşmaktan imtina ettikleri anlaşılmaktadır[107]. 26 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif tabakaya mensup kimselerin müdavim oldukları umumi mahallere gidilerek gerçekleştirilen temaslar sırasında ise, memurlar ve zabitler ile İmalat-ı Harbiye Fabrikası amele ve ustabaşılarının devam ettiği Samanpazarı'ndaki İstihlas Oteli'nin altında bulunan kıraathaneye gidilmiş ve Karabekir Paşa'nın mektuplarına ve bunlara verilen cevaplara dair açılan ko-

104 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1.,BN.181.

105 S. 2. Komiser Y. Mustafa tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.188.

106 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 29Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN:172.

107 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.185-186.

Levent Şahverdi Arşivi

nuda: *"Kâzım Karabekir Paşa'nın hizmeti pek çoktur. Onu millet ve Hükûmet sever. İnfak iaşesini temin için kendisine Hükûmet maaş da tahsis etmiştir. Bu gibi neşriyat siyasi bir münakaşa tahtında cereyan etmektedir."* şeklinde söylemlerde bulunulduğu duyulmuştur[108].

Karabekir Paşa'nın basında neşredilen mektuplarının Hükûmet'ten dert yakınanlar için bir vesile teşkil ettiği anlaşılmaktadır. 20 Mayıs 1933 tarihinde gelişmelere ilişkin kanaat ve fikir edinmek üzere, Birinci Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele yıllarında orduda ihtiyat zabitliği yapan ve sonra bazısı emekli edilen ve bazıları da terhisle hâlihazırda müteahhitlik ve memuriyet gibi işlerle meşgul olan zümre mensuplarının devam ettikleri kahve, kıraathane ve gazinolarda dolaşıldığı anlaşılmaktadır. Terhis tarihlerinden söz konusu zamana kadar herhangi bir vazife verilemediğinden sohbet edilen bu şahıslardan birçoğunun Hükûmet ricali ve taraftarlarının aleyhinde oldukları gözlemlenmiş, bu münasebetle bunu açıkça ifade edemeseler de Karabekir Paşa ve benzer yapıdaki muhalif isimlerin yüksek makamlara geçmesini arzu ettikleri ve: "*Bizler de Kâzım Karabekir Paşa gibi harplerde çalıştık ve muvaffakıyeti kazandırdık, ama şimdi işsizlikten inliyoruz."* demek suretiyle mevcut Hükûmet'e aleyhtarlıklarını ifade ettikleri, söz konusu dönem itibariyle orduda muvazzaf zabitlik yapan bazılarının da Millî Mücadele'deki kayda değer çalışmalarından övgüyle bahsettikleri ve bu münasebetle Karabekir Paşa'nın lehinde konuştuklarının anlaşıldığı beyan edilmiştir. Bu sırada söz konusu tartışmaların ortaya çıkmasından dört ay kadar önce Maarif Vekâleti Levazım Müdürlüğü'nde memur olarak çalışmaktayken vekâlet emrine alınan ve gündüzleri Cihan Kıraathanesi'nde vaktini geçiren 50 yaşlarındaki Fahri Bey ismindeki şahsın da gazeteleri okuyarak Kâzım Karabekir Paşa'nın dediklerinin doğru olduğunu ileri sürdüğü ve: *"İşte bu gibiler ile bizler de* çalıştık*…Bizlerin hakkımızı vermiyorlar. Maarifte memur iken bir istida ile Başvekil hazretlerine halimi arz etmek istedim. Hâlbuki istidamı saklamışlar."*diye Hükûmet erkânından dert yandığı ve muhalefetin lehinde görüş beyan ettiği işitilmiştir[109].

20 Mayıs 1933 tarihinde Karaoğlan civarında bulunan ve müdavimlerinin çoğunluğunun emekli, memur ve zabitlerden, bir kısmının da esnaf kesimin-

108 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.176.

109 S. Polis Müdürü A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.198-199.

Levent Şahverdi Arşivi

den oluştuğu anlaşılan Cihan, Meydan, Meydan Palas ve Malatya kıraathane ve kahvehanelerinde halk ile yapılan temaslar sırasında elde edilen bilgiler arasında, ihtiyat zabitliği yapmış oldukları anlaşılan birkaç şahıs ile Karabekir Paşa'nın neşredilen mektuplarına dair girişilen bahiste bunların düşüncelerini açığa vurmaktan çekindikleri ve bu konu ile ilgilenmiyormuş gibi bir tavır takındıkları, bunlardan evvelce Topçu İhtiyat Mülazımlığı görevinde bulunup, söz konusu dönemde ise müteahhitlik yapan Avni Efendi ismindeki şahsın da Müdafaa-ı Milliye Vekâleti civarındaki yol inşaatı için aldığı iş karşılığında parasını alamadığı gerekçesiyle hiddetlenerek: *"…Sene başı geldi halen paramı vermiyorlar. Hükûmet'te eshab-ı mesalihin* işine bakılmıyor ve herkesin işi yüzüstü kalıyor." diye beyanatta bulunduğu ve buna göre bazılarının Hükûmet'e kin besler ve kırgın göründüğünün anlaşıldığı belirtilmiştir. Balık pazarında bir terzide tesadüf edilen ve Polatlı'da Müstakil Topçu Kıtası Kaymakamlarından olan bir şahısla aynı kıtada stajyer olarak bulunan 1. Mülazım Enver Efendi ile bu minvalde konuşmaya girişildiğinde konu arasında mülazım efendinin kaymakam beye hitaben: "S*izler reisliğe geçmeyince bu işler düzelmez."* diye söylediği ve kaymakam beyin de cevap olarak: *"evet öyledir ama oğlum bizler ihtiyarladık."* diye karşılık verdiği ve bunların ifade tarzlarından Karabekir Paşa'dan yana tavır sergilediklerinin hissedildiğinin görüldüğü beyan edilmiştir[110].

21 Mayıs 1933 tarihinde görevli memur aracılığıyla Meydan Palas, Meydan, Santral ve Yeni Sinema civarındaki zabitlerin ve emeklilerin devam ettikleri Ali Asgar'ın Çayhanesi ile Samanpazarı'ndaki kahvehanelerde Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair halk ile yapılan temaslar sırasında, Ali Asgar'ınÇayhanesi'nde Riyaset-i Cumhur Bandosu'nda bulunan yüzbaşı üniformalı Hâfız Bey adındaki zat ile duruma dair açılan konuda, söz konusu şahsın yeni sene bütçesinde posta telgraf memurlarının maaşlarına yapılan zam münasebetiyle Hükûmet'in iyi bir iş yaptığını belirterek: *"Yalnız maaşlara zam yapmak değil; biraz da köylüyü korumalıdır, çünkü fakir köylünün elinde buğday gayet ucuz olarak satılmakta ve buna mukabilde ekmeği pahalı yemekteyiz. Vali Beyefendi yollara çam dikeceğine şirket hâlinde çalışıp iki de bir de ekmeğe zam yapan fırıncılara baksa iyi olur."* dediği ve faaliyet gösteren "taharri memurları"ndan bahisle fazla konuşmanın da iyi olmayacağını vurguladığının işitildiği ve bu sözleri de muhalif bir yakla-

110 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.197.

Levent Şahverdi Arşivi

şımla ifade ettiği kanaatinin hâsıl olduğu anlaşılmaktadır[111]. Bu incelemelerden ve aşağıdaki örnekten de anlaşıldığı üzere ahalinin konuşmalarında temkinli olmaya çalıştığı, zira ortalıkta dolaşan sivil memurlardan çekindikleri anlaşılmaktadır. 24 Mayıs 1933 tarihinde Hamamönü ve civarında kahvehanelere gidilerek Karabekir Paşa hakkında yazılan yazılara dair halk ile gerçekleştirilen temasta: *"Kâzım Karabekir Paşa iyi bir kumandandır. Hükûmet de çok iyi bilir. Gazetelerde onun aleyhinde yazılanlara bakma; bu Hükûmet'in bir siyasetidir. Hem de böyle şeylerle meşgul olmak iyi değildir. Zira birçok sivil memurlar bu mesele ile meşgul oluyorlar."* şeklinde kelam ile söz söylemekten kaçındıkları görülmüştür[112].

Sivil Polis Memuru A.Rıza'danEmniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne 22 Mayıs 1933 tarihli yazıda, 21 Mayıs 1933 tarihli raporda da bahsi geçen sabık Maarif Vekâleti memurlarından Fahri Bey'in Karabekir Paşa'nın gazetelerde neşredilen mektuplarına dair tekrar ne söylediğini anlamak üzere 21 Mayıs 1933 tarihinde Cihan Kıraathanesi'ne gidildiği ve bu şahsın 40 yaşlarında münevver ve sözünü bilir biri ile oturup konuştuğunun görüldüğü, hüviyeti öğrenilemeyen bu zatın Fahri Bey'e hitaben*: "İşiniz nasıl oldu."* diye sorunca Fahri Bey'in de hiddetle *"Yine eskisi gibi, bu zamanda hak ve hakikati anlayacak bir kimse yoktur. En nihayet hududu millî haricine çıkmaktan başka çare yoktur."* dediği ve bu sırada kıraathaneye giren Dâhiliye Vekâleti Muhasebe-i Umumiye Taşra Kalemi Tetkik Memurlarından Kemal Bey'in de sohbete iştirak ederek Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasındaki hizmetlerinden bahisle son memuriyeti sırasında açığa alındığı ve mağduriyetinin giderilmesi için en üst makamlara dâhi başvurmuş olmasına rağmen netice alamadığını, Kemal Bey'in de benzer şekilde aynı akıbete maruz kaldığından bahisle liyakatsiz kişilerin üst makamlara getirilebildiği ve: "*Bizler gibi âli tahsil gören ve vatanına azami derecede hizmet edenlere hakkı hayat bırakmıyorlar. Bu yolsuzlukları başımızdaki büyüklerimiz görmüyor ve yahut görmek istemiyorlar."* diye tenkitler de bulundukları ve Hükûmet'e muhalif bir tavır sergilediklerinin anlaşıldığı belirtilmiştir[113].

---

111 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye yazılan 22 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN. 165.

112 S. 2. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.180.

113 S. Polis Memuru A.Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 22 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,**BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.161.

Levent Şahverdi Arşivi

Sivil Komiser Y. Mustafa Bey tarafından 23 Mayıs 1933 tarihinde Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne gönderilen raporda, gazetelerde neşredilen yazıların halk arasında doğurduğu dedikoduları anlamak maksadıyla 22 Mayıs 1933'te muhtelif semt ve mahallerdeki kahvehanelere gidilerek oturulduğu ve halkın bu yazıları ihtiva eden gazeteleri önceden olduğu gibi büyük bir heyecanla alıp okuyarak her ne kadar Karabekir Paşa'nın meziyetlerinden ve fedakârlığından bahsederek onu takdir etmekteler ise de neticede: *"Elbette Hükûmet'in bu işte bir bildiği vardır."* şeklinde söylemlerde bulunmak suretiyle görünüş itibariyle Hükûmet'in prensiplerine aleyhtarlıktan kaçındıkları görülmüştür. Bu anlamda Malatya Kıraathanesi'nde kereste tüccarlarından Ankaralı İbrahim Bey'in ise: *"Kâzım Karabekir Paşa'nın yazdıkları çok doğrudur. O vesika neşretmek suretiyle iddialarını ispat eylediği hâlde ona verilen cevapların edebi şekilde yazılmış hikâyelerden ibaret olduğu ve bununla da paşayı susturamayınca gazeteye gönderdiği mektupların neşri cihetine gidilmediği"* şeklinde söylemlerde bulunduğu anlaşılmıştır[114].

22 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde yapılan temaslarda ise Erzurum ve Kurtuluş mahalleleri arasında bulunan ve emekliler ile ihtiyat zabitliğinden çıkan kişilerin oturduğu kahvehanelerde basında tartışmalara yol açan yazıları halkın daha önceki gibi okumaya ve takip etmeye devam ettiği ve bunlardan bazılarının Karabekir Paşa'nın millete çok hizmetlerinin olduğu, buna karşılık millet ve Hükûmet'in kendisine fazlaca maaş verdiği yönünde görüş bildirdiği ve bazılarının ise bilhassa şark bölgesindeki Müslümanların canını ve memleketlerini kurtardığından ve herkesin kendisini "Şark Fatihi" olarak andığından bahisle Karabekir Paşa'yı takdirle andıkları, bir kısmının da nihayetinde bu işlerle Hükûmet'in meşgul olduğunu vurgulayarak: "*Bizlerin aklımız ermez ve Cumhuriyet'in banisi Gazi hazretleridir. Bunu bütün ecanip bilmektedir."* dedikleri görülmüştür. Gece yarısı Şölen Gazinosu'nda, Karabekir Paşa'nın kumandası altında çalışan ihtiyat zabitlerinden olduğunu belirten Nedim adlı bir şahısla yapılan konuşmada bu şahsın Karabekir Paşa'yı takdisle: *"Onun söyledikleri doğrudur. Esasen doğruyu söyleyeni kimse sevmez*." şeklinde mevcut idareye serzenişte bulunduğu ve Hükûmet'e karşı bir kırgınlık beslediğinin anlaşıldığı belirtilmiştir[115]. Aynı şekilde 22 Mayıs 1933 tarihinde Erzurum ve Kurtuluş Mahalleleri

114 S. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından 23 Mayıs 1933 tarihinde EİUM'yegönderilen rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.193.

115 S. Polis Memuru Rıza Bey'in EİUM'ye 23 Mayıs 1933 tarihi itibariyle gönderdiği rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.194.

Levent Şahverdi Arşivi

arasında bulunan ve emeklilerle ihtiyat zabitliğinden çıkan kişilerin oturduğu kahvehanelerde söz konusu yazıları halkın daha önceki gibi okumaya ve takip etmeye devam ettikleri ve bunlardan bir kısmının da Hükûmet'ten memnun olmadıklarının görüldüğü belirtilmiştir[116].

23 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif semt ve mahallerde ve bilhassa itfaiye ve postahane arkasında işçi ve amele sınıfının müdavim bulunduğu kahvehanelere gidilerek Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair halkın düşüncelerini anlamak üzere icra edilen temaslar sırasında ise ahalinin: *"Kâzım Karabekir Paşa'nın neşrettiği vesikaların meseleyi tamamen meydana koyduğunu, çok temiz ve iyi bir komutan olan Kâzım Karabekir Paşa'nın bu vatana fazlasıyla iyiliklerde bulunduğunu ve eğer şimdi de Gazi Paşa ile birlikte çalışmış olsa idi bu vatanın sırtının hiçbir zaman yere gelmeyeceğini ve birtakım yiyicilere de ekmek kalmayacağını"* imalı bir şekilde söylediği ve bu anlamda açık bir şekilde düşüncelerini belirtmekten ve münakaşadan çekindiği görülmüştür[117].

Yine muhtelif sınıflara mensup kişilerle umumi mahallerde kurulan temaslar sırasında, İmalatı Harbiye Fabrikası amele ve ustabaşılarının ve diğer işçilerin oturdukları istasyon arkasındaki kahvehanenin müdavimleriyle kurulan temasta: *"Kâzım Karabekir Paşa İstiklal Harbi'nde şark ve sonra garp cephelerinde çalışmıştır. Biz gibi sanatkârlar da orduya demirden süngü tüfenk yaparak çalıştı. O, harbi müteakip vazifeden çekilmiştir. Şimdi oturuyor amma Gazi Paşa mütemadiyen çalışıyor."* dedikleri ve: *"Bir aralıkta harplerde çalıştık ve icap ederse yine geceli gündüzlü çalışacağız, fakat halen infak ve iaşemizi temin edemiyoruz. Zira yevmiyelerimizi kestiler ve haftada bazı günlerde iş vermiyorlar. Biz bunu İsmet Paşa hazretlerine arz etmek istiyoruz."* diyerek muhalefetlerini belli ettikleri görülmüştür[118].

Ankara'da Bankalar Caddesi'nde daha önceki raporda ismi zikredilen Dâhiliye Vekâleti Muhasebe-i Umumiye Vilayetler Taşra Kalemi'nde tetkik memurluğu yapan ve Hukuk Fakültesi'nin son sınıfında öğrenci olan Kemal Bey ile 24 Mayıs 1933 tarihinde Kavaklıdere ve Hasa'da sohbet edilmiş, kendini

116 S. Polis Memuru Rıza Bey'in EİUM'ye 23 Mayıs 1933 tarihi gönderdiği rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.194.

117 S. 2. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.188.

118 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 29 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., N:172.

Levent Şahverdi Arşivi

"Hükûmet'in içindeki bazı menfaatperestlere muhalif ve sosyalist bir kişi" olarak ifşa eden bu şahsın konuya ilişkin olarak şunları beyan ettiği anlaşılmaktadır:

> *"Evet, o Karabekir'dir ve ismi lede'l-müsemmadır. Onu bırakınız, bidayette vatanın kurtarılması çarelerini araştıran ve ihtilal yapan odur. Onun yaptığı işten doğan inkılâp sayesinde Türk ırkı ve anasırı kurtarılmıştır ve bunun da banisi Gazi Paşa hazretleridir. Bunu herkes bilir. Gazi'nin kurduğu ilim ve irfan müesseselerinde tahsil eden yavrular Gazi'nin çocuklarıdır. Gazi'nin pek mezayası vardır. Yalnız devlet makinesinin iktisadi, siyasi, askeri sahalarda muvaffakıyetle işletilmesi için yanına aldığı bazı zevat menfaat-ı şahsiyeleri için menfaat-ı umumiyeyi tercih ediyorlar ve Gazi'yi inhisara almışlardır… "*[119].

29 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif sınıflara mensup kişilerin devam ettikleri umumi mahallere gidilerek yapılan temaslarda ise mülki ve askeri emeklilerle işçi kesiminin müdavim oldukları Cebeci Kıraathaneleri'nde:*"Kâzım Paşa İstiklâl Harbi bidayetinden nihayetine kadar Gazi Paşa hazretleriyle çalışmıştır, fakat esas büyük meydan muharebelerini idare eden ve Türk milletine bugünkü hakk*-ı hayatı kazandıran ancak büyük *Gazimizdir…Kâzım Paşa fikir itibariyle hal-i istirahattedir. Fakat yine millet ve Hükûmet onun infak ve iaşesini temin etmektedir ve icabında yine millete, Hükûmet'e çalışacaktır."* dedikleri, bazılarının da Karabekir Paşa'nın gazetelerde neşriyatına nihayet verilmesinden dolayı fikir vermekten çekindiklerinin görüldüğü ifade edilmiştir[120].

Basında Karabekir Paşa'ya ait mektupların artık çıkmaması ve bu hususa dair olan neşriyatın azalması nedeniyle 1933 yılı Mayıs ayı sonlarına doğru bu minvaldeki dedikoduların oldukça azaldığı ve bu itibarla halkın bu mesele üzerine durmaktan uzaklaştığı anlaşılmaktadır. Örnek olarak, 27 Mayıs 1933 tarihinde kahve ve gazino gibi umumi mahallerde dolaşan sivil memurun Samanpazarı'nda Habib'in Kahvehanesi'nde oturmakta olan şimendifer müstahdemlerinden iki şahısla konuşması sırasında Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair konu açıldığında: *"O yapmış, o yapmamış; her ne olmuşsa olmuş. Allah Gazi Paşamıza uzun ömürler versin, milletin başından ayırmasın."* diye söyledikleri ve halkın bu münakaşa üzerinde söz söylemekten çekindiği ve bu hususa dair

---

119 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1, BN.181-183.

120 S. Polis Memuru A.Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 30 mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.167.

Levent Şahverdi Arşivi

neşriyatın gazetelerde azalması dolayısıyla da dedikoduların neredeyse tamamen ortadan kalktığı anlaşılmıştır[121].

Bütün bu raporların neticesi olarak söz konusu süreç boyunca ilgili memurlarca yapılan tetkik ve tahkikler sırasında Karabekir Paşa'ya *"teveccühü ve merbutiyeti"* bulunanların toplu bir teşekkül hâlinde çalıştıklarının hissedilemediğinin anlaşılması ve bunun bazı raporlarda doğrudan belirtilmesi[122] önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu, bütün ciddi tartışmalara ve münakaşalara rağmen halkın Cumhuriyet'i ve demokratik yaşam tarzını özümsediği ve ülkede asayiş ve sükûneti bozacak fikirlerden, düşüncelerden ve eylemlerden uzak durduğu, devlete ve millete hizmet eden bütün tarihî şahsiyetlerin yerini ve önemini objektif değerlendirmelerle takdir ve taltif etmekten imtina etmedikleri şeklinde de yorumlamak mümkündür.

IV- MEKTUPLARIN VE CEREYAN EDEN TARTIŞMALARIN VİLAYETLERDEKİ ETKİSİ

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Birinci Umûm Müfettiş Hilmi Beyefendi ile bütün valilerin bizzat isimlerine gönderilen 18 Mayıs 1933 tarihli yazı ile; söz konusu dönem itibariyle Milliyet gazetesinin Ankara Postası sayfasında ve Millici imzası ile yapılan tarihî neşriyat ve buna Karabekir Paşa tarafından verilen cevapların hemen bütün gazete sütunlarında yer bulduğu ve kamuoyunun bu neşriyatı ilgi ile takip ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, ülkede her devirde menfi duygularla hareketi alışkanlık hâline getirenler ile mevcut rejimden memnun olmayanların Karabekir Paşa'nın gazetelerde yayımlanan yazılarından istifade ederek kamuoyunu şaşırtacak ve ıstıraba sevk edecek yalan yanlış propagandalara başlamaları ve bu vaziyetten özellikle komünist mefkûreli kimselerin rejim aleyhinde gizliden gizliye tahriklere meyletmelerinin kuvvetle muhtemel olduğu vurgulanmıştır. Bu maksatla bilhassa kahvehane ve gazinolar gibi halkın toplandığı yerlere gizli dinleyiciler konarak halk arasında söz konusu neşriyat dolayısıyla menfi propagandaların hâsıl olup olmadığının tespitine son derece

121 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 28 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.170.

122 S. 2. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.180.

Levent Şahverdi Arşivi

önem verilmesi ve alınacak mühim haberlerin günü gününe vekâlete bildirilmesi önemle rica edilmiştir[123].

Karabekir Paşa'nın neşredilen yazılarını eleştirerek buna karşı sert tepki veren mülki idarelerden biri Bolu Valiliği olmuştur. Bolu Valisi Ali Rıza Bey'den Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 20 Mayıs 1933 tarihli yazıda: *"Kâzım Karabekir Paşa'nın yazılarıyla kendini küçük düşürdüğü ve onun söz konusu gazetedeki yazılarından halkın fikrini çelecek ve netice olarak menfi cereyanlar doğuracak bir özel durum olmadığı"* belirtilmiştir[124].

İzmir Vilayeti'nde de genel durum değerlendirilerek, yazıları ile benlik davasına düşmüş olduğu ifade edilen Karabekir Paşa eleştirilmiştir. Yapılan tetkik ve tahkikatın neticeleri İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Bey'in 22 Mayıs 1933 tarihli yazısı ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya bildirilmiştir. Buna göre; beraberinde dört kaza kaymakamı ile bir haftada on kazada incelemelerde bulunarak İzmir'e gelen İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Bey, Milliyet gazetesinde yayımlanan yazılar münasebetiyle başlayan Karabekir Paşa münakaşalarının matbuatta neşredilen "tariz ve tahliller"de görüldüğü üzere her kasabada ve birçok köyde ilgi uyandırdığını belirtmiştir. Fakat: *"Konu ne olursa olsun Gazi Mustafa Kemal'in inkılâp ve Cumhuriyet tarihinde akla sığmayan azametli hamlelerinin artık beşikteki çocuklara kadar sinmiş olduğunu, bu nedenle de bölgede herhangi bir olumsuz etkiden bahsedilemeyeceğini"* vurgulamıştır. Vali Kâzım (Dirik) Bey, Ödemiş'te bir münevverler meclisinde Karabekir Paşa'nın Nureddin Paşa[125]ile aynı hastalığa

---

123 Dâhiliye Vekili'nden Birinci Umûm Müfettiş Hilmi Beyefendi ile bütün valilerin bizzat isimlerine gönderilen 18 Mayıs 1933 tarihli yazı için bkz.; **BCA,** D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.139-140.

124 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 20/5/1933, BN.147.

125 Birinci Dünya Savaşı yıllarından Millî Mücadele yıllarına uzanan süreç içinde Irak Bölgesi Komutanlığı, Bağdat, Basra, Aydın ve İzmir Valilikleri, sonrasında Merkez Ordu Komutanlığı, 1. Ordu Komutanlığı gibi önemli görevlerde bulunan (Sakallı) Nureddin Paşa 1924 yılı itibariyle Yüksek Askerî Şura Üyeliğine ve TBMM 2. döneminde (ara dönem) ise Bursa Mebusluğu'na seçilmiştir (**Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, C.I, Yay. Haz.:Hülya Toker, Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s.289-291; **TBMM Albümü, 1920-1950**, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara, 2010, s.88); Gazi Mustafa Kemal'in Büyük Nutku'nda Nurettin Paşa Büyük Taarruz'da *"zaferin şerefine en az iştirake hakkı olanlardan biri"* olarak değerlendirilerek orduyu sevk ve idaresindeki başarısızlığı nedeniyle eleştirilmiştir. Bu dönemde cephe planı ve harekât tarzı konusunda Mustafa Kemal Paşa ile Nurettin Paşa arasında fikir ayrılıkları ile birtakım kırgınlıkların baş gösterdiği görülmektedir. Yine Büyük Nutuk'ta Nurettin Paşa'nın bağımsız olarak adaylığını koyduğu

Levent Şahverdi Arşivi

tutulduğunun söylendiğini belirterek Karabekir Paşa'nın iddialarına ve cevaplarına karşı basında yayımlanan bütün vesikaların bu tarihî münakaşayı aydınlatmaya ve Karabekir Paşa'nın benlik davasını iptal etmeye yeterli geldiğini ifade etmiştir[126].

Söz konusu neşriyat münasebetiyle bazı vilayetlerde Karabekir Paşa'ya serzenişte bulunanların da olduğu anlaşılmaktadır. Mesela Kars Valisi Cevdet Bey tarafından Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 20 Mayıs 1933 tarihli yazıda, Karabekir Paşa'nın gazetelerde görülen beyanatında Kars mıntıkası ile ilgili olarak uydurulmuş olayları kapsayan iddialarda bulunulduğu belirtilmiş ve bunlar hakkında 29. Alay Kumandanlığı'ndan emekli kaymakam Kâzım (Yurdalan) Bey tarafından *"ehemmiyetli bir surette ret ve tekzip"* içeren bir makalenin Milliyet gazetesine gönderilmek üzere olduğu ifade edilerek bu girişim için izin verilmesi talep edilmiştir[127]. Van Valisi İbrahim Mesut Bey ise Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği 27 Mayıs 1933 tarihli yazı ile Karabekir Paşa'nın Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerindeki makalelerinin Van halkının merakına ve ilgisine neden olduğunu belirterek: *"Vanlılar sevgili Gazisine sarsılmaz sadakat, Türk ve Türkiye'nin münci halaskarı olan Cumhur Reislerine hizmet-i vataniyesinde* eş ve ölçü kabul etmiyor. *Hain ve belki de kasti bir surette yazılan yazıları okumaktan ikrah ve halden istifade ile propaganda için vesile ittihaz etmek değil, hicap ve teessür ile karşılamaktadır."* şeklinde bir ifadede bulunarak Van halkının olaya tepkisini vurgulamak istemiştir[128].

Bütün bunlara karşılık Karabekir Paşa'nın gazetelerde yer alan neşriyatının ülke sathında tamamen destek görmediğini söylemek de pek mümkün

---

1925'teki ara seçimler sırasında propaganda amacıyla *"İzmir Fâtihi, Karahisar ve Dumlupınar Muharebeleri Galibi Gazi Nurettin Paşa Hazretlerinin Tercüme-i Hâli"* başlığıyla yayımladığı hayat hikâyesi irdelenmiş, burada *"vatanı tehlikeden tahlis eden muzafferiyet-i azimenin* lütfu Hakla muvaffak ve âmili *olmuş ve tarihî milliye bu defa dahi gayet mühim ve emsali namesbuk bir sahife-i şeref ve mefharet ilâvesini temin eylemiş olduğunu"* izaha hasretmesi, kendisini "muhasır", "galip", "fatih", "gazi" gibi kendi kendine takındığı unvanlarla tanıtması ve birtakım dinî ve avampesendane söylemlerle propagandaya meyletmesi gerçekliği sorgulanması gereken ve milleti iğfal etmeye yönelik tavırlar olarak görülmüştür (Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s.484 vd.; Ayrıca bkz.; Necati Fahri Taş, **Nurettin Paşa ve Tarihî Gerçekler**, Nehir Yayınları, İstanbul 1997).

126 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 22/5/1933, BN.144.

127 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 20/5/1933, BN.143.

128 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 27/5/1933, BN.153.

Levent Şahverdi Arşivi

görünmemektedir. Örneğin Muğla Valisi Cevat Bey Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği 29 Mayıs 1933 tarihli yazıda neşriyat dolayısıyla vilayet dâhilinde menfi propagandalara tesadüf edildiğini, bu münasebetle bu hususla ilgili olarak esaslı tedbirlerin alındığını ve bu işin hassasiyetle takip edilmekte olduğunu belirtmiştir[129]. Kocaeli Valiliği'nin Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 5 Haziran 1933 tarihli yazıda ise gazetelerde Karabekir Paşa'nın yazıları etrafındaki neşriyata vilayet dâhilindeki alakanın derecesinin bu yazıların başlangıcından itibaren tetkik edilmekte olduğu, söz konusu dönem itibariyle merkezi vilayette gazete satışında kırk kadar bir artış görüldüğü ve bununla beraber bu durumun herhangi bir propagandaya zemin teşkil etmediği ve dedikodu mahiyetini bile almadığı vurgulanmıştır. Söz konusu yazıdan anlaşıldığına göre, kazalar ile yapılan muhabere neticesinde ise mektupların Geyve de bir kısım halkın özel derecede ilgisini çektiği, bu neşriyatın merakla takip edildiği, fakat söz konusu haberlerin kamu vicdanında makbul bir yansımasının görülmediği, diğer kazalarda ise halkın bu neşriyata alaka göstermediğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir[130]. Bursa valisi de Dâhiliye Vekâleti'ne yazdığı 7 Haziran 1933 tarihli yazıda, Milliyet gazetesinin Ankara Postası sayfasında Millici imzasıyla yapılan neşriyat ve buna Karabekir Paşa'nın verdiği cevapların vilayet dâhilinde yalan yanlış hiçbir propaganda ve cereyana neden olmamakla beraber, yalnız Yeşil Camii Hatibi Laz Ali Efendi'nin Celâl'in Kahvehanesi'nde bu mesele etrafında bazı sözler söylediğinin anlaşıldığını ve bu gibi olası hareketliliklere karşı ise zabitlerin çok müteyakkız ve tedbirli bulunduğunu arz etmiştir[131]. Yozgat Valisi ise Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği 13 Haziran 1933 tarihli yazı ile; Karabekir Paşa'nın matbuattaki neşriyatının yalnız kasaba halkının dedikodusunu artırdığını ve buna karşılık söz konusu durumun alınan tedbirler çerçevesinde bertaraf edildiğini belirtmiştir. Bu gibi durumlarda bütün faaliyet ve hareketlerin hassasiyetle takibinin kaçınılmaz olduğunu belirten vali bu minvalde alınacak tedbirler konusunda son derece dikkatli olunduğunu vurgulamıştır[132].

---

129 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 29/5/1933, BN.168.

130 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 5/6/1933, BN.158.

131 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 7/6/1933, BN.156.

132 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 13/6/1933, BN.208.

Levent Şahverdi Arşivi

Bazı vilayetlerde ise konuya ya hiç ilgi gösterilmediği ya da bu ilginin son derece az olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin olarak Samsun,[133] Sivas,[134] Gümüşhane,[135] Erzincan,[136] Siirt,[137] Bilecik,[138] Kütahya,[139] Isparta,[140] Manisa,[141] Karaköse,[142] Muş,[143] İçel,[144] Gaziantep,[145] Çoruh,[146] Elaziz,[147] Diyarbekir,[148] Tokat[149] ve Maraş[150] vilayetleri dâhilindeki mıntıkalardan elde edilen bilgilere göre de bahsi geçen neşriyatın ülkenin huzur ve sükûnetini bozacak hadiselere sebep olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu neşriyatın adı geçen vilayetlerde tabii olarak okunduğu, mektupların ve yazı dizisinin halk arasında bir "su-i tesir"e ve "tahrikât"a yol açmadığı, kamuoyunda bir değişiklik ve asayiş ve sükûneti bozacak aykırı bir propaganda meydana getirmediği, Hükûmet aleyhinde zarar verici propaganda, tahrik, dedikodu gibi bir hâlin ortaya çıkmadığı ve rejim aleyhinde menfi bir tesir icra etmediği müşahede edilmiştir. Ayrıca söz konusu vilayetlerin mülki idare amirlerinin verdikleri bilgilere göre basına yansıyan tartışmaların, kahvehane ve gazino gibi halkın toplandığı yerlerde halk arasında konuşularak bir münakaşa ve hasbıhali doğuracak bir etki yaratmadığı, bu mektuplardan istifade ile menfi propaganda yapan şahıslara tesadüf edilmediği, vilayetlerde bu minvaldeki neşriyat hakkında halen müspet ve menfi bir cereyanın oluşmadığı görülmüştür.

---

133 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 19/9/1933, BN. 126.
134 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 17/6/1933, BN. 108.
135 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 10/9/1933, BN.127.
136 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 20/7/1933, BN.121.
137 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 9/7/1933, BN.122.
138 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 6/7/1933, BN. 111.
139 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 6/7/1933, BN.112.
140 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 4/7/1933, BN.113.
141 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 26/6/1933, BN.204.
142 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 26/6/1933, BN.205.
143 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 26/6/1933, BN.109.
144 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 4/6/1933, BN.157.
145 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 12/6/1933, BN.209.
146 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 12/6/1933, BN.16.
147 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 23/5/1933, BN.150.
148 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 24/5/1933, BN.151.
149 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 25/5/1933, BN.154.
150 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 23/5/1933, BN.149.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu anlamda örneğin Bilecik vilayetinde Milliyet gazetesindeki neşriyatın ve buna Karabekir Paşa'nın verdiği cevapların halk arasında esasen bir ilgi uyandırmadığı, hatta bazı illerde bu neşriyatı takip eden dâhi olmadığı, halkın kendiişi ile uğraşmakta olduğu,[151] aynı şekilde Kütahya,[152]Urfa[153] ve Çölemerik[154] vilayetlerinde de neşriyat dolayısıyla matbuatta yapılan tartışmaların halk arasında hiçbir alaka uyandırmamış ve etkide bulunmamış olduğu anlaşılmaktadır. Malatya Valisi namına Hakkı Bey'den Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 22 Mayıs 1933 tarihli yazıda: *"Milliyet gazetesinde yayımlanan makalelerin tahlilini yapmak doğrultusunda halk arasında müşavere veya propaganda şeklinde bir alaka görülmediği ve gazeteleri takip edenlerin esas olarak çok az olduğu"* belirtilmiştir[155]. Sinop Valisi tarafından Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 9 Temmuz 1933 tarihli yazıda ise: *"…vilayet dâhilinde İstanbul gazetelerinin sürümlerinin çok az olduğu ve hatta gazete bayii bulunmayan vilayet merkezinde bilhassa Milliyet gazetesinin yalnız halkevine gelmekte ve bunun okuyucularının da rüesa ve memurlardan ibaret bulunduğu"* ifade edilmiştir. Yine valinin beyanına göre: *"Milliyet ve ondan naklen diğer gazetelerde intişar eden Karabekir Paşa'nın mektuplarının vilayet dâhilinde menfi bir fikir uyandırmadığı ve bu vesileden istifadeye kalkışan hiçbir ferde tesadüf edilmediği, bununla birlikte incelemelere devam edildiği"* belirtilmekte ve bu hususta elde edilecek malumatın derhal bildirileceğinin arz edildiği görülmektedir[156].

Bununla birlikte bütün bu vilayetlerden Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen yazılarda, her ihtimale karşı gerekli tedbirlerin alınarak bu hususta son derece müteyakkız davranılmakta olunduğu ve alınacak mühim haberlerin derhal söz konusu makama bildirileceği de belirtilmiştir.

151 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 6/7/1933, BN.111.

152 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 22/5/1933, BN.148.

153 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 24/6/1933, BN.207.

154 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 28/5/1933, BN.152.

155 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 22/5/1933, BN.146.

156 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 9/7/1933, BN.114.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

Ele aldığımız konu Türk İstiklâl Savaşı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde meydana gelen mühim hadiseler hakkında cereyan eden bir kısım siyasi ve askerî tartışmalara temas etmesi bakımından önemlidir. Bu tartışma konularının merkezinde Türk İstiklâl Savaşı'nın lideri Mustafa Kemal Paşa ile önemli askerî, siyasi ve sosyal faaliyetlerde bulunan Şark Cephesi Komutanı Karabekir Paşa yer almıştır.

1933 yılı itibariyle basında çıkan tartışmaların, kökleri Millî Mücadele yıllarına kadar giden fikir ve görüş ayrılıklarının bir eseri olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulursa, Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın üzerinden yürütülen tartışmalar münasebetiyle basının önde gelen kalemlerinin ve dönemin etkin isimlerinin görüşlerini ve kamuoyunun düşüncelerini ortaya koymak suretiyle bu makalenin önemli bir bilgi boşluğunu doldurduğunu söyleyebiliriz.

Cereyan eden tartışmaların etkilerinin yurt sathında valilikler vasıtasıyla takip edildiği ve istismar edilmeye müsait bu tartışmalar nedeniyle meydana gelebilecek menfi hadiseler için Hükûmet tarafından tedbir alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Karabekir Paşa'nın Millici'nin ithamlarına cevap verme kararında her ne kadar Celalettin Ârif Bey olayı nedeniyle kendisine yöneltilen eleştiriler tahrik edici bir etki yaratmış olsa da Türk İstiklâl Savaşı'nın başlangıcından Cumhuriyet'in ilanına kadarki faaliyetleri konusunda emeğine gölge düşürüldüğünü düşünmesi ve Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan süreç içinde muhalif siyasi faaliyetleri nedeniyle karşılaştığı müessif olayların da bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz. İddialarında Gazi Mustafa Kemal'in Büyük Nutku temel alınarak teyit ve tekzip ifadeleriyle bir karşılaştırmaya gitmesi bunu göstermektedir. Yani anlaşılmaktadır ki Millici'ye verilen cevaplar esasında Gazi Mustafa Kemal'e ve onun riyasetindeki Hükûmet'e verilmekteydi.

Karabekir Paşa'nın basında neşredilen mektupları Türkiye Cumhuriyeti Tarihi için en önemli isimler arasında yer alan Karabekir Paşa ile Millî Mücadele içinde rol almış birçok önemli ismin de bir kısım hatıralarının gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur. Açıkça söyleyebiliriz ki Milliyet gazetesindeki Ankaralı'nın Defteri adlı yazı dizisi bu konuda teşvik ve hatta tahrik edici bir etki yaratmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Kamuoyu tartışmaları ciddi bir vakur ve olgunlukla karşılamış, tartışmaların halk arasında şiddet eylemlerine dönüşmediği ve siyasi fikir münakaşalarının ötesine geçmediği görülmüş, bu da Türkiye'deki demokrasi kültürünün halk arasında iyiden iyiye yerleşmeye başladığına bir işaret olmuştur. Cumhuriyet'in onuncu yılı gibi erken bir dönemde Türk İstiklâl Savaşı'nın önde gelen isimleri arasında yaşanan ve hassasiyet arz eden tarihî olayların kamuoyunda tartışılabilmesi önemli bir hadisedir. Ancak bu tartışmaların Hükûmet'in inisiyatifiyle, yeni kurulan devletin iç ve dış güvenlik hassasiyetleri doğrultusunda millî menfaatler gereği uzamasına müsaade edilmediği de dikkat çekmektedir.

Çalışmamızda Türk İstiklâl Savaşı'nda karar merciinde etkin roller üstlenmiş birincil ya da ikincil isimlerin yanı sıra halkın düşüncelerinin de ortaya konulması kanaatimizce önemli bir bilgi boşluğunu doldurmuştur. İncelediğimiz dönem dikkate alındığında, halk arasında Millî Mücadele'nin lideri olan Gazi Mustafa Kemal ile istiklal mücadelesinin neferlerinden biri olarak şark bölgesinde hayatî hizmetlerde bulunan Karabekir Paşa'nın vatanperverane çalışmalarının ve başarılarının her türlü siyasi görüş farklılıklarının üstünde olarak kamuoyunda takdir edildiği görülmektedir. Ancak Hükûmet taraftarlarının Karabekir Paşa'nın özellikle Cumhuriyet'in ilanı sonrasındaki siyasi tutumunu eleştirdiği, tek parti döneminin siyasi fırka mensubiyetinden mahrum kalan muhalif kanadının da aynı şekilde Karabekir Paşa'yı ülke demokrasinin gelişmesi adına desteklediği anlaşılmaktadır.

Millî Mücadele dönemi sonrasında birbirini takip eden olaylar zinciri sonrasında kendi köşesine çekilmek durumunda kalan Karabekir Paşa'nın Millici'nin yazı dizisi münasebetiyle basın aracılığıyla kendini kamuoyu önünde tekrar ifade etme imkânı bulduğu anlaşılmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri: Yararlandığımız arşiv belgelerine ait klasör, gömlek, belge, dosya, fon kodu ve yer numaraları metin içindeki ilgili yerlerde verildiği için burada ayrıca belirtilmemiştir.

Gazeteler

"6'ncı Mektup da geldi!", **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933.

Ahmet Cevat, "Büyük Türk İnkılâbı ve Mimarı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933.

_____, "İnkılâp Mimarı", **Akşam,** 21 Mayıs 1933.

_____, "Karabekir Paşa'nın İddiaları", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

"Aka Gündüz Bey Ne Diyor", **Akşam**, 15 Mayıs 1933.

"Aka Gündüz, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Her Yandan Hezimete Uğruyor!", **Milliyet**, 15 Mayıs 1933.

"Ali Rıza, "Ahmet Rıza Bey'in Yanında Bulunanlar Harbiye Nazırlığı Meselesini Anlatıyor", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

_____, "İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) I, **Milliyet**, 22 Mayıs 1933.

_____, "İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) II, **Milliyet**, 23 Mayıs 1933.

"Altıncı Mektup da Geldi!", **Vakit**, 15 Mayıs 1933.

"Beşinci Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Bir Mektup Daha Gönderdi", **Vakit**, 14 Mayıs 1933.

"Bir Münakaşayı Takip, Büyük Millet Davasında", **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933.

"Celaleddin Arif Bey'in Maksadı Ne İmiş?", **Milliyet**, 8 Mayıs 1933.

"Eski İstanbul Meb'usu Ali Rıza Bey'in Bir Mektubu", **Akşam** 13 Mayıs 1933.

"Eski İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey'in Mektubu", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.

Falih Rıfkı, "Güzel Vatanperverlik", **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

"Falih Rıfkı Bey'den Karabekir Paşa'ya Cevap", **Milliyet**, 12 Mayıs 1933.

"Falih Rıfkı Bey'in Cevabı", **Akşam**, 12 Mayıs 1933.

"Falih Rıfkı Bey'in Cevabı", **Cumhuriyet**, "12 Mayıs 1933.

"Falih Rıfkı Bey'in Cevabı", **Vakit**, 12 Mayıs 1933.

"Gazi Hazretleri Karabekir Paşa'nın Mektubu Hakkındaki İntibalarını Bir Cümle İle İfade Buyurdular", **Milliyet**, 8 Mayıs 1933.

"Gazi Hazretleri Kâzım Karabekir Paşa'nın Mektupları İçin Ne Diyorlar", **Vakit**, 8 Mayıs 1933; "Bir Mektup Hakkında Gazi Hazretleri Diyorlar ki", **Akşam**, 8 Mayıs 1933.

"Gazi Hazretlerinin Çok Kıymetli Sözleri", **Akşam**, 11 Mayıs 1933.

"Hâkimiyet-i Milliye'nin Mühim Bir Makalesi", **Akşam**, 13 Mayıs 1933.

"İstiklâl Harbi Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu", **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1933.

"İzmir Meb'usu Kâzım Paşa'nın Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1933.

"İzmir Meb'usu Kâzım, "Karabekir Paşa'ya Hakikatin Acı Bir Sillesi Daha!", **Milliyet,** 16 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa'nın Mühim Bir İtirafı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu", **Vakit**, 12 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa'nın Yanlış Düşünceleri", **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa'ya Birçok Cevaplar Verildi", **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'ya Mukabeleler Devam Ediyor", **Son Posta**, 17 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa Meselesi", **Son Posta**, 10 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa Şiddetle Mukabele Görüyor", **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa'ya Birçok Cevaplar Verildi", **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa Mühim Bir Mukabele Gördü", **Son Posta**, 19 Mayıs 1933.

"Fanî Mustafa Kemal, Ebedî Mustafa Kemal", **Son Posta**, 11 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa Dördüncü Mektubunu da Neşretti", **Son Posta**, 13 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu", **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'ya Bir Cevap Daha Verildi", **Son Posta**, 20 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa Meselesi de Bitti", **Son Posta**, 21 Mayıs 1933.

"Bir Zabitimizin Hatıra Defteri", **Son Posta**, 21 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu da Geldi", **Son Posta**, 15 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa'ya Muhtelif Mukabeleler", **Son Posta**, 15 Mayıs 1933.

"Karabekir Paşa Münakaşaya Neden Girişti?", **Son Posta**, 18 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa 5'inci Mektubunda Ne Diyor?", **Cumhuriyet**,14 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa 7'nci Mektubunu Göndermedi", **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa Millici'ye verdiği Cevapta Hadiseyi Nasıl Anlatıyor?", **Milliyet**, 5 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa Şarkta Bir Karabekir Beyliği mi Kuracaktı", **Akşam**, 13 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu", **Milliyet**, 15 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu", **Akşam**, 14 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu", **Milliyet**, 14 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Bir Telgrafı Daha!", **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu", **Vakit**, 13 Mayıs 1933.

"Kazım Karabekir Paşa'nın iddiaları Hayret Uyandırdı", **Akşam**, 15 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci Mektubu", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci ve Üçüncü Mektupları", **Vakit**, 12 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Mahut Mektubu", **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Mektuplarındaki Bütün İddiaları Ret ve Cerh Eden Vesikalar", **Milliyet**, 21 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Söylemek İstediği Şey Acaba Ne? Bizim Görüşümüz", **Vakit**, 15 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Tekzip Edilen İddialarından Biri Daha, Ölen Bir Türk Zabiti Mezarından Haykırıyor", **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu", **Milliyet**, 12 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Ermenistan'a Taarruz Emrini Gazi'nin Verdiğini Gösteren Vesikalar", **Akşam**, 21 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gazi Hazretleri Anadolu'ya Nasıl Geçmişlerdi?", **Akşam**, 16 Mayıs 1933.

"Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gaziantep Mebusu Nuri Bey'in Mühim Bir Mektubu", **Akşam**, 18 Mayıs 1933.

Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevaplar, Mütareke İptidasında İstanbul Hükûmeti'nin Daveti ve Gazi Hazretleri", **Vakit**, 19 Mayıs 1933.

Mehmet Nuri (Conker), "Büyük Bir Deha ve Onun Âlemşümul Hareket ve Zaferleri Elbette ki Küçücük Beyin Kaplarına Sığmaz!", **Milliyet**, 18 Mayıs 1933.

Mahmut (Soydan), "İki Mustafa Kemal Var; Fânî Mustafa Kemal, Ebedî Mustafa Kemal", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.

_____, "Son Münakaşalara Dair: Bir İzah", **Milliyet**, 18 Mayıs 1933.

Mazhar Müfit, "Erzurum Kongresi'nin Bilinecek Tarafları da Var", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

"Mazhar Müfit Bey'in Bir Mektubu, Karabekir Paşa'nın Kerameti Kendinden Menkul", **Vakit**, 14 Mayıs 1933.

"Mazhar Müfit Bey'in Cevabı", **Akşam**, 14 Mayıs 1933.

"Mazhar Müfit Bey'in Mektubu", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.

Mehmet Asım, "Gazi Karşısında Karabekir -2-", **Vakit**, 16 Mayıs 1933.

_____, "Gazi Karşısında Karabekir -3-", **Vakit**, 17 Mayıs 1933.

_____, "Gazi karşısında Karabekir -4-", **Vakit**, 18 Mayıs 1933.

_____,"Karabekir Paşa'nın Davası, Milli Mücadele Yalnız Benim Eserimdir", **Vakit**, 10 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

_____, "Karabekir Paşa'nın Davası, Yunanlıları Kim Denize Dökecekti?", **Vakit**, 9 Mayıs 1933.

_____, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Davası, Celaleddin Ârif Bey'in Kuracağı Hükûmet", **Vakit**, 11 Mayıs 1933.

_____, "Yeni Vesikalar Karşısında", **Vakit**, 22 Mayıs 1933.

_____, "Yeni Vesikalar Karşısında, Karabekir Paşa Şarkta Yegâne İstinatgâh Değildi -2-", **Vakit**, 23 Mayıs 1933.

"Millî Mücadele Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Münakaşası", **Cumhuriyet**,13 Mayıs 1933.

"Millî Mücadele Nasıl Başladı? Erzurum Kongresi Ancak Gazi Hazretleri Erzurum'a Gittikten Sonra Toplanabildi", **Akşam**, 19 Mayıs 1933.

"Millî Mücadele'ye Dair Bir Münakaşa", **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1933.

"Millici Ne Diyor?", **Vakit**, 16 Mayıs 1933.

Millici, "Ermenistan'a Taarruz Emrini Veren de Bizzat Mustafa Kemal'dir", **Milliyet**, 21 Mayıs 1933.

_____, "Gazi'nin Kendisinden Dinleyiniz: Mustafa Kemal Nasıl Milli Reis Oldu", **Milliyet**, 19 Mayıs 1933.

_____, "Karabekir Paşa Başlangıçta Mesuliyetten Korkmuştur", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.

_____, "Karabekir Paşa Tarihe ve Hakikate Karşı Saygısızlık Yapıyor", **Milliyet**, 14 Mayıs 1933.

_____, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Vaziyeti Bizi Yalnız Hayrete Değil, Istıraba da Düşürüyor", **Milliyet**, 15 Mayıs 1933.

_____, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap", **Milliyet**, 6 Mayıs 1933.

_____, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Dördüncü Cevap!", **Milliyet**, 9 Mayıs 1933.

_____, "Kâzım Karabekir Paşa Hem Tarihi Hakikatlerden, Hem de Halkın Akl-ı Seliminden Tegafül Ediyor", **Milliyet**, 17 Mayıs 1933.

_____, "Millî Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralının Defteri", **Milliyet**, 15 Mart 1933.

_____, "Mustafa Kemal Hazretleri Yıldırım Orduları Kumandanlığı'ndan Nasıl Ayrıldı?", **Milliyet**, 19 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

_____, "Şarktaki Dar Hudutlar İçinde Bütün Bir Vatan Davası Nasıl Halledilirdi?", **Milliyet**, 20 Mayıs 1933.

_____, "Tek Cepheye Sadakat Böyle mi Olur?", **Milliyet**,28 Nisan 1933.

_____, "Yeise Düşüren Haber", **Milliyet**, 7 Mayıs 1933;

"Millici'nin Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevabı", **Akşam**, 14 Mayıs 1933.

"Mustafa Kemal mi, Kâzım Karabekir mi?", **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933.

"Mütareke Hududu, Kâzım Karabekir Paşa Ne İstiyordu?", **Akşam**, 20 Mayıs 1933.

"Nuri Bey'in Şayan-ı Dikkat Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1933.

Paşa'nın Bu Aykırı ve Mâna Verilmez İddiası Nereden Geliyor?", **Milliyet**, 9 Mayıs 1933.

Ruşen Eşref, "Bir Veda Sahnesinin Mânası", **Milliyet**, 16 Mayıs 1933.

_____, "Ruşen Eşref Bey'in Mektubu ve Tarihi Aydınlatan Kıymetli Bir Hatırası", **Milliyet**, 10 Mayıs 1933.

"Ruşen Eşref Bey'in Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933.

"Ruşen Eşref Bey'in Cevabı", "**Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1933.

Ruşen Eşref, "Bir Veda Sahnesinin Mânası", **Milliyet**, 16 Mayıs 1933.

"Tahrif Edilen Bir Hakikat", **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933.

"Tarihî Bazı Noktalar", **Akşam**,10 Mayıs 1933.

Üçüncü Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Anadolu'ya Nasıl Geçmiş", **Akşam**, 12 Mayıs 1933.

Vasfi Raşit, "Büyük Anlayış Farkı", **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933.

"Vesikalar Karşısında Boş İddialar", **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1933.

"Vesikalar Karşısında Kâzım Karabekir Paşa'nın İddiası", **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1933.

"Yeni Bir Vesika Daha", **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933.

Yunus Nadi, "Büyük Dava Önünde Küçük İddialar", **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933.

_____, "Kazım Karabekir Paşa Son İddiaları ile Ne demek İstiyor?", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.

_____, "Kurtuluş Cidalinde: Millî Sır!", **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

_____, "Nüvve de Sıfra Müncer Oldu!", **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1933.

_____,"Umumi Harp ile İstiklâl Harbi'nin Haddi Fasılında Gazi", **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933.

Hatıralar, Telif-Tetkik Eserler ve Diğer Kaynaklar

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, C.I, Yay. Haz.: Hülya Toker, Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

ERDEHA, Kâmil, **Yüzellilikler Yahut Millî Mücadele'nin Muhasebesi**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998.

KANDEMİR, Feridun, **Kâzım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İçyüzü**, Ercan Matbaası, İstanbul 1964.

KARABEKİR, Kâzım, **Bir Düello ve Bir Suikast**, Emre Yayınları, İstanbul 2000.

_____, **Günlükler (1906-1948),** C.1-2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

_____, **Kürt Meselesi,** Emre Yayınları, İstanbul 1994.

MUMCU, Uğur, **Gazi Paşa'ya Suikast**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 2014.

_____, **Kâzım Karabekir Anlatıyor**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

SOYDAN, Mahmut, **Ankaralı'nın Defteri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haz.:Nejdet Bilgi, İstanbul 2007.

TAŞ, Necati Fahri, **Nureddin Paşa ve Tarihî Gerçekler**, Nehir Yayınları, İstanbul 1997.

TBMM Albümü, 1920-1950, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara 2010.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK DÖNEMİNDE BÜROKRASİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Cengiz ŞAVKILI* - Tülay AYDIN**

ÖZET

Yönetim birimlerinin karar alımı ve alınan kararların uygulanması noktasındaki en önemli aracı olan bürokrasi, Türk yönetim tarihinde de idarenin en önemli işlevsel aygıtı olmuştur. Bürokrasi kavramının ayrıntıları ile inceleyen Weber, bu konu üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır. Weber'in bürokrasi sınıflandırmasında yer alan patrimonyal bürokrasi tipi Osmanlı Devleti'nin yönetim yapısını açıklamada önemli bir yer işgal eder. Kişisel otorite ve geleneksel normların ön planda olduğu patrimonyal bürokrasi, Osmanlı devlet geleneğinin temelini oluşturmuştur. XIX. yy ile beraber meydana gelen gelişmeler Osmanlı patrimonyal bürokrasi düzeninde değişiklikler ortaya çıkarmış ve kanun ve hukuk temelli yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Ancak Sultan Abdülhamit'in idaresi bürokrasinin yeniden merkezileştirilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Karışık ve ikili bir yapı gösteren bu yapılanma Cumhuriyet'in ilanı ile beraber köklü bir değişikliğe tabi tutulmuştur. Osmanlı'dan kalan köhne ve geleneksel bürokrasinin yeni kurulan rejimle uyumlu ve hukuki temellere dayanan yeni bir anlayış ile yapılandırılmasını öngören Atatürk, bu amaçla bir dizi hukuki reform gerçekleştirmiştir. Öncelikle Osmanlı bürokrasinin hâlâ eski rejime bağlı kanatları tasfiye edilmiş, öte yandan yeni rejime tabi bir sınıfın oluşturulması için farklı metotlarla bir yenilenmeye gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Patrimonyal Bürokrasi, Weber, Atatürk, Elit, Bürokrat, Tasfiye.

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye, cengizsavkili@hotmail.com

** Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye, tulay-8405@ksu.edu.tr

Levent Şahverdi Arşivi

RESTRUCTURING PERIOD OF ATATÜRK BUREAUCRACY

ABSTRACT

Bureaucracy which is the most important tool at the management decision-making units and the implementation of decisions taken, has also been the most important functional device on the history of Turkish government administration. Weber, who introduces the concept of bureaucracy in the administrative literature, has done significant work on this issue. The type of patrimonial bureaucracy which involved in Weber's bureaucracy, occupies an important place in classifying description of the management structure of the Ottoman Empire. Personal authority and traditional norms that are at the forefront of the patrimonial bureaucracy, has been the basis of the tradition of the Ottoman Empire. The developments of the 19th century has revealed changes in the Ottoman patrimonial bureaucracy, and a new structure has been built based on the law and the juristic. However, the administration of Sultan Abdulhamid II has revealed the results re-centralization of the bureaucracy. This structure which shows a dual and mixed structure was subjected to a radical change together with the proclamation of the Republic. Ataturk who foresees that fusty and traditional bureaucracy inherited from the Ottoman regime must compatible with the newly established regime and configured with a new understanding based on the legal basis, carried out a number of legal reforms for this purpose. First, Ottoman bureaucracy and cumbersome wings still attached to the old regime has been dismantled, besides renewal were made by different methods for the creation of a class subject to the new regime.

Keywords: Patrimonial Bureaucracy, Weber, Ataturk, Elite, Bureaucrats, Liquidation.

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş

Osmanlı Devleti dönemindeki kısmen yenileştirmeye tabi tutulmuş ancak ciddi bir atılım gösterememiş bürokrasinin, Cumhuriyet Dönemi'nde yeni bir bürokrasi anlayışına dönüşümü ve bu minvaldeki değişiminin inceleneceği makale bu sorun merkezinde ele alınacaktır. Bu kapsamda bürokrasi kavramının tanımı üzerinden önemli bürokrasi kuramlarına değinilerek, Osmanlı bürokrasisinin yer aldığı patrimonyal bürokrasi anlayışına yer verilip, hukuki rasyonel bürokrasiye geçiş amacıyla Atatürk Döneminde yapılan düzenlemeler üzerinde durulacaktır.

İlk defa 1745 yılında Vincent de Gournay tarafından kullanılan bir kavram olan bürokrasi, "bureau" ve "cratie" sözcüklerinin birleşmesinden oluşan, büroların egemenliği anlamına gelen, başka bir deyişle bürolarda çalışanların önemli yetkilere sahip olduğu bir yönetim biçimini ifade etmektedir.[1] Modern devletlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan bürokrasi yoluyla bürokratlar, profesyonelleşme ile kendi konumlarını güvenilir hale getirmişlerdir.[2] Bürokratik idaredeki temel üstünlük kaynağı, mal üretimindeki teknoloji ve işletme yöntemlerindeki gelişmeyle vazgeçilmez hale gelen teknik bilgide yatar. Bu nedenle bürokratik sistem kapitalist veya sosyalist bütün sistemlerde uygulanabilir.[3]

Bürokrasi konusunda geliştirilmiş çok sayıda kuram vardır. Bu kuramlardan en çok itibar görenleri: Hegel'in, Marx'ın ve Max Weber'in geliştirmiş oldukları kuramlardır. Bunlara ek olarak Taylor'ın bürokrasi ile ilgili temel görüşlerini de bu kapsamda ele alabiliriz. Hegel, toplumda "mutlak ya da evrensel sınıf" ve "ticarî sınıf" olmak üzere iki sınıfın varlığından söz etmektedir. Mutlak ve evrensel sınıf, bürokratlardan oluşmuştur.[4] Zamanla bürokrat sınıfı toplumda, bütün diğer sınıflar gibi yapısallaşmış ve örgütlenmiş bir sınıf olarak, işlevinden dolayı, öteki sınıflardan farklı bir nitelik kazanmıştır.[5] Marx, bürokrasiyi devletin nötral bir yönetim aygıtı olarak değil, egemen sınıfın egemenlik-

1 Nermin Abadan, **Bürokrasi,** SBF Yayınları, No: 92-74, Ankara, 1959, s. 8.

2 Hamit Emrah Beriş, **Tek Parti Döneminde Devletçilik**, Liberte Yayınları, Ankara, 2009, s. 82.

3 Max Weber, **Bürokrasi ve Otorite**, Adres Yayınları, Tercüme: H. Bahadır Akın, Ankara, 2010, s. 51.

4 Metin Heper, "Bürokrasi", **CDTA,** C. 2, İletişim Yayınları, s. 292.

5 Şahin Yenişehirlioğlu, **Hegel Felsefesi'nde Birey Toplum Devlet İlişkisi,** Birey ve Toplum Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1985, s. 269.

Levent Şahverdi Arşivi

lerini sürdürmek için kullandıkları bir baskı aracı olarak görmüştür.[6] Taylor'un bürokrasi konusundaki temel önerisi kendisinin en iyi tek yol dediği *"One Best Way"*[7] bilimsel yönetim anlayışının temel vasıflarıdır. Buna göre: Yönetimde eski gelişi güzel metotların yerine bir bilimsel anlayışın yerleştirilmesi, çalışanın bilimsel olarak seçildikten sonra eğitilerek geliştirilmesi gibi esaslar bürokrasinin işlevsel olarak çalışmasının temel koşullarıdır.[8] Weber ise bürokrasi kavramına getirdiği farklı bakış açısı ile alanın en önde gelen filozoflarından biri olmuştur. Weber, bürokratik sınıflandırmayı; normatif kuralların temel olduğu yasal otorite, eskiden beri süregelen geleneklerin temel güç olduğu geleneksel otorite ve bir bireyin kutsallığına odaklı karizmatik otorite olmak üzere üç ana esasa göre temellendirmiştir.[9]

Geleneksel otorite temeline dayanan Patrimonyal bürokraside geçmişten gelen güç ve kuralların kutsallığı önemlidir. Bu bürokratik anlayışta kişisel otorite temel olup, bu otoriteye tam bir itaat söz konusudur. Bu otoritede idari görevliler memur değil, şahsi hizmetçi pozisyonunda yer alırlar.[10] Patrimonyal bürokrasi, siyasal gücün geleneksel değerler çevresinde kavramlaştırılması sürecidir. Bu nedenle Weber'in patrimonyal bürokrasi ideal tipi, siyasal otoritenin geleneksel normlara dayandırıldığı geleneksel toplumlar için geliştirilmiştir.[11] Bu bürokrasi tipinde yasal dayanak gelenekler ve kişinin takdir yetkisine dayanır. Weber bunlardan ilkini patrimonyal bürokrasi olarak, ikincisini sultanlık rejimi olarak değerlendirmiştir.[12]

Hukuki Rasyonel bürokrasi ideal tipi ise siyasal otoritenin anayasal kurallara uyulduğu ve yasallık kazandığı durumlarda ön plana çıkmıştır.[13] Hukuki Rasyonel bürokraside bürokratik yapı, kanuna itaat dolayısı ile gayri şahsi bir

---

6 Ayşe Öncü, **Örgüt Sosyolojisi,** Çağ Matbaası, Ankara, 1982, s. 20-23.

7 Öznur Yüksel-Burhan Aykaç, "Frederick Taylor'un Görüşlerinin Değerlendirilmesinde Yeni Bir Yaklaşım", **AİD,** C. 7, S. 4, Aralık 1994, s. 83.

8 Frederick Winslow Taylor, **Bilimsel Yönetimin İlkeleri,** Türkçesi: H. Bahadır Akın, Çizgi Kitabevi, Konya, 1997, s. 43-44.

9 Weber, **a.g.e**., s. 40.

10 Weber, **a.g.e**., s. 56.

11 Metin Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme – Siyaset Sosyolojisi Açısından Bir İnceleme**-, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 14.

12 Heper, **a.g.e**, s. 37.

13 Heper, **a.g.e**, s. 41.

Levent Şahverdi Arşivi

düzene bağımlılık ve hiyerarşik bir düzen söz konusudur.[14] Hukuki Rasyonel bürokrasi tipi, hiyerarşik yapı içinde kişisellikten uzak bir yaklaşım içindedir. Ancak bu ideal tip gerçek hayatta çok fazla karşılığını bulan bir yaklaşım değildir.[15]

Karizmatik otorite, Weber tarafından bir şahsı diğerlerinden ayıran doğaüstü ve olağanüstü niteliklere sahip olmasına işaret eden nitelikler olarak tanımlanmıştır.[16] Sıra dışı kişilik ve liderlik olarak nitelenen karizmatik otorite, kendisine toplum tarafından olağanüstü nitelikler atfedilen ve bir bunalım sırasında toplumu bu bunalımdan kurtaracağına inanılan kişiler için kullanılan bir kavramdır.[17] Karizmatik otorite, geleneksel otoriteye de rasyonel hukuki bürokrasiye de zıt bir otorite biçimidir.[18]

1. Patrimonyal Bürokrasiden Hukuki Rasyonel Bürokrasiye Geçiş

Türk devlet geleneğinin en önemli unsuru olan bürokrasi, ilk devlet örgütlenmesinden önemini koruyan bir yapıya sahip olmuştur. Güçlü hakan, sultan, padişah egemenliği altında yardımcı bir unsur olarak varlığını sürdüren bürokratik mekanizma, ayrıcalıklı bir sınıf niteliğindedir. Eski Türk devletlerinde yönetici elit ayrıcalıklı bir yere sahip olarak sultan idaresinde ve onun takdir yetkisine göre bir konum almaktaydı. Bu yönüyle bürokratik şahsiyetler Batı'daki gibi babadan oğla bir sistem ile değil, hükümdarın takdir ve yetkisi ile yönetici elit içinde yer almaktaydı.[19]

Osmanlı Devleti'nin büyümesine paralel olarak kendi müesseselerini kurmak zorunda kalması Selçuklu, İlhanlı ve Memluklu müesseselerini örnek olarak alınmasında etkili olmuştur.[20] XV. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin

14 Weber, **a.g.e**., s. 42-43.

15 Nihat Yılmaz-Kadir Caner Doğan-Hakan, İnankul, "Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyan Değerlendirilmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 27, S. 3, 2013, s. 123.

16 Weber, **a.g.e**., s. 75.

17 Ali Arslan, "Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (6) 2003/2, s. 122.

18 Yılmaz, **a.g.m**., s. 268.

19 Halil İnalcık, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", **Belleten**, C.XXVII, S. 108, Ekim 1963, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003, s. 210.

20 Abadan, **a.g.e.,** s. 27.

Levent Şahverdi Arşivi

bürokratik yapısı birkaç bürodan ibaretti. Bu bürokratik yapı Kanunî Sultan Süleyman Dönemi'nde; Divan-ı Hümayun, Defterdarlık ve Defterhane-i Amire olmak üzere üç ana daireden ve bu dairelere bağlı 50-60 alt bürodan oluşan büyük bir organizasyon haline gelmiştir.[21] Sultan bu idari yapılanma içinde en üst konumda bulunmakta olup; Sultanın idaresi altında güçlü bir yapılanma gösteren bürokrasi, kişi otoritesine ve kişisel takdire bağlı bir yapı arz etmekteydi. Bu haliyle Osmanlı Bürokrasisi, Weber tarafından yapılan bürokrasi sınıflanmasında yer alan patrimonyal bürokrasi tipine girer.[22] Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde padişah idaresi altında "*köleleşmiş" bir bürokrasinin varlığı Weber ve Batılı birçok yazar tarafından tebaa ve devlet arasında etkin bir aracı güç olmadığı için "Doğu Despotizmi" olarak adlandırılmıştır.*[23] Weber'e göre patrimonyal bürokrasi şahsi iktidarın genişletilmesi için kullanılan bir araçtır.[24] Mardin ise Osmanlı patrimonyalizmini, çok etkili bir silah ve örgütlenme türü olarak nitelendirmiştir.[25] Osmanlı Devleti'nin bu güçlü örgütlenmesi patrimonyal bir özellik göstermekle beraber, devlet aynı zamanda bir hukuk devleti niteliği de taşır.[26]

Patrimonyal bürokrasiyi ortaya çıkaran gelişmeler otoritenin geleneksel niteliği, katı merkez-kenar karşıtlığı ve merkezdeki padişahın ülkenin sahibi konumunda olması gibi özellikler, Osmanlı bürokratik yapısını da simgeleyen özelliklerdir.[27] Bu bürokratik yapıda temel inisiyatif Sultan'dadır. Patrimonyal sistemde hükümdar, otoritesini bir feodal sınıf aracılığı ile değil, kendine bağlı bir patrimonyal bürokrat sınıf vasıtasıyla yapar. Bu sınıf askeri güçler, sivil memurlar ve nispeten devlet emrinde oldukları söylenen dini bürokrasiden ibarettir.[28] Bürokratik yapının işleyişi idari geleneğin işleyişi ile sınırlandırılmış

---

21 Abadan, **a.g.e.**, s. 29-32; Osmanlı Devlet teşkilatı içerisinde yer alan bütün görevliler ve teşkilatın işleyişi hakkında daha geniş bilgi için bkz; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı,** TTKY, Ankara, 1984.

22 Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi Makaleler 4,** Der. Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 110.

23 Şerif Mardin, "Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak 'Sivil Toplum'", **Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 23.

24 Hüseyin Özdemir, **Osmanlı Devletinde Bürokrasi**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2001, s. 67.

25 Şerif Mardin, "Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk", **Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 208.

26 Özdemir, **a.g.e**., s. 69.

27 Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme,** s. 55.

28 Mardin, **a.g.e**., s. 209.

Levent Şahverdi Arşivi

bir yetki paylaşımına izin verilmemiştir. Böylece Osmanlı Sultanları bürokrasi üzerinde tam bir denetim kurmuşlardır.[29] Sultan idaresindeki bürokratlar, sultanın siyasi otoritesini kullanarak toplumu örgütlemeye çalışırken, bu bürokratlar Sultan tarafından verilen "onur ve rütbe" prensipleri ile hareket etmişlerdir.[30] Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı bürokrasisi hukuki rasyonel bürokrasi modeline göre ve merkezi otorite etrafında şekillenmiştir. Bu anlayış ile bürokrasi; üretimi aksatmayan, artı ürünün denetimini sağlayan, iç ve dış güvenliği düzenleyen görevler üstlenmiştir. Ancak bu anlayış toplumsal değişme karşısında akılcılığını ve işlevlerini yitirmiştir.[31] Bu dönemde devlet memurlarının aylıkları yeterli bir düzeye çıkarılarak devlet bütçesinden ödenmeye başlanmış; böylece memurlar padişah karşısında bir güvenceye kavuşturulmuş ve merkez güçlenmiştir. Dolayısıyla padişahta toplanan devlet gücünü paylaşan bürokrasi, toplumun gidişatına yön vermiş ve bürokrasinin bu aktif durumu Cumhuriyet Türkiye'sine kadar devam etmiştir.[32] Dönem içerisinde Bâb-ı Âli görevlilerinin her an katl veya azl ile sonuçlanan cezalarla karşılaşmaları problemi, yerini yasal ve keyfi olmayan uygulamalara terk etmeye başlamıştır.[33]

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bürokrasinin kurulmasında II. Mahmut'un çalışmaları önemli bir kilometre taşı olarak görülebilir. II. Mahmut Dönemi'nde mülkiye ve askeriye rütbeleri birbirinden ayrılarak, devlet yönetimi mülkiye sınıfına verilmiş; eyalet ve il yönetimi sivillere devredilerek mülkî amir protokolde ön planda yer almaya başlamıştır.[34] Ayrıca bürokratlardan oluşan üç meclis; Dâr-ı Şûra-yı Babıâli, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye ve Meclis-i Dâr-ı Şûra-yı Askerî gibi kurulların kurulması da modernleşme süreci içinde önemli gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.[35] Tanzimat Dönemi'nde kul sisteminin

---

29 Mehmet, Turhan, **Siyasal Elitler**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s. 87.

30 Halil İnalcık, **Atatürk ve Demokratik Türkiye,** Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 61.

31 Emre Kongar, "Toplumsal Yapı-Örgütsel Yapı İlişkileri Üzerine Bir Deneme", **Yönetim Sosyolojisi Yönetim Sosyolojisi Kollokyumuna Sunulan Bildiriler-Tartışmalar 14-15 Ekim 1976**, Yay. Haz. Ömer Bozkurt, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977, s. 38.

32 Muzaffer Sencer, **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 74.

33 Esin Kalaycıoğlu-A.Yaşar, Sarıbay, "Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s. 13.

34 Yılmaz Öztuna-Ayvaz Gökdemir, **Türkiye'de Askeri Müdahaleler,** Tercüman Tesisleri, İstanbul,1987, s. 33.

35 Metin Heper, **Bürokratik Yönetim Geleneği,** ODTÜ İdari İlimler Fakültesi, Yay. No: 23, Ankara,1974, s. 59.

Levent Şahverdi Arşivi

bozulmasıyla bürokrasi otoritenin denetiminden kurtulmuş; askeri ve dini kanatlardan oluşan bir oligarşiye doğru evrilmiştir.[36]

II. Abdülhamit Dönemi'nin "sultani" idare tarzı, Tanzimat'ın başından bu yana Türkiye'ye getirmeye çalıştığı "Weberien" tarzı müesseselerinin işleyiş gerekleriyle uyumsuz bir yapı göstermiş; Bu çatışmanın en kesif alanını ise askeriye oluşturmuştur.[37] Teknik ve Harp okulları ordunun reformu için önemli bir adım olmuş, ancak zamanla bu okullar bütün bürokratik kademelere memur sağlamaya başlamıştır.[38] II. Abdülhamit bürokrasinin çabalarını etkisiz kılmak için tedbirler almış ve kendisine bağlı sivil bir bürokrat kadro oluşturmayı kısmen başarmıştır.[39] Fakat zamanla eğitim ve iletişim politikaları ile giderek organize olan Jön Türk hareketi karşısında padişah, hâkimiyetini yavaş yavaş kaybetmiştir.[40] II. Abdülhamit Dönemi aynı zamanda askeri bürokrasinin laikleştirildiği bir dönem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dönem içerisinde sivil bürokrat yetiştirmek amacıyla Mülkiye, askeri bürokrat yetiştirmek için Harbiye, Baytariye, Bahriye, Topçu Okulu ve Mühendishaneler açılmıştır.[41] II. Abdülhamit ve İttihat ve Terakki Dönemlerinde bürokrasinin alt ve orta kesimleri zapt-ü rapt altına alınmak istenmiştir. Bu dönemlerde bürokraside rasyonalite konusu ikinci plana atılmış ve bürokrasi kenara değil, merkezin bazı öğelerine duyarlı kılınmaya çalışılmıştır. Yapılan hukuksal düzenlemeler kontrol ve sınırlı rasyonalite amaçlarını taşımıştır.[42] Taşra ve merkez arasındaki uzaklık Tanzimat ile beraber daha da artmış; bir yanda Fransız kültürüne aşina dil ve davranış açısından farklı bir seçkinci grup varken, öte yandan İslam kültürü ile hemhal olmuş ve merkez bürokrasisi ile aralarında oluşan büyük kopukluk, taşra da bir tiksinti meydana getirmiştir.[43]

---

36 Mithat Baydur, "Demokrasi ve Modernleşme Sürecinde, Devletin-Sivil Topluma Baskın Gelmesi ve Kemalizm", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı I, s. 586.

37 Şerif Mardin, "Atatürk, Bürokrasi ve Rasyonellik", **Uluslararası Konferans Atatürkçülük ve Modern Türkiye**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 22-23 Ekim 1998, s. 56.

38 Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul,2001, s. 72.

39 Heper, "Bürokrasi"**,** s. 296.

40 Şerif Mardin, "Yeni Osmanlılar ve Siyasi Fikirleri", **TCTA,** C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1698.

41 Heper, **Bürokratik Yönetim Geleneği,** s. 84.

42 Metin Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme..,** s. 90- 91.

43 Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji** Toplu Eserler 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 132.

Levent Şahverdi Arşivi

2. Osmanlı Bürokrasisinin Tasfiyesi

Osmanlı bürokrasisini devralan Cumhuriyet Türkiye'si, öncelikli olarak bu köhnemiş bürokratik yapılanmadan kurtulmanın yollarını aramıştır. İlk etapta Atatürk tarafından pek benimsenmeyen ve gelenekselci olmaları nedeniyle küçümsenen Osmanlı bürokrasisi, Atatürk'ün toplumsal yapının değişimi ve siyasal elitin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan sosyal dayanaktan mahrum olduğunu anlaması ile tasfiyeye tabi tutulmuştur. Keza 1920'lerin başında kamu bürokratları hiç de güvenilecek bir grup değildir. Hilmi Uran, Adana valiliği esnasında Raif Bey isminde bir mektupçunun, İmparatorluk zamanındaki memurların yaptıkları yaltaklıkları, maaşlarına yirmi kuruş zam alan memurların amirlerinin eteklerini sırayla nasıl öperek teşekkür ettiklerini kendine ballandıra ballandıra anlattığını ifade etmektedir.[44] Atatürk, kurtuluş mücadelesi sırasında sürekli olarak bu gruptan yakınmakta; İstanbul Hükümeti'nden, teşkilât-ı milliyeye ters düşmeyecek memur atanmasını istemekteydi.[45] Atatürk, yeni rejimini kurarken geleneksel değerlere bağlı ve sultan himayesindeki bürokrasi üzerinde otorite kurmak konusunda oldukça zorlanmıştır. Bu nedenle öncelikli amaç yorgun ve yetersiz bu bürokratların sistemden tasfiye edilmesini sağlamaktı.[46] Keza Osmanlı'dan kalan çok sayıda bürokrat hala padişaha körü körüne bağlılık duymaktaydı. Bu sebeple Atatürk, yeni devlet yapılanmasının yeni bir bürokrasi ile yapılabileceği kanısına sahipti. Atatürk bu düşüncesini şu sözleri ile ortaya koymuştur: "*Geçmiş sisteme bağlı kalanlar ve geleneklerden sıyrılamayanlar hiçbir zaman modern bir devlet meydana getiremezler*".[47]

Cangızbay'a göre Cumhuriyeti kuranlar, Osmanlı bürokratlarıdır ancak artık başlarında amiri olmayan memurlardır. Amiri de memuru da kendi olan bürokrasi; doğal olarak toplumu, en yakınından en uzağına bütün noktaları ile homojen bir hale getirmeye çalışmıştır. Hilafetin ve saltanatın lağvı ile amirsiz kalan bürokrat, toplumdaki bütün çıkıntıları ortadan kaldırma ve kendisi

---

44 Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)**, TİBY, İstanbul, 2008, s. 175-176.

45 Metin Heper, "Atatürk'te Devlet Düşüncesi", **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk,** Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 233.

46 Suna Kili, **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995, s. 146.

47 Mustafa Kemal Atatürk, "Siyaset-Devlet Yönetimi Siyasi Partiler", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın**, Sayı: 30, Temmuz 1999, s. 11, Vecize.

Levent Şahverdi Arşivi

için iyi, doğru ve güzel olanı herkese kabul ettirme telaşı içine girmiştir.[48] Önceleri devleti bir *baba* olarak saygı duyulması ve biat edilmesi gerekli bir yapı olarak gören anlayış zamanla kaybolmuştur.[49] Ancak Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren bağımsız ve özerk bir yapı haline gelen bürokrasi, Cumhuriyet ile beraber devlet ile bütün ancak farklı bir elit grubunu oluşturmuştur. Osmanlı'dan kalan bu bürokratların çoğu 1909-1918 arası dönemde görevlerinden ayrılmış, ancak sonra tekrar bürokrasiye dönmeyi başarmış kişilerdi.[50] Osmanlı memur kadrosunun % 93'ü, sivil görevlilerin ise % 85'i Cumhuriyet Türkiye'sinde de istihdam edilmiştir.[51] Atatürk, belli bir reformdan geçirdikten sonra mevcut bürokratik kadroya dayanma yolunu seçmiş ve bu amaçla temel bürokratik reform yöntemi olarak eğitimi seçmiştir.[52] Osmanlı bürokratlarının eğitim durumlarıyla ilgili 1826-1878 tarihlerini kapsayan bir çalışmadan anlaşıldığı üzere; 95 bürokrattan 18'inin herhangi bir eğitim almadığı, 10'unun geleneksel eğitimden geçtiği, 40 kişinin ise çeşitli kalemlerde devlet memuru olarak özel bir eğitimden geçtiği belirlenmiştir.[53]

Cumhuriyet Türkiye'sinde, Osmanlıya bağlı memurların görevden uzaklaştırılmaları sivil bürokraside önemli bir sorun teşkil etmiştir.[54] Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923'te TBMM'yi açış nutkunda; Hükümetlerinin en çok dikkat ettiği hususlardan birisinin de *"memurların kavanini mer'iye ahkâmını hüsnü tatbik eylemelerinin temini"* olduğunu, bu durumun temini için de birçok müfettiş görevlendirildiğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'teki konuşmalarından anlaşıldığına göre; 94 memur hakkında tahkikat icra ve ikmal edilmiş ve tahkikat sonucunda; 3 mutasarrıf, 5 kaymakam, 2 tahrirat

---

48 Kadir Cangızbay, "'Hiç Kimse'nin Cumhuriyeti", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4, s. 3567.

49 Hasan Aksakal, "Türk Modernleşmesinin Ambivalant Doğası: Modernleşme, Milliyetçilik, Medeniyet İlişkisi Üzerinden Türkiye'yi Okumak", **Zeitschrift für die Welt der Türken**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2010, s. 236.

50 Heper, **a.g.e**., s. 103-105.

51 A. Rustow Dankwart, "Military: Turkey", **Political Modernazition in Japan and Turkey,** Princetion, 1968, s. 382.

52 Veysel Bozkurt, "Cumhuriyet Döneminde Bürokrasi-Siyasal Elit Halk İlişkileri: 1923-1960", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4, s. 3572.

53 Ensar, Nişancı, "Neo-Patrimonyalizm ve Türk Siyasal Modernleşmesi", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S. 5, İstanbul, 2002, s. 257.

54 Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni: Bugün Yarın,** Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 139-144.

Levent Şahverdi Arşivi

müdürü, 2 komiser azledilmiş ve 3 memur ile 1 jandarma yüzbaşısına işten el çektirilmiş, 85 memur hakkında da tahkikat yapılmıştır.[55] Osmanlı sivil ve asker bürokrasisi Heyet-i Mahsusalar tarafından incelenerek, Türkiye sınırları dışında kalanlar ve Milli Mücadele aleyhine çalışan bürokratlar tasfiye edilmiştir.[56] Bu tasfiyelerin yanı sıra bütçe gelirlerinin sınırlılığı ve kadroların şişkinliği gerekçesiyle, vekâletlerin merkez ve mülhakat kadrolarını tespit etmek üzere her vekâlet için bir encümen kurulmasına karar verilmiştir.[57] Yapılan çalışmalar sonucunda radikal bir kadro operasyonuyla yaklaşık 1400 memur işten çıkarılmış; fakat memurların mağduriyetlerini önlemek için ise "*mazuliyet maaşı*" verilmesi kararlaştırılmıştır.[58]

Zaferden hemen sonra TBMM, İstanbul'dan devraldığı memur kitlesi altında adeta ezilmiştir. Çünkü Anadolu Hükümeti'nin hükümranlık alanındaki toplam memur kütlesi kadar memur bu şehirde bulunmaktaydı.[59] İstanbul memurları 1923 yılı Mayıs ayı başlarına kadar maaş almışlar, ancak kendilerine teklif edilen taşra görevlerini kabul etmezlerse mazuliyet maaşlarının kesileceği açıklanmıştır. Bazı mebusların bu memurlar hakkında sert tutum sergiledikleri görülmüştür. Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey, İstanbul memurlarından kökeni Manastırlı olanlar Sırp Hükümetine, İşkodralı olanlar Arnavut Hükümetine müracaat etsinler artık onlara beş para veremeyiz demiştir. Denizli Mebusu Soysallıoğlu İsmail Suphi Bey ise memurların İstanbul ve Anadolu memurları diye ayrılmalarına karşı çıkarak, Anadolu memurları da İstanbul memurları da Millî Mücadele'ye iştirak etmiştir diyerek karşılık vermiştir. İsmail Suphi Bey'in bu sözleri üzerine meclisten kopan gürültü de "*onlar paraya gelince iştirak etmişlerdir*" sedaları yükselmiştir.[60] Mecliste yapılan tartışmalardan sonra bir orta yol bulunarak, İstanbul memurlarından istihdamlarına karar verilen ve emekliye sevk edilmeyenlere, kadro yetersizli-

55 **TBMM Zabıt Ceridesi,** I. Dönem, C. 29, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 4.

56 Mete Tunçay, "Siyasal Miras", **CDTA,** C. 7, İletişim Yayınları, s. 1965.

57 **Düstur,** Üçüncü Tertip, C. 3, İstanbul, Milliyet Matbaası, 1929, No: 87, s. 177.

58 Kadrosuzluk nedeni ile işlerine son verilen memurların bir nebzede olsa korunmasına yönelik olarak çıkarılan 198 Sayılı 1338 Senesi Avans Kanunu'na ek için Bkz. **TBMM Z.C.,** I. Dönem, C. 5, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 189; Rıdvan Akın, **TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare**, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 231-233.

59 **TBMM Z.C.,** I. Dönem, C. 26, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 975.

60 **TBMM Z.C.,** I. Dönem, C. 26, s. 259.

Levent Şahverdi Arşivi

ğinden dolayı mazuliyet maaşı olarak yarım maaş ve yarım tahsisat verilmesi karara bağlanmıştır.[61]

3. Atatürk Döneminde Yapılan Bürokratik Düzenlemeler

Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen süre içinde patrimonyal izlerin silinmesi yeterli olmamış, ikili bir yapı ortaya çıkmıştır. Ancak Atatürk Dönemi'nde patrimonyal bürokrasi anlayışından rasyonel bürokrasiye geçiş yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bunun için ilk olarak rejimle uyumlu yeni bir bürokratik kadronun tesisi sağlanarak bürokrasi, hukuki ve nakdi olarak güvence altına alınmıştır. Sivil bürokrasi adeta parti bürokrasisi ile özdeşleşmiştir. Atatürk Dönemi bürokrasi anlayışı, Weber'in öngördüğü rasyonel bir örgüt şeklinde anlam bulmamış, değerden arınmış bir yapıdan ziyade değer aşılayan bir yapıyı temsil etmiştir.[62] Mardin'in Kemalist modernleşmede belirlediği temel unsurlardan biri; kişi otoritesine dayalı onur anlayışından, yasa ve kurallara dayalı onur anlayışına geçiştir. Bu unsur aynı zamanda patrimonyal bürokrasiden rasyonel bürokrasiye geçişin temel noktasıdır. Buna göre yeni onur anlayışı pozitivizm ve rasyonalizm temelinde bir bilim anlayışı ile siyasal ve etik olarak devleti esas almıştır.[63]

Cumhuriyet ilan edilmeden önce bürokratik kademelerde bağımsızlık mücadelesine destek olmak üzere bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bunun için TBMM açıldığı sırada Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin yönetim kanatları sivil bürokrasiye, silahlı kuvvetler ise orduya bağlanmıştır.[64] Yine bürokrasiyi kontrol altına almak amacıyla 1921 Anayasa görüşmeleri sırasında memurların seçimle göreve gelmeleri ve yine seçmenler tarafından azledilmeleri düşüncesi öne sürülmüş; ancak bu fikir etkin ve verimli bir bürokrasi yaratmak amacından ziyade

---

61 Akın, **a.g.e.,** s. 238-239; İstanbul memurları ile ilgili mebusların görüşlerini; "9 Kanunuevvel 1339 tarihi Avans Kanunu'na Müzeyyel Kanun Layihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası" çerçevesinde 10.1.1339 tarihinde yapılan oturumda dile getirmişlerdir. Bkz. **TBMM Z.C.,** I. Dönem**,** C. 26, s. 251-288.

62 Bozkurt, **a.g.m**., s. 3572-3574.

63 Fuat Keyman,"Şerif Mardin, Toplumsal Kuram ve Türk Modernitesini Anlamak", **Doğu Batı**, Düşünce Dergisi, Türk Düşünce Serüveni: Genç Aydınlanmanın Erken Aydınları, Yıl:4, Sayı: 16, Ağustos, Eylül, Ekim, 2001, s. 18.

64 Mete Tunçay, **T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931),** Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 36-37.

Levent Şahverdi Arşivi

liberal aydınların daha çok soyut bir siyasal demokrasi düşüncesinden ortaya çıkmıştır.[65]

Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlanmasının hemen ardından yeni bir devlet yapılanmasına giden Atatürk, mevcut durumun değiştirilmesi ve toplumsal dönüşümün sağlanması adına etkili ve yenilenmiş bir kadroya olan ihtiyacın farkındaydı. Atatürk, bu amaçla bürokratik sistemde Osmanlı'dan kalan gelenekçi ve yetersiz kadroların tasfiyesi için bir dizi düzenlemeye gitmiştir. 5 Eylül 1923'te Fethi Okyar başkanlığında hazırlanan İcra Vekilleri Heyeti'nin programında memurin kanununda yeni düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir.[66] Yine CHP'nin kuruluş sürecinde hazırlanan ve 9 Umde olarak anılan programındaki maddelerden biri yıllardır yozlaşmış bürokrasiye atıf yaparak bürokrasinin düzeltilmesi ve aydınlardan kamu görevleri sırasında faydalanılmasını önermiştir.[67] 26 Mayıs 1926 tarih 854 sayılı "*Mücadele-i Milliyeye* İştirak Etmeyen Memurin *Kanunun*"a[68] göre sivil bürokrasi içinde milli mücadeleye karşı takınılan tavra göre memurların tasfiyesi kararı da alınmıştır.[69]

Cumhuriyet Halk Partisinin tek-parti iktidarı, devletle bütünleşmeye giden bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde partinin bürokrasi ile bütünleşmesi sürecini etkileyen önemli düzenlemeler yapılmıştır. 1923 yılında yapılan ilk fırka nizamnamesi, CHP'ye bütün Türkiye'de kontrol gücü vermekteydi. Keza bununla fırka teşkilatı köylere kadar genişletiliyordu. 1927 yılındaki CHP parti kongresinde köy muhtarlarından sosyo-ekonomik işlev gören bürokratlara kadar her türlü atamanın parti müfettişlerinin onayı ile yapılması kararı çıkmıştır. 26 Haziran 1927 tarihinde hazırlanan "Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair" kanunla ise eyalet valiliği minvalinde bir yönetim birimi oluşturularak, kolorduların müfettişliklere bağlanmasını sağlanmıştır. Buna göre genel müfettiş asayiş ve inzibatı sağlamakla görevli olarak sivil bürokrasinin etkinliğini artıran bir yapı haline gelmiştir.[70] 1930'ların sonuna doğru valilerin mahalli parti teşkilatlarının başına getirilmesine karar verildi. Nihayet 1935'de ise İçişleri Bakanı aynı zamanda parti genel sekreteri olmuş; bu durum ise parti ve bürokrasiyi kay-

65 Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenek**çilik ve Modernleşme, s. 100.

66 İsmail Arar, **Hükümet Programları, 1920-1965**, Burçak Yayınları, İstanbul, 1968, s. 19.

67 Tunçay, **a.g.e**., s. 53.

68 **TBMM Z.C.,** II. Dönem, C. 25, TBMM Matbaası, Ankara, s. 540.

69 **Düstur,** Üçüncü Tertip, C. 7, Devlet Matbaası, Ankara, 1944, s. 2218-2219.

70 Tunçay, **a.g.e**., s.174.

Levent Şahverdi Arşivi

naştırmıştır.[71] 1936'da İçişleri bakanının parti genel sekreteri olmasından sonra valiler de *mahallin parti genel başkanı* yapılmıştır.[72] Nihayet 1937'de altı ilkenin anayasaya girmesiyle ise devlet parti bütünleşmesi sağlanmıştır.

Ordu bürokrasisinin denetim altına alınması da rejimin ve yapılacak inkılâpların güvenliği açısından önem taşımaktaydı. Mebusluk yapacak kişilerin memuriyetle ilgilerinin kesilmesine yönelik olarak TBMM, *"Nisab-ı Müzakere Kanunu"*nu çıkarmıştı. Fakat bu Kanunun 4. Maddesinde; *"BMM azalığı ile memuriyet bir zat uhdesinde içtima edemez. Ancak Heyeti Vekile azalığı ve BMM inzimamı reyi ile sefirlik, ordu ve kolordu kumandanlığı memuriyetlerinin Meclis azalığı ile cemi caizdir."*[73] Denilmek suretiyle kanunun mesleği askerlik olan kişileri bu kapsamın dışında tuttuğu görülmektedir.[74] 30 Ekim 1924'te Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun 4. Maddesi uyarınca, ordu mensuplarından istifa hakkına sahip olmayanlarla, istifa ve emeklilik hakkına sahip olup da genel seçimlerin ilanından başlayarak on gün içinde usulüne uygun olarak istifa etmeyenlerin veya emekliliklerini isteyenlerin TBMM üyeliğine seçilemeyecekleri ifade edilmiştir.[75] Bu kanun subay-mebusların hiçbir şekilde TBMM çalışmalarına katılamayacağı hükmünü getiriyor, bu da ordunun siyasetten ayrılmasının bir başlangıcını teşkil ediyordu. Bu kanunun görüşülmesi sırasında Karesi Mebusu ve Müdafaa-i Milliye Vekili bulunan Kâzım Paşa; hem yasama hem de ordu görevinin kendilerine vatandaş tarafından verildiğini, bu noktada yapılacak tek işlemin ise görevinde bulundukları süre içerisinde kendilerine mezuniyet verilmesi olacağını belirtmiştir.[76] Bu konuda en ağır eleştiriyi yapan ise Gümüşhane Mebusu Zeki Bey olmuştur. Zeki Bey özellikle Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekilinin kabine içinde yer almasını ve asker mebuslara hem siyasi, hem de ordu görevinde bulunma hakkı tanıyan bu yapılanmayı çok sert bir biçimde

---

71 Bozkurt, **a.g.m**., s. 3573.

72 Metin Eriş, "Cumhuriyet, Kuruluştan İdeolojik Saplantıya….", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı I, s. 634.

73 **TBMM Kav.M.,** Devre: I, C. 1, s. 19; Kanun No: 18, **Resmî Gazete**, 21 Şubat 1337 No: 3.

74 Aslında Bayazıt Mebusu Mehmet Bey ile arkadaşlarının verdiği ve Meclisin 4.9.1336 tarihli 58. içtimasında görüşülen kanun layihasının 3. Maddesine göre bu kapsama valilik ve müfettişi umumilikte girmekteydi. Bkz. **TBMM Z.C.,** I. Dönem, C. 3, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s. 511.

75 Oya Çitçi, "Ordu-Siyaset İlişkileri: 1920-1938", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 4, Aralık 2006, s. 33.

76 **TBMM Z.C.,** II. Dönem, C. 4, TBMM Matbaası, Ankara, 1968, s. 320.

Levent Şahverdi Arşivi

eleştirerek; durumu *"Paşalar saltanatı"* olarak tanımlamıştır.[77] İsmet İnönü ise hatıralarında, bu paşalardan Kâzım Karabekir Paşa ve Ali Fuat Paşa'nın zaten Meclisi tercih ettiğini fakat komutanlıklarını da ellerinde bulundurduğunu asıl münakaşanın da zaten bu durumdan kaynaklandığı söylemektedir. Ayrıca bu durumu gidermek için onlara şu ifadeleri yazdığını belirtmektedir: *"Kendilerine yazdım. Açıktan, 'Gelemezsiniz' diye söyledim. 'Elinizdeki vesikaları halefinize teslim edeceksiniz, ondan sonra Meclise gelebilirsiniz' dedim. Mecliste söyledim ve çıkardım. Meclis Reisi, Milli Müdafaa Vekili hepsi iltizam ettiler ve onlar orada duramadılar."*[78]

17 Ağustos 1923'de Ali Fethi Bey'in Başvekil olmasından sonra muhalefet hareketi de belirginleşmeye başlamıştı. 25 Ekim'de Vekilleri Çankaya'ya çağıran Mustafa Kemal, istifa etmelerini yeniden seçilirlerse ise reddetmelerini söylemiştir. Plana göre sadece görevde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili Fevzi Paşa kalacaktır.[79] İnönü'de 1927 yılında kendi talebi üzerine emekliye sevk edilmiştir. Bu ayrılma işleminden sonra Fevzi Çakmak ise Genel Kurmay Başkanı sıfatıyla askerlik mesleğine devam etmiştir.[80] Böylece ordu bünyesindeki subay-mebusların meclis çalışmalarına katılmalarını engellemiştir. Özdağ'a göre, amaç subayları meclisten uzak tutarak mecliste oluşabilecek herhangi bir muhalefetin bu subaylar etrafında örgütlenmesini engellemektir.[81]

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletinin Lağvedilmesi de ordu üzerinde hâkimiyet kurulması ile ilgili önemli bir adımdır. Bakanlığın kaldırılması ve ardından başkanlık olarak yeni ve ayrı bir kurum haline getirilmesi ordunun meclis denetiminden çıkarılması anlamına gelmekteydi. Aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Müdafaa Bakanlığına bağlanarak TBMM ile doğrudan bağlantısı kesilmiş ve bu yolla ordu meclisin üstünde ama Mustafa Kemal'in elinde bir baskı aracı olarak kullanılmak istenmiştir.[82] Ordunun denetim altına alınmasının diğer bir önemli adımı da 26 Ocak 1925'te TBMM'ce

---

77 Işıl Çakan, **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis, Çağdaş Yayınları,** İstanbul 1999, s. 186; **TBMM Z.C.,** II. Dönem, C. 4, s. 318-319.

78 İsmet İnönü, **Hatıralar,** Haz: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 454.

79 Yılmaz Altuğ, **Türk İnkılâp Tarihi,** Üçdal Neşriyat, 5. Baskı, İstanbul, 1983, s. 175.

80 Dankwart A. Rustow, **Türkiye'de Ordu**, Harb Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970, s. 37.

81 Özdağ, **a.g.e.,** s. 48.

82 Özdağ, **a.g.e.,** s. 51.

Levent Şahverdi Arşivi

kabul edilen Alî Askerî Şûra Kanunudur.[83] Bu Kanuna göre Cumhurbaşkanı Ordu ile ilgili yapılacak her düzenlemeye katılma hakkı elde ediyor ve böylece Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanı olarak ordu üzerinde inisiyatifi artmış bulunuyordu.[84]

Cumhuriyet Dönemi'nde 1868'den itibaren var olan ve bürokrasinin önemli bir kolunu teşkil eden Şûrayı Devlet üzerinde de yeni bir düzenleme yapılmıştır. Şûrayı Devlet'in kurulması 20 Nisan 1340 (1924) tarih ve 491 numaralı *"Teşkilat-ı Esasiye Kanunu"*nun 51. maddesi ile gerçekleşmiştir.[85] 11 Kasım 1925'te Meclisin gündemine Şûrayı Devlet Teşkilâtı hakkında hazırlanan mazbata taşınmış ve 23 Kasım 1925'te *"Şûrayı Devlet Kanunu"*[86] çıkarılmıştır. İşlevsel bir kurum olarak çalışmalarına devam eden Şûrayı Devlet, çalışmaya başladığı 1927 yılından 1931'e kadar geçen dört yıllık evrede toplam 12.000 davaya bakmıştır.[87]

4. Atatürk Döneminde Bürokrat Yapısı

Kurtuluş Savaşı sırasında eşraf, aydın, asker ve öğretmenlerden oluşan bürokrat kesimin yeni buluşma noktasını Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri oluşturmuştur. Kurtuluş Savaşı uzun yıllar sonra ilk kez adı geçen bu grupları bir araya getiren eşitlikçi ve katılımcı bir yapı ortaya çıkarmış ve 1923'te bu yapı bir siyasal partiye dönüşmüştür.[88] Kemalist hareket Milli Mücadele sürecinde bütün toplum katmanlarına hitap eden bir politika gütmeye başlamış, bu sayede ayrılıkçı hareketler engellenmiştir. Bu anlamda İttihat ve Terakki ile olan bağlar gizli

---

83 Âli Askeri Şûra Kanun tasarısı üzerinde Meclis'te yaşanan tartışmalar için bkz. **TBMM Z.C.,** II. Dönem, C. 12, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s. 333-347, 363-387. Kanun için bkz. **TBMM Kav.M.,** II. Devre, s. 240.

84 Özdağ, **a.g.e.,** s. 63-65.

85 Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)**, Milliyet Yayınları, Ankara, 1982, s. 60.

86 Şûrayı Devlet Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki tartışmaları için bkz: **TBMM Z.C.,** II. Dönem, C. 19, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s. 80-91, 179-184; **Resmî Gazete**, 7.12.1341, Sayı: 238 ve Kanun No: 639; Daha geniş bilgi için bkz: **TBMM Kav.M.,** Devre: II, İçtimaa: 3, C. 4, İkinci Basılış, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 7-13.

87 İ. Hakkı Göreli, **Devlet Şûrası,** AÜSBF Yayınları, Yayın No: 36/18, Ankara, 1953, s. 50.

88 Kemal Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 63.

Levent Şahverdi Arşivi

tutulmuş ve hareketin tabanı sivil memurlara, eşraf ve din adamlarına dayandırılmıştır.[89]

Cumhuriyet Dönemi, Osmanlı Devleti'nin katı, halka uzak, merkeziyetçi ve bürokratik geleneğini miras olarak almıştır. Bu gelenek devleti ele geçiren ve kendi çıkarını toplumun çıkarları gibi göstermeye yatkın bir elit grubunu barındırmıştır.[90] Atatürk Dönemi bürokratı da bu mirasın hakkını vermek adına kendisini yarı kutsal bir varlık olarak algıladığı devletle özdeşleştirmiş ve kendisini onun koruyucusu, toplumu ise tebaa olarak görmüştür.[91] Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumsal konumları açısından bürokratların statü ve prestijleri oldukça yüksek olup, siyasal elit ile olan münasebetleri toplumsal konumlarını artırmıştır. Nitekim bu dönem zarfında aslında bürokrat konumunda olup politikacı gibi davranan profesyonel bir devlet memurları korporasyonu mevcudiyetini korumuştur.[92] Atatürk, devlet memurlarının "cumhuriyet mefkûresi" idealine sadakat göstermelerine özellikle dikkat etmiş ve bürokratların beli bir misyonun takipçisi olmalarını istemiştir. Ancak Atatürk, bu durumun yaratacağı ikilemin de farkındaydı.[93] Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet kadrosu milliyetçi genç memurların yanı sıra Bâb-ı Alî bürokratlarından oluşan ikili bir yapı arz etmekteydi. Dolayısıyla bu iki grup arasında bilhassa reform sürecinde sık sık bir çatışma söz konusu olmuştur.[94] Osmanlıdan devralınan ve Cumhuriyet Dönemi'nde de pekişen merkez-kenar, modern-gelenekçi, cumhuriyetçi-yerel ayrımı bu dönemde yaratılan elit sınıfın kültürel farklılığında yatmakta olup zamanla bir iktidar mücadelesi halini almıştır.[95] Kemalistler geleneksel Osmanlı bürokratlarından farklı olarak Batı'dan gelen fikirlere açık, laikliğe ve ulusçuluk hareketine bağlı bir yapı göstermişler; aynı zamanda patrimonyal kökenli bir geleneğe uygun olarak, kendilerini devletin temel direği olarak görmüşlerdir.

---

89 Turhan, **a.g.e**., s.116.

90 Kemal Görmez, "Türkiye'de Bürokratik Devlet", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4, s. 3586.

91 Şükrü Özen, "Bürokratik Kültürümüzde Değişim", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayısı 4, s. 3624.

92 Muhittin Tataroğlu, "Cumhuriyet Döneminde Bürokrasinin Rolü", **Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı IV**, Sayı: 23-24, 1998, s. 3591.

93 Heper, **a.g.e.,** 115.

94 Muharrem Sevil, "Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4, s. 3608.

95 Özen, **a.g.m**., s.3625.

Levent Şahverdi Arşivi

TBMM açıldığında Meclisteki milletvekillerinin % 38'ini asker ve sivil bürokratlar oluşturmaktaydı. Osmanlıdan kalan bürokratların katılımı ile bu oran % 60'a varmaktadır.[96] Bürokrat elitin idaresi altında tüccar, eşraf ve çiftçi arasında kurulan ittifak, tek-parti dönemi boyunca önemli gelişmelere imza atmıştır. Bürokratların Meclis'te yoğun temsiline karşın eşraf grubu daha etkin bulunmaktaydı.[97]

Atatürk Dönemi'nde Kemalist devlet seçkinleri, değerler sistemi ve merkeziyetçi yapısı itibariyle jakoben olarak nitelendirilir. Bilhassa halkçılık ideolojisi ile devlet seçkinleri ve sivil seçkinler arasındaki uyum pekiştirilmeye çalışılmış; bu uyum sürecinin öncülüğünü ise bürokratik seçkinler yapmıştır. Ancak mevcut erkini paylaşma konusunda bürokratik seçkinler pekte istekli olmamıştır. Sivil topluma devletin meşruiyetinde pay sahibi olma hakkı kolayca tanınmamış ve bürokratik seçkinlerin siyasal sürece hâkim olma konusundaki tavırları yumuşamamıştır.[98]Atatürk, mevcut sivil bürokrasinin yeni devlet yapılanmasında etkili olamayacağından hareketle sivil toplumu ezmeyecek, genel çıkarı koruyacak, yeni bir bürokratik kademenin gerekli olduğu düşüncesindedir. Fakat ne yazık ki, bu düşünce mevcut bürokratlarca benimsenmemiştir.[99] Bürokrasi 1929 ekonomik krizi ile artık sosyo-ekonomik sorunlarla ilgilenmeye başlamış ve köylüyü kazanmanın yollarını aramıştır.[100] Cumhuriyet Dönemi bürokrasisi, devlet eliyle kapitalist gelişmeyi sağlama ve burjuvazinin güçlenmesi için yoğun bir çaba içine girmiştir.[101] Mardin'e göre Cumhuriyet Dönemi'ndeki bürokrat sınıf, köylülerle özdeşleşme konusunda yetersizliğini bu fırsat ile atlatmayı ümit etmiştir.[102] Atatürk Dönemi'nde seçkinler, egemenliği devlet çıkarını sağlamak için kullanmışlar ve padişahın kişisel idaresi yerine, halkın devleti iddiasıyla bürokratik yapılanmalarına meşruiyet kazandırmışlardır.[103]

---

96 Ali Kazancıgil, "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s. 181-182.

97 Turhan, **a.g.e.,** s. 118.

98 Kazancıgil, **a.g.m**., s. 184-185.

99 Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenek**çilik ve Modernleşme, s.107.

100 Heper, **a.g.e.,** s. 105.

101 Kongar, **a.g.e**., s. 38.

102 Şerif Mardin, "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s. 124.

103 Metin Heper, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, s. 114.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

Patrimonyal ve geleneksel değerler üzerine kurulu Türk devlet geleneği, kimi zaman karizmatik liderlerin öncülüğünde kimi zaman da doğu despotizmi olarak nitelenen güçlü ve otoriter izler taşıyan Sultanlar öncülüğünde bir yapılanma göstermiştir. Bu köklü gelenek Weber'in patrimonyal bürokrasi tipinde birçok araştırmaya konu olmuştur. Osmanlı devlet geleneğinde Sultan merkezli ve ona tabi kul sistemi odaklı bürokratik yapı, güçlü bir yönetim özelliği göstermiştir. Kul ve devşirme sistemi ile Sultan idaresine bağlı, ailesizleştirilmiş ve varlığını devletle bütünleştirmiş bir bürokrat tipi, uzun yıllar devlet yönetiminde hâkim olmuştur. Bu sistemde kendisini devletle eş olarak tanımlayan Osmanlı bürokratı adeta mini bir padişah hüviyetini alarak halk ile kopuk bir ilişki içine girmiştir. Devletin zayıflaması, devleti oluşturan bürokrasinin de işlevsiz bir nitelik almasına sebep olmuş, bu durum da idari yapının yenilenmesi konusunda etkili olmuştur. Bilhassa askerî bürokrasinin yenilenmesi ve bu alanda yapılacak inkılâpların kurtuluşa çözüm olacağı öngörülmüştü. Mülkiye, Harbiye ve Tıbbiye gibi mektepler, mevcut yapıya yeni ve Batılı müfredatla donanmış bir eğitim sistemi ile yetişen yeni bürokratları vereceği öngörüsü ile açılmıştır. Aynı zamanda bu adım bürokrasi içinde eski-yeni, modern-muhafazakâr çatışmasının ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Sultan Abdülhamit idaresinin tesisi ile beraber güçlü merkezi bürokrasi yeniden vücut bulmuş ve aynı yapıdan askeri kanadı temsilen oluşan muhalif gruplar da, başlangıçta ayaklanarak, karşı çıktıkları merkezi ve otoriter bürokratik aygıtı yeniden yürürlüğe koydular.

Cumhuriyetin ilanı ile beraber güçlü yenileşme adımlarını atacak olan Atatürk, mevcut bürokratik mekanizmaya dayanmakla beraber; çok geçmeden hantal ve işlevsiz kalmış sivil ve askeri bürokrasiden kurtulmanın yasal ve meşru zeminini hazırlamıştır. Dönemin bürokrasisi siyasi bir nitelik gösterdiği için asker-sivil-siyasetçi kadronun birleştiği en önemli nokta Meclis olmuştur. Meclis içinde farklı görüşlerin varlığı ve özellikle muhafazakâr ve sultana bağlı yapı gösteren ve muhtemelen yapılacak inkılâplara karşı durması beklenen bu kadrolardan kurtulmak Atatürk'ün en önemli düşüncesiydi. Askerî ve sivil bürokrasi üzerinde yapılan yenilik hareketleri hızlı bir tasfiye sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu tasfiye nihayetinde tek-parti egemenliğini ortaya çıkaran ve her şeye hakim tek-parti ile bütünleşmiş otoriter, seçkinci ve jakoben bir anlayış ile hareket eden yeni bir bürokrat sınıfı ortaya çıkarmıştır. Günümüz Türkiye'sinin idari ve siyasi yapılanmasına da ışık tutan Atatürk Dönemi, bugünün bürokrasi sorunlarını göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

DÜSTUR, Üçüncü Tertip, C. 3, İstanbul, Milliyet Matbaası, 1929, No: 87.

DÜSTUR, Üçüncü Tertip, C. 7, Devlet Matbaası, Ankara, 1944.

Resmî Gazete, 7.12.1341, Sayı: 238 ve Kanun No: 639.

Resmî Gazete, 21 Şubat 1337, No: 3.

TBMM Z.C., I. Dönem, C. 3, 3. Baskı, TBMM Matbaası, Ankara, 1981.

TBMM Z.C., I. Dönem, C. 5, TBMM Basımevi, Ankara, 1981.

TBMM Z.C., I. Dönem, C. 26, TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM Z.C., I. Dönem, C. 29, TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM Z.C., II. Dönem, C. 12, TBMM Matbaası, Ankara 1975.

TBMM Z.C., II. Dönem, C. 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1976.

TBMM Z.C., II. Dönem, C. 19, TBMM Matbaası, Ankara, 1977.

TBMM Z.C., II. Dönem, C. 25, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Z.C., II. Dönem, C. 31, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Kav.M., Devre: I, C. 1, s. 19; Kanun No: 18, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Kav.M., Devre: II, İçtimaa: 3, C. 4, İkinci Basılış, TBMM Matbaası, Ankara, 1941.

Kitaplar

ABADAN, Nermin, **Bürokrasi,** SBF Yayınları, No: 92-74, Ankara, 1959.

AKIN, Rıdvan, **TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare**, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

ARAR, İsmail, **Hükümet Programları, 1920-1965**, Burçak Yayınları, İstanbul, 1968.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, "Siyaset-Devlet Yönetimi Siyasi Partiler", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın**, Sayı: 30, Temmuz 1999.

BERİŞ, Hamit Emrah, **Tek Parti Döneminde Devletçilik**, Liberte Yayınları, Ankara, 2009.

Levent Şahverdi Arşivi

ÇAKAN, Işıl, **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis,** Çağdaş Yayınları, İstanbul 1999.

ERDEM, Tarhan, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982),** Milliyet Yayınları,

İstanbul 1982.

GÖRELİ, İsmail Hakkı, **Devlet Şûrası,** AÜSBF Yayınları, Yayın No: 36/18, Ankara, 1953.

HEPER, Metin, **Bürokratik Yönetim Geleneği**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi, Yayın No: 23, Ankara, 1974 (200).

HEPER, Metin, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme –Siyaset Sosyolojisi Açısından Bir İnceleme**-, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977.

HEPER, Metin, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Doğu Batı, 2006.

İNALCIK, Halil, **Atatürk ve Demokratik Türkiye,** Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.

İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar,** Haz: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.

KARPAT, Kemal, **Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

KEYDER, Çağlar, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul,2001.

KİLİ, Suna, **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995.

MARDİN, Şerif, **Din ve İdeoloji** Toplu Eserler 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

MARDİN, Şerif, **Türk Modernleşmesi Makaleler 4,** Der. Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

ÖNCÜ, Ayşe, **Örgüt Sosyolojisi,** Çağ Matbaası, Ankara, 1982.

ÖZDAĞ, Ümit, **Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi**, Bilgeoğuz, 2006, İstanbul, (1-181).

ÖZDEMİR, Hüseyin, **Osmanlı Devletinde Bürokrasi**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2001.

Levent Şahverdi Arşivi

ÖZTUNA, Yılmaz-GÖKDEMİR, Ayvaz, **Türkiye'de Askeri Müdahaleler,** Tercüman Tesisleri, İstanbul, 1987, s. 10.

RUSTOW, Dankwart A., **Türkiye'de Ordu**, Harb Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970 (45).

SENCER, Muzaffer, **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1992.

TATAROĞLU, Muhittin, "Cumhuriyet Döneminde Bürokrasinin Rolü", **Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı IV**, Sayı: 23-24, 1998.

TAYLOR, Frederick Winslow **Bilimsel Yönetimin İlkeleri,** Türkçesi: H. Bahadır Akın, Çizgi Kitabevi, Konya, 1997.

TUNÇAY, Mete, **T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931),** Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

TURHAN, Mehmet, **Siyasal Elitler**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000.

URAN, Hilmi, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)**, TİBY, İstanbul, 2008, s. 175-176.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devlet Teşkilatında Medhal,** TTKY, Ankara 1984.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı,** TTKY, Ankara, 1984.

WEBER, Max, **Bürokrasi ve Otorite**, Adres Yayınları, Tercüme: H. Bahadır Akın, Ankara, 2010.

YENİŞEHİRLİOĞLU, Şahin, **Hegel Felsefesi'nde Birey Toplum Devlet İlişkisi,** Birey ve Toplum Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1985.

Makaleler

AKSAKAL, Hasan, "Türk Modernleşmesinin Ambivalant Doğası: Modernleşme, Milliyetçilik, Medeniyet İlişkisi Üzerinden Türkiye'yi Okumak", **Zeitschrift für die Welt der Türken**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2010. (245-265).

ARSLAN, Ali, "Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (6) 2003/2.

BAYDUR, Mithat, "Demokrasi ve Modernleşme Sürecinde, Devletin-Sivil Topluma Baskın Gelmesi ve Kemalizm", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı I.

Levent Şahverdi Arşivi

BOZKURT, Veysel, "Cumhuriyet Döneminde Bürokrasi-Siyasal Elit Halk İlişkileri: 1923-1960", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4.

CANGIZBAY, Kadir, "'Hiç Kimse'nin Cumhuriyeti", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4.

ÇİTÇİ, Oya, "Ordu-Siyaset İlişkileri: 1920-1938", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 4, Aralık 2006 (17-44).

ERİŞ, Metin, "Cumhuriyet, Kuruluştan İdeolojik Saplantıya….", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı I.

GÖRMEZ, Kemal, "Türkiye'de Bürokratik Devlet", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4.

HEPER, Metin, "Bürokrasi", **CDTA,** C. 2, İletişim Yayınları.

İNALCIK, Halil, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", **Belleten**, C.XXVII, S. 108, Ekim 1963, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.

KALAYCIOĞLU, Esin-SARIBAY, A.Yaşar, "Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986.

KAZANCIGİL, Ali, "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986.

KEYMAN, Fuat, "Şerif Mardin, Toplumsal Kuram ve Türk Modernitesini Anlamak", **Doğu Batı**, Düşünce Dergisi, Türk Düşünce Serüveni: Genç Aydınlanmanın Erken Aydınları, Yıl:4, Sayı: 16, Ağustos, Eylül, Ekim, 2001 (9-29).

KONGAR, Emre, "Toplumsal Yapı-Örgütsel Yapı İlişkileri Üzerine Bir Deneme", **Yönetim Sosyolojisi Yönetim Sosyolojisi Kollokyumuna Sunulan Bildiriler-Tartışmalar 14-15 Ekim 1976**, Yay. Haz. Ömer Bozkurt, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977.

MARDİN, Şerif "Yeni Osmanlılar ve Siyasi Fikirleri", **TCTA,** C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

MARDİN, Şerif, "Atatürk, Bürokrasi ve Rasyonellik", **Uluslararası Konferans Atatürkçülük ve Modern Türkiye**, Ankara, 22-23 Ekim 1998, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın No: 582.

MARDİN, Şerif, **Türk Modernleşmesi Makaleler 4,** Der. Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Levent Şahverdi Arşivi

MARDİN, Şerif, "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986.

MARDİN, Şerif, "Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak 'Sivil Toplum'", **Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997. (20-34)

MARDİN, Şerif, "Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk", **Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997. (204-242).

NİŞANCI, Ensar, "Neo-Patrimonyalizm ve Türk Siyasal Modernleşmesi", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S. 5, İstanbul, 2002 (123-139).

ÖZEN, Şükrü, "Bürokratik Kültürümüzde Değişim", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayısı 4.

SEVİL, Muharrem, "Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler", **Yeni Türkiye** 98/23-24, Özel Sayı 4.

TUNÇAY, Mete, "Siyasal Miras", **CDTA,** C. 7, İletişim Yayınları, s. 1964.

YILMAZ, Nihat-DOĞAN, Kadir Caner-İNANKUL, Hakan, "Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyan Değerlendirmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 3, 2013 (263-284).

YÜKSEL Öznur- AYKAÇ Burhan, "Frederick Taylor'un Görüşlerinin Değerlendirilmesinde Yeni Bir Yaklaşım", **AİD,** C. 7, S. 4, Aralık 1994.

Levent Şahverdi Arşivi

ADANA İLİ İLKÖĞRETİM OKULLARINDA "ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ KONULAR"IN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK BİR PROGRAM DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI*

Şemseddin KOÇAK** - Oğuz KUTLU*** - Hüseyin UÇAR****

ÖZET

Adana İli İlköğretim Okullarında "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın eğitim ve öğretimine yönelik olarak yapılan program değerlendirme çalışmasında; ilköğretim müfettişi (30), müdür/müdür yardımcısı (52), sınıf öğretmeni (103) ve branş öğretmenlerine (125) oluşan toplam (310) kişiye konu ile ilgili anket; (960) öğrenciye Bilişsel Alan Başarı Testi, 6. ve 8. sınıflara Duyuşsal Alan Tutum Ölçeği uygulanmıştır.

Anketten elde edilen sonuçlara göre, Bilişsel Alan hedeflere ulaşma derecesi yüzdesi (%) ortalama olarak;

1) İlkokulda 65.8; ortaokulda 69.1 ve genel ortalama 67.4 olarak gerçekleşmiştir.

2) Duyuşsal Alanda belirlenen hedeflere ulaşma derecesi ortalama olarak; 6. Sınıflarda 4.409; 8. Sınıflarda 4.102 olarak gerçekleşmiştir.

3) Görev türlerine (ilköğretim müfettişi, yönetici, sınıf öğretmeni, branş öğretmeni) göre, "Atatürkçülükle İlgili Konular'da başarı düzeyi ortalamaları; % 17.74 çokiyi; % 59.03 iyi; % 19.03 orta ve % 4.19 yetersiz olarak bulunmuştur.

4) Görev türlerine göre, "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın program hedeflerine ulaşma düzeyi ortalamaları; % 45,16 evet; % 8,06 hayır; % 46,13 kısmen; % 0.65 fikrim yok, olarak bulunmuştur.

5) Görev türlerine göre, 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da, beklenen davranışların kazanılma düzeyi; % 47,74 evet; % 6.77 hayır; % 44,48 kısmen; % 0.32 fikrim yok, olarak belirtilmiş, % 0.8 de cevapsız bırakılmıştır.

* Günümüz eğitim sisteminde ilkokul, ortaokul ve lise kavramları bulunmakta olup, bu araştırmanın yapıldığı yıllarda ilk ve ortaokulu içine alan "ilköğretim" kavramı vardı.

** Öğr. Gör., Çukurova Üniversitesi, Adana/Türkiye, kocaks01@gmail.com

*** Yard. Doç., Çukurova Üniversitesi, Adana/Türkiye, okutlu@cu.edu.tr

**** Maarif Müfettişi, Adana Milli Eğitim Müdürlüğü, Adana/Türkiye, huseyinmucar@hotmail.com

Levent Şahverdi Arşivi

6) Okul türlerine (ilkokul, ortaokul, ilköğretim okulu, hepsi) göre, 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da başarı düzeyi ortalamaları; % 17,74 çokiyi; % 59,03 iyi; % 19,03 orta; % 4,19 yetersiz, olarak bulunmuştur.

7) Okul türlerine (ilkokul, ortaokul, ilköğretim okulu, hepsi) göre, 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın program hedeflerine ulaşılma oranı ortalama; % 45.16 evet; % 8.06 hayır; % 46.13 kısmen; % 0.65 fikrim yok, olarak bulunmuştur.

8) Okul türlerine (ilkokul, ortaokul, ilköğretim okulu, hepsi) göre, 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da beklenen davranışların kazanılma oranı ortalaması; % 47.74 evet; % 6,77 hayır; % 44.84 kısmen; % 0.32 fikrim yok, olarak bulunmuştur, % 0.32'si de cevapsız bırakmıştır..

9) Okulun yerleşim yerlerine (köy, kasaba, ilçe merkezi, hepsi) göre, 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da başarı düzeyi ortalaması; % 17.74 çokiyi; % 53.03 iyi; % 19.03 orta; % 4.19 yetersiz olarak bulunmuştur.

10) 7) Okulun yerleşim yerlerine göre, 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın program hedeflerine ulaşılıyor mu? Sorusu, ortalama; % 45.16 evet; % 8.06 hayır; % 46.13 kısmen; % 0.65 fikrim yok, diye cevaplandırılmıştır.

11) Okulun yerleşim yerlerine göre, öğrenciler 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da beklenen davranışları kazanıyor mu? Sorusu ortalama; % 47.74 evet; % 6.77 hayır; % 44.84 kısmen; % 0.32 fikrim yok, diye cevaplandırılmış, % 0.32 cevapsız bırakılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; ilköğretim okullarında, çeşitli dersler kapsamında okutulan "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın eğitim ve öğretim etkinliklerini değerlendirerek, hedeflerin gerçekleşme derecesini belirlemek, bu alanda çalışacak araştırmacılara veri/bilgi sağlamak, hedeflerin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan sorunları ortaya çıkarmak ve yöneticilere sorunların çözümüne ilişkin işlevsel öneriler sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Atatürkçülük, Program Değerlendirme, Eğitimin Siyasi İşlevi, İlköğretim.

Levent Şahverdi Arşivi

A PROGRAM EVALUATION STUDY TOWARDS EDUCATION AND TRAINING OF TOPICS RELATED TO THE KEMALISM IN ELEMENTARY SCHOOLS IN ADANA PROVINCE

ABSTRACT

In this study, it was surveyed on our subject to a total of 310 people consisted of primary school inspectors (30), principals/vice principals (52), class teachers (103) and branch teachers (125); Cognitive Domain Achievement Test was administered to (960) students; Attitude Scale on the Affective Domain was administered to 6th and 8th grade students. According to the results obtained from the survey, the percentage degrees (%) of achievement of objectives related to Cognitive Domain;

1) It is 65.8 in primary school; in 69.1 secondary school and the overall average is 67.4.

2) The achievement degree of the goals on affective domain is an average of 4.409 in grade 6; 4.102 in grade 8.

3) In terms of task types (primary school supervisors, administrators, class teachers, branch teachers), success level averages in topics related to the Kemalism were found as % 17.74 very good; 59.03% good;% 19.03 medium and 4.19% inadequate.

4) In terms of task types, the level average of achievement of program objectives of topics related to the Kemalism were found as 45.16% yes; 8.06% no; partially 46.13%; I have no idea 0.65%.

5) In terms of the task type, the level of achievement of expected behavior at topics as related to the Kemalism is indicated as 47.74% "yes"; 6.77% "no"; 44.48% "partially"; 0.32% "I have no idea", and 0.8% were also left this question unanswered.

6) In terms of types of school (elementary, middle school, elementary school, all of them), success level averages in topics related to the Kemalism were found as % 17.74 very good; 59.03% good;% 19.03 medium and 4.19% inadequate.

7) In terms of types of school (elementary, middle school, elementary school, all of them), the average rate of achievement of program objectives of topics as related to

Levent Şahverdi Arşivi

the Kemalism was indicated as 45.16% yes; 8.06% no; partially 46.13%; I have no idea 0.65%.

8) In terms of types of school, the average rate of achievement of expected behavior at topics related to the Kemalism is indicated as 47.74 % "yes", 6.77 % "no", 44.84 % "partially", 0.32 % and 0.32 % "I have no idea", and were also left this question unanswered.

9) In terms of settlements of school (village, town, district, all of them), average achievement levels at topics as related to the Kemalism were found as 17.74% great; 53.03% good; 19.03 % medium; 19.4% inadequate.

10) In terms of task types, the level average of achievement of program objectives of topics related to the Kemalism were found as 45.16% yes; 8.06% no; partially 46.13%; I have no idea 0.65%.

11) In terms of settlements of school, the question "*Do students get the expected behavior students at topics related to the Kemalism?*" was answered as 47.74% yes; 6.77% no; partially 44.84%; 0.32% "I have no idea", 0.32% was unanswered.

The purpose of this study is to determine the level of achievement of objectives evaluating activities of education and training of topics related to the Kemalism taught in various courses in primary schools, to provide data/information to researchers in this field, to uncover the problems encountered in achieving the goals and to provide functional suggestions to managers for the solution of problems.

Key Words: Kemalism, The Program Evaluation, The Politikal Function of Education, The Primary Education.

Levent Şahverdi Arşivi

I- Giriş

Eğitim, en genel anlamıyla; insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Bu amaçları; toplumsal, ekonomik, bireyi geliştirme ve siyasal olmak üzere dört bölümde incelemek mümkündür. Eğitim kurumları toplumdaki bireylere milli ideolojiyi, değerleri ve idealleri kazandırarak onları mevcut siyasal düzene bağlı vatandaşlar olarak yetiştirir[1]. Okullarda çocuklara küçük yaşlardan itibaren bayrağı, milli değerleri ve sembolleri benimsemeleri öğretilir. Devletin dayandığı temel felsefe, ideoloji ve ilkeler; çeşitli dersler, törenler, özel gün kutlamaları gibi faaliyetlerle çocuk ve gençlere kazandırılır.

Her millet, eğitim faaliyetlerini kendi siyasal rejiminin ideolojisi doğrultusunda düzenler. Ülkemizde ise anaokulundan üniversite sonuna kadar tüm eğitim kademelerinde Atatürk İlkelerini, Cumhuriyet İdaresini koruyan ve benimseyen, milli değerlere bağlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle, Atatürk'le ilgili dersler eğitimin her kademesinde okutulmaktadır[2].

İlköğretim okulları birinci ve ikinci kademelerinde uygulanacak "Atatürkçülükle İlgili Konular" hakkındaki programlar, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 26/05/1995 tarih ve 208 sayılı kararı ile birinci kademe için, 21/06/1996 tarih ve 219 sayılı kararı ile ikinci kademe için hazırlanarak; 2433 ve 2457 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmış; 1995-1996 ve 1996-1997 öğretim yıllarında uygulamaya konulmuştur.

Sönmez'in de belirttiği gibi[3], bir sistemin eksik yanlarını gidermede, işlemeyen öğeleri işler duruma getirmede en önemli etkinlik geribildirim (feedback) dir. Geribildirim, hedeflerin gerçekleşme derecelerine bakılarak, sistemin işleyip-işlemediğini, işlemeyen yanlarının neler olduğunu, bunların nasıl ve ne yolla giderileceğini belirlemek amacıyla yapılan tüm etkinliklerdir.

Böylece yukarıda belirtilen programlarla ilgili olarak; hedeflere ulaşma ve öğrencilerde beklenen davranışları gerçekleştirme düzeyleri, öğretimde kullanılan yöntem, araç-gereç ve kaynaklar, ders sonunda yapılan değerlendirmeler ile öğretmen, yönetici ve deneticilerin konu ile ilgili görüşlerinin ne olduğunun araştırılmasına ihtiyaç duyulmuş; Milli Eğitim Bakanlığı da 21/05/1997 tarih ve

---

1 Nurettin Fidan; Münire Erden, **Eğitime Giriş**, Alkım Yayınevi, Ankara, 1992, 56-75.

2 **A.g.e.,** 60.

3 Veysel Sönmez, **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**, Yargı Yayınları, Ankara, 1994, 4.

Levent Şahverdi Arşivi

1997/38 sayılı genelgesiyle bu gerekçeler çerçevesinde bir araştırma yapılmasını uygun görerek tüm illere bu konuda talimat göndermiştir.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, ilköğretim okullarında çeşitli dersler kapsamında okutulan "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın eğitim ve öğretim etkinliklerini değerlendirmek, karşılaşılan sorunları ortaya çıkarmak ve bu sorunların çözümüne ilişkin işlevsel öneriler geliştirmektir.

Önem

Bu araştırma sonucunda ilköğretim birinci ve ikinci kademelerinde çeşitli dersler kapsamında verilmekte olan "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın öğrencilerde ne tür ve düzeyde davranış değişikliği oluşturduğu belirlenecek, eğitim ve öğretim programı kapsamında yapılan çalışmalar gözden geçirilmiş olacaktır. Böylece, bu araştırma ile öğrencileri Atatürkçülükle ilgili olarak önceden belirlenen hedeflere ulaştıracak, en kısa ve en güvenilir yolların, bilimsel esaslara uygun olarak ortaya çıkarılması ümit edilmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma 1996-1997 öğretim yılında ilköğretim okullarının (1-8). sınıflarında yapılmış olup; Türkçe, Hayat Bilgisi, Müzik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Matematik, Fen Bilgisi, Milli Tarih, Milli Coğrafya, Yabancı Dil, Vatandaşlık Bilgisi ve İnkılap Tarih ile sınırlıdır**.**

II-YÖNTEM

Araştırma, genel tarama türünde, tasvir edici nitelikte bir çalışmadır. Araştırmayla bu konuda verilen eğitim-öğretimin hem süreç, hem ürün yönü değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evreni Adana ilindeki tüm ilköğretim birinci kademe ve ikinci kademe okullarıdır. Ancak Karasar'ın da belirttiği gibi[4], her evreni tümü ile incelemeye gerek yoktur. Evreni temsil eden daha küçük bir grupla (örneklem) çalışmak araştırmacılara büyük zaman, enerji ve para tasarrufu sağlar. Bilindiği gibi araştırmalarda amaç çok veri toplamak değil, sağlam ve güvenilir veri toplamaktır. Bu yüzden Adana'da bulunan 1061 ilköğretim kurumunda

4 Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 3 A Yayıncılık, Ankara, 1992, 111.

Levent Şahverdi Arşivi

7669 öğretmen ve 300.683 öğrencinin tamamına ulaşmak yerine bunları temsil eden örneklem seçimi yoluna gidilmiştir. "Kademeli örnekleme" tekniğiyle yapılan bu işlemde önce ilçelerden ikisi merkez olmak üzere (6) ilçe belirlenmiştir. Daha sonra bu ilçelerin her birinin merkezinden (1) ilköğretim, (1) ortaokul, köylerinden de (1) ilkokul seçilmiştir. Bu okullardaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilere anketler ve testler uygulanmıştır. Yönetici-öğretmen-öğrenci seçiminde şu yöntem izlenmiştir:

1) Bu okullardaki tüm yönetici ve yönetici yardımcılarına anket uygulanmıştır.

2) Bu okullardaki öğretmen sayıları 20 ve daha az ise tümüne, 20'den çok ise kurayla seçilen 20 öğretmene uygulama yapılmış, öğrencilerden ise her sınıfta öğrenci listesinden kurayla seçilmiş 10 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır.

3) Belirlenen ilçelerin teftişinden sorumlu rastgele seçilen 5'er ilköğretim müfettişine anket uygulanmıştır. Böylece 6 ilçede 18 ilköğretim birinci kademe ve ikinci kademe okulunda 960 öğrenci, 30 ilköğretim müfettişi, 52 yönetici ve 228 (103 sınıf öğretmeni, 125 branş öğretmeni) öğretmene anket uygulanmıştır.

4) Komisyonlar öncelikle, Atatürkçülük İle İlgili Konular'a yer verilen sınıf ve derslerin tespiti için 2212, 2433 ve 2457 sayılı Tebliğler Dergileri ile Milli Eğitim Bakanlığının 22.12.1995 tarih ve 11135 ve 15.8.1996 tarih ve 6106 sayılı "Öğretmen Rehberi" konulu genelgeleri incelemiştir.

Veri Toplama Aracı

Anketler, başarı testleri ve tutum ölçekleri Adana İ1 Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından oluşturulan komisyonlarda hazırlanmıştır. Komisyonlar; 1) İlköğretim müfettişi, yönetici ve öğretmenlere uygulanmak üzere ortak sorulardan oluşan bir anket, 2) İlköğretim birinci kademe sınıflarına ayrı ayrı düzenlenmiş 5, ikinci kademe sınıflarına ayrı ayrı düzenlenmiş 3 tür, "bilişsel alan" hedeflerinin gerçekleşip-gerçekleşmediğini ölçecek "başarı testi", 3) İlköğretim ikinci kademe 6 ve 8. sınıflar için "duyuşsal alan" hedefleri göz önüne alınarak düzenlenmiş iki adet "tutum ölçeği" hazırlamıştır.

Tutum ölçeklerinin sadece ikinci kademe sınıfları için hazırlanmasının nedeni, bu alanda birinci kademenin ilk sınıfından itibaren gerçekleştirilmeye çalışılan duyuşsal alan hedeflerinin programın uygulanmasının tamamlandığı ikinci kademe 8. sınıfa kadar gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koymaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu konuda, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin 1., 2. ve 3. sınıflarında yazılı sınav yapılmaması, 4. ve 5. sınıflarda 4 seçenekli soruların uygulanabilmesi, tutum ölçeklerinin seçenek sayılarının en az 5 olması, tutum ölçeklerindeki yargıların soyut olması ve alt sınıflardaki öğrencilerin soyut düşünme olgunluğunun yeterli olmaması gibi sınırlılıklar durumu zorlamaktadır.

Anket, 15 soru ve değişken sayıda seçenekli olarak düzenlenmiştir. I. Bölümde "görevin niteliği ve çalışılan yer" ile ilgili sorular, II. bölümde "Atatürkçülükle İlgili Konuların hangi kaynaktan alındığı", "öğretmen rehberi olup-olmadığı", "derslerin hangi etkinlikle işlendiği", "kullanılan araç-gereç-kaynakların niteliği", "hangi yöntemlerin kullanıldığı", "ders sonu değerlendirmelerinin yapılıp-yapılmadığı", "başarı düzeyi", "hedef ve davranışlara ulaşılıp ulaşılmadığı", "hedef ve davranışlara ulaşamamanın nedenlerinin neler olabileceği" konularında sorular yöneltilmiştir.

Araştırmanın amacına yönelik çalışmaları yürütebilmek amacıyla; ilköğretim birinci kademe sınıfları ve ilköğretim ikinci kademe sınıfları için ayrı ayrı komisyonlar oluşturulmuş ve her sınıf için ayrı bir değerlendirme formu hazırlanmıştır. Formların hazırlanmasında 2433 ve 2457 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanmış programlara uygun hedef ve davranışları ölçebilecek sorular düzenlenmiş, cümle uzunlukları, seçenek sayıları, yazım puntoları... vb özellikler, sınıf düzeylerine uygun olarak göz önüne alınmıştır. Tutum ölçeğinin geliştirilmesinde 5'li Likert Tipi tutum ölçeği kullanılmış, öğrencilerin Tebliğler Dergilerinde belirtilen ve "duyuşsal alan"daki herhangi bir hedefe ulaşıp ulaşmadığı "Kesinlikle katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle katılıyorum (5)" seçenekleriyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Uygulanan anketler, başarı testleri ve tutum ölçeklerinden elde edilen veriler, ilçelerde uygulamayı yapacak müfettişler tarafından önceden bilgisayarda geliştirilerek hazırlanmış değerlendirme tablolarına aktarılmış, böylece verilerin bilgisayar ortamına sağlıklı bir şekilde geçirilmesi sağlanmıştır. Bu yöntem her ne kadar zaman alıcı ve yorucu bir iş ise de, burada kaybedilen zaman bilgisayara yanlış veri girmenin getireceği sorunlara göre çok az bir zorluktur[5]. Bilgisayar kayıt formlarına girilen bu veriler, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesinde

5 W. Borg, M. D. Gall, "**Use of the Computer to Process Data**", Educational Research, 1989, 852.

Levent Şahverdi Arşivi

bulunan "Macintosh LC II" bilgisayarına aktarılmış ve bu bilgisayardaki "STAT VİEW" istatistiksel paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

İlköğretim Müfettişi, Yönetici ve Öğretmenlere uygulanan anketlerle elde edilen görüşler kay-kare (x2), % ve frekans tablolarıyla değerlendirilmiştir. Bu analizlerde anlamlılık düzeyi P<.05 esas alınmış, ayrıca kay-karenin (x2) yanında kontincensi katsayı (C) de kullanılmıştır. Bilindiği gibi kay-kare (x2) testi değişkenler arası olası bir ilişkiyi gösteriyorsa da bundan sonra ilişkinin derecesini belirlemek için kontincensi katsayısı hesaplanmalıdır[6]. Başarı testlerinin analizinde ise aritmetik ortalama ( ) büyük ortalama (ortalamaların ortalaması) ($\bar{X}$) ve standart sapma (SS) işlemleri kullanılmıştır.

Başarı testlerinin analizinde, bir gruptaki ölçümler o grubun aritmetik ortalamasından, ortalama olarak standart sapma (SS) genişliğinde bir sapma göstermektedir.

(SS) bir grupta gözlenen puanların birbirlerinden ortalama olarak ne kadar farklılık gösterdikleri konusunda fikir verebilmektedir. "Puanlar arasındaki farklar büyüdükçe SS büyür." SS'nin büyük olması o grubun elde ettiği puanların arasındaki farkların büyüklüğünün, küçük olması grubun benzeşikliğinin (homojenliğinin) bir göstergesidir.

Ayrıca, verilerin analizinde (%)'lik hesaplaması yapılmış ve 0-20 arası "çok az", 21-40 arası "az", 41-60 arası "orta", 61-80 arası "iyi" ve 81-100 arası "çok iyi" ve % 50'nin üzerindeki değerler "başarılı" (hedefler gerçekleşmiş), (% 50)'nin altındaki değerler "başarısız" (hedefler gerçekleşmemiş) olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan geri dönen anket sayıları incelendiğinde; 30 ilköğretim müfettişine, 52 yöneticiye, 228 öğretmene ve 960 öğrenciye uygulanması planlanan anketlerde geri dönme oranı (% 100) olmuştur.

III- ADANA İLİ İLKÖĞRETİM OKULLARINDA ATATÜRKÇÜLÜK İLE İLGİLİ KONULARIN EĞİTİMİNE VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Bilişsel Alan Başarı Durumları

1. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 53,6-98,2) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 81,8)'dir. Bu durum birinci sınıfların "çokiyi" derecede başarılı olduğu-

6 A. Dönmez, **İstatistik,** Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, 303.

Levent Şahverdi Arşivi

nu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında Türkçede (% 82,4); Hayat Bilgisi'nde (% 74,0); Müzik'te (% 89,1) başarı olduğu görülmektedir. 2. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 49,5-87,2) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 78,0)'dir. Bu durum ikinci sınıfların "iyi" derecede başarılı olduğunu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında Türkçede (% 82,1); Hayat Bilgisi'nde (% 74,0); Müzik'te (% 78,0) başarı olduğu görülmektedir. Hayat Bilgisi dersinde, "Türk milletinin Atatürk'ün önderliğinde birçok hak ve hürriyete kavuştuğu fark edebilme" hedefine ulaşma oranı yetersizdir. Bu hedefte öğrencilerin yarıdan azı (% 49,5) başarı göstermiştir.3. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 46,7-83,3) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 63,0)'dür. Bu durum üçüncü sınıfların "iyi" derecede başarılı olduğunu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında Türkçe' de (% 53,6); Hayat Bilgisinde (% 72,4) başarı olduğu görülmektedir. Türkçe dersinde "Atatürk'ün karşılaştığı güçlükler karşısında yılmadığını fark edebilme" (%46,7); "Atatürk'ün kişisel özelliklerini tanımaya ilgi duyuş" (% 49,3) hedeflerine öğrencilerin yarısından azı ulaşabilmiştir. Hayat Bilgisi dersinde "Atatürk'ün karşılaştığı güçlükler karşısında yılmadığını fark edebilme" hedefine ulaşma oranı yetersizdir. Bu hedefte öğrencilerin ancak (% 46,2)'si başarı göstermiştir. 4. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 21,9-% 80,7) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 50,2)'dir. Bu durum dördüncü sınıfların "orta" derecede başarılı olduğunu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında Türkçe' de (% 49,9); Matematik'te (% 21,9); Fen Bilgisi'nde (% 65,8); Sosyal Bilgiler'de (% 57,3); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nde (% 54,8); Müzik'te (% 51) başarı olduğu görülmektedir. Türkçe dersinde; "Atatürk'ün hayatına ilgi duyuş" (% 24,6), "Atatürk'le ilgili anılardan zevk alış" (% 41,2), "Türk kadınının toplumdaki yerini fark edebilme" (%37,7),"Milli kültürün korunmasında dilin önemini kavrayabilme" (% 37,7), "Atatürk'ün güzel sanatlara önem verdiğini fark edebilme" (% 40,4), "Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini fark edebilme" (% 26,3) hedeflerine ulaşma oranı yetersizdir. Matematik'te "Atatürk'ün ölçülerle ilgili getirdiği yeniliklerin tarihlerini içeren problemleri çözebilme" (% 21,9) hedefine öğrencilerin ancak beşte biri ulaşabilmiştir. Sosyal Bilgiler'de "Türk kadınının toplumdaki yerini fark edebilme"(% 30,7) ile "Aile bireyleri arasında dayanışmanın önemini kavrayabilme" (% 47,4) hedeflerine ulaşma oranı yetersizdir. Din Kültürü ve

Levent Şahverdi Arşivi

Ahlak Bilgisi'nde "Diğer din, örf ve adetlere hoşgörü göstermek gerektiğini fark edebilme" (% 40,4) hedefine ulaşma oranı yetersizdir.5. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 14,7- % 89,7) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 56,1)'dir. Bu durum beşinci sınıfların "orta" derecede başarılı olduğunu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında Türkçede (% 65,0); Matematik'te (% 61,6); Sosyal Bilgiler'de (% 49,5); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nde (% 56,5); Müzik'te (% 48,2) başarı olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler ve Müzik derslerinde öğrencilerin yarıdan fazlası istenilen hedeflere ulaşamamıştır. Bu derslerde başarı düzeyi yetersizdir. Türkçe dersinde "Atatürk'ün akılcılık ve bilime verdiği önemi fark edebilme" (% 44,0); "Kamuoyu ve basın ilişkisini kavrayabilme" (% 15,5); "Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini kavrayabilme" (% 46,6) hedeflerine ulaşma oranı yetersizdir. Sosyal Bilgiler dersinde; "Atatürk'ün kişilik özelliklerini tanımaya ilgi duyuş" (% 42,2); "Atatürkçülüğü tanımlayabilme" (% 48,3); "Cumhuriyetçilik ilkesini kavrayabilme" (%28,4); "Atatürkçülüğün bir bütün olduğunu fark edebilme" (% 33,6); "Laiklik ilkesini kavrayabilme" (% 46,6); "İnsanların sahip oldukları hak ve hürriyetleri fark edebilme" ve "Vatandaşların devlete karşı görevlerinin olduğunu fark edebilme" (% 31,9); "Atatürk'ün kadın haklarına önem verdiğini fark edebilme" (% 36,2); "Eğitimin önemini kavrayabilme" (% 25,9), "Milliyetçilik İlkesini kavrayabilme" (% 23,3); "Halkçılık ilkesini kavrayabilme" (% 44,0); "Atatürk'ün milli dış politika hakkındaki düşüncelerini fark edebilme" (% 14,7); "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görevini kavrayabilme" (% 36,2); "Atatürk ilkelerine sahip çıkmanın ve devamlılığını sağlamanın önemini kavrayabilme" (% 49,1); "Yürürlükte olan anayasamızın bazı maddelerini fark edebilme" (% 44,0) hedeflerine ulaşma oranı yetersizdir. Müzik dersinde "Atatürk'ün müzik sanatçılarına ve kurumlarına verdiği önemi kavrayabilme" (% 33,6) amacına ulaşma oranı yetersizdir.6. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 65,8-% 100,0) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 79,4)'tür. Bu durum altıncı sınıfların "iyi" derecede başarılı olduğunu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında Türkçe' de (% 92,5); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nde (% 80,0); Müzik'te (% 65,8) başarı olduğu görülmektedir. 7. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 18,3-% 90,0) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 63,3)'tür. Bu durum yedinci sınıfların "iyi" derecede başarılı olduğunu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında

Levent Şahverdi Arşivi

Türkçe' de (% 73,6); Milli Tarih'te (% 80,8); Milli Coğrafya'da (% 41,1); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nde (% 61,2); Müzik'te (% 60,0) başarı olduğu görülmektedir. Milli Coğrafya dersinde öğrencilerin yarıdan fazlası (% 41,1) İstenilen hedeflere ulaşamamıştır. Bu derste başarı düzeyi yetersizdir. Türkçe dersinde "Atatürk'ün Türk diline verdiği önemi kavrayabilme" (%48,3); Milli Coğrafya dersinde "Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini kavrayabilme" (% 42,5); "Ülkemizdeki iç tehdit unsurlarının hedeflerini kavrayabilme" (% 18,3); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde "Atatürk'ün İslam dini hakkındaki görüşlerini kavrayabilme" (% 48,3) hedeflerine ulaşma oranı yetersizdir.8. Sınıfta değerlendirme ölçeği olarak seçilen sorulara verilen cevapların doğruluk oranı (% 7,5-% 90,0) arasında değişmektedir. Genel başarı ortalaması (% 64,8)'dir. Bu durum sekizinci sınıfların "iyi" derecede başarılı olduğunu göstermektedir. Dersler ayrı ayrı ele alındığında Türkçe' de (% 71,6); Yabancı Dil'de (% 61,7); Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi'nde (% 63,9); T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülükle (% 60,9); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nde (% 67,6); Müzik'te (% 63,3) başarı olduğu görülmektedir. Vatandaşlık ve İnsan Haklan Eğitimi, dersinde "Atatürk'ün barışçı bir devlet adamı olduğunu kavrayabilme" ve "Milli güvenliğin önemini kavrayabilme" (% 7,5); T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinde, "Atatürk'ün askerlik hayatıyla ilgili olaylar ve olgular bilgisi" (% 49,2); "Atatürk'ün son günleri ve ölümü ile ilgili olaylar ve olgular bilgisi" (% 24,2); "Atatürk'ün fikir hayatını kavrayabilme" (% 37,5); "Türk kadınının toplamdaki yerini kavrayabilme" (% 40,0); "Milli birlik ve beraberliğin anlam ve önemini kavrayabilme" (% 25,8); "Cumhuriyetçilik ilkesini kavrayabilme (% 27,5) hedeflerine ulaşma oranı yetersizdir. T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde ayrıca; "Halkçılık ilkesini kavrayabilme" (% 37,5); "Devletçilik ilkesini kavrayabilme" (% 33,3); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde "Din ve vicdan hürriyetini kavrayabilme (% 49,2) hedeflerine ulaşma oranı yetersizdir.

Duygusal Alan Başarı Durumları

6. Sınıfların, Duyuşsal Alan sorularına; beşli Likert Ölçeğine bağlı olarak verdikleri cevapların istatistik sonuçları değerlendirildiğinde; öğrenciler, Atatürk'ün fikir hayatına ve anılarına çok yüksek oranda (=4,409) ilgi duyduklarını belirtmektedirler. 8. sınıfların, Duyuşsal Alan sorularına; beşli Likert Ölçeğine bağlı olarak verdikleri cevapların istatistik sonuçları değerlendirildiğinde;

Levent Şahverdi Arşivi

öğrenciler, "Atatürk'ün eserlerine, anılarına" çok yüksek oranda ilgi duyduklarını ve "Cumhuriyetin gençliğe emanet edildiğine; milli birlik ve beraberliğin önemli olduğuna; Atatürk Milliyetçiliğinin benimsenmesi, Atatürk ilkelerinin korunması, diğer din-örf ve adetlere hoşgörülü olunması gerektiğine" çok yüksek oranda (=4,102) inandıklarını belirtmektedir. Bütün sınıflarda derslere göre alınan puanlara bakıldığında, derslerin başarı oranları (% 41,7-% 80,8) arasında değişmektedir. Başarı durumlarına göre sıralama yapıldığında en başarılı dersin Milli Tarih (% 80,8) olduğu, sonra sırasıyla Hayat Bilgisi (% 73,4); Türkçe (% 71,3); Fen Bilgisi (% 65,8); Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (% 64,0); Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (63,9); Yabancı Dil (61,7); T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük (% 60,9); Müzik (% 58,1); Sosyal Bilgiler (% 53,4); Milli Coğrafya (% 44,1); Matematik (% 41,7) derslerinin geldiği görülmektedir. Milli Coğrafya (% 44,1) ve Matematik (% 41,7) derslerinde Atatürkçülükle İlgili Konulara doğru cevap veren öğrencilerin sayısı yarıdan azdır. Bu derslerde öğrencilerin hedeflere ulaşabilme oranı yetersizdir.

Atatürkçülükle İlgili Konuların İşlenişiyle İlgili Alınan Cevaplar:

1) "Okulunuzda/sınıfınızda işlenen derslerde 'Atatürkçülükle İlgili Konular' hangi kaynaktan alınıyor?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05, kontincensi katsayısının (C=.484) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Görevlilerin (% 10,6)'sı konularını 2212 sayılı Tebliğler Dergisinden, (% 26,4)'ü 2433 sayılı Tebliğler Dergisinden, (% 33,95)'i 2457 sayılı Tebliğler Dergisinden, (%25,85)'i İlgili Ders Kitabından almaktadır. %1,32'i"Fikrim yok" diyerek, (% 1,7)'si de ilgili soruya cevap vermeyerek, asli görevleri ile ilgili bir konu hakkında görüş belirtmemektedir.

2433 sayılı Tebliğler Dergisi ile 2457 sayılı Tebliğler Dergisi (% 26,4 ile % 33,95) dışındaki cevapların, (Fikrim yok % 1,7; 2212 Sayılı Tebliğler Dergisinden % 10,6; İlgili Ders Kitabından % 25,85; Fikrim yok % 1,32) bize, % 39,47 oranındaki görevlinin "Atatürkçülükle İlgili Konuları"ı hangi kaynaktan alacağını bilmediğini; bu kişilerin genelge yayınlama, okuliçi toplantılar düzenleme, hizmetiçi çalışmaları yapma gibi çalışmalara ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

2) "Okulunuzda/sınıfınızda "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın işlenişine ait birinci kademe veya ikinci kademe "Öğretmen Rehberi" var mı?" (görev türlerine göre)

Sorusuna anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05,kontincensi (C=.288) olması nedeniyle düşük düzeydedir. Bu soruya görevlilerin, (% 0,32)'si cevap vermemiş, (% 26,12)'si evet; (% 66,12)'si hayır; (% 7,41)'i ise fikrim yok, diye cevap vermiştir. Görevlilerin dörtte biri (% 26,12'si) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın işlenişine ait ilköğretim birinci veya ikinci kademe "Öğretmen Rehberi"nin okullarda ve sınıflarda var olduğunu belirtmektedir. Geriye kalan % 73,88'inde ise "Öğretmen Rehberi" yoktur.

3) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' ne tür etkinliklerle işleniyor?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05;kontincensi katsayısının (C=.310) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 1,6)'sı cevap vermemiş; (% 66,1)'i 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ı diğer ders konuları arasında işlediğini belirtmiş; (%22,6)'sı Ayrı ders olarak işlediğini belirtmiş; (% 2,3)'ü Diğer derslerden zaman kalırsa; % 1,3'ü Fikrim yok ve % 5,8'i ise Başka, diye cevap vermiştir.

4) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' için ayrı ders planları hazırlanıp uygulanıyor mu?" (görev türlerine göre)

Sorusuna anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.035) olması nedeniyle düşük düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 0,32)'si cevap vermemiş; (% 35,48)'i Evet; (% 43,87')si Hayır; (% 19,03)'ü Bazen; (% 1,29)'u Fikrim yok, diye cevap vermiştir.

5) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenmesinde ne tür araç-gereçler kullanılıyor?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.318) olması nedeniyle düşük düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 7,42)'si Öğretmen rehberinde belirtilen; (% 38,39)'u Tebliğler Dergisinde belirtilen; (% 19,68)'i Rehber ve dergide belirtilen; (% 24,84)'ü Tecrübelerimle geliştirdiğim; (% 9,68)'i Araç-gereç kullanılmıyor, diye cevap vermiştir. "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın araç-gereçleri

Levent Şahverdi Arşivi

ilgili Tebliğler Dergilerinde ve Öğretmen Rehberlerinde belirtilmektedir. Verilen cevaplarda ise görevlilerin büyük bölümünün (% 38,39) araç gereçleri Tebliğler Dergisinden aldığı görülmekte, bunu (% 24,84) ile "Öğretmenin kendi tecrübeleri ile geliştirdiği araç ve gereçler kullanılıyor" maddesi izlemektedir. Asıl seçilmesi gereken "Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisindeki araç-gereçler birlikte kullanılıyor" maddesi görevlilerin yaklaşık beşte biri tarafından (% 19,68) işaretlenmiştir. Bu durumda Öğretmen Rehberinin görevlilerin, daha önce belirtildiği gibi ancak (% 26,1)' ine ulaşmış olmasının da etkisi olması gerekir. Sonuçta öğretmen elindeki tek dayanak olan Tebliğler Dergisini kullanmak durumunda kalmıştır. Görevlilerin verdikleri cevaplarda, en ilginç görüntüyü öğretmenlerin yaklaşık dörtte birinin (% 24,84) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın öğretiminde kullanılacak bazı araç-gereçleri kendi tecrübeleri ile geliştirdiklerini belirtmesi oluşturmaktadır. Ankete katılan 203 öğretmenden en az 50 sinde özel olarak geliştirilmiş bir araç-gereç bulunması gerekmektedir. Bu sonuç eğer doğrulanırsa son derece olumlu bir durum ortaya çıkarılmış olacaktır. Her ne kadar bu sonuç inandırıcı görünmüyorsa da öğretmence geliştirilen araç gereçlerin niteliği ve sayısı da dikkate alınarak yeni bir araştırma düzenlenmesinin yararlı olacağı görüşüne varılmıştır. Diğer cevaplarda, müfettişlerle diğer görevliler arasında çok açık bir görüş farkı oluşmazken, bu soruya verilen cevapta, müfettişlerin yaklaşık dörtte biri (% 23,33) araç-gereç kullanılmadığını, araç gereç kullanıldığında ise yapılan seçimin program ve rehbere göre değil, öğretmenin tecrübelerine göre şekillendiğini (% 43,33) belirtmektedirler. Bu durumda öğretmenlerin yaklaşık üçte ikisinin (% 66,66) çalışmalarım ilgili program ve rehberin dışında keyfi olarak düzenledikleri görüntüsü oluşmaktadır. Asıl seçilmesi gereken seçeneğin görevlilerin yaklaşık beşte biri (% 19,68) tarafından seçilmiş olması bu konuda genelge yayınlama, okuliçi toplantılar ve hizmetiçi eğitim çalışmaları yapılmasını gerekli hale getirmektedir.

6) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenmesinde hangi kaynaklar kullanılıyor?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.330) olması nedeniyle düşük düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 5,16)'ı Öğretmen Rehberinde belirtilen; (% 44,52)'si Tebliğler Dergisinde belirtilen; (% 24,19)'u Rehber ve dergide belirtilen; (% 23,87)'i Tecrübelerimle geliştirdiğim; (% 2,26')ı Kaynak kullanılmıyor, diye cevap vermiştir. "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın kaynakları ilgili

Levent Şahverdi Arşivi

Tebliğler Dergilerinde ve Öğretmen Rehberlerinde belirtilmektedir. Verilen cevaplarda ise görevlilerin büyük bölümünün (% 44,52) kaynakları Tebliğler Dergisinden aldığı görülmekte, bunu (% 24,19) ile asıl seçilmesi gereken "Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisindeki kaynaklar birlikte kullanılıyor.›› maddesi izlemektedir. "Öğretmenin kendi tecrübeleri ile geliştirdiği kaynaklar kullanılıyor" maddesi görevlilerin yaklaşık dörtte biri tarafından (% 23,87) işaretlenmiştir. Bu durumda Öğretmen Rehberinin görevlilerin, daha önce belirtildiği gibi ancak (% 26,1)'ine ulaşmış olmasının da etkisi vardır. Sonuçta öğretmen, elindeki tek dayanak olan Tebliğler Dergisini kullanmak durumunda kalmıştır. Önceki soruya verilen cevaplarda, "kullanılacak araç-gereçleri kendi tecrübeleri ile geliştirdiklerini belirtmesi" durumu, bu soru için kullanılacak kaynaklar için ortaya çıkmaktadır (%23,87). Bu durumda ankete katılan 203 öğretmenden 45-50'sinde özel olarak geliştirilmiş bir kaynak bulunması gerekmektedir. Bu sonuç eğer doğrulanırsa son derece olumlu bir durum ortaya çıkarılmış olacaktır. Her ne kadar bu, sonuç inandırıcı görünmüyorsa da bu konuda yeni bir araştırma düzenlenmesinin yararlı olacağı görüşüne varılmıştır. Asıl seçilmesi gereken seçeneğin, görevlilerin yaklaşık dörtte biri (% 24,19) tarafından seçilmiş olması, bu konuda genelge yayınlama, okul içi toplantılar ve hizmet içi eğitim çalışmaları yapılmasını gerekli hale getirmektedir.

7) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişinde daha çok hangi yöntem kullanılıyor? (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.439) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin yaklaşık yarısı (% 45,48) daha çok Karma yöntemi kullandıklarını belirtmiştir. Kalan yarı da adeta tam ikiye ayrılarak, bütünün yaklaşık dörtte biri (% 24,84) Soru cevap yöntemini, kalan dörtte biri (% 24,52) Düz anlatım yöntemini daha çok kullandıklarını; (% 1,61)'i Grupla çalışma, (% 1,29)'u Problem çözme, (% 2,26)'sı da Gezi-gözlem-deney-inceleme yöntemini kullandığını belirtmiştir. Bu soruya verilen cevaplarda, müfettişlerin görüşü ile diğer grubun görüşü arasında çok açık bir fark vardır. Müfettişlerin üçte ikisine yakını (% 60) Düz anlatım yönteminin daha çok kullanıldığını belirtirken diğer görevliler bu görüşe katılmamaktadır. Sınıf öğretmenleri grubu da yaklaşık üçte ikilik bir grupla (% 66,99) daha çok Karma yöntemi kullandıklarını belirtmektedirler. Daha çok sosyal nitelikli problemlere çözüm niteliği taşıyan "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın öğretiminde durumu sorgulayarak

Levent Şahverdi Arşivi

fikir üretmeyi sağlayan Soru-cevap yönteminin, görevlilerin ancak dörtte biri (% 24,84) tarafından tercih edilmiş olması, hele mevcut durumları tartışarak çözüm yolları aramayı ve aktif öğrenmeyi sağlayan Grupla çalışma yönteminin (% 1,61) oranında kalması dikkat çekicidir. Problem çözme yönteminin sosyal problemlerin çözümünde kullanılmamış olması da ilginçtir. Görevlilerin yaklaşık yarısı tarafından seçilen (% 45,48) Karma yöntemin de ne olduğunun tanımlanması mümkün değildir. Bu yöntem nasıl uygulanmaktadır, aşamaları nelerdir? Ne tür bir strateji gerektirmektedir? Bilişsel, duyuşsal, motor alanlarda ve bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme düzeyinde oluşan öğrenmelerde ne tür etki ve tepkileri gerektirmektedir? Yararları ve zararları nelerdir? Hangi, eğitim durumlarını nasıl düzenlemektedir? Belli değildir. Sonuç olarak "Karma yöntem uyguluyorum" diyenlerin aslında bilimsel ve açık olarak tanımlanmamış bir etkinlik yaptıkları söylenebilir. Yukarıda belirtilen tartışmalı durumların çözülebilmesi, grup toplantıları ve hizmetiçi eğitim çalışmaları ile mümkündür. Bu çalışmalar "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın öğretiminde, her yöntemin hangi durumlarda ve etkili olarak nasıl kullanılabileceği örnekleriyle açıklanırsa, yöntem seçiminde aktif öğrenmeyi esas alan, öğretmeyi değil öğrenme çevresini ve eğitim durumlarını doğru düzenleyerek öğrenciyi aktif hale getirmeyi sağlayan, doğru tanımlanmış, her adımında ne yapılacağı belli olan yöntemlerin kullanılması sağlanabilir.

8) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişinde her derste değerlendirme yapılıyor mu?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.368) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 0,97)'si cevap vermemiş; (% 33,87)'si Evet; (% 24,19)'u Hayır; (% 41,38)'i Bazen, diye cevap vermiştir. Sorulara verilen cevapların normal görünümünün, bütün görevlilerin her derste değerlendirme yapıldığını belirten "Evet" seçeneğini işaretlemesi şeklinde olması gerekirdi. Çünkü her dersin sonunda hedeflere ulaşma durumunu belirlemek ve dönütü kontrol ederek geribildirim almak öğretim çalışmasının olağan aşamalarından biridir. Değerlendirme yapılmadığı takdirde örgün eğitimin "Öğretebildim mi?" sorusunun cevabını bulabilmek, "varolan durumu belirleyerek, yeni hedeflere yönelebilmek" mümkün değildir. Fakat bu seçenek ankete katılanların yaklaşık üçte biri tarafından (% 33,87) işaretlenmiştir. Görevlilerin yaklaşık dörtte biri (% 24,19) her derste değerlendirme yapmadıklarını, en büyük ço-

Levent Şahverdi Arşivi

ğunluğu oluşturan yaklaşık yarıya yakın grupta (% 41,38) bazen değerlendirme yaptıklarını belirtmektedirler. Fakat değerlendirme yapan görevlilerin bile hangi hedef ve davranışları ölçtükleri konusu açık değildir. Çünkü bundan önceki farklı sorulardan alınan cevaplardan göre görevlilerin (%39,47)'si hedef ve davranışları hangi kaynaktan alacağını bilmemekte, (% 73,9)'u dersin nasıl işleneceğini belirten Öğretmen Rehberine sahip olmadıklarını belirtmekte, (% 22,6)'sı bu konuları ayrı ders olarak işlemekte, (% 35,48)'i bu konular için ayrı ders planı hazırlamaktadır. Bütün bu özellikler yan yana geldiğinde derslerin programda istenilen hedef ve davranışlara yönelecek şekilde işlenmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Sonuçta istenilen oranda olmamasına rağmen değerlendirmeyi "her derste" veya "bazen" yaptığını belirtenlerin vermiş olduğu cevaplar arasında tutarsızlık olduğu görülmektedir. Çünkü değerlendirme çalışmasının dayanağını oluşturan; "dersin hedef ve davranışlarının doğru kaynaktan alınması, öğretmen rehberine göre çalışmaların doğru şekilde düzenlenmesi ve bu konuların ayrı ders olarak işlenmesi, her ders için ayrı plan yapılması" çalışmalarında yeterli yaygınlık yoktur. Bu durum, problemin çözümü ile ilgili grup toplantıları ve hizmetiçi eğitim çalışmaları yapılmasını gerekli hale getirmektedir.

9) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerin 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da başarı düzeyi nasıldır?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.340) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin yarısından fazlası (% 59,03) "Atatürkçülükle İlgili Konular"da öğrencilerin başarı düzeylerinin "iyi" olduğunu belirtmekte, yaklaşık beşte biri (% 17,74) başarı düzeyinin "çokiyi", diğer yaklaşık beşte biri (% 19,03) "orta", (% 4,19)'u ise "yetersiz" olduğunu düşünmektedir. Bu soruya verilen cevaplara göre ilköğretim müfettişleri ile diğer görevliler arasında fikir birliği yoktur. Çünkü ilköğretim müfettişlerinin tam yarısı (% 50) başarı düzeyinin "orta" olduğunu belirtmektedir. "Okullara göre başarı durumları"nda belirtilen sonuçlar, ilköğretim müfettişlerinin bu değerlendirmesinin doğru olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü öğrenciler hedeflere yönelik başarı testlerindeki soruların (% 67,4)'üne doğru cevap vererek "iyi" düzeyde bir başarıya ulaşabilmişlerdir. Duyuşsal alan sorularına verilen cevaplardaki değerlendirme ölçeği verileri daha önce belirtildiği' gibi (4,102) aritmetik ortalama ile hedeflere "iyi" düzeyde varılabildiğini göstermektedir. "Atatürkçülükle ilgili konular"ın işlenişiyle ilgili, buraya kadar alınan cevaplarda, problemli durumlara rağmen alınan

Levent Şahverdi Arşivi

bu sonuç oldukça iyidir. Problemlerin hepsi çözülebilir niteliktedir. Gerekli önlemler alındığı takdirde kolaylıkla "çokiyi" sonuçlara ulaşılabilir.

10) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerde 'Atatürkçülükle İlgili Konuları'ın program hedeflerine ulaşılıyor mu?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.300) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya ankete katılan görevlilerin yaklaşık yarısı (% 45,16) "Evet" cevabını vererek hedeflere tam olarak ulaşıldığını; yaklaşık diğer yarısı (% 46,13), hedeflere "kısmen" ulaşıldığını düşünmektedir. Görevlilerin yaklaşık olarak onda biri (% 8,06) hedeflere ulaşılamadığı görüşünde olup, (% 0,65)'i ise fikir belirtmemiştir. "Dersin hedef ve davranışlarının doğru kaynaktan alınması", "Öğretmen rehberine göre çalışmaların doğru şekilde düzenlenmesi" ve "Bu konuların ayrı ders olarak işlenmesi", "Her ders için ayrı plan yapılması" çalışmalarındaki problemlere rağmen görevlilerin bu değerlendirmelerinin tutarlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü "okullara göre başarı durumlarında" öğrencilerin, hedeflere yönelik başarı testlerindeki soruların (% 67,4)'üne doğru cevap vererek "iyi" düzeyde bir başarıya ulaştığını, duyuşsal alan sorularında ise 4,102 aritmetik ortalama ile hedeflere "iyi" düzeyde vardığını göstermektedir.

11) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrenciler 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da beklenen davranışları kazanıyor mu?" (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.275) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin yaklaşık yarısı (% 47,74), "Evet" cevabını vererek, öğrencilerin beklenilen davranışları kazandığını; diğer yaklaşık yarısı (% 44,48) "kısmen" kazandığını belirterek, bu ilk grubu desteklemektedir. Cevap vermeyenlerin oranı (% 0,8); "hayır" diyenlerin oranı (% 6,77); "Fikri olmayanlar"ın oranı ise (% 0,32) olarak bulunmuştur. Görevlilerin bu görüşleri doğrudur. Okullara göre başarı durumlarındaki sonuçlar, öğrencilerin; hedeflere yönelik başarı testlerindeki soruların (%67,4)'üne doğru cevap vererek "iyi" düzeyde bir başarıya ulaştığını, duyuşsal alan sorularında ise 4.102 aritmetik ortalama ile hedeflere "iyi" düzeyde varıldığını göstermektedir. Ankete katılan görevlilerin sadece (% 6,77)'si beklenilen davranışların kazanılmadığı görüşündedir.

Levent Şahverdi Arşivi

12) "Cevabınız 'hayır' veya 'kısmen' ise program hedeflerine ulaşamama en çok hangi nedenden kaynaklanıyor? (görev türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.287) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin yaklaşık üçte biri (% 31,29) "Atatürkçülükle İlgili Konular" dışındaki ders içeriğinin çok yüklü olması nedeniyle öğrencilerin beklenen davranışları kazanamadığını belirtirken, yaklaşık altıda biri (% 15,81) "Konu ile ilgili araç, gereç ve kaynakların olmamasından" kazanılamadığını belirtmektedir. İlgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşılamadığı için davranışların kazanılamadığını belirten görevli oranı (% 11,94) olup, (% 5,81) görevli de bunun nedeninin "Sınıfların kalabalık olması" olduğunu söylemektedir. Cevap vermeyenlerin oranı ise (% 35,16)'dır. Bu sonuç, düşündürücü bir durumdur. İlköğretim müfettişleri davranışlara ulaşılamama nedenini, neredeyse tam dengeli puanlarla (% 30; % 30; % 26,67) "İlgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşamama, Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki programın çok yüklü olması ve konu ile ilgili araç-gereç-kaynak olmaması"na bağlamaktadır. Bu sorunun bir önceki soruya bağlı olarak sorulması nedeniyle, soruya cevap vermesi gerekenlerin toplam oranının (% 52,26) olması gerekirdi. Çünkü (% 47,74) oranındaki görevli önceki soruya "evet" cevabım vermişti. Buna rağmen soruya cevap vermemesi gereken (% 12,58) oranındaki görevli soruyu cevaplamıştır. İlköğretim müfettişlerinin (% 6,66)'sı, yöneticilerin (% 17,31)'i, sınıf öğretmenlerinin (% 9,71)'i, branş öğretmenlerinin (% 26,40)'ı soruyu cevaplamaması gerektiği halde cevaplandırmıştır. Bunların soruyu iyi okumadıkları düşünülmektedir.

13) "Okulunuzda/sınıfınızda işlenen derslerde 'Atatürkçülükle İlgili Konular' hangi kaynaktan alınıyor?"(okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.287) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 12,9)'u "2212 Sayılı Tebliğler dergisinden"; (% 21,29)'u "2433 sayılı Tebliğler Dergisinden"; (% 35,16)'sı "2457 sayılı Tebliğler Dergisinden"; (% 27,1)'i "İlgili ders kitabından", cevabını vermiştir. (% 1,94)'ü "Fikrim yok" cevabını verirken, (% 1,61)'i de cevap vermemiştir. Cevapların normal görünümün; ilkokulların, ilkokulla ilgili "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın yayınlandığı 2433 sayılı Tebliğler Dergisinde; ortaokulların, ortaokullarla ilgili "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın yayınlandığı

Levent Şahverdi Arşivi

2457 sayılı Tebliğler Dergisinde; ilköğretim okulları ve ilköğretim müfettişleri her iki programla da ilgilendiğinden 2433 ve 2457 sayılı Tebliğler Dergisinde yığılma şeklinde olması gerekirdi. Fakat tablodaki sonuçlar, ilkokulların üçte birinden fazlasının (% 39,06), ortaokulların yarıdan fazlasının (% 52,71) doğru seçeneği işaretlediğini göstermektedir. Demek ki ilkokulların yaklaşık üçte ikisi (% 60,04), ortaokulların yaklaşık yarısı (% 47,29) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ı doğru kaynaktan almamaktadır. İlköğretim okullarında doğru kaynaktan almama oranı, bu iki Tebliğler Dergisinin dışındaki seçenekleri işaretleyenlerin toplamı olarak (% 41,37) şeklinde hesaplanmıştır. Konuları doğru kaynaktan almayanların sayısının (% 60,04), programı bir yıl daha önce yayınlanan ilkokullarda, çok fazla olması dikkat çekicidir. Ortaokullar için, yeni program bu öğretim yılı başında yayınlanmış olmasına rağmen, okulların yarısından az fazlası (% 52,71) tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Bu durumdan "ortaokulların, Tebliğler Dergisini ilkokullara göre daha dikkatli izledikleri ve uyguladıkları" sonucu çıkarılabilir.

Bu verilerden, "ilkokulların ders kitaplarına daha fazla bağlı kaldıkları, ortaokullarda ise programlara uygun davrananların daha fazla olduğu" sonucu da çıkarılabilir. Çünkü ilkokulların (% 42,19)'u, ortaokulların (% 24,3)'ü, konuları ilgili ders kitaplarından aldıklarını belirtmektedir.

14) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişine ait birinci kademe veya ikinci kademe "Öğretmen Rehberi" var mı? (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.335) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruyu görevlilerin (% 26,13)'ü "evet"; (% 63,13)'ü "hayır"; (% 7,42)'si "fikrim yok", diye cevaplamış, (% 0,32)'si ise cevap vermemiştir. Cevaplardaki normal görünümün bütün okullarda "Evet" seçeneğinin işaretlenmesi şeklinde olması gerekirdi. Fakat ilkokulların yarıdan azı (% 40,62)'i, ortaokulların altıda biri (% 15,5)'i, ilköğretim okullarının üçte biri (% 35,63)'ü bu seçeneği işaretlemiş, ilköğretim müfettişlerinin de (% 13,33)'ü Öğretmen Rehberlerinin var olduğunu belirtmiştir. Okulların üçte ikisinde (% 63,13) Öğretmen Rehberi yoktur. Bu yokluk ortaokulların dörtte üçünden fazlasını (% 78,29) etkilemektedir.

Soruya "Fikrim yok" cevabını veren (% 7,42) okul, "hayır" cevabını veren (% 63,13) okula eklendiğinde (% 70,55), cevaplarda belirtilen Öğretmen Rehbe-

Levent Şahverdi Arşivi

ri yokluğu oranı (% 73,9) ile bir yakınlık elde edilmektedir. Bu durum bu soru ile ilgili değerlendirme sonuçlarının güvenilir olduğunu düşündürmektedir.

15) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' ne tür bir etkinlikle işleniyor?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.297) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir.

İlköğretim birinci ve ikinci kademe rehberlerinde verilen örnek planlara göre "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın ilgili olduğu dersin, ders saatlerinden birinde ve "ayrı ders olarak işlenmesi" gerekmektedir. Fakat verilen cevaplara göre ilkokulların üçte birine yakını (% 31,25), ortaokulların yaklaşık beşte biri (% 20,16), ilköğretim okullarının yaklaşık dörtte biri (% 24,14) bu yolu seçmektedirler. İlköğretim müfettişleri de dersleri bu şekilde/ayrı ders olarak işleyenlerin oranını (% 10) olarak belirtmektedir. "*Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle ilgili konular' ne tür bir etkinlikle işleniyor?*" sorusuna (okul türlerine göre) verilen cevaplar ile "*Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle ilgili konular' ne tür bir etkinlikle işleniyor?" (görev türlerine göre)*sorusunun sonuçları arasında tutarlılık vardır. Bu soruya (görev türlerine göre) verilen cevaplarda; doğru işlem yaptığını belirtenlerin oranı (% 22,6) ile "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle ilgili konular' ne tür bir etkinlikle işleniyor?" sorusuna (okul türlerine göre)verilen, doğru işlem yaptığını belirtenlerin oranı (% 22,58) birbirine çok yakındır.

16) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' için ayrı ders planları hazırlanıp uygulanıyor mu?(okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.432) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 35,48)'i "evet"; (% 43,87)'i "hayır"; (% 19,3)' "bazen"; (% 1,29)'u "fikrim yok", cevabını vermiş, (% 0,32)'si ise cevap vermemiştir. İlköğretim birinci kademe ve ikinci kademe öğretmen rehberlerinde "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın her hedefe yönelik ve istenilen davranışları kazandıracak şekilde ayrı ders planları yapılarak işleneceği belirtilmekte ve örnekler verilmektedir. Bu nedenle cevapların doğru görünümünün "Evet" seçeneğinde yığılma şeklinde olması gerekirdi. Fakat bu seçeneği ilkokul (% 53,12) ve ilköğretim okullarının (% 58,62) yaklaşık yarısından fazlası işaretlemişlerdir. Bu işaretlemenin de samimi olmadığı, "Okulunuzda/sınıfınızda

Levent Şahverdi Arşivi

'Atatürkçülükle ilgili konular' ne tür bir etkinlikle işleniyor?" sorusuna verilen cevaplarla karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Çünkü ayrı ders planı yapıp uygulayabilmek için "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın ne tür bir etkinlikle işlendiği sorusuna "ayrı ayrı ders olarak işleniyor" cevabının verilmesi gerekirdi. Halbuki okulların sadece beşte biri (% 22,58) bu seçeneği işaretlemiştir.

Ortaokulların bu iki sonuçtaki oranları (% 20,16 ve 17,83) birbiriyle tutarlıdır. Ortaokullar bu çalışmalara ayrı ders saati ayırmamakta ve ayrı plan yapmamaktadırlar. İlköğretim müfettişlerinin görüşü de (% 6,67) ayrı plan yapılmadığı görüşünü desteklemektedir. Verilerdeki durum, bütün okullarda bu konuyu açıklayacak toplantılara ve hizmetiçi eğitim çalışmalarına gerek olduğunu göstermektedir.

17) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenmesinde ne tür araç-gereçler kullanılıyor?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.357) olması nedeniyle "orta" düzeydedir.

Bu soruya görevlilerin (% 7,42)'si "Öğretmen rehberinde belirtilen"; (% 38,39)'u "Tebliğler Dergisinde belirtilen"; (% 19,68)'i "Rehber ve dergide belirtilen"; (% 24,84)'ü "Tecrübelerimle geliştirdiğim"; (% 9,68)'i "Araç–gereç kullanılmıyor", şeklinde cevap vermişlerdir. Cevaplarda normal görünümün "Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisindeki araçlar-gereçler birlikte kullanılıyor" seçeneğinde yığılma şeklinde olması gerekirdi. Fakat bu seçeneği sadece İlköğretim Okullarının yaklaşık üçte biri (% 31,3) işaretlemiştir. Yığılmalar ortaokulların yarısına yakınının (% 43,41), ilkokul (% 37,5) ve ilköğretim okullarının (% 37,93) yaklaşık üçte birinin araç-gereçleri Tebliğler Dergisinden seçtiğini göstermektedir. Bunun nedeni, Öğretmen Rehberlerinin okulların sadece yaklaşık dörtte birine (% 26,13) ulaşması olabilir. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık yarısı (% 43,33), öğretmenin Kendi tecrübeleri ile geliştirdiği araçları kullandığını belirterek; diğer okulların görüşleri ile uyuşmadıklarını ortaya koymaktadır.

18) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenmesinde hangi kaynaktan yararlanılıyor?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.384) olması

Levent Şahverdi Arşivi

nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 5,16)'sı "Öğretmen rehberinde belirtilen"; (% 44,52)'si "Tebliğler Dergisinde belirtilen; (% 24,19)'u "Rehber ve dergide belirtilen"; (% 23,87)'i "Tecrübelerimle geliştirdiğim"; (% 2,26)'sı "Kaynak kullanılmıyor" şeklinde cevap vermiştir. Bu cevaplarda normal görünümün "Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisinde belirtilen kaynaklar birlikte kullanılıyor" seçeneğinde yığılma şeklinde olması gerekirdi. Fakat bu seçeneği sadece İlköğretim Okullarının yaklaşık üçte biri (% 35.63) işaretlemiştir. Yığılmalar ortaokulların yarısından fazlasının (% 55,81), ilkokul (% 34,38) ve ilköğretim okullarının (% 37,93) yaklaşık üçte birinin kaynakları Tebliğler Dergisinden seçtiğini göstermektedir. Bunun nedeni, Öğretmen Rehberlerinin okulların sadece yaklaşık dörtte birine (% 26,13) ulaşması olabilir. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık yarısı (% 40), öğretmenin kendi geliştirdiği kaynaklan kullandığını belirterek; diğer okulların görüşleri ile uyuşmadıklarını ortaya koymaktadır.

19) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişinde daha çok hangi yöntem kullanılıyor?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.463) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 24,52)'si "Düz anlatım"; (% 24,84)'ü "Soru-cevap; (% 1,61)'i "Grupla çalışma"; (% 1,29)'u "Problem çözme"; (% 2,26)'sı "Gezi-gözlem-deney-inceleme"; (% 45,88)'i "Karma yöntem" şeklinde cevap vermiştir. İlkokulların yaklaşık üçte ikisi (% 68,75) ve ilköğretim okullarının yarısından fazlası (% 55,17) "Karma yöntemi" kullandıklarını belirtirlerken; ortaokullarda yaklaşık üçte biri (% 34,88) "Karma yöntem", diğer üçte biri (% 34.11) "Düz anlatım", yaklaşık dörtte biri (% 28,68) "Soru-cevap" yöntemini kullandıklarım belirtmektedir. İlköğretim müfettişlerinin ise yaklaşık üçte ikisi (% 60) "Düz anlatım" yönteminin kullanıldığım belirterek diğer okulların görüşüne katılmamaktadır. Bu grup ikinci derecede (% 16,67) "Soru-cevap", üçüncü derecede (% 13,33) "Karma yöntemin" kullanıldığını belirtmektedir. Bu sonuçların, "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle ilgili konular'ın işlenişinde daha çok hangi yöntem kullanılıyor? (görev türlerine göre)"sorusuna verilen cevaplarla değerlendirilerek, yorumlar çerçevesinde ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

20) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişinde her derste değerlendirme yapılıyor mu?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.346) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 33,87)'si "Evet"; (% 23,87)'i "Hayır; (% 41,29)'u "Bazen"; şeklinde cevap vermiş, (% 0,97)'i ise cevap vermemiştir. İlkokulların yaklaşık bir yarısı (% 43,75) her derste değerlendirme yaptığını, yaklaşık diğer yarısı (% 43,75) bazen yaptığını belirtirken, ilköğretim okullarında da (% 44,83) ve (% 47,13) olmak üzere benzer bir durum gözlenmektedir. Ortaokullarda değerlendirme çoğunlukla (% 37,98) yapılmamakta, çalışmaların yaklaşık üçte birinde (% 34,11) bazen yapılmaktadır. Yaklaşık dörtte biri de (% 26,36) her derste değerlendirme yaptıklarını belirtmektedir. İlköğretim müfettişlerinin yarısı (% 50) bazen değerlendirme yapıldığını, üçte birinden fazlası (% 36,67) değerlendirme yapılmadığını belirterek okullardan farklı bir görüş ortaya koymaktadır.

21) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerin 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da başarı düzeyi nasıldır?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.373) olması nedeniyle "orta" düzeydedir.

Bu soruya görevlilerin (% 17,74)'ü "Çokiyi"; (% 59,03)'ü "İyi; (% 19,03)'ü "Orta"; (% 4,19)'u "Yetersiz" şeklinde cevap vermiştir. İlkokulların (% 54,69) ve ortaokulların (% 58,14) yarısından fazlası başarı düzeyini "İyi" bulurken; ilköğretim okullarında başarı düzeyini "İyi" bulanlar dörtte üçüne (% 72,41) yakındır. "Orta" bulanlar ise ilkokullarda (% 10,54), ortaokullarda % (24,81), ilköğretim okullarında ise (% 5,75) oranındadır. İlköğretim müfettişlerinin yarısı (% 50) başarı düzeyini "Orta" olarak belirtmektedir.

22) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerde 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın program hedeflerine ulaşılıyor mu?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.367) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 45,16)'ı "Evet"; (% 8,06)'ı "Hayır"; (% 46,13)'ü "Kısmen"; (% 0,65)'i "Fikrim yok" şeklinde cevap vermiştir. İlkokulların yarıdan fazlası (% 59,38), ilköğretim okullarının yaklaşık üçte

Levent Şahverdi Arşivi

ikisi (% 66,67) program hedeflerine ulaşıldığım düşünmekte, ortaokulların yaklaşık üçte biri (% 31,01) bu görüşü desteklemektedir. Hedeflere "tam" (% 45,16) ve "kısmen" (% 46,13) ulaşıldığını belirtenlerle birlikte –ilkokul, ortaokul ve ilköğretim okulunda- hedeflere ulaşıldığını düşünenlerin oranı (% 91,29)'a ulaşmaktadır.

İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık üçte ikisi (% 66,67) hedeflere "kısmen" ulaşıldığını düşünmektedir. Ankete katılanların sadece (% 8,06)'sı hedeflere ulaşılmadığını belirtmektedir. Okullara (ilkokul ve ortaokullara) göre başarı durumu ortalama (% 67,4) oranında hedeflere ulaşıldığını gösterdiğinden, bu tablonun sonuçlarını da doğrulamaktadır.

23) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrenciler 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da beklenen davranışları kazanıyor mu?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. P<.05; kontincensi katsayısının (C=.333) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 47,74)'ü "Evet"; (% 6,77)'i "Hayır; (% 44,84)'ü "Kısmen"; (% 0,32)'i "Fikrim yok" şeklinde cevap vermiştir. (% 0,32)'si ise cevap vermemiştir. İlkokulların yarıdan fazlası (% 53,2), ilköğretim okullarının yaklaşık üçte ikisi (% 65,52) beklenen davranışların kazanıldığını düşünmekte, ortaokulların yarısına yakını (% 41,09)'u bu görüşü desteklemektedir. Davranışların "Kısmen" kazanıldığını belirtenlerle birlikte, davranışların kazanıldığını düşünenlerin oranı toplam (% 92,58)'a ulaşmaktadır. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık üçte ikisi (% 66,67) davranışların "Kısmen" kazanıldığını düşünmektedir. Ankete katılanların sadece (% 6,77)'si davranışların kazanılmadığını belirtmektedir. Okullara (ilkokul ve ortaokullara) göre başarı durumu, Bilişsel Hedeflerde ortalama (% 67,4) oranında; 8. Sınıf Duyuşsal Hedeflere de ortalama () 4.102 değerinde ulaşıldığını gösterdiğinden, beklenen davranışlar kazanılıyor mu, sorusuna verilen cevaplar doğrulanmaktadır.

24) "Cevabınız 'hayır' veya 'kısmen' ise program hedeflerine ulaşamama en çok hangi nedenden kaynaklanıyor?" (okul türlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. P<.05; kontincensi katsayısının (C=.341) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 11,94)'ü "Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşamadığından"; (% 31,94)'ü "Atatürkçülükle İlgili Konular' dışında ders içeriğinin çok yüklü olmasından"; (% 15,81)'i "Konu ile ilgili

Levent Şahverdi Arşivi

araç-gereç, kaynakların olmamasından"; (% 5,81)'i "Sınıfların kalabalık olmasından" şeklinde cevap vermiş, (% 35,16)'sı ise cevap vermemiştir.

İlkokulların (% 31,25) ve ortaokulların (% 37,21) yaklaşık üçte biri, ilköğretim okullarının yaklaşık beşte biri (% 22,99) "Atatürkçülükle İlgili Konular" dışındaki ders içeriğinin çok yüklü olması nedeniyle öğrencilerin beklenen davranışları kazanamadığını belirtirken, "konu ile ilgili araç, gereç ve kaynakların olmaması" (% 15,81), ilgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşılamaması (% 11,94) ile bu nedeni izlemektedir.

İlköğretim müfettişleri davranışlara ulaşılamama nedenini, neredeyse tam dengeli puanlarla (% 30; % 30; % 26.67) "ilgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşamama, Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki programın çok yüklü olması ve konu ile ilgili araç-gereç- kaynak olmaması"na bağlamaktadır. Bu sorunun bir önceki soruya bağlı olarak sorulması nedeniyle, soruya cevap vermesi gerekenlerin toplam oranının (% 52,26) olması gerekirdi. Çünkü (% 47,74) oranındaki görevli önceki soruya "Evet" cevabını vermişti. Buna rağmen soruya cevap vermemesi gereken (% 12,58) oranındaki görevli soruyu cevaplamıştır. Bunların soruyu iyi okumadıkları düşünülmektedir.

25) "Okulunuzda/sınıfınızda işlenen derslerde 'Atatürkçülükle İlgili Konular' hangi kaynaktan alınıyor?" (okulların yerleşim yerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların yerleşim yerlerine göre, seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.369) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 12,9)'u "2212 sayılı Tebliğler Dergisi; (% 21,29)'u "2433 sayılı Tebliğler Dergisi; (% 35,16)'ı "2457 sayılı Tebliğler Dergisi; (% 27,1)'i "İlgili ders kitabı" şeklinde cevap vermiş, (% 1,61)'i ise cevap vermemiştir. Köylerin yarısından fazlası (% 52,94), ilçe merkezlerinin üçte birinden fazlası (% 39,6) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ı 2457 sayılı Tebliğler Dergisinden, kasabaların yaklaşık üçte biri (% 26,67), köy (% 17,65) ve ilçe merkezlerinin yaklaşık altıda biri (% 16,34) konuları 2433 sayılı Tebliğler Dergisinden aldıklarını belirtmektedir. Kasabaların yaklaşık yarısı (% 46,67), ilçe merkezlerinin yaklaşık dörtte biri (% 25,25), köylerin yaklaşık onda biri (% 11,76) konuları ilgili ders kitabından almaktadırlar. Bu soruda branş öğretmenlerinin (% 40,32)'si 2457 sayılı Tebliğler Dergisini; sınıf öğretmenlerinin (% 33,22)'inin, 2433 sayılı Tebliğler Dergisini işaretlemesi gerekirdi. İlgili ders kitabı seçeneğini işaretleyenlerin durumu, "Okulunuzda/sınıfınızda işlenen

Levent Şahverdi Arşivi

derslerde 'Atatürkçülükle İlgili Konular' hangi kaynaktan alınıyor? (görev yerlerine göre)" sorusuna verilen cevaplarda değerlendirilmiştir.

26) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişine ait birinci kademe veya ikinci kademe 'Öğretmen Rehberi' var mı?" (okulun yerleşim yerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların yerleşim yerlerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Fark, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.217) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 26,13)'ü "Evet"; (% 66,13)'ü "Hayır"; (% 7,42)'si "Fikrim yok" şeklinde cevap vermiş, (% 0,32)'si ise cevap vermemiştir. "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın doğru ve etkili işlenebilmesi, Öğretmen Rehberinin bütün yerleşim yerlerine ulaşabilmesine bağlıdır. Bu soruya verilen cevaplarda, Öğretmen Rehberinin kasabaların yansına yakınına (% 42,22), köylerin dörtte birinden fazlasına (% 29,41), ilçe merkezlerinin yaklaşık dörtte birine (% 24,26) ulaştığı anlaşılmaktadır. Rehber; ilçe merkezlerinin yaklaşık dörtte üçüne (% 69,31), köylerin yaklaşık üçte ikisine (% 64,71), kasabaların yansına yakınına (% 48,89) ulaşmamıştır. İlköğretim müfettişleri rehberin, yerleşim yerlerinin yaklaşık dörtte üçüne (% 72,41) ulaşmadığını belirtmektedir. Bu oran, "fikrim yok" seçeneğinin eklenmesiyle daha da artabilir. Bu soruya verilen cevaplar ile aynı konuyu değişik açılardan inceleyen *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle ilgili konular'ın* işlenişine ait birinci veya ikinci kademe *"*Öğretmen Rehberi var mı? (görev türlerine göre)*"* sorusu ve *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenişine ait birinci veya ikinci kademe Öğretmen Rehberi var mı? (okul türlerine göre)*"* sorusuna verilen cevaplar arasında tutarlılık vardır.

27) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' ne tür bir etkinlikle işleniyor?" (okulun yerleşim yerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların yerleşim yerlerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Fark, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.286) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 66.13)'ü "Diğer ders konuları arasında işleme"; (% 22,58)'i "Ayrı ders olarak işleme"; (% 2,58)'i "Diğer derslerden zaman kalırsa"; (% 0,97)'i "Fikrim yok"; (% 6,13)'ü "Başka" şeklinde cevap vermiş, (% 1,61)'i ise cevap vermemiştir.

Öğretmen Rehberine göre, "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın, ilgili olduğu dersin içinde, bir bütün olarak ayrılmış ayrı derste işlenmesi gerekmektedir. Bu

Levent Şahverdi Arşivi

soruya verilen cevaplar, bu işlemin köylerin (% 26,47) ve ilçe merkezlerinin (% 25,74) yaklaşık dörtte birinde, kasabaların yaklaşık onda birinde (% 13,33) doğru yapıldığını göstermektedir. Kasabaların üçte ikisinden fazlası (% 82,22), köylerin (% 64,71) ve ilçe merkezlerinin (% 62,87) yaklaşık üçte ikisi bu konuları diğer ders konularının arasında kısa süreli zamanlar ayırarak işlemektedir. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık üçte ikisi (% 66,13) bu görüşü doğrulamaktadır. Bu sorunun sonuçları ile *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' ne tür etkinlikle işleniyor? (görev türlerine göre)* ve *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' ne tür etkinlikle işleniyor? (okul türlerine göre)*sonuçları arasında tutarlılık vardır.

28) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' için ayrı ders planları hazırlanıp uygulanıyor mu? (okulun yerleşim yerine göre)"

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin, yerleşim yerlerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.259) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 35,48)'i "Evet"; (% 43,87)'i "Hayır"; (% 19,03)'ü "Bazen"; (% 1,29)'u "Fikrim yok" şeklinde cevap vermiş, (% 0,32)'si ise cevap vermemiştir. Öğretmen Rehberine göre bu konuların ayrı ders planları hazırlanarak işlenmesi gerekmektedir. Köylerin yaklaşık üçte biri (% 61,76), kasabaların yarısına yakını (% 42,22), ilçe merkezlerinin yaklaşık üçte biri (% 33,66) uygulamayı doğru yaptıklarını belirtmektedir.

İlçe merkezlerinin yarısına yakını (% 47,52), köylerin (% 29,41) ve kasabaların yaklaşık üçte biri (% 28,89) ayrı ders planı yapmadıklarını belirtmektedir. İlköğretim müfettişlerinin yarısından fazlası (% 58,62) bu görüşü desteklemektedir. Bu tablonun sonuçlan ile *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular' için ayrı ders planları hazırlanıp uygulanıyor mu? (görev türlerine göre)* sorusunun cevapları ile *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular için ayrı ders planları hazırlanıp uygulanıyor mu? (okul türlerine göre)"* sorusunun sonuçları arasında tutarlılık vardır.

29) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenmesinde ne tür araç-gereçler kullanılıyor?" (okulun yerleşim yerlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin yerleşim yerlerine göre, seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Fark, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.315) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (%

Levent Şahverdi Arşivi

7,42)'i "öğretmen rehberinde belirtilen"; (% 38,39)'u "Tebliğler Dergisinde belirtilen"; (% 19,68)'i "Rehber ve dergide belirtilen"; (% 24,84)'ü "Tecrübelerimle geliştirdiğim"; (% 9,68)'i ise "Araç-gereç kullanılmıyor" şeklinde cevap vermiştir."Atatürkçülükle İlgili Konular"ın işlenmesinde Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisinde belirtilen araç-gereçlerin kullanılması gerekmektedir. Bu seçeneği kasabaların yaklaşık üçte biri (% 34,09), ilçe merkezlerinin yaklaşık beşte biri (% 19,31), köylerin yaklaşık altıda biri (% 14,71) işaretlemiştir. Köylerin yarısı (% 50), ilçe merkezlerinin yarısına yakını (% 41,09), kasabaların yaklaşık üçte biri (% 29,55) i araç-gereçleri, Tebliğler Dergisinden aldığını belirtmektedir. Ayrıca köylerin yaklaşık üçte biri (% 29,41), kasabaların dörtte biri (% 25), ilçe merkezlerinin yaklaşık beşte biri (% 21,29) kendi tecrübeleri ile geliştirdiği araçları kullanmaktadır. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık yarısı (% 43,33) bu görüşü desteklemektedir. Bu durum, *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenmesinde ne tür araç-gereçler kullanılıyor? (görev türlerine göre) sorusuna verilen cevaplarda değerlendirilmiştir. Ayrıca bu sorunun sonuçları ile *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenmesinde ne tür araç-gereçler kullanılıyor? (görev türlerine göre) ve *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenmesinde ne tür araç-gereçler kullanılıyor? (okul türlerine göre) sorusunun sonuçları arasında tutarlılık vardır.

30) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenmesinde hangi kaynaklar kullanılıyor?" (okulun yerleşim yerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin okulun yerleşim yerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Fark, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.307) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 5.16)'ı "Öğretmen Rehberine belirtilen"; (% 44,52)'i "Tebliğler Dergisinde belirtilen"; (% 24,19)'u "Rehber ve dergide belirtilen"; (% 23,87)'i "Tecrübelerimle geliştirdiğim"; (% 2,26)'sı "Kaynak kullanılmıyor" şeklinde cevap vermiştir. "Atatürkçülükle İlgili KonuIar"ın işlenmesinde, Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisindeki kaynakların birlikte kullanılması gerekmektedir. Kasabaların yaklaşık üçte biri (% 34,09), ilçe merkezi (% 24,75) ve köylerin yaklaşık dörtte biri (% 23,53) bu seçeneği işaretlemiştir. Köylerin yansından fazlası (% 52,94), ilçe merkezlerinin yarısına yakını (% 48,02), kasabaların dörtte birinden fazlası (% 27,27) kaynakları Tebliğler Dergisinden almaktadır. Bunun nedeni, Öğretmen Rehberlerinin yerleşim birimlerinin sadece yaklaşık dörtte birine (% 26,13) ulaşması olabilir. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık yarısı (% 40,5)'i, öğretmenin

Levent Şahverdi Arşivi

kendi geliştirdiği kaynakları kullandığını belirterek; diğer okulların görüşleri ile uyuşmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu konu ile ilgili değerlendirme, "*Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenmesinde hangi kaynaklar kullanılıyor? (görev türlerine göre)*"* sorusuna verilen cevaplarda yapılmıştır.

31) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişinde daha çok hangi yöntem kullanılıyor?" (okulun yerleşim yerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin yerleşim yerlerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Fark, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.390) olması nedeniyle "orta" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 24,52)'i "Düz anlatım"; (% 24,84)'ü "Soru-cevap"; (% 1,61)'i "Grupla çalışma"; (% 1,29)'u "Problem çözme"; (% 2,26)'sı "Gezi-gözlem-deney-inceleme"; (%45.48)'i ise "Karma yöntem" şeklinde cevap vermiştir. Kasabaların yaklaşık dörtte üçü (%70, 45), köylerin yarısı (% 50), ilçe merkezlerinin yarısına yakını (% 44,06) en fazla "Karma yöntemi" kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu cevaplarla ilgili durum, *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenişinde daha çok hangi yöntem kullanılıyor? (görev türlerine göre)*"* sorusuna verilen cevaplarda değerlendirilmiştir.

İlçe merkezleri (% 27,23) ve köylerin (% 26,47) yaklaşık dörtte biri, kasabaların yaklaşık beşte biri (% 18,18) ikinci derecede "Soru-cevap yöntemi"ni kullanmaktadır. "Düz anlatım" ilçe merkezlerinin yaklaşık dörtte birinde (% 23,76), köylerin yaklaşık beşte birinde (% 20,59), kasabaların onda birinden daha azında (% 6,82) kullanılmaktadır. İlköğretim müfettişlerinin yarısından fazlası (% 60) "Düz anlatım" yönteminin kullanıldığını belirterek farklı bir görüş ortaya koymaktadır.

32) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişinde her derste değerlendirme yapılıyor mu?" (okulun yerleşim yerlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin yerleşim yerlerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Fark, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.249) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 33,87)'si "Evet; (% 23,87)'si "Hayır"; (% 41,29)'u "Bazen" şeklinde cevap vermiş, (% 0,97)'si ise cevap vermemiştir. Cevapların normal görünümünün, her derste değerlendirme yapıldığını belirten "Evet" seçeneğinde yığılma, şeklinde olması gerekirdi. Bu seçeneği kasabaların yarısından fazlası (% 54,55), köylerin yansına

Levent Şahverdi Arşivi

yakını (% 41,18), ilçe merkezlerinin yaklaşık üçte biri (% 31,19) işaretlemiştir. İlçe merkezlerinin yarısına yakını (% 41,58), kasabaların (% 38,64) ve köylerin (% 35,29) üçte birinden fazlası "Bazen" değerlendirme yaptıklarını belirtmektedirler. İlköğretim müfettişlerinin yarısı (% 50) "Bazen" değerlendirme yapıldığı, üçte birinden fazlası (% 36,67) yapılmadığı görüşündedir. Sonuçlar; *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenişinde *her derste değerlendirme yapılıyor mu? (görev türlerine göre)"*sonuçları ile *"Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın* işlenişinde *her deste değerlendirme yapılıyor mu? (okul türlerine göre)"* sonuçları arasında tutarlılık olduğu görülmektedir.

33) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerin 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da başarı düzeyi nasıldır?" (okulun yerleşim yerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin yerleşim yerlerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Fark, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.279) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 17,74)'ü "Çokiyi; (% 59,03)'ü "İyi"; (% 19,03)'ü "Orta"; (% 4,19)'u "Yetersiz" şeklinde cevap vermiştir. Kasabaların üçte ikisinden fazlası (% 70,45) kendilerini "İyi" düzeyde başarılı görürken, yaklaşık beşte biri de (% 20,45) "Çokiyi" düzeyde başarılı bulmaktadır. Bu grubu ilçelerin yarıdan fazlası (%60,4) "iyi", altıda birinden fazlası "çokiyi" görerek izlemekte, köylerin yansından fazlası (% 58,82) kendilerini "İyi", altıda birinden azı (% 14,71) "Çokiyi" görmektedir. Başarıyı "Orta" düzeyde görenlerin oranı grubun yaklaşık beşte birini (% 19,03) oluşturmaktadır. Bunların yarısını da (% 50) ilköğretim müfettişleri oluşturmaktadır. "Okullara göre başarı durumları" sonuçları bunu doğrulamaktadır. Başarı düzeyini "Yetersiz" görenlerin oranı yaklaşık yirmide birdir (% 4,19).

34) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerde 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın program hedeflerine ulaşılıyor mu?" (okulun yerleşim yerlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin yerleşim yerlerine göre seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.256) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 45,16)'ı "Evet"; (% 8,06)'ı "Hayır"; (% 46,13)'ü "Kısmen"; (% 0,65)'i "Fikrim yok" şeklinde cevap vermiştir. Köylerin (% 61,76) ve kasabaların (% 54,55) yarıdan fazlası hedeflere ulaşıldığını belirtirken, ilçe merkezlerinde bu oran (% 45,05) yarıdan aşağı düşmektedir. Hedeflere kısmen ulaşıldığını belirtenlerle

Levent Şahverdi Arşivi

birlikte köy (% 97,05), kasaba (% 93,19) ve ilçe merkezinde (% 91,58) bulunanların yaklaşık tamamı hedeflere ulaşıldığını düşünmektedir. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık altıda biri (% 16,67) hedeflere ulaşılmadığını belirtmesine rağmen, hedeflere ulaşılmadığını düşünenlerin ortalaması (% 8.06)'dan yukarı çıkmamıştır. "Okullara göre başarı durumları" sonuçları, "Atatürkçülük'le İlgili Konular"da hedeflere "İyi" (% 67,4) düzeyde ulaşıldığını belirterek, bu sonuçları doğrulamaktadır.

35) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrenciler 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da beklenen davranışları kazanıyor mu?"(okulun yerleşim yerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların/görevlilerin yerleşim yerlerine göre, seçimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05; kontincensi katsayısının (C=.296) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 47,74)'ü "Evet; (% 6,77)'i "Hayır"; (% 44,84)'ü "Kısmen"; (% 0,32)'i "Fikrim yok" şeklinde cevap vermiş, (% 0,32)'si ise cevap vermemiştir. Köylerin yandan fazlası (% 61,76), kasabaların (% 50) ve ilçe merkezlerinin yarısı (% 50) beklenen davranışların kazanıldığını düşünmektedir. Kısmen kazanıldığını belirtenlerle birlikte bu oran köylerde (% 97,05)'e, ilçe merkezlerinde (% 94,55)'e, kasabalarda (% 88,64)'e ulaşmaktadır. Ankete katılanların tamamı, istenen davranışların kazanıldığını belirtmektedir. İlköğretim müfettişlerinin beşte biri (% 20) davranışların kazanılmadığını belirtmesine rağmen, davranışların kazanılmadığını düşünenlerin ortalaması (% 6,77)'den yukarı çıkmamaktadır. "Okulların başarı durumları" ile ilgili sonuçlar "Atatürkçülükle İlgili Konular"da istenen Bilişsel Davranışların "İyi" düzeyde kazanıldığını, Duyuşsal Davranışların "yüksek düzeyde" (ortalama 4.102) kazanıldığını belirterek, bu değerlendirmenin sonuçlarını doğrulamaktadır.

36) "Cevabınız 'hayır' veya 'kısmen' ise program hedeflerine ulaşmama en çok hangi nedenden kaynaklanıyor?" (okulun yerleşim yerlerine göre)

Sorusuna, anket uygulanan okulların yerleşim yerlerine göre, seçimler arasında anlamlı bir fark vardır. Farklılık, P<.05;kontincensi katsayısının (C=.319) olması nedeniyle "düşük" düzeydedir. Bu soruya görevlilerin (% 11,94)'ü "Tebliğler Dergisi ve öğretmen; (% 31,29)'i "Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki ders içeriğinin çok yüklü olmasından"; (% 15,81)'i "Konu ile ilgili araç, gereç, kaynakların olmamasından"; (% 5,81)'i "Sınıfların kalabalık olmasından" şeklin-

Levent Şahverdi Arşivi

de cevap vermiş, (% 35,16)'sı ise cevap vermemiştir. İlçe merkezlerinin yaklaşık üçte biri (% 34,16), kasabaların dörtte birinden fazlası (% 27,27), köylerin yaklaşık beşte biri (% 20,59) "Atatürkçülükle İlgili Konular" dışındaki ders içeriğinin çok yüklü olması nedeniyle, öğrencilerin beklenen davranışları kazanamadığını belirtirken, "Konu ile ilgili araç, gereç ve kaynakların olmaması" kasabalarda (% 25), köylerde (% 17,65), ilçe merkezlerinde (% 11,88)'le bu grubu izlemektedir. "İlgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşılamaması" seçeneği sadece ilçe merkezlerinin yaklaşık onda biri (% 12,87) tarafından işaretlenmiştir. İlköğretim müfettişleri davranışlara ulaşılamama nedenini, neredeyse tam dengeli puanlarla (% 30, % 30, % 26,67) "ilgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşamama, Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki programın çok yüklü olması ve konu ile ilgili araç-gereç-kaynak olmaması"na bağlamaktadır. Bu sorunun bir önceki soruya bağlı olarak sorulması nedeniyle, soruya cevap vermesi gerekenlerin toplam oranının (% 52,26) olması gerekirdi. Çünkü *"Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrenciler 'Atatürkçülükle İlgili Konular'da beklenen davranışları kazanıyor mu? (okulun yerleşim yerine göre)"* sorusundaki, (% 47,74) oranındaki görevli önceki soruya "Evet" cevabını vermişti. Buna rağmen soruya cevap vermemesi gereken (% 12,58) oranındaki görevli soruyu cevaplamıştır. Bunların soruyu iyi okumadığı düşünülebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

IV-SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ilköğretim okulları birinci ve ikinci kademelerinde çeşitli dersler kapsamında okutulan "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın eğitim ve öğretim etkinlikleri değerlendirilmeye, karşılaşılan sorunları ortaya çıkarmaya ve bu sorunların çözümüne ilişkin işlevsel öneriler geliştirmeye çalışılmış olup, bu genel amaç çerçevesinde; gerek sınıflara gerekse derslere göre; 1) Belirlenen hedeflere ulaşılmış mıdır? 2) Öğrencilerde beklenen davranışların gerçekleşme düzeyi nedir? 3) Konuların işlenişinde öğretmenler daha çok hangi yöntem, araç-gereç ve kaynakları kullanmaktadır?4) Derslerin sonunda değerlendirme yapılmakta mıdır? 5) Görevlilerin bu konularla ilgili diğer görüşleri nelerdir? Sorularının cevapları bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde, araştırma kapsamında elde edilen bulgular ışığında sonuçlara yer verilerek, uygulamaya katkı sağlayacağı ümit edilen bazı öneriler sunulmuştur.

Sonuçlar

Araştırmada elde edilen sonuçlar yukarıda belirtilen sorulara göre ayrı ayrı başlıklar altında toplanmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir;

1) Belirlenen hedeflere ulaşılmış mıdır?

İlköğretim birinci kademe sınıflarında altı derse dağılmış olarak 166, ilköğretim ikinci kademe sınıflarında ise sekiz derse dağılmış olarak 155 olmak üzere, toplam 321 hedef vardır. Müzik dersinin hedefleri "İlköğretim Okulları Müzik Dersi Programından alınmıştır. Resim-İş ve Beden Eğitimi programlarında Atatürkçülükle ilgili hedef bulunmamaktadır. Sınıflara göre belirlenen hedeflere ulaşmadaki başarı durumları, bütün sınıflardaki öğrencilerin yarıdan fazlasının sorulara doğru cevaplar verdiğini, başarı oranlarının (% 50,00-% 81,8) arasında değiştiğini göstermektedir. Sınıflar başarı oranlarına göre sıralandığında ilk sırayı 1. sınıf (% 81,8) elde etmiştir. Bu sınıfı 6. sınıf (% 79,4), 2. sınıf (% 78), 8. sınıf (% 64,8), 7. sınıf (% 63,3), 3. sınıf (% 63), 5. sınıf (% 56,1), 4. sınıf (% 50,2) izlemektedir. Derslere göre belirlenen hedeflere ulaşmadaki başarı durumlarında, başarı oranları (% 41-80,8) arasında değişmektedir. En başarılı dersin Milli Tarih (% 80,8) olduğu belirlenmiştir. Daha sonra sırasıyla Hayat Bilgisi (% 73,4), Türkçe (% 71,3), Fen Bilgisi (% 65,8), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (% 64), Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (% 63,9), Yabancı Dil (% 61,7), T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük (% 60,9), Müzik (% 58,1), Sosyal Bilgiler (% 53,4), Milli Coğrafya (% 44,1), Matematik (% 41,7) derslerinin geldiği

Levent Şahverdi Arşivi

görülmektedir. Belirlenen hedeflere "İyi" düzeyde (% 67,4) ulaşılmıştır. Milli Coğrafya (% 44,1) ve Matematik (% 41,7) derslerinde hedeflere ulaşma oranı "orta/yetersiz"dir.

Atatürkçülük ile ilgili konularda benzer bir bilimsel çalışma da, 2005 yılı Sosyal Bilgiler programında yer alan "Atatürkçülük ile İlgili Kavramları Öğrencilerin Algılamaları" adlı çalışma ile 2006-2007 öğretim yılında Ankara'da 4. ve 5. sınıflar üzerinde yapılmıştır. Araştırmada "öğrencilerin bazı kavramları öğrendikleri, ancak bazılarında yanlış algılamaların olduğu bulunmuş olup, 4. ve 5. sınıflar arasında kavramları algılamada anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür.[7] Araştırmamız, bu çalışmanın bazı yönleri ile benzerlik göstermekte olup, konu ile ilgili başka bir araştırmaya/çalışmaya rastlanmamıştır.

Alt sınıflarda yazılı sınav yapılamaması, diğer sınıflardaki soruların seçenek sayılarında uyulması gereken sınırlılıklar nedeniyle; beş seçenekli olduğu için sadece altıncı ve sekizinci sınıflara tutum ölçeği uygulanmıştır. Tutum ölçeği ile öğrencilerin "Duyuşsal Alan"la ilgili hedeflere ulaşma dereceleri belirlenmiş, altıncı sınıfların =4,409); sekizinci sınıfların (=4,102) ortalama ile bu hedeflere çok yüksek oranda ulaştıkları görülmüştür. Birinci ve ikinci kademede yeterli derecede ulaşılamayan toplam hedef sayısı 48'dir. Toplam 321 hedef olduğu dikkate alınırsa bu sayı, bütün hedeflerin yaklaşık yedide birine (% 14,95) yeterli seviyede ulaşılamadığını ortaya koymaktadır. Değişik değerlendirme seviyelerinde olmasına rağmen ulaşılabilen hedefler, genel hedeflerin (% 85,05)'ini oluşturmaktadır. Başarı düzeyinin yükseltilebilmesi için ulaşılamayan hedeflere nasıl ulaşılabileceğinin tartışılması gerekmektedir. İlköğretim müfettişi, yönetici, sınıf öğretmeni ve branş öğretmenlerine bu problemle ilgili sorular yöneltilmiştir. Problemin tanımı ve çözümü ile ilgili bilgiler çalışmanın sonraki bölümlerinde yer alacaktır.

7 Kadir Ulusoy, Tuğba Yanpar Yelken, "İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Atatürkçülük İle İlgili Kavramları Algılamaları", **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 22, Yıl: 2009, s. 214-222.

Levent Şahverdi Arşivi

Ulaşılamayan hedefler - sınıflara ve derslere göre- aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

S.No:	Sınıf:	Dersin adı:	Yeterli derecede ulaşılamayan hedefler:	Başarı (%):
1	2	Hayat Bilgisi	Türk Milletinin Atatürk'ün önderliğinde birçok hak ve hürriyete kavuştuğunu fark edebilme	49
2	3	Türkçe	Atatürk'ün karşılaştığı güçlükler karşısında yılmadığını fark edebilme	46
3	3	Türkçe	Atatürk'ün kişisel özelliklerini tanımaya ilgi duyuş	49
4	3	Hayat Bilgisi	Atatürk'ün karşılaştığı güçlükler karşısında yılmadığını fark edebilme	46
5	4	Türkçe	Atatürk'ün hayatına ilgi duyuş	24
6	4	Türkçe	Türkçe Atatürk'le ilgili anılardan zevk alış	41
7	4	Türkçe	Türk kadının toplumunda ki yerini kavrayabilme	37
8	4	Türkçe	Milli kültürün korunmasında dilin önemini kavrayabilme	37
9	4	Türkçe	Atatürk'ün güzel sanatlara önem verdiğini fark edebilme	40
10	4	Türkçe	Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini fark edebilme	26
11	4	Matematik	Atatürk'ün ölçülerle ilgili getirdiği yemliklerin tarihlerini içeren problemleri çözebilme	21
12	4	Sosyal Bil.	Türk kadınının toplumdaki yerini fark edebilme	30
13	4	Sosyal Bil.	Aile bireyleri arasında dayanışmanın önemini kavrayabilme	47
14	4	Din K.A.B	Diğer din, Örf ve adetlere hoşgörü göstermek gerektiğini fark edebilme	40
15	5	Türkçe	Atatürk'ün akılcılık ve bilime verdiği önemi fark edebilme	44
16	5	Türkçe	Kamuoyu ve basın ilişkisini kavrayabilme	15
17	5	Türkçe	Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini kavrayabilme	46
18	5	Sosyal Bil.	Atatürk'ün kişilik özelliklerini tanımaya ilgi duyuş	42
19	5	Sosyal Bil.	Atatürkçülüğü tanımlayabilme	48
20	5	Sosyal Bil.	Cumhuriyetçilik ilkesini kavrayabilme	28
21	5	Sosyal Bil.	Atatürkçülük'ün bir bütün olduğunu fark edebilme	33
22	5	Sosyal Bil	Laiklik ilkesini kavrayabilme	46
23	5	Sosyal Bil.	İnsanların sahip oldukları hak ve hürriyetleri fark edebilme	31
24	5	Sosyal Bil.	Vatandaşların devlete karşı görevlerinin olduğunu fark edebilme	31
25	5	Sosyal Bil	Atatürk'ün kadın haklarına önem verdiğini fark edebilme	36
26	5	Sosyal Bil.	Eğitimin önemini kavrayabilme	25
27	5	Sosyal Bil.	Milliyetçilik ilkesini kavrayabilme	23
28	5	Sosyal Bil.	Milliyetçilik ilkesini kavrayabilme	44
29	5	Sosyal Bil.	Atatürk'ün milli dış politika hakkındaki düşüncelerini fark edebilme	14
30	5	Sosyal Bil.	Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevini kavrayabilme	36
31	5	Sosyal Bil.	Atatürk ilkelerine sahip çıkmanın ve devamlılığını sağlamanın önemini kavrayabilme	49

Levent Şahverdi Arşivi

32	5	Sosyal Bil.	Yürürlükte olan anayasamızın bazı maddelerini fark edebilme	44
33	5	Müzik	Atatürk'ün müzik sanatçılarına ve kurumlarına verdiği önemi kavrayabilme	33
34	7	Türkçe	Atatürk'ün Türk diline verdiği önemi kavrayabilme	48
35	7	Milli Coğr.	Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini kavrayabilme	42
36	7	Milli Coğr.	Ülkemizdeki iç tehdit unsurlarının hedeflerini kavrayabilme	18
37	7	Din. K. A. B	Atatürk'ün İslam dini hakkındaki görüşlerin kavrayabilme	48
38	8	Vat. İns. Hak	Atatürk'ün barışçı bir devlet adamı olduğunu kavrayabilme	7
39	8	Vat. İns. Hak	Milli güvenliğin önemini kavrayabilme	7
40	8	İnkılâp Tar.	Atatürk'ün askerlik hayatıyla ilgili olaylar ve olgular bilgisi	49
41	8	İnkılâp Tar.	Atatürk'ün son günleri ve ölümü ile ilgili olaylar ve olgular bilgisi	24
42	8	İnkılâp Tar.	Atatürk'ün fikir hayatını kavrayabilme	37
43	8	İnkılâp Tar.	Türk kadınının toplamdaki yerini kavrayabilme	40
44	8	İnkılâp Tar.	Milli birlik ve beraberliğin anlam ve önemini kavrayabilme	25
45	8	İnkılâp Tar.	Cumhuriyetçilik ilkesini kavrayabilme	27
46	8	İnkılâp Tar.	Halkçılık ilkesini kavrayabilme	37
47	8	İnkılâp Tar.	Devletçilik ilkesini kavrayabilme	33
48	8	Din. K. A. B	Din ve vicdan hürriyetini kavrayabilme	49

2) Öğrencilerde beklenen davranışların gerçekleşme düzeyi nedir?

İlköğretim birinci ve ikinci kademede ölçülmesi ve değerlendirilmesi gereken davranış sayısı 1116'dır. Hedeflerle ilgili test soruları düzenlenirken seçeneklerde davranışlara dikkat edilmiştir. Araştırmanın yapılması için verilen sürenin sınırlı olması nedeniyle tek tek davranışların araştırılması çalışmasına girilmemiştir. Hedefleri kazandığını test sorularına verdikleri cevaplarla gösteren öğrencilerin bu hedeflere bağlı olarak verilen davranışları da kazandıkları kabul edilmiştir. Ulaşılamayan hedeflerle ilgili problemler çözüldüğünde, bunların davranışları da öğrenciler tarafından kazanılmış olabilecektir.

3) Konuların işlenişinde öğretmenler daha çok hangi yöntem, ara-gereç ve kaynakları kullanmaktadır?

Alınan sonuçlar görevlilerin yarısına yakınının (% 45,48) "Karma yöntem" kullandığını, bundan sonra sırasıyla "Soru-cevap" (% 24,84) ve "Düz anlatım" (% 24,52) yöntemlerinin kullanıldığını göstermektedir. İlköğretim müfettişleri, görevlilerin (% 60)'ının "Düz anlatım" yöntemini kullandığını belirtmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

- Okul türlerine göre "Karma yöntem", en çok (% 68,75) ilkokullar ve ilköğretim okullarında (% 55,17) kullanılmakta, bunları (% 34,88) ile ortaokullar izlemektedir. Ortaokullar "Düz anlatım" (%34,11) ve "Karma yöntem"i (% 34,88) eşit ağırlıkta kullandıklarım belirtmektedir.

- Okulların yerleşim yerlerine göre "Karma yöntem" en çok kasabalarda (% 70,45) ve köylerde (% 50) kullanılmakta, ilçe merkezleri (% 44,06) ile bunları izlemektedir. İlçe merkezleri soru cevap yöntemini (% 27,23) oranında kullanmakta, onları (% 26,47) ile köyler, (% 18,18) ile kasabalar izlemektedir. Düz anlatım yöntemi ilçe merkezlerinde (% 23,76), köylerde (% 20,59) oranında uygulanmaktadır. Kasabalarda düz anlatım yöntemini kullanma oranı (% 6,82) çok düşüktür.

- Daha çok sosyal nitelikli problemlere çözüm niteliği taşıyan "Atatürkçülükle İlgili Konuları"ın öğretiminde durumu sorgulayarak fikir üretmeyi sağlayan "soru-cevap" yönteminin görevlilerin ancak dörtte biri (% 24,84) tarafından tercih edilmiş olması, mevcut durumları tartışarak çözüm yolları aramayı ve aktif öğrenmeyi sağlayan grupla çalışma yönteminin (% 1,61) oranında kalması dikkat çekicidir.

- Görevlilerin yarısı tarafından seçilen (% 45,48) "Karma yöntem"in de ne olduğunun tanımlanması mümkün değildir. Bu yöntem nasıl uygulanmaktadır? Aşamaları nelerdir? Ne tür bir strateji gerektirmektedir? Bilişsel, duyuşsal, devinimsel (motor) alanlarda ve bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme düzeyinde oluşan öğrenmelerde ne tür etki ve tepkileri gerektirmektedir? Yararları ve zararları nelerdir? Hangi eğitim durumlarını nasıl düzenlemesi gerektiği belli değildir. Sonuç olarak "Karma yöntem uyguluyorum" diyenlerin aslında bilimsel ve açık olarak tanımlanmamış bir etkinlik yaptıkları söylenebilir.

- Araştırmaya katılan görevlilerin büyük bölümü (% 38,39) "Araç-gereçleri belirlemede ilgili Tebliğler Dergisinden yararlandığını" belirtmekte, ikinci grubu (% 24,84) "Öğretmenin kendi tecrübeleri ile geliştirdiği araç-gereçler kullanılıyor" seçeneğini işaretleyenler oluşturmaktadır. Araç-gereçleri, Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisinin ikisinden de yararlanarak belirleyenlerin sayısı (% 19,68)'dir. İlköğretim müfettişleri öğretmenin kendi geliştirdiği araç-gereçleri (% 43,33) kullandığını veya araç-gereç kullanmadığını (% 23,33) belirtmektedir. Branş öğretmenlerinin (% 14,4)'ü de herhangi bir araç-gereç kullanmadığını söylemektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

- Okul türlerine göre ortaokullar (% 43,41), ilköğretim okulları (% 37,93) ve ilkokullar (% 37,5) araç-gereçlerini Tebliğler Dergisinden belirlemekte veya kendi tecrübeleri ile geliştirdikleri (ort. % 24,84) araç-gereçleri kullanmaktadır.

- Kasabalar (% 34,09) araç-gereçleri Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisinin ikisinden de yararlanarak belirlemekte, köyler (% 50) ve ilçe merkezleri (% 41,09) ise Tebliğler Dergisini kullanmaktadır. Kasabaların (% 29,55)'i de bu gruba katılmaktadır.

- Araç-gereçlerin normal olarak Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisinin ikisinden de yararlanarak belirlenmesi gerekir. Araç-gereç seçiminin nasıl yapılacağı konusunda problem olduğu belirlenmiştir.

- Kaynakların belirlenmesinde de benzer bir durum vardır. Kaynakların normal olarak Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisinin ikisinden de yararlanılarak belirlenmesi gerekmektedir.

- Fakat görevlilerin yarısına yakını (yerleşim yerlerine göre) (ort. % 44,52), kaynakları ilgili Tebliğler Dergisinden almakta; asıl seçilmesi gereken seçeneği işaretleyenler (ort. % 24,19)'da kalmaktadır. Görevlilerin yaklaşık dörtte birinin (ort. % 23,87) kendi tecrübeleri ile geliştirdikleri kaynaklan kullandığı belirlenmiştir. İlköğretim müfettişlerinin yarısına yakını da (% 40,5) öğretmenlerin kendi geliştirdikleri kaynakları kullandığını söylemektedir.

- Atatürkçülükle İlgili Konular'ın hangi kaynaktan alındığı (okul türlerine göre) sorusuna; ilkokulların yaklaşık üçte biri (% 39,06), ortaokulların yaklaşık yarısı (% 52,71) doğru seçeneği işaretlemiştir. İlkokulların yaklaşık üçte ikisi (% 60,04), ortaokulların yaklaşık yarısı (% 47,29) konulan doğru kaynaktan almamaktadır. İlköğretim okullarında doğru kaynaktan almama oranı, bu iki Tebliğler Dergisinin dışındaki seçenekleri işaretleyenlerin toplamı olarak (% 41,37) şeklinde hesaplanmıştır.

- Köylerin yarısından fazlası (% 52,94), ilçe merkezlerinin yansına yakını (% 48,02), kasabaların dörtte birinden fazlası (% 27,27) kaynakları Tebliğler Dergisinden almaktadır. Asıl seçilmesi gereken; Öğretmen Rehberi ve Tebliğler Dergisinin ikisinden de yararlanılarak belirlenmesi seçeneğini kasabaların yaklaşık üçte biri (% 34,09), ilçe merkezi (% 24,75) ve köylerin yaklaşık dörtte biri (% 23,53)'ü işaretlemiştir. Yerleşim yerlerinin (% 23,87)'si, kendi tecrübesi ile geliştirdiği kaynakları kullanmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

4) Derslerin sonunda değerlendirme yapılmakta mıdır?

- Görevlilerin yaklaşık üçte biri (% 33,87) her derste değerlendirme yaptığını, yarısına yakını (% 41,38) bazen yaptığını, dörtte birine yakını da (% 24,19) yapmadığını belirtmektedir. İlköğretim müfettişlerinin sadece (% 13,33)'ü her derste değerlendirme yapıldığını belirtmekte, yarısı (% 50) bazen yapıldığını, (%36,67)'si ise değerlendirme yapılmadığını söylemektedir.

- İlköğretim okullarının yarısına yakını (% 44,83) her derste, yarısına yakını da (% 47,13) bazen değerlendirme yapmaktadır. Durum ilkokullarda da her ikisi de (% 43,75) aynı özelliği göstermektedir. Ortaokulların üçte birinden fazlası (% 37,98) her derste değerlendirme yapmamakta, yaklaşık üçte biri (% 34,11) bazen, dörtte birinden fazlası (% 26,36) her derste değerlendirme yapmaktadır.

- Kasabaların yansından fazlası (% 54,55), köylerin yarısına yakını (% 41,18), ilçe merkezlerinin yaklaşık üçte biri (% 31,19)'u her derste değerlendirme yapmaktadır. İlçe merkezlerinin yarısına yakını (% 41,58), kasabaların (% 38,64) ve köylerin üçte birinden fazlası (% 35,29)'u da bazen değerlendirme yaptıklarını belirtmektedirler.

Her dersin sonunda değerlendirme yapılması öğretimin kalitesini kontrol etmek ve eksiklerini giderebilmek için gerekli olduğundan, bu konuda problem olduğu düşünülmektedir.

5) Görevlilerin bu konularla ilgili diğer görüşlerinelerdir? (görev türlerine göre)

*1) "Okulunuzda/sınıfınızda işlenen derslerde Atatürkçülükle İlgili Konular hangi kaynaktan alınıyor? "*Sorusuna; görevlilerin (% 10,6)'sı 2212 sayılı Tebliğler Dergisinden, (% 26,4)'ü 2433 sayılı Tebliğler Dergisinden, (% 33,95)'i 2457 sayılı Tebliğler Dergisinden, (% 25,85)'i ilgili ders kitabından cevabını vermişlerdir.

Diğer Tebliğler Dergileri yayınlanınca, 2212 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan "Atatürkçülükle İlgili Konular" yürürlükten kalktığı için; araştırmaya katılan sınıf ve branş öğretmenlerinin toplam yüzdesi olan (% 73,54) oranında; "2433 (sınıf) ve 2457 (branş) sayılı Tebliğler Dergisinden" cevabının verilmesi gerekirdi.

Sonuçlar, -okul türlerine göre- ilkokulların yaklaşık üçte birinin (% 39,06), ortaokulların yaklaşık yarısının (% 52,71) doğru seçeneği işaretlediğini göster-

Levent Şahverdi Arşivi

mektedir. Demek ki ilkokulların yaklaşık üçte ikisi (% 60,04), ortaokulların yaklaşık yarısı (% 47,29) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ı doğru kaynaktan almamaktadır. İlköğretim okullarında doğru kaynaktan almama oranı, bu iki Tebliğler Dergisinin dışındaki seçenekleri işaretleyenlerin toplamı olarak (% 41,37) şeklinde hesaplanmıştır.

Katılan görevlilerin dörtte biri (% 25,85), ilkokulların yaklaşık yarısı (% 42,19), ortaokulların yaklaşık dörtte biri (% 24,3), kasabaların yaklaşık yarısı (% 46,67), ilçe merkezlerinin yaklaşık dörtte biri (% 27,59), köylerin yaklaşık onda biri (% 11,76) konuları ilgili ders kitaplarından aldıklarını belirtmektedirler. Bu durum bir yetersizliğe işaret etmektedir. Bu seçeneği işaretleyen öğretmenler, programın hedeflerini ve davranışlarını tam olarak bilmedikleri için duyuşsal hedefleri de bilişsel davranışlarla kazandırmaya çalışmakta, dolaysıyla öğrenmelerin duyuşsal boyutu kazandırılamamakta ve böylece günlük yaşamda istenilen davranışlar uygulamaya geçirilememekte veya gösterilememektedir. Çünkü kazandırılacak davranışlar; her durumda bilgi ve duygu (bazı durumlarda motor yönü ile birlikte) kazandırılabildiği sürece ancak günlük yaşamda uygulanabilir duruma gelmektedir. Ayrıca öğrenmelerin sadece bilgi düzeyinde kalmasına yol açmakta; kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyinde eğitim durumları düzenlememekte; sonuçta ders teorik hale dönüşmekte ve ezberlenen bilgiler kısa bir süre sonra unutulmaktadır. Böylece, istenilen davranış değişikliği kazandırmak için harcanan zaman, emek, para boşa gitmektedir. Dolaysıyla, bu durumun bir problem olduğu sonucuna varılmıştır.

2) "Okulunuzda/sınıfınızda 'Atatürkçülükle İlgili Konular'ın işlenişine ait birinci kademe veya ikinci kademe Öğretmen Rehberi var mı?*"(görev türlerine göre)*Sorusuna, görevlilerin yaklaşık dörtte üçüne yakın bir kısmı (% 66,12); okulun yerleşim yerlerine göre görevlilerin, ortalama üçte ikisi (% 63,13), ilçe merkezlerindeki kurumların yaklaşık dörtte üçü (% 69,31), köylerin yaklaşık üçte ikisi (% 64,71), kasabaların yarısına yakını (% 48,89) "hayır" cevabı vermişlerdir. Bu rehberler ilköğretim birinci ve ikinci kademede "Atatürkçülükle İlgili Konular" işlenirken yapılacak çalışmaları örnekler vererek açıklamakta; alışılmış eğitim-öğretim çalışmalarından farklı bazı yönler ortaya koymaktadır. Bu farklılıklar yapılan çalışmaların kalitesini arttırmaya yöneliktir. Öğretmen Rehberi olmayan bir öğreticinin istenilen hedef ve davranışlara ulaşması rastlantılara bağlıdır ve çoğunlukla mümkün değildir. Örgün eğitim yapısı içinde rastlantılara bağlı bir verimliliğin kabul edilemeyeceği, öğrencilerde meydana

Levent Şahverdi Arşivi

gelebilecek eksikliklerin üst sınıf ve okulların başarılmasında sıkıntılar yaratacağı, üst okulların sınavlarında onlara zarar vereceği açıktır. Bu durum bir problem niteliği göstermektedir.

3) "Okulunuzda/sınıfınızda Atatürkçülükle İlgili Konular ne tür bir etkinlikle işleniyor?" Sorusuna, görevlilerin yaklaşık dörtte biri (% 22,6), ilkokulların üçte birine yakını (% 31,25), ortaokulların yaklaşık beşte biri (% 20,16), ilköğretim okullarının yaklaşık dörtte biri (% 24,14), köylerin (% 26,47) ve ilçe merkezlerinin yaklaşık dörtte biri (% 25,74), kasabaların yaklaşık onda biri (% 13,33) "Ayrı ayrı ders olarak İşleniyor." cevabını vermişlerdir. İlköğretim müfettişleri de dersleri bu şekilde işleyenlerin oranını (% 10) olarak belirtmektedir.

Görevlilerin dörtte üçünden fazlası (% 77,4), kasabaların üçte ikisinden fazlası (% 82,22), köylerin (% 64,7l) ve ilçe merkezlerinin (% 62,87) yaklaşık üçte ikisi bu konuları diğer ders konularının arasında kısa süreli zamanlar ayırarak işlemekte; ilköğretim müfettişlerinin yaklaşık üçte ikisi (% 66,13; % 65,52 ve % 66,67) bu görüşü doğrulamaktadır.

İlköğretim "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın 2433 ve 2457 sayılı Tebliğler Dergilerinde yer aldığı şekilde yıllık plânlara alınması, uygun zaman geldiğinde "Öğretmen Rehberi"nde belirtildiği şekilde ders ve konu bütünlüğü içinde ayrıca işlenmesi gerekmektedir. Bu durum çözülmesi gereken bir problem niteliği göstermektedir.

4) "Okulunuzda/sınıfınızda Atatürkçülükle İlgili Konular için ayrı ders planları hazırlanıp uygulanıyor mu?" Sorusuna, görevlilerin yaklaşık üçte biri (% 35,48), ilkokul (% 53,12) ve ilköğretim okullarının (% 58,62) yaklaşık yarısından fazlası, köylerin yaklaşık üçte biri (% 61,76), kasabaların yarısına yakını (% 42,22), ilçe merkezlerinin yaklaşık üçte biri (% 33,66) "evet" cevabı vermişlerdir."Atatürkçülükle İlgili Konular"ın, "Öğretmen Rehberi"nde belirtildiği şekilde ayrı ders planlan yapılarak ders ve konu bütünlüğü içinde işlenmesi gerekmektedir. Görevlilerin yaklaşık üçte ikisi (% 64,52) konuları istendiği şekilde işlememektedir. Bu durum problem özelliği göstermektedir.

5) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerin Atatürkçülükle ilgili Konular'da başarı düzeyi nasıldır?" Sorusuna, görevlilerin yarıdan fazlası (% 59,03) "iyi" olduğu cevabını vermekte, ilkokulların (% 54,69) ve ortaokulların yarısından fazlası (% 58,14), ilköğretim okullarının dörtte üçü (% 72,41), kasabaların üçte ikisinden fazlası (% 70,45), ilçelerin (% 60,4) ve köylerin yarısından

Levent Şahverdi Arşivi

fazlası (% 58,82) bu görüşü desteklemektedir. Başarıyı "orta" düzeyde görenlerin oranı, grubun yaklaşık beşte birini (% 19,03) oluşturmaktadır. İlköğretim müfettişlerinin tam yarısı (% 50) da aynı görüştedir. Görevlilerin altıda birinden az fazlası (% 17,74) başarının "çokiyi" düzeyde olduğunu düşünmektedir. Bilindiği gibi bu araştırma sonucunda başarının (% 67,4) "iyi" düzeyde olduğu belirlenmiştir.

6) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrencilerde, 'Atatürkçülükle İlgili *Konular'ın program hedefine ulaşılıyor mu?* Sorusuna, görevlilerin yaklaşık yarısı (% 45,16)'sı, hedeflere "tam" olarak ulaşıldığı, yaklaşık diğer yarısı (% 46,13) hedeflere "kısmen" ulaşıldığı; ilkokulların yarıdan fazlası (% 59,38), ilköğretim okullarının yaklaşık üçte ikisi (% 66,67) "program hedeflerine ulaşıldığı" cevabını vermekte, ortaokulların yaklaşık üçte biri (% 31,01) bu görüşü desteklemektedir. Hedeflere kısmen ulaşıldığını belirtenlerle birlikte hedeflere ulaşıldığını düşünenlerin oranı (% 91,29)'a ulaşmaktadır. İlköğretim Müfettişlerinin yaklaşık üçte ikisi (% 66,67) hedeflere "kısmen" ulaşıldığını düşünmektedir. İlköğretim müfettişlerinin yaklaşık altıda birinin (% 16,67) hedeflere ulaşılmadığını belirtmesi bile, hedefe ulaşılmadığını düşünenlerin ortalamasını (% 8,06)'dan yukarı çıkaramamaktadır. Bilindiği gibi bu araştırma sonucunda başarının ulaşılabilen hedeflerin genel hedeflerin (% 85,05)'ini oluşturduğu belirlenmiştir.

7) "Sizce okulunuzdaki/sınıfınızdaki öğrenciler Atatürkçülükle İlgili Konular'da beklenen davranışları kazanıyor mu?" Sorusuna, görevlilerin yaklaşık yarısı (% 47,74) öğrencilerin beklenilen davranışları kazandığını belirtmekte, diğer yaklaşık yarısı da (% 44,48) kısmen kazandığını belirterek bu ilk grubu desteklemektedir. İlkokulların yarıdan fazlası (% 53,12), ilköğretim okullarının yaklaşık üçte ikisi (% 65,52) beklenen davranışların kazanıldığını düşünmekte, ortaokulların yarısına yakını (% 41,09) bu görüşe katılmaktadır. Davranışların kısmen kazanıldığını belirtenlerle birlikte, davranışların kazanıldığını düşünenlerin oranı (% 92,58)'a ulaşmaktadır. Köylerin yarıdan fazlası (% 61,76), kasabaların (% 50) ve ilçe merkezlerinin (% 50) yarısı beklenen davranışların kazanıldığını düşünmektedir.

Bu araştırma sonucunda ulaşılabilen hedeflerin genel hedeflerin (% 85,05)'ini oluşturduğu belirlenmiştir. Bu durum istenilen davranışların kazandırıldığını da düşündürmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

8) "Cevabınız "Hayır" veya "Kısmen" ise program hedeflerine ulaşamama en çok hangi nedenden kaynaklanıyor?" Sorusuna, "Atatürkçülükle İlgili Konular" dışındaki ders içeriğinin çok yüklü olması nedeniyle öğrencilerin program hedeflerine ulaşamadığını; görevlilerin (% 31,29), ilkokulların (% 31,25) ve ortaokulların (% 37,21) yaklaşık üçte biri, ilköğretim okullarının yaklaşık beşte biri (% 22,19) ulaştığını belirtirken, ilçe merkezlerinin yaklaşık üçte biri (% 34,16), kasabaların dörtte birinden fazlası (% 27,27), köylerin yaklaşık beşte biri (% 20,59) bu görüşe katılmaktadır. Görevlilerin yaklaşık altıda biri (% 15,81), kasabaların dörtte biri (% 25), köylerin altıda birinden fazlası (% 17,65), ilçe merkezlerinin onda birinden fazlası (% 11,88) "konu ile ilgili araç, gereç ve kaynakların olmamasından" hedeflere ulaşılamadığını belirtmektedir. "İlgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşılamadığı" için hedeflere ulaşamadığını belirten görevli oram (% 11,94)'tür. (% 5,81) görevli de bunun nedenini "sınıfların kalabalık olması"na bağlamaktadır. İlköğretim müfettişleri hedeflere ulaşılamama nedenini, neredeyse tam dengeli puanlarla (%30, %30 ve %26,67) "ilgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşamama, Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki programın çok yüklü olması ve konu ile ilgili araç-gereç-kaynak olmaması"na bağlamaktadır.

İlgililerin program hedeflerine ulaşamama nedeni olarak "ilgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşamama", "Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki programın çok yüklü olması" ve "konu ile ilgili araç-gereç-kaynak olmaması" seçeneklerini dengeli biçimde benimsedikleri, "sınıfların kalabalık olması" ile bu problem arasında ciddi bir bağlantı bulmadıkları sonucuna varılmıştır. Bu nedenlerden, "İlgili Tebliğler Dergisi ve Öğretmen Rehberine ulaşamama", "Konu ile ilgili araç-gereç-kaynak olmaması" seçenekleri Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve İlköğretim Müfettişleri Kurulu Başkanlığının ortak yapacağı çalışmalarla ortadan kaldırılabilir. "Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki programın çok yüklü olması" nedeni ile ilgili olarak ise, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çalışma yapılması gerekmektedir. Sönmez'e göre[8] programdaki hedefler; binişik olmamalı, tamamlayıcı yani bitişik olmalıdır. Bir hedefin kapsamı diğer hedef ya da hedeflerin kapsamına girmemelidir. "Atatürkçülükle İlgili Konular"da hedeflerin pek çoğu değişik sınıflarda tekrarlanmaktadır. Bazen

8 Veysel Sönmez, **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**, Yargı Yayınları, Ankara, 1986, 37.

Levent Şahverdi Arşivi

aynı sınıftaki değişik derslerde bile tekrarlandığı görülmektedir. Bu durumun problem olduğu düşünülmektedir.

Öneriler

Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak belirlenen problemli durumlarla ilgili öneriler aşağıdadır. Bu önerilerin çoğunluğu, araştırmada görüşlerine başvurulan okul yöneticileri, ilköğretim müfettişleri, sınıf öğretmeni ve branş öğretmenlerinin görüş ve düşüncelerine göre belirlenmiştir. Önerilerin bazıları, araştırmayı yürüten ve raporu hazırlayan teknik grubun; alınan sonuçlarla, 2433 ve 2457 sayılı Tebliğler Dergilerinde yayınlanan "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın derslerde işlenmesi ile ilgili açıklamalarının karşılaştırılması; "İlköğretim Birinci Kademe Atatürkçülük Konularının İşlenişine Ait Öğretmen Rehberi" ve "İlköğretim Kurumları 6.,7. ve 8. sınıflar Atatürkçülükle İlgili Konular Öğretmen Rehberi"nde bulunan açıklamalara ve aynı rehberlerdeki ders konularının ele almış ve işleniş şekillerine ait örneklere uygunluk durumunun değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Bütün öneriler program geliştirme ile ilgili bilimsel kurallara uygunluk açısından gözden geçirilmiştir.

Problemlerin çözümü ile ilgili önerilerde yetki ve karar hakkı Milli Eğitim Bakanlığı ve Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün alanlarına girmektedir. Bu nedenle öneriler iki başlık altında toplanarak ifade edilmiştir.

A) Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nce yapılması uygun görülenler

1) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ı bu konuyla ilgili hükümleri yürürlükten kaldırılan 2212 sayılı Tebliğler Dergisinden alan öğretmenlerin olduğu, "Atatürkçülükle İlgili Konular Öğretmen Rehberi"nin bütün ilçelere gönderildiği fakat bazı okul ve öğretmenlere ulaşmadığı belirlenmiştir. "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın ilköğretim birinci kademede 2433 sayılı Tebliğler Dergisinden, ilköğretim ikinci kademede 2457 sayılı Tebliğler Dergisinden alınması gerektiğinin duyurulması, bütün okullara ve öğretmenlere Öğretmen Rehberinin dağıtımının sağlanması, ilgili bütün zümrelerde öğretmen rehberinin incelenmesi, uygulamanın nasıl yapılacağının tartışılması ve değerlendirilmesi için genelge yayınlanmalıdır.

2) İlköğretim müfettişlerinin öğretim yılı başında yaptıkları rehberlik toplantıları ve rehberlik amaçlı okul ziyaretlerinde, idareci ve öğretmenlerle yaptığı

Levent Şahverdi Arşivi

görüşmelerde uygulanmak üzere bu araştırma sonuçlarını ve önerilerini kapsayan bir talimat hazırlanmalı ve bu talimatı uygulayacak görevlendirmeler yapılmalıdır. Hazırlanan talimatta;

a) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ı, her öğretmenin kendisiyle ilgili Tebliğler Dergisinden alması, yıllık planında açıkça belirtmesi, işlenişini bir dersi bütün halinde bu konulara ayırarak yapması, rehberde bulunan örneklere uygun şekilde yapılmış ders planları ile hedef ve davranışı kazandırması, her derste değerlendirme yaparak geribildirim alması, araç-gereç ve kaynakları ilgili Tebliğler Dergisi ile Öğretmen Rehberinde belirtilen örneklere göre belirlemesi ve kullanması gerektiği,

b) "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın kitaplardan alınmasının; hedef ve davranışlar ilgili kitaplarda yer almadığından, duyuşsal hedeflerde bile bilişsel çalışmalara ağırlık verilmesi sonucunda derslerin teorik hale gelmesine yol açtığı; bu durumun derse ilgiyi azalttığı; öğrenmelerin bilgi düzeyinde kaldığı; kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyindeki davranışların öğrencilere kazandırılmasında zorluklar yaşandığı,

c) Karma yöntemin bilimsel ve açık olarak tanımlanmamış bir etkinlik olduğu, bu konuların öğretiminde düz anlatım yönteminin yanında "durumu sorgulayarak fikir üretmeyi, olay ve kuralları güncelleştirmeyi sağlayan" soru-cevap yönteminin; "mevcut durumları tartışarak, kuralların konulduğu zaman ve durumlarla karşılaştıran, çözüm yolları arayarak aktif öğrenmeyi sağlayan" grupla çalışma yönteminin; "her ilke ve inkılâbı gerektiren tarihsel koşulların verilenler olarak belirtildiği ve çözüm yollarının arandığı" problem çözme yönteminin kullanılabilmesi ile ilgili eğitim durumlarının düşünülmesi gerektiği,

d) Raporun 29 ve 30. sayfasında yer alan başarı düzeyi yetersiz hedeflerle ilgili olarak öğretmenlere bilgi verilmesi ve önceki maddelerde belirtilen durumların uygulanmasında daha hassas davranmaları gerektiği,

e) Önceki maddelerde belirtilen durumların; başarı düzeyi "yetersiz" olarak belirlenen Milli Coğrafya ve Matematik derslerindeki "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın öğretiminde daha büyük önem kazandığı, başarı düzeyinin yükseltilmesi için mutlaka uygulanması gerektiği, belirtilmeli ve ilgililerin uyarılması sağlanmalıdır.

3) Düzenlenecek talimat ve yayınlanacak genelgede, mevcut hedeflerin sayısal olarak (% 85.05)'ine ulaşılmasında başarı sağlandığı, "duyuşsal alan"da

Levent Şahverdi Arşivi

tepkilerin (=4.255) ortalama ile çok yüksek oranda olumlu (6. Sınıflarda 4.409; 8. Sınıflarda 4.102) olduğu, fakat –bilişsel- genel başarı seviyesinin (% 67.4) ile "iyi" düzeyde olduğu belirtilmeli, böylece daha üst düzeylerde başarıya ulaşabileceği ortaya konularak motivasyon yükseltilmelidir.

4) Araştırmaya katılan yönetici, ilköğretim müfettişi, sınıf öğretmeni ve branş öğretmenlerinin yaklaşık dörtte biri "Kendi tecrübeleri ile geliştirdikleri araç-gereç ve kaynakları kullandıklarını" belirtmişlerdir. Bu görüşü belirten her görevlide sadece bir araç-gereç ve kaynak olsa bile (% 70-75) araç-gereç ve kaynak geliştirilmiş olması gerekmektedir.

Bu konuya açıklık getirebilmek için "Atatürkçülükle ilgili konularda kullanılmak üzere görevlilerin kendi tecrübeleri ile geliştirip kullandıkları araç-gereç ve kaynakların listesinin Milli Eğitim Müdürlüğüne bildirilmesi ve gerektiğinde incelenmek üzere kurumlarda kontrol altına alınması" şeklinde bir genelgenin düzenlenmesi, gerekirse bu konuda yeni bir araştırma yapılması uygun olacaktır.

B) Milli Eğitim Bakanlığı'nca yapılması uygun görülenler

1) "Atatürkçülükle İlgili Konular"da başarıyı olumsuz etkileyen en önemli etken olarak "Atatürkçülükle İlgili Konular dışındaki ders içeriğinin çok yüklü olması" belirtilmiştir. Bu durumun değerlendirilmesi gerekmektedir.

2) Daha önce de belirtildiği gibi, üç alanla ilgili hedef yazarken dikkat edilmesi gereken kurallar gereği, programdaki hedefler binişik değil, bitişik olmalı, bir hedef diğerinin tekrarı olmamalı[9] hususuna rağmen "Atatürkçülükle İlgili Konular"da hedeflerin pek çoğu değişik sınıflarda tekrarlanmaktadır. Bazen aynı sınıftaki değişik derslerde bile tekrarlandığı görülmektedir. Bu araştırma raporunun 29 ve 30. sayfasında belirtilen "Yeterli derecede ulaşılamayan hedefler" listesinde de 5 hedefin bazen aynı sınıfın değişik derslerinde, bazen ayrı sınıflarda tekrarlandığı görülmektedir. Bu hedefler; "Atatürk'ün karşılaştığı güçlükler karşısında yılmadığını fark edebilme" (3. Sınıf Türkçe ve Hayat Bilgisi); "Türk kadınının toplumdaki yerini kavrayabilme" (4. Sınıf Türkçe, 8. Sınıf İnkılap Tarihi); "Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini fark edebilme" (5. Sınıf Türkçe, 7. Sınıf Milli Coğrafya); "Cumhuriyetçilik ilkesini kavrayabilme"

9 Veysel Sönmez, **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**, Yargı Yayınları, Ankara, 1986, 37.

Levent Şahverdi Arşivi

(5. Sınıf Sosyal Bilgiler, 8. Sınıf İnkılap Tarihi), Milliyetçilik ilkesini kavrayabilme; (Sosyal Bilgiler 5. Sınıf). Bu durumun değerlendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

BORG W., GALL M. D, "Use of the Computer toProcess Data", **Educational Research,** 1989.

DÖNMEZ, A, **İstatistik,** Gündoğan Yayınlan, Ankara, 1993.

FİDAN, Nurettin; ERDEN, Münire, **Eğitime Giriş**, Alkım Yayınevi, Ankara, 1992.

KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 3 A Yayıncılık, Ankara, 1992.

Milli Eğitim Bakanlığı, "Atatürkçülükle İlgili Konular", **Genelge**, Milli Eğitim Bakanlığı, 21/05/1997 tarih ve 1997/38 sayı.

Milli Eğitim Bakanlığı, "İlköğretim Birinci Kademe Atatürkçülükle İlgili Konular", **Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi,** Cilt 58, Sayı 2433, Ankara, 1995.

Milli Eğitim Bakanlığı, "Atatürkçülükle İlgili Konular", **Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi,** Sayı, 2212, Ankara, 1986.

Milli Eğitim Bakanlığı, "İlköğretim İkinci Kademe Atatürkçülükle İlgili Konular", **Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi,** Cilt 59, Sayı 2457, Ankara, 1996.

Milli Eğitim Bakanlığı, "İlköğretim Birinci Kademe Atatürkçülük Konularının İşlenişine Ait Öğretmen Rehberi", **Genelge,** 22/12/1995 tarih ve 11135 sayı.

Milli Eğitim Bakanlığı, "İlköğretim İkinci Kademe Atatürkçülük Konularının İşlenişine Ait "Öğretmen Rehberi", **Genelge,** 15/08/1996 tarih ve 6106 sayı.

SÖNMEZ, Veysel, **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**, Yargı Yayınları, Ankara, 1986.

SÖNMEZ, Veysel, **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**, Yargı Yayınları, Ankara, 1994.

ULUSOY, Kadir; Yelken, Tuğba Yanpar, "İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Atatürkçülük İle İlgili Kavramları Algılamaları", **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 22, Yıl: 2009, s. 214-222.

Levent Şahverdi Arşivi

KİĞI MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NE AİT BAZI BELGELER*

Nuri KÖSTÜKLÜ**

ÖZET

Bu araştırmada, Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucu üye varislerinden temin edilen Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine ait bazı belgeler ilk kez literatüre tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Sözkonusu belgelerde, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarına ait Kiğı kazası ve civarında veya Kiğılı olup da Doğu Anadolu'nun diğer bölgelerinde çeşitli askerî ve millî faaliyetlerde bulunmuş kişilerle ilgili önemli bazı bilgilere ulaşılmıştır. Özellikle, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de Doğu Anadolu'daki milis teşkilatlanmalar, milis taburlar ve faaliyetleri, ve diğer siyasi ve sosyal gelişmeler hakkında henüz literatüre yansımamış orijinal bazı tespitlere ulaşmak mümkün olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kiğı, Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı, Milli Mücadele, Milis Taburlar.

* Bu araştırma 13-15 Ekim 2014 tarihlerinde Bitlis Eren Üniversitesi'nde toplanan "**Uluslararası Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılı Sempozyumu**"na sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve büyük ölçüde genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya/Türkiye, nkostuklu@konya.edu.tr

Levent Şahverdi Arşivi

SOME DOCUMENTS RELATING TO KİĞI ASSOCIATION FOR THE DEFENCE OF NATIONAL RIGHTS

ABSTRACT

In this paper, some documents obtained from the successors of incorporator members of Kiğı Association for the Defence of National Rights and relating to Kığı Association for the Defence of National Rights have first been presented in literature and commented on. In the documents in question, some significant information about people from Kığı who lived in or around Kığı or in other areas in Eastern Anotolia and took part in various military and national activities during World War I and National Struggle have been found. They especially introduced us some original information about military organisations, military battalions and their activities, and about some other political and social developments during World War I and War of Independence.

Key Words: Kiğı, Kiğı Association For the Defence of National Rights, World War I, National Struggle, Military Battalions.

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş

Elimizde Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurucu üyelerinden Zeynelzâde Mustafa Efendi varisleri vasıtasıyla tarafımıza intikal etmiş muhtemelen Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti karar defterine ait bazı kayıtlar bulunmaktadır[2]. Şimdiye kadar yayınlandığına rastlamadığımız sözkonusu kayıtlar, 1340 (1924) Nisan ayı başı ile Temmuz ayı sonuna kadarki tarihleri içermektedir. Her ne kadar belgeler belirtilen tarih aralığına ait ise de, bu belgelerde geçmiş yıllara yönelik yani Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücâdele yıllarına ait Kiğı kazası ve civarında veya Kiğılı olup da Doğu Anadolu'nun diğer bölgelerinde çeşitli askerî ve millî faaliyetlerde bulunmuş kişiler ve faaliyetleriyle ilgili önemli bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerden, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücâdele'de Doğu Anadolu'daki milis teşkilatlanmalar, askerî faaliyetler ve diğer gelişmeler hakkında henüz literatüre yansımamış orijinal bazı tespitlere ulaşmak mümkün olmuştur.

Söz konusu kayıtlar, kısa adı "Kuvâ-yı Milliye Mensubîninin Afvına Dair 19 Teşrin-i sani 1339 tarihli muafiyet kanunu" olarak bilinen kanundan faydalanmak üzere, müracaat eden kişilerin, kanun çerçevesine girebilecek Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücâdele yıllarında vatan savunmasında, Müdâfaa-i Hukuk ve Kuvâ-yı milliye faaliyetlerinde bulunup bulunmadıklarına dâir mesaîsinin tahkikatını ve sonunda verilen kararı içermektedir. Dolayısıyla, dilekçe sahibinin talebi doğrultusunda yapılan tahkikat ve varılan sonuçlar, bize Kiğı ve civarında Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücâdele yıllarında milis teşkilatlanmalar ve bu faaliyetler içinde bulunanlar hakkında önemli veriler sunmaktadır.

Bahsedilen afv kanunun tam adı; "30 Teşrin-i evvel 1334(1918) den 23 Ağustos 1339 (1922) tarihine Kadar Geçen Müddet Zarfında Müdâfaa-i Memleket Uğrunda İka edilmiş Olan Ef'al ve Harekâtın Cürüm Addolunmayacağı Hakkında Kanun" şeklinde olup özetle şu temel hükümleri içeriyor idi;

Birinci Madde; Mondros Mütârekesi'nin imza tarihi olan 30 Ekim 1918 tarihinden Lazon Barış Antlaşmasının Büyük Millet Meclisi tarafından onaylandığı 23 Ağustos 1923 tarihine kadar geçen zaman zarfında Müdâfaa-i memleket maksat ve gayesiyle teşekkül etmiş olan her nevi cemiyet ve heyetlerle müfreze-

2 Bu belgeler, Milli Mücadele sırasında Kiğı'da önemli hizmetleri görülen Şakir Pilten'in torunu Dr. Önder Pilten vasıtası ile, Zeynelzade Mustafa Efendi varislerinden Bingöl Tarihi'nin yazarı (Kültür Bak. yay., Ankara 1995) Sayın Yılmaz Akbulut'tan temin edilmiştir. Kendilerine burada teşekkür ediyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

lerin kumandan, efrat ve mensuplarının veya adı geçenlerin emirleriyle hareket etmiş bulunan diğer şahıslar tarafından yerine getirilmiş ve resmî devlet memurları tarafından memleketin savunması uğrunda kabul edilmiş olan fiiller ve hareketler suç addolunmaz. Bunlar hakkında takibat icra edilemeyeceği gibi evvelce mahkum olarak hapsedilenler varsa derhal tahliye olunurlar

Dördüncü Madde; Zanlı veya mahkum oldukları halde kendilerinden veya tahliye ile Kuvâ-yı milliyeye iltihak ederek bu hizmetlerinden ayrılıncaya kadar hüsnü hizmet ettikleri hükümet-i mahallîce tahakkuk eden şahısların iltihaktan önce suçlandıkları sebepten dolayı takibat ve haklarındaki hüküm infaz olunmaz ve bunlardan halen tutuklu ve hapsedilmiş olanlar tahliye kılınır[3].

Bu kanundan faydalanmak isteyenler şu yolu takip ediyordu; Kendileri veya temsilcileri vasıtasıyla önce Kiğı Kaymakamlığı'na kanun çerçevesine girebilecek hizmetlerini ve taleplerini belirten dilekçe veriyorlar. Kaymakamlık da durumun tahkiki için dilekçeyi Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne havale ediyor. Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti de, hizmet yaptıklarını ifade ettikleri milis birlik veya o milis birliğin bağlı olduğu nizamî askerî birlik komutanlığından veya ilgili nahiye heyet-i milliye veya heyet-i amilelerinden sözkonusu kişinin durumunu tahkik eden ve faaliyetlerini içeren mazbata talep ediyor. Gelen rapora göre, Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, reis ve en az 4 üyenin imzalarını taşıyan ilgili kanundan faydalanıp faydalanamayacağına dair tutanağı Kiğı Kaymakamlığı'na arz ediyor. Bu işlemleri içeren elimizde, 3 Nisan 1340 (1924) tarihinden başlayan 2 Temmuz 1340 tarih ve Numro:74'e kadar kayıt numarası verilmiş tutanaklar bulunmaktadır.

Söz konusu tutanaklarda ayrıntılı bir şekilde bahsi geçen bölgedeki millî faaliyetler ve özellikle milis teşkilatlanmalar ve şahıslar hakkında değerlendirmelere geçmeden önce, konuya geniş bir perspektiften bakabilmek için, Kiğı bölgesindeki gönüllülük esasına dayalı teşkilatlanmalara ana hatlarıyla bakmamızın faydalı olacağını düşünüyoruz.

Bilindiği üzere, 93 Harbi ve arkasından Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin büyük bölümünü içine alan vilâyât-ı sitte coğrafyasına yönelik emperyal hedefler özellikle İngiliz, Rus niyetleri ve Ermeni emellerinin yoğunlaşması ile bu bölgede güvenlik sarsılmaya başlamıştı. Söz konusu coğrafyada yeterli düzenli

3 Kanun metni için bkz., http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/ KANUNLAR_KARARLAR/ kanuntbmmc002 /kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200372.pdf (e.t; 02.04.2014).

Levent Şahverdi Arşivi

ordu bulunmadığından, bazı mahallî tedbirlerle bölgenin güvenliği sağlanmaya çalışılıyordu. Bunun da kaynağını bölgedeki aşiret güçleri oluşturuyordu. Aşiret mensuplarınca oluşturulan askerî organizasyonların başlangıcını 1891 Hamidiye Alayları'nın kuruluşuna kadar uzatabiliriz. Bilindiği üzere, Hamidiye Alayları, aşiretlerden askeri güç olarak faydalanıp, merkezî otoriteyi tesis etmek, Rus ve Ermeni emellerine engel olmak kısacası Doğu Anadolu vatan coğrafyasının birliğini ve düzeni korumak amacını taşıyor idi[4]. Böyle bir gelenek, 2. Meşrutiyet döneminde fonksiyonunu büyük ölçüde yitirmişse de, I. Dünya Savaşında aşiretlerden ve bölge halkından oluşan milis askerî teşkilatlanmalar bölgenin savunmasında çok önemli rol oynadılar. Daha ziyade kurulduğu yerin adıyla *Milis alayı*, *Milis taburu*, *Gönüllü müfreze* vb. olarak adlandırılan bu organizasyonlar Ordu Milis Teşkilatı olarak, ilgili nizamî birlik içinde Alay, Tabur, Bölük olarak yer aldılar[5].

Bingöl ve Kiğı bölgesine bakacak olursak, 18 Şubat 1916'da Erzurum'un düşmesini müteakip Ruslar Batıya doğru ilerlemeye başlamışlar, Rusların ilerlemesini fırsat bilen Kiğı, Palu ve Muş yöresindeki Ermeniler, Türk ve Müslüman köylerine saldırıyor sıkıştıklarında Rus kuvvetlerine iltihak ediyorlardı. Savaşın devam eden günlerinde Varto ve Hınıs istikametinden ilerleyen Rus kuvvetlerine karşı bölgede oluşturulan milis kuvvetler de savunmada yer almışlardı. Bunlar içinde Çapakçur Müfrezesi, mevcudu 3000'i bulan Ali Bey ve Osman Bey müfrezelerini sayabiliriz[6]. 1916 ve 1917 yıllarında vatan savunmasında büyük fedakârlıklar sergileyenlerin başında Kiğı eşrafından Musrumlu Kahraman Sabri Bey geliyordu. Kendisi topladığı milis kuvvetlerle Rus kuvvetlerine büyük darbeler vurmuş ve başarılarından dolayı Harbiye Nazırı Enver, II. Ordu Komutanı Birinci Ferik Ahmed İzzet, ve diğer komutanların takdirlerini kazanmış idi. Yine Kiğı eşrafından Ekrek Nahiyesi Müdürü Zeynelzâde Mustafa Efendi, Karerli Küçük Ağa[7], Çan nahiyesi Müdürü Osman Bey milis teşkilatlanmaların önde gelen isimlerinden idi.

---

4 Hamidiye Alayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Bayram Kodaman, **Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası,** İstanbul 1983.

5 Birinci Dünya Savaşında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde oluşturulan milis birlikler hakkında Bkz., Mehmed Evsile, "Birinci Dünya Savaşı'nda Aşiret Mensuplarından Oluşturulan Milis Birlikleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Kasım 1996, sayı:36.

6 Yılmaz Akbulut, **Bingöl Tarihi,** Kültür Bak. Yay., Ankara 1995, s.123.

7 Akbulut, **a.g.e.,** s.153.

Levent Şahverdi Arşivi

Rusya'da Bolşevik ihtilalini müteakip, Rus kuvvetleri belli bir süreç içinde Doğu Anadolu'dan çekilmek mecburiyetinde kalmışlardı. Mondros mütarekesi sonrasında ise, "şark meselesi" çerçevesinde "vilâyât-ı sitte" vatan coğrafyası üzerinde başka pazarlıklar yapılmaya başlanmış ve özellikle Ermeniler'e peşkeş çekilmek istenen Doğu Anadolu bölgesinde yeniden teşkilatlanma hız kazanmış, bu teşkilatlanma ve mücadele içinde Kiğı eşrafı ve halkı büyük bir fedakârlıkla vatan savunmasında yer almış bulunuyordu. Bir taraftan, Erzurum ve Sivas Kongreleri ve buna bağlı millî teşkilatlanmalar, bir taraftan da I. Dünya Savaşında olduğu gibi, milis gönüllü birliklerle Kiğılılar fiilen mücadele içinde oldular. Bu gelişmeler içerisinde, hizmetlerinden dolayı Süleyman Necati, Hüseyin Avni (Ulaş), Zeynelzâde Mustafa Efendi, Sait (Yazıcıoğlu), Şakir (Pilten), Mithat (Turanlı), Yusuf Ziya (Değnekçi), Müftü İbrahim Hakkı, M.Dursun (Yiğitbaş), Hacı Dede Yazıcı, Süleyman (Köymen) isimlerini[8] ve daha pek çok vatanperveri anmak durumundayız.

Şimdi, literatüre yansımış yukarıda bahsedilen bu ve diğer genel bilgilerin ötesinde Kiğı ve bölgesindeki millî teşkilatlanma özellikle milis gönüllü teşkilatlar ve buralarda görev alanlarla ilgili olarak bize daha ayrıntılı veri sunacak ve ileride transkribsiyonlarını verdiğimiz Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ait kayıtların analizine dönebiliriz;

KİĞI MÜDÂFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NE AİT BAZI BELGELERE YANSIYAN GELİŞMELER

Öncelikle I. Dünya Savaşı sırasında Kiğı ve civarında ne gibi milis faaliyetler olduğuna bakmak istiyoruz;

İncelediğimiz kayıtlarda 3 Nisan 1924 tarih ve 2 numaralı belgede; Pülümür'ün Ağa Şenliği köyünden Şahin Beyzâde Mustafa Bey'in "Harb-i umumiye bir milis alay ile iştirak ve pek büyük yararlık ve fedakârlık ibraz ettiğini"nden bahsedilmektedir[9]. Yine harp sırasında 1332 Ağustosu'ndan 333 senesi Mayısı'na kadar hizmetlerde bulunmuş olan Kuvâ-yı Milliye Taburun-

8 Bu kişiler ve faaliyetleri hakkında bkz., M.Sadık Yiğitbaş, **Kiğı,** Cemal Azmi Matbaası, İstanbul 1950.

9 Belge no:2 (Buradaki ve bundan sonraki yapılan atıflardaki "Belge no:" araştırmamıza konu olan Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine ait belgelerin belge başlarında bulunan kayıt numaralarını ifade etmektedir).

Levent Şahverdi Arşivi

dan[10], ve 1333 Mayısında kurulan Ekrek Milis Taburu'ndan[11] haberdar oluyoruz. Bir başka vatanperver Maskan köyünden Yusuf oğlu Kutu? (Koto?) Mustafa etrafına topladığı gönüllülerle Müstakil Maskan Milis Bölüğünü oluşturmuş ve savaşın sonuna kadar vatan mücadelesinde yer almıştır[12].

Bu kuvvetler içinde bulunan gönüllülerden bazı örnekler vermek istiyoruz;

Hubek Köyünden; Timur oğlu Aziz, Nabi oğlu Hasan, Molla Hüseyin oğlu Haşo Ali, Bekir, Ömer, Süleyman, Kuvâ-yı Milliye Taburu efradından idiler. Aynı Taburun 2. Bölük komutanı Timur oğlu İsmail Ağa idi[13].

Müstakil Maskan Milis Bölüğü'ndeki gönüllülerden de bazı örnekler vermek istiyoruz;

Maskan köyünden Kutu Mustafa'nın mahdumu Dursun, Veli oğlu Mirze? Ali, Veli oğlu diğer Mirze Ali, Velioğlu Ali ve biraderi Yusuf, Mustafa oğlu Ali, Ali oğlu İbrahim, Hasan oğlu Mehmed, Ali oğlu İsmail[14], Süleyman ağa torunu Yusuf ve biraderi Ağa, Seyyid Ali oğlu Mustafa, Seyyid Ali oğlu Hasan ve Süleyman, Ali oğlu diğer Süleyman, Ali oğlu İmam, Mustafa oğlu Ali, Mustafa oğlu Mehmed, Melik oğlu Süleyman, Seyyid Ali oğlu Mehmed, Paşa oğlu Mehmed, Ali oğlu Mehmed, Sadi oğlu Süleyman, ... oğlu Seyyid, Mustafa oğlu Ali, Ali oğlu İmam ve Seyyid oğlu Yusuf[15], Mehmed Hayri ve Hasan oğlu İbrahim[16].

Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulan milis kuvvetlerde yer alan bu gönüllülerin hemen tamamı İstiklal Savaşı sırasında 1919 ve 1920 yıllarında kurulacak olan Kuvâ-yı Milliye taburlarında da görev almışlar idi[17].

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kiğı ve civarındaki milis faaliyetlere ait gelişmeler, şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. Burada değinilen olaylar, bazı şahısların, yukarıda bahsedilen ilgili kanundan faydalanmak veya durumuyla ilgili olarak mazbata almak üzere yaptığı müracaatı sırasında İstiklal Savaşı yıllarındaki

10 Belge no:3.

11 Belge no:5.

12 Belge no: 26.

13 Belge no:3,5.

14 Belge no:26.

15 Belge no:27.

16 Belge no:28.

17 Belge no:27, 28.

Levent Şahverdi Arşivi

faaliyetlerinin yanısıra geriye dönük olarak yapılan tespitlerden ancak bazılarını ihtiva etmektedir.

Şimdi 1919 yılından yani Millî Mücâdele başlangıcından itibaren bölgedeki millî gelişmelere bakmak istiyoruz.

İncelediğimiz kayıtların büyük bölümünde ön plana çıkan husus; Kiğı ve bölgesinde teşekkül eden üç milis taburu ve buralarda görev alanlar ve faaliyetleriyle ilgili gelişmelerdir. Söz konusu taburlar kayıtlarda bazen numaraları ile bazen de başına "Kuvâ-yı Milliye" ifadesi getirilerek "Kuvâ-yı Milliye Birinci Taburu" şeklinde adlandırılmışlardır. Bu gelişmelerin dışında, bazı zevâtın, millî teşkilatlanmalardaki rol ve hizmetlerine ve bölgedeki diğer olaylara dair önemli kayıtlara rastlamak da mümkün olmuştur.

Şimdi elimizdeki veriler çerçevesinde milis taburları mercek altına almak istiyoruz;

1- Milis Taburlar

a- Kiğı Kuvâ-yı Milliye Birinci Taburu:

Pek çok kayıtta milis taburların kuruluşu hakkında şu bilgiler verilmektedir; "BMM Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından yazılan 6 Ağustos 336 (1920) tarihli emre imtisalen Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi tarafından yazılmış olan 12 Ağustos 336 (1920) tarihli tahrirata binaen Birinci Tabur ünvanıyla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuvâ-yı Milliye Taburu teşkil"[18] olunmuştur. Beşyüzü geçkin gönüllünün oluşturduğu Birinci Kuvâ-yı Milliye Taburu'nun teşekkülünde aynı zamanda Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden olan Zeynelzâde Mustafa Efendi'nin öncülük ettiğini, Taburun komutanlığını yaptığını biliyoruz[19]. Taburun kuruluş gerekçesi "vatanın Müdâfaa-i maksad-ı ulvîsi" olmakla birlikte, Dersim'deki bazı isyancı veya eşkıyanın Kiğı'ya yönelik taarruzunu önlemek idi[20]. Kiğı Askerlik Şubesi Başkanlığı emrinde hareket eden[21] Birinci Kuvâ-yı Milliye Taburu, *Bölük* olarak teşkilatlanmış idi. Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden Hoğas köylü Ahmed Beyzâde İbrahim Birinci Taburun Birinci Bölük Komutanlığına tayin edilmiş "cidâl-i millînin nihayetine

18 Belge no:6, 72.

19 Belge no:60, 43, 44.

20 Belge no:30.

21 Belge no:24.

Levent Şahverdi Arşivi

kadar mezkûr tabur ve bölükte bi'l-fiil hizmet" etmiştir[22]. Yukarıda bahsettiğimiz Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Maskan Milis Bölüğü, İstiklal Savaşı sırasında bu tabur bünyesinde muhtemelen İkinci Bölük adıyla yerini aldı. Bölük Komutanı yine Maskanlı Yusuf oğlu Kutu (Koto?) Mustafa idi[23].

Kuruluşu, kuruluş sebebi, teşkilat yapısı ve komutanları hakkında yukarıda verilen bilgilere sahib olduğumuz Kiğı Kuvâ-yı Milliye Birinci Taburu'nda yer alan ve isimlerine ulaşabildiğimiz gönüllülerin de burada belirtilmesinin doğru ve hatta gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Birinci Bölük efradından bazıları şunlar idi;

Hoğas köyünde ikamet eden Ferid oğlu Yusuf[24]; Harur Köyünden Kuyuoğullarından Hüseyin'in biraderleri ve Mustafa'nın oğulları İsmail ve Şakir[25]; Üngözük Köyünden Kuluoğlu Ruhi[26]; Bilice'nin Fisan mezrasından Sefer oğlu Ağa[27]; Cönek köyünden Hasan oğlu Yusuf[28]; Cırakbi? Köyünden Mahmud oğlu Mehmed[29]; Kiğı merkezden Zeynelzâde Bedri ve Hasan Tahsin Efendiler[30]; Biliceli olup Hoğas köyünde ikamet eden Hasan oğlu Mehmed, Mahmud oğlu Hüseyin, Ali oğlu Osman[31]; Haror karyesinden Halit bin Ali, İbrahim bin Mehmed ve Mehmed bin Pamir, Çukuroğlu Yusuf, Mehmed bin Hasan, Ruhi bin İsmail ve Lice'nin Elikân Mezraasından Bekir oğlu Hasan b. Ali ve el-Gabanlı Ömer? bin Hasan[32].

İkinci Bölük gönüllülerinden ise şu isimlere ulaşılmıştır;

Çuğ? köyünde sakin Maskanlı Mirza Ali oğlu Tosun ve Süleyman, Mehmed oğlu Mustafa ve Ali[33]; Bilice'nin Abikânlı? mezraasında sakin Ahmed oğlu

22 Belge no:30.
23 Belge no:15.
24 Belge no:31.
25 Belge no:32.
26 Belge no:37.
27 Belge no:40.
28 Belge no:41.
29 Belge no:42.
30 Belge no:43, 44.
31 Belge no:45.
32 Belge no:11.
33 Belge no:63.

Levent Şahverdi Arşivi

Cevahir'in biraderi biraderi Hüsnü[34]; Bilice köyünden Ali oğlu Mehmed[35]; Abvank köyünden Ahmed oğlu Mehmed Ali[36]; ve yukarıda Birinci Dünya Savaşı'nda Müstakil Maskan Milis Bölüğünde ismi geçenlerin tamamının burada yani İkinci Bölükte vatan hizmetine devam ettiklerini biliyoruz.

b- Kiğı Kuvâ-yı Milliye İkinci Taburu:

Çan Milis Taburu olarak da adlandırılan bu taburun kuruluşu hakkında 7 Nisan 1924 tarihinde tutulan mazbatada şu ifadeler geçmektedir; "Okçıyan karyesi ahalisi İstiklal Harbi esnasında Müdâfaa-i vatan ve istiklalinin temini uğruna 336 (1920) senesinde teşekkül eden, Çan Nahiyesi Müdürü Osman Bey'in emr-i kumandasında bulunan Milis Taburu (Müdâfaa-i Milliye İkinci Taburu)"[37]. Anlaşılacağı üzere, bu milis tabur Çan Nahiyesi müdürü Osman (Faik) Bey tarafından kurulmuş ve kendisinin kumandasında İstiklal Harbi'nin sonuna kadar vatan müdâfaasında bulunmuştur. Kayıtlardan temin edebildiğimiz bilgilere göre, tabur dört bölüklü idi. Üçüncü Bölük Komutanının Uzunhan köylü Hacı Derviş Efendi'nin oğlu Mahmud Efendi[38], Dördüncü Bölük Komutanının Ahmed Ağa oğlu Osman olduğunu, Molla Hasan ve Molla Abdullah ve Okçıyan köylü Ahmed Ağa oğlu Hüseyin Ağa'nın da takım komutanları[39] olarak görev yaptığını biliyoruz.

Tespit edilebilen gönüllülere gelince;

Bölüğü belirtilmemiş, ama muhtemelen Birinci Bölük efradından ve tamamı Okçıyan köylü gönüllüler şunlar idi;

Ahmed Ağazade Osman, Süleyman oğlu Molla Hasan, Hasan oğlu Hamid, Karşu oğlu Miktad ve Kerim, Molla oğlu Molla Abdullah, İbrahim oğlu Yusuf Arif, Molla Raif oğlu Mustafa, Hüseyin oğlu Kerim, Süleyman oğlu Mehmed, Süleyman oğlu Yusuf, Süleyman oğlu Sadık, Süleyman oğlu İsmail, Ali oğlu Mehmed, Ali oğlu Cebrail, Sadık oğlu Mehmed, Hasan oğlu Mustafa, Ali oğlu Mehmed, Cebrail oğlu Dede, Kaya oğlu Hasan, Hasan oğlu Musa, Ali

34 Belge no:65.

35 Belge no:71.

36 Belge no:67.

37 Belge no:7.

38 Belge no:35.

39 Belge no:7.

Levent Şahverdi Arşivi

oğlu Sefer, Aziz oğlu Ali, Ahmed oğlu Hüseyin, Kemal oğlu Mustafa, Hasan oğlu Bekir, İbrahim oğlu Resul, İbrahim oğlu Mehmed, Mustafa oğlu Mehmed, Musa oğlu Mehmed, Mehmed oğlu Hüseyin, Şah Hüseyin oğlu Şah Hüseyin, Miktad oğlu Hüseyin, Habib oğlu Abdullah, Habib oğlu Yusuf, Kürşad oğlu Miktad, Miktad oğlu Mehmed, Hamid oğlu Ali, Hamid oğlu Hüseyin, Mustafa oğlu Mehmed, Hüseyin oğlu Dursun, Mehmed oğlu Hüseyin, Süleyman oğlu Selahattin, Hasan oğlu Hamid, Mehmed oğlu Hamid, Mustafa oğlu Şükrü, Hüseyin oğlu Reşid, Mahmud oğlu Hüseyin, Süleyman b. Yusuf b.Ali b. Ömer, Mehmed oğlu Zülfi, Sadık oğlu Mehmed, Hasan oğlu Yusuf, Mikdat oğlu Tayyar, Beşir oğlu Yusuf, Zeynel oğlu İsa, Halil oğlu Mustafa, Mustafa oğlu Ağa, Mustafa oğlu Ali, Molla Yusuf oğlu Hüseyin, Ahmed oğlu Yusuf [40].

Göcek köylü Ali oğlu Haydar İkinci Bölükte yer alıyor[41].

Üçüncü Bölük gönüllülerinden ise şu isimlere ulaşılmıştır;

Uzunhan köylü Hacı Derviş oğlu Hüseyin, Salim oğlu Arif, Süleyman oğlu Mehmed[42]; Çapakçur Şaban köyünden Molla Hüseyin oğlu Osman[43]; Çapakçur Armutak köyünden Süleyman oğlu Hasan[44]; Uzunhan köylü İsa oğlu Süleyman[45]; Musrum köylü Mehmed oğlu İmam[46]; Köçet köylü Zeyneb'in kardeşi Cafer[47]; Sarıca köylü Mustafa oğlu Ahmed[48]; Alagöz köylü Mehmed oğlu Ali[49].

c- Kiğı Kuvâ-yı Milliye Üçüncü Taburu:

Diğer iki milis taburun aynı kuruluş gerekçesiyle Kiğı'da teşekkül eden Üçüncü Tabur, diğer gönüllü milis taburlar gibi, İstiklal Savaşı'nın sonuna kadar vatan müdâfaasında pek çok hizmetler yaptı. Tabur komutanının Hacı Dede

40 Belge no:7; bu isimler Çan nahiyesi Müdürü Osman Bey'in 5 Nisan 340 tarihli musaddak defterinde yer almaktadır ve toplam 62 kişidir.

41 Belge no:64.

42 Belge no:36.

43 Belge no:46.

44 Belge no:47.

45 Belge no:48.

46 Belge no:49.

47 Belge no:55.

48 Belge no:56.

49 Belge no:57.

Levent Şahverdi Arşivi

olduğunu biliyoruz[50]. Muhtemelen üç bölüklü idi. Çerme Nahiyesinin Elmalu köyünden İbrahim[51]; Meşhir? Köyünden Yusuf oğlu Rıza[52]; İnak köyü Kemsur mezraasından Emine'nin kocası Toluoğlu Mehmed[53] taburun neferleri arasındaydı. Hamsor köylü İlhami oğlu Said de Üçüncü Bölükde bulunuyordu[54]. Hakkında sınırlı bilgiye sahip bulunduğumuz Üçüncü Tabur'a diğer taburlarda olduğu gibi, Kiğı merkez ve köylerinden muhtemelen pek çok gönüllü katılmış olmalıdır.

Buraya kadar ele alınan milis yapılanmaların ötesinde Kiğı mıntıkasında çeşitli siyasî ve sosyal faaliyetlerle vatan savunmasında yer almaya çalışan, millî gelişmelerin içinde yer alan pek çok zevatın da faaliyetleri incelediğimiz belgelere yansımış bulunmaktadır.

Şimdi Milis Tabur ilgi alanlarının dışında Kiğı bölgesinde çeşitli millî teşkilatlanmalar içinde yer alanlara ve diğer gelişmelere bakmak istiyoruz;

2- Diğer Faaliyetler ve Kayıtlarda Adı Geçenler

Kiğı kazası tapu memuru İsmail Hakkı Efendi, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşundan beri teşkilatın bizzat içinde bulunmuş bir çok fiilen hizmet ve vatanperverânesi görülmüş bir vatan evladı idi. 1921 senesinde Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin emri üzerine, kendisi ordu zahire nakliye ücretlerinin tahsilinde ve Çan ve merkez nahiyelerde çok önemli hizmetler îfa etmiş idi. İsmail Hakkı, 1924 itibarıyla Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi ve Cemiyetin Reis Vekili olan Yusuf Ziya ile yine azadan Hacı Mustafa Efendilerin dayızadeleri idi[55].

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili ve dört azanın imzasını taşıyan 10 Mayıs 1340 (1924) tarihinde Müfti Müderris Hacı Mehmed Efendi'ye verilen "hüsn-i hizmet mazbatası"nda Müfti Müderris Hacı Mehmed Efendinin, ilk Müdâfaa-i Hukuk teşkilatında bir kaç sene cemiyetin reisliğini ve daha sonra da azası olarak Müdâfaa-i millî uğrunda her türlü fedakârlıkta bulunduğundan bahisle,

50 Belge no:12.

51 Belge no:66.

52 Belge no:70.

53 Belge no:10.

54 Belge no:12.

55 Belge no:50.

Levent Şahverdi Arşivi

kendisinin umum aşâire silah araç-gereç vs. temini ve mahallin korunması ve savunulması gibi himmet ve meşakkat gerektiren ciddi ve önemli hizmetlerde bulunduğu ifade edilmiştir[56].

Kiğı'da millî hareketlerde adı sıkça geçenlerden biri de Kiğı merkez sâbık Takım Kumandanı İbrahim Efendi'dir. Kendisi, "mîsak-ı millî ve vatan müdâfaasını te'min uğrunda ve son İstiklal Harbi esnasında 336 (1920) tarihinde Kiğı'da müteşekkil Kuvâ-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk'da ve teşkilat-ı milliyenin tesisinde ve merkez taburunda bizzat hizmeti sebkat eyleyenlerden"[57] biriydi.

Gorak? köyünde ikamet eden Said Beyzâde Fehmi, Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine teşekkül eden yukarıda bahsettiğimiz Kuvâ-yı Milliye Taburunda bi'l-fiil hizmet etmişti. Babası Said Bey, 1919 senesinde oluşturulan Müdâfaa-i Hukuk azalarından olup, Cemiyetin 3 Temmuz 335 (1919) tarihli kararına binaen Erzurum Kongresi'ne temsilci olarak seçilmişti. Fehmi'nin bu durumu ve hizmetleri dikkate alınarak, mahkemece der-dest ru'yet olunan (gözaltına alınan) harem ü salihalarının (hanımının) ilgili afv kanunu çerçevesinde cezadan afv olunmaları, düzenlenen mazbata ile talep edilmiştir[58].

Pülümür kazasının Kırdım köyünden Şah Hüseyin Beyzâde Hasan Bey, Birinci Dünya Harbinde Dersim aşiretlerinin te'dibinde ve milis teşkilatlanmalarda ve İstiklal Savaşı'nda da otuz kadar maiyyeti ile bazı çetelerin tedibi ve özellikle Dersim eşkıyasının Kiğı ve Tercan kazalarına yönelik şekavetine zaman zaman mâni olmak cüretiyle vatan hizmetini yerine getirenlerden idi[59].

İncelediğimiz kayıtlara bir cinayet olayı da yansımıştır. 1923 senesi Mart ayında 310 doğumlu Mevlüd oğlu Mustafa'nın firarı vesilesi ile takibe çıkan Kiğı Jandarma Bölüğü efradından Mustafa, Osman Bey'in değirmeninin bulunduğu yerde feci bir şekilde şehid edilmiş idi. Mustafa'nın faillerini takip ve yakalamak üzere Mülâzım-ı Evvel İbrahim Efendi ve maiyyeti Dursun çavuş, efraddan Ahmed oğlu Emrullah, Ahmed, Ömer oğlu Zülküf, Mustafa oğlu Ziya harekete geçmişler ve kanun çerçevesinde görevlerini yerine getirmişlerdi. Ancak

56 Belge no:51; M. Sadık Yiğitbaş, eserinde Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerini belirtirken Reis olarak Müftü İbrahim Hakkı'nın adını vermektedir (Yiğitbaş, **a.g.e.,** s.223).

57 Belge no:52.

58 Belge no:59.

59 Belge no:69.

Levent Şahverdi Arşivi

faillerin nüfuz sahibi şahıslardan olmaları dolayısı ile görevini yapan Mülazım-ı evvel İbrahim ve maiyyeti aleyhinde katl ve zulm vb. birtakım yalan yanlış ifadelerle lüzum-ı muhakemelerine karar verilmiş idi. İlgililerin ilgili afv kanunundan faydalanabilmesi için gerekli inceleme yapılmış ve tahkikat sonunda; İbrahim Efendi'nin senelerden beri Kuvâ-yı Milliye'ye hizmet ettiği, Dursun Çavuş, Emrullah, Ahmed ve Zülküf gerek Dersim'e karşı müteşekkil Kuvâ-yı Milliye müfrezeleriyle ve gerek sur-i sairede Müdâfaa-i Hukuk ve Kuvâ-yı Milliye'de hizmetleri ortaya çıkmış idi[60].

Bir başka kayıtta ise, Sivgelik köyünde ikamet eden İbiş oğlu Şaki Musa ve faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Cemiyetin 11 Mayıs 1340 tarih ve 53 sayılı kararına göre; Şaki Musa, 25 seneden beri Kiğı kazasında eşkiyalık yapmış, pek çok masum ve günahsızları katletmiş ve kazanın emniyet ve asayişini sürekli tehdit etmiş biri idi. Mayıs 1924 tarihi itibarıyla halen Erzurum hapishanesinde tutuklu bulunan bu şakînin, "maazallah hâmîlerinin sahte iddialarıyla mazhar-ı afv olursa ve kazaya avdet ederse, merkumun der-destiyle sükunet kazanmış olan kaza asayişinin yeniden ihlal edileceği" hususu ilgili makamlara bildirilmiştir[61].

60 Belge no:74.

61 Belge no:53.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

1- Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında Kiğı ve civarında tespit ettiğimiz bu gelişmeler, araştırmamızın başında da vurguladığımız üzere; 19 Teşrin-i sani (Kasım) 1339 tarihli kanundan faydalanmak üzere müracaat edenlerin durumunu tahkik vesilesiyle veya bazı kişilere verilen "hüsn-i hizmet mazbatası" çerçevesinde dile getirilen olaylardan varılan sonuçları ifade etmektedir. Şüphesiz, bu sınırlı durumların dışında, Kiğı ve civarındaki millî faaliyetlerle ilgili yapılacak müstakil çalışmalar, daha zengin ve kapsamlı sonuçları ortaya çıkarabilecektir.

2- Söz konusu belgelerin hangi suça istinaden alındığı konusunda belgelerde yeterli veri bulunmamaktadır. Ancak birkaç kayıtta; "vazife uğrunda katl maddesinden maznun"[62], "on sene müddetle mahkum"[63], "hapishanede mevkuf"[64], "cinayetle lüzum-ı muhakeme"[65] gibi sınırlı bilgiler yer almaktadır. Öyle zannediyoruz ki, pek çok müracaat ileride muhtemel bazı suç isnatlarını önlemek amacıyla ihtiyaten yapılmış olmalıdır.

3- Ancak, Kuvâ-yı Milliye İkinci Tabur kurucusu ve komutanı Çan nahiyesi müdürü Osman Bey, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin önde gelen isimlerinden Zeynelzâde Mustafa Efendi, yine Cemiyet mensuplarından Said Beyzâde Fehmi vb. millî faaliyetlerde ve vatan hizmetinde şöhret bulmuş zevatın ilgili kanundan faydalanma adı altında hizmetlerinin tespitine ihtiyaç duymaları veya bizim kavrayamadığımız bir kaygıyı taşımış olmaları, anlaşılması zor bir durum olarak karşımıza çıkıyor.

4- Yukarıdaki istifhamları bir kenara bırakacak olursak, köyleriyle birlikte hemen bütün Kiğılılar'ın, bıçağın kemiğe dayandığı Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücâdele'de büyük bir fedakârlıkla vatan savunmasında yer aldıklarını görüyoruz. Öyle ki, yakın tarihimizde, bir kazanın üç gönüllü milis tabur çıkarabilmesi örneği Kiğı'dan başka bir kazada var mı bilmiyoruz. Okçıyan köyünde görüldüğü üzere, eli silah tutan hemen bütün köylülerin gönüllü yazılmaları fevkalâde anlamlıdır. Netice itibarıyla, yukarıda ele aldığımız belgeler, Türk-İslam siyasî varlığı ve kültürünün Anadolu coğrafyasından silinmesi hedefi-

62 Belge no:8.

63 Belge no:12.

64 Belge no:55, 56, 57.

65 Belge no:72.

Levent Şahverdi Arşivi

ni taşıyan Birinci Dünya Savaşı ve akabindeki Mondros ve Sevr dayatmalarına karşı, millî bir refleks olarak ortaya çıkan Millî Mücâdele gibi fevkalâde kritik bir ortamda; köylüsünden bürokratına, eşrafından din görevlisine ve askerine varıncaya kadar – bazı istisnalar muhtemel olmakla birlikte- bütün Kiğılılar'ın, yek vücut olarak coğrafyanın vatan kalmasında adeta seferber olduklarını ortaya koyuyor.

Şimdi bütün bu değerlendirmelerimize esas olan belgelerin transkripsiyonlarını veriyoruz.

Levent Şahverdi Arşivi

BELGE TRANSKRİPSİYONLARI[66]

1- Nahiye-i beldede Mustafa Bey'in Müdâfaa-i milliye uğrunda hizmet-i vataniyeyi îfa etdiğinden dolayı ibraz eylediği vesâik-i resmiyeye istinaden mûmâileyh yedine bir kıta mazbatanın tanzim ve i'tasına karar verildi. 3 Nisan 340

Numro: 2

Pülümür kazası eşrafından Şahin Beyzâde Mustafa Bey'in verdiği 340 tarihli sened-i a'tik kararıdır.

23. 14 /7/32/ ve 4 /10/32 ve 13/32 ve 2/33 ve 24/32 tarihli.

Kumandanlardan

Müsted'i Pülümür'ün Ağa Şenliği karyesinden Şahin Beyzâde Mustafa Bey'in ibraz ittiği İkinci Ordu ve Üçüncü Ordu kumandanlıklarına ve Dördüncü Kolordu kumandanlığının beş kıta vesaik-i tezkeresi (yukarıda tarihleri verilen vesikalar olmalı)[67] tedkik edildi. Mûmâileyh harb-ı umumîye bir milis alayla iştirak ve pek büyük yararlık ve fedakârlık ibraz ettiği ve anlaşıldığı gibi, mütarekeden sonra Erzurum Kongresinin ictimâını müteakib kongre müntesirine kemal-i ciddiyetle müzâherât ve Pülümür kazasının Dersim'e mücâvir olması hasebiyle fevkalâde ehemmiyeti hâiz olmasından dolayı uhdesine düşen vezâif ve hidemat-ı milliyeye istinaden Pülümür Kaymakamlığı 10 Temmuz 36 tarihinde mûmâileyhin uhdesine tevcih edildiği ve milis alayı teşkilatını cidal-i milli nihayetine kadar muhafaza ve hidemât-perveresi mensub bulunduğu ezcümle İstiklal Harbi'nin … neticesinde kazamız asayişinin muhafazasına çalışıldığı ve Dersim mıntıkasında hükümet-i milliyenin nüfuz ve icranın takririne müzaherat-ı tammede bulunduğu velhasıl harb-i umumîde olduğu gibi İstiklal Harbi esnasında da Müdâfaa-i Milliyeye intisab ve hizmeti sebk ettiği müsellem ve malum bulunmağla iş bu mazbata bi't-tanzim ve takdim kılındı. 3 Nisan 340

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza Aza Aza Aza Aza Aza

(imzalar)

---

66 Transkripsiyonda kurallara sadık kalınmaya çalışılmıştır. Ancak gerekli görülen yerlerde tarafımızdan parantez içinde açıklamalar yapılmış ve bu durum dipnotta (N.K.) açıklaması olarak belirtilmiştir. Belge tahrifi yüzünden okunamayan kelimeler "…" şeklinde boş bırakılmış, özellikle yer ve şahıs isimleri gibi özel isimlerde tereddütlü okunan kelimeler karşısına "?" işareti konmuştur. Bütün dikkatimize rağmen, bazı özel isim ve lâkaplarda okuma yanlışlığı ihtimalinin bulunabileceği kanaatindeyiz.

67 Nuri Köstüklü (N.K.) açıklaması.

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 3

Hubekli Timur(?) oğlu Aziz ve Nâbi oğlu Hasan ve Molla Hüseyin oğlu Hoşo(?) Ali Müdâfaa-i milliye uğrunda hizmet-i vataniyelerini îfa ettiklerinden dolayı ibraz eyledikleri Üçüncü Taburun mazbatasından anlaşılmağla ol babda bir kıta mazbatanın tanzimine karar verildi. 3 Nisan 340

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza Aza Aza Aza Aza Aza

(imzalar)

Müsted'i Hubekli Timur oğlu Aziz ve Nâbi oğlu Hasan ve Molla Hüseyin oğlu Haşo Ali 332 senesi Ağustosundan 333 senesi Mayısına kadar düşmana karşı müteşekkil Kuva-yı Milliye taburunda ve 333 Mayısında teşkil olunan taburuna ve jandarmanın kifayetsizliği hasebiyle Kiğı cihetine tecavüzleri melhuz olan Dersim'e karşı 4 Haziran 36 tarihinde Kuva-yı Milliye Birinci Taburunda Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından verilmiş olan 6 Ağustos 36 tarihli emr üzerine Kuva-yı Milliye Taburuna kayıt olunarak bu suretle Müdâfaa-i memlekete ve Kuva-yı Milliye'ye hizmet ettikleri lede'l-havale taburlarında mevrud 3 Nisan 340 tarihli mazbatalarından anlaşılmış haricen de lede'l-tahakkuk müsted'i-i merkumûn müdafa-i memleket ve Kuva-yı Milliye'ye hizmetleri sebk etmiş olduklarından ol babda neşr buyurulan afv kanununa tevfikan muamele edilmesi üzere iş bu mazbata bi't-tanzim i'ta kılındı.

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza, Aza, Aza, Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:4

Müsted'i-i mûmâileyhin mahdumu Reşid'in Müdâfaa-i Hukuk'a mensub olup olmadığı beyanı hakkında mazbatası ile İkinci Tabur Kumandanlığına havalesine karar verildi. 3 Nisan 340

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro:5

Hubekli (Akçadamlar, Kiğı)[68] İsmail Ağa ve mahdumu Bekir nam diğeri Ali ve Ağa nam diğeri Süleyman Müdâfaa-i milliye uğrunda hizmet-i vataniyyelerini ifa etdiklerinden dolayı istidalarına karardır.

Müsted'i Hubekli Timur oğlu İkinci Bölük Kumandanı İsmail Ağa ile Bekir nam diğeri Ömer nam diğeri Süleyman 332 senesi Ağustosundan 333 senesi Mayısına kadar düşmana karşı müteşekkil Kuva-yı Milliye Taburunda ve 333 senesi Mayısında teşkil olunan Ekrek Milis Taburuna jandarmanın kifayetsizliği cihetle Kiğı cihetine tecavüzleri melhuz olan Dersim'e karşı 4 Haziran 336 tarihinde Kuva-yı Milliye Birinci Taburunda ve Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından verilmiş olan 6 Ağustos 336 tarihli emri üzerine Kuva-yı Milliye Taburuna kayıt olunarak bu suretle Müdâfaa-i memlekete ve kuva-yı milliyeye hizmet edindikleri lede'l-husus taburlarından mevrud 3 Nisan 340 tarihli mazbatalarından anlaşılmış haricen de lede'l-tahkîk müsted'i-i merkumûn Müdâfaa-i memleket ve Kuva-yı Milliyeye hizmetleri sebkat etmiş olduğundan ol babda neşr buyrulan avf kanununa tevfikan muamele edilmek üzere iş bu mazbata bi't-tanzim i'ta kılındı. 4 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:6

Tarulu (Yavuztaş, Yayladere-Kiğı)[69] Kalı Şeyhoğlu Yusuf tarafından virilüb havale buyrulan 2 Nisan 340 tarihli istidasına mazbatadır.

Müsted'i Taru karyesinde mukim Kalı Şeyhoğlu Yusuf'a Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Paşa Hazretleri tarafından yazılan 6 Ağustos 336 tarihli emre imtisalen Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi tarafından yazılmış olan 12 Ağustos 36 tarihli tahrirata binaen ve birinci tabur ünvanıyla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye Taburu teşkil ve müsted'i-i merkum Şeyh oğlu Yusuf da tabur-ı merkuma kayd ve ilhak ederek Kuva-yı Milliye ve vatanına hizmet ettiği lede'l havale tabur-ı sabıktan mevrud 4 Nisan 340 tarihli mazbatadan anlaşılmış lede'l tahkik müsted'i-i merkum müdâfaa-i memleket ve Kuva-yı

68 N.K.

69 N.K.

Levent Şahverdi Arşivi

Milliye'de hizmeti sebkat etmiş olduklarından ol babda neşr buyrulan afv kanunu tevfikan hakkında muamele edilmek üzere iş bu mazbata bi't-tanzim ita kılındı. 4 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:7

Okçuyan Karyeli Ahmed Ağa oğlu Osman ağa ve refikalarına aid mazbatadır.

Harb-i umumîde bütün karyeleri ahalisiyle Müdâfaa-i vatana hizmet ettikten başka Kuva-yı Milliyenin ilk tesis ve teşekkülünden şimdiye kadar uhdelerine düşen hidematı ifa ve karyede Müdâfaa-i Hukuk teşkilatına icab eden asker celb ve cem'inde ibraz-ı muavenet ve 335 senesinden sonra Dersim'in tehacümüne Müdâfaa eylemek suretiyle Müdâfaa-i milliye ve Müdâfaa-i vatana hizmet etmiş oldukları ve Kuva-yı Milliye mensubîni hakkındaki affın kendilerine de şamil bulunduğundan Sivas İstintak Dairesince hakkında yapılmakta olan ta'kibat ve tahkikatın ref'ini Okçuyan ahalisinden Ahmed Ağazade Osman ve Süleyman oğlu Molla Hasan ve Hasan oğlu Hamid ve Karşu oğlu Miktad ve Kerim imzalarıyla Kiğı Kaimakamlığına mu'ta 15 mart 340 tarihli istid'a ile celb edilmekle Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti emrinde ne gibi hidemat ifa etmiş oldukları tedkik ve tahkikle keyfiyyetin bi'l-mazbata iş'ar kılınması Kiğı Kaimmakamlığının 20 Mart 340 tarihli der-kenarıyla cemiyetimize havale edilmekle Okçuyan karyesi ahalisine mensub bulunduğu Kuva-yı Milliye İkinci Tabur Kumandanı Çan nahiyesi müdürü Osman Beğin istid'a-yı mezkûr tevdi' edilerek Müdâfaa-i Hukuka mensubiyetleri istifsar kılınmış ve Çan Nahiyesi Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetince tanzim kılınmış olan 4 Nisan 340 tarihli mazbatadan Okçuyan karyesi ahalisi İstiklâl Harbi esnasında Müdâfaa-ı vatan ve istiklâlinin te'mini uğruna üçyüz otuz altı senesinde teşekkül eden Osman Beyin emri kumandasında bulunan milis taburu efradından oldukları ve Ahmed Ağa oğlu Osman tabur-ı mezkûrun Dördüncü Bölük kumandanı ve Molla Hasan ve Molla Abdullah ve Ahmet Ağaoğlu Hüseyin Ağa'nında takım kumandanı bulundukları harbin devamı müddetince hizmet ve sadakatları sebkat iden Okçuyan ahalisinin cemiyete mensup bulunduğu iş'ar kılınmış ve Müdâfaa-i Milliye İkinci Tabur kumandanı Çan nahiyesi müdürü Osman Bey'in 5 Nisan 340 tarihli musaddak

Levent Şahverdi Arşivi

defterinde de; Molla Abdullah bin Molla Yusuf Arif bin İbrahim, Mustafa b. Molla Raif, Kerim b. Hüseyin, Mehmed b. Süleyman, Yusuf b. Süleyman, Sadık b. Süleyman, İsmail b. Süleyman, Mehmed b. Ali Cebrail b. Ali, Mehmed b. Sadık, Mustafa b. Hasan, Mehmed b. Ali, Dede b. Cebrail, Hasan b. Kaya, Musa b. Hasan, Sefer b. Ali, Ali b. Aziz, Hüseyin b. Ahmed, Mustafa b. Kemal, Bekir b. Hasan Resul b. İbrahim, Mehmed b.İbrahım, Mehmed b. Mustafa, Mehmed b. Musa, Hüseyin b. Mehmed, Şah Hüseyin b. Şah Hüseyin, Hüseyin b. Miktad, Abdullah b. Habib, Yusuf b. Habib Miktad b. Kürşad, Mehmed b. Miktad, Ali b. Hamid, Hüseyin b. Hamid, Mehmed b. Mustafa, Dursun b. Hüseyin, Hüseyin b. Mehmed, Selahattin b. Süleyman, Hamid b. Hasan, Hamid b. Mehmed, Şükrü b. Mustafa, Reşid b. Hüseyin, Hüseyin b. Mahmud, Süleyman b. Yusuf b.Ali b. Ömer, Zülfi b. Mehmed, Mehmed b. Sadık, Yusuf b. Hasan, Tayyar b. Mikdat Yusuf b. Beşir, İsa b. Zeynel, Mustafa b. Halil, Ağa b. Mustafa, Ali b. Mustafa, Hüseyin b. Molla Yusuf, Yusuf b. Ahmed namlarındaki altmış iki neferin Kuva-yı Milliye ikinci taburun efradından oldukları beyan ve iş'ar etmekle Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine ve Kuva-yı Milliyeye mensubiyetleri ile hizmetleri tahakkuk eden salifü'l-ism eşhasın Kuva-yı Milliye mensubîninin affına dair olan 19 Teşrin-i sani 39 tarihli muafiyet kanunundan istifade edecekleri anlaşıldığını mübeyyin iş bu mazbata müttefikan tanzim ve i'ta kılındı. 3 Ramazan 342 / 7 Nisan 340.

Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:8

Şamun karyeli Arif Efendi oğlu Rüşdü'ye aid mazbatadır.

Çan nahiyesinin Şamun karyesi ahalisinden olan Seyyidzade Arif Efendi'nin makam-ı Alî-i kaimmakamîye i'ta eylemiş olduğu istid'ada vazife uğrunda ve katl ? maddesinde maznun bulunan mahdumu Rüşdü'nün Müdâfaa-i Hukuka mensub ve Kuva-yı Milliye efradından olduğundan bahisle afdan istifadesi zımnında muktezi mazbatanın verilmesini talep ve eşhas üzerine Cemiyetimiz icra kılınan tedkiyyat ve takibatta merkum Rüşdü'nün Müdâfaa-i vatan uğrunda teşkil ed(il)en Kiğı Kuva-yı Milliye İkinci Tabur efradından bulunduğu kayd-ı mezkûr İkinci Tabur Kumandanlığının 20 Mart 340 tarihli ve 58 numro istidalarında der-kenarında merkum Rüşdü'nün Çan Nahiyesi Müdâfaa-i Hukuk reisi

Levent Şahverdi Arşivi

azalarının akrabası ve cemiyet-i mezkûra mensub bulduğu ve mezkûr Kuva-yı milliyede hidematı sebkat etdiği Çan nahiyesinin Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin 4 Nisan 340 tarihli mazbatasından anlaşılmış olmakla beraber merkum Rüşdü'nün Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine mensub Kuva-yı Milliye efradından fi'lî hidematı sebkat ve fi'li mezkûr dahi îfa ve vazife-i vatan uğrunda îka' ettiği cemiyetimizce de müsellah ve musaddak bulunmuş olduğundan merkumun ol babda afv kanunundan istifade etmek ve mukteza-yı kanun îfâî kılmak üzere merci-i aidesine işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılındı. 8 Nisan 340.

Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro: 9

Çan karyesinden Keseroğlu Hasan'ın mazbatasıdır.

Çan karyesi ahalisinden Keseroğlu Hasan'ın akam-ı âlî-i Kaimmakamîye 16 Mart 340 tarihli i'fa etmiş olduğu istid'a üzerine cereyan eden muamelede merkumun Çan nahiyesi Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine mensub ve teşkil eden Kuva-yı Milliyenin İkinci Tabur efradından bulunduğunu nahiye-i mezkûrenin Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin 3 Mart 340 tarihli mazbatasından ve Çan Nahiyesi Müdürü ve Kuva-yı Milliye İkinci Tabur Kumandanlığının 2 Mart 340 tarihli mazbatasından anlaşılmış Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine ve Kuva-yı Milliye İkinci Tabura mensub efradından olduğu tahkik eden merkum Keseroğlu Hasan'ın ol babdaki afv konunundan istifade etmesi ve muktezaî-i kanunu ifa kılmak üzere cemiyetimizce iş bu mazbata tanzim i'ta kılındı. 8 Nisan 340.

Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:10

İnak (Varto) Karyesi Talu(?) Mehmed'e ait mazbatadır.

İnak karyesine merbut Kemsur mezraalı Taluoğlu Mehmed zevcesi Emine'nin 2 Nisan 340 tarihinde mu'ta istidasında zevcinin Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk mensubu olduğundan bahisle ol babdaki afv kanunundan istifadesi hakkında mukteza mazbatanın i'tası(nı) istirham

Levent Şahverdi Arşivi

etmekle cereyan eden muamelede Üçüncü Tabur Kumandanlığının 7 Nisan 340 tarihli der-kenarıyla merkum Mehmed'in Kuva-yı Milliye mensubundan olduğu ve Müdâfaa-i Hukuka mensub bulunduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i milliye mensuplarından olduğu anlaşılan merkum Taluoğlu Mehmed'in 19 Teşrin-i sani 39 tarihli afv kanunundan istifade edebilmek üzere Cemiyetimizce iş bu mazbata tanzim takdim kılındı. 7 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:11

Haror karyesine aid mazbatadır.

Müsted'i Haror karyeli Halit b. Ali, İbrahim b. Mehmed ve Mehmed b. Pamir, Çukuroğlu Yusuf, Mehmed b. Hasan, Ruhi b. İsmail ve Bilice'nin Elbekân? mezraasından Bekir oğlu Hasan b. Ali ve Elbekânlı Ömer? b. Hasan'ın Kuva-yı Milliye Birinci Tabur Birinci Bölük efradından oldukları Birinci Tabur kumandan ve heyetin 7 Nisan 340 tarihli mazbatasında iş'ar kılınmış ve Müdâfaa-i milliyeye mensubiyetleri anlaşılmış bulunmakla Müdâfaa-i milliye mensubîninin afvı hakkındaki 17(19)[70] Teşrin-i sani 39 tarihli muafiyet kanunundan istifade edeceklerini mübeyyin iş bu mazbata bi't-tanzim i'ta kılındı. 8 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:12

Hamsor karyeli İlhami oğlu Said'in mazbatasıdır.

..... Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti mensubîninden, on sene müddetle mahkum Hacıyan nam Hamsor karyeli İlhami oğlu Said'in Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti mensubları hakkındaki muafiyet kanunundan istifade etdirilmesi emeline? hâvi Karabolat karyeli Yakub imzalı 2 Nisan 340 tarihli istid'ası Kiğı Kaimmakamlığının 3/4/340 tarihli müzekkeresiyle Hamsor'a havale edildiği

70 Metinde 17 yazılmış 19 olmalı (N.K.)

Levent Şahverdi Arşivi

Müdâfaa-i milliyeye dahil-i mensubiyeti olup olmadığı hakkındaki kuyûdu ve malumatın zeylen beyanı içün Üçüncü Tabur Kumandanlığına havale edilmiş ve 10 Nisan 340 tarihli Kuva-yı Milliye Üçüncü Tabur kumandanı Hacı Dede'nin zeyli der-kenarında müsted'i Yakub ve bacanağı İlhami oğlu Said'in Kuva-yı Milliyenin Üçüncü Tabur Birinci Bölük efradından oldukları Çerme nahiyesi Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti azasından olan Karabolat karyeli Yakub Efendiye bacanak olan merkum İlhami oğlu Said'in bu cihetle dahi Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine mensubiyeti anlaşıldığı bildirilmekle müsted'i Yakup Efendi ile bacanağı İlhami oğlu Said'in Müdâfaa-i milliye efradından oldukları Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine mensup bulundukları 19 Teşrin-i Sani 39 tarihli kanunun birinci maddesi mucebince muafiyetine mazhar bulundukları anlaşılmakla iş bu mazbata müttefikan tanzim ve şerh kılındı. 8 Nisan 340.

Kiğı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:13

Hoğas'da (Dallıca köyü- Kiğı)[71] mukim Biliceli Yusuf bin Gülünün? Müdâfaa-i Milliyeye mensubiyetlerinden dolayı muafiyetden istifadesi makama verilen 10 nisan 340 tarihli istid'asına karardır.

Müsted'i Yusuf'un Müdâfaa-i milliyenin Birinci Taburunda mukayyed olup olmadığının ve hidemat-ı vataniyyeye derece-i iştirakının beyan ve izahı hakkında tabur kumandanından tevzihe karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza
(İmzalar)

Numro:14

Harorlu İsmail ve Şakir'in biraderi Hasan imzasıyla makama takdim edilmiş istid'ada biraderi İsmail ve Şakir'in Müdâfaa-i Hukuk afv kanunundan istifadesi hakkındaki 7 nisan 340 tarihli istidasına karardır.

Müsted'inin biraderi Haror karyesinden Kubad (Kubid?) oğlu İsmail ve Şakir'in Müdâfaa-i Hukuk mensubînleri olup olmadığının ve Kuva-yı Milli-

71 N.K.

Levent Şahverdi Arşivi

yenin Birinci Taburunda mukayyed olup olmadığının ve hidematının beyanı hakkında Kuva-yı Milliye Birinci Tabur Kumandanlığına tevdi'ine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk reisi vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro: 15

Milis bölük Kumandan-ı sâbıkı Maskanlı Yusuf oğlu Kutu (Koto?) Mustafa ve dokuz nefer avanesinin Müdâfaa-i milliyeye mensubiyetlerinden dolayı muafiyetten istifadesi hakkındaki 8 Nisan 340 tarihli istid'aya karardır.

Müsted'i Kutu Mustafa ile rüfekasının Kuva-yı Milliyenin Birinci Taburunda mukayyed olup olmadığını ve müdafa-i vatan uğrunda sebk eden hidematlarının derecesi izahı hakkında tabur kumandanlığına tevdiine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Milliye-i Hukuk Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:16

Maskan karyesinden Süleyman Ağa torunu Yusuf ve onaltı neferin Müdâfaa-i Hukuka mensubiyetleri hakkında makama mütekaddem 9 Nisan 340 tarihli istidalarına karardır.

Müsted'i Süleyman Ağa torunu Yusuf Ağa ve istid'ada isimleri münderic olan on yedi neferin Müdâfaa-i milliye ve derece-i mensubiyetleri ve ne gibi hidemat ve vatan uğrunda hizmetleri sebt eyledikleri ve taburunuzda mukayyed ise tabur heyetinden bir mazbatanın tanzimiyle rabten irsaline himmet olunması hakkında iş bu evrakın Birinci Tabur Kumandanlığına tevdi'ine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro:17

Maskan karyeli Mehmed Sabri? ve Hüseyin oğlu Ibrahim'in Müdâfaa-i Hukuka mensubiyetleri ve muafiyetten istifadeleri hakkında makama mütekaddem 2 Nisan 340 tarihli istidasına karardır.

Müsted'i-i minhümanın Kuva-yı Milliyenin Birinci Taburunda mukayyed olup olmadığının ve müdafa-i vatan uğrunda hidematlarının derecesi izahı hakkında tabur kumandanlığına tevdiine karar verildi. 14 Nisan 340

Müdâfaa-i Milliye-i Hukuk Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:18

Viranşehir karyeli Mehmed oğlu Esad'ın Müdâfaa-i milliyeye mensup olduğunun Müdâfaa-i Hukukun muafiyeti hakkındaki kanundan müstefid olmak üzere makama mütekaddem 14 Nisan 340 tarihli istidasına karardır.

Müsted'i Viranşehir karyeli Mehmed oğlu Esad'ın Müdâfaa-i milliyeye mensup olup olmadığının ve mensup ise derece-i hizmetinin taburunuz heyetinden bir kıta mazbatanın iş bu istidaya rabtıyla iadesi hakkında evrakın Üçüncü Tabur Kumandanlığına tevdiine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Numro:19

Hubek karyeli Timuroğlu Mehmed ve rüfekasının Müdâfaa-i Hukuk mensubundan olduklarından muafiyetden müstefid olmak üzere makama mütekaddem 7 Nisan 340 tarihli istidaya karardır.

Müsted'i Timuroğlu Mehmed Ağa ve refiklerinin hidemat-ı vataniyyeye derece-i iştiraklarının beyan ve izahı hakkında Birinci Tabur Kumandanlığına tevdiine karar verildi. 14 Nisan 340

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(İmzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro:20

Müdâfaa-i milliye azasından Hoğaslı Ahmed Beyzâde İbrahim Beyin Müdâfaa-i Hukuka mensubiyeti hakkındaki şeref-vürud muafiyetden istifadesi için makama mütekaddem 8 Nisan 340 tarihli istid'asına karardır

Müsted'i-i mûmâileyh Kuva-yı Milliyenin Birinci Taburunda mukayyed olup olmadığının ve Müdâfaa-i vatan uğrunda hidematı mesbuk olup olmadığının beyanı hakkında tabur-ı mezkûr kumandanlığına tevdiine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk reisi vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:21

Elmalı karyeli İbrahim b. Musa'nın Müdâfaa-i Hukuka mensubiyeti ve muafiyetden müstefid olmak üzere makama mevdu' 16 Nisan 340 tarihli istidasına karardır.

Müsted'i Elmalı karyeli İbrahim b. Musa'nın Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine mensup olup olmadığının ve mensup ise derece-i hizmeti ve taburunuzda müstahdem ise taburunuz heyetinden icab eden mazbatanın rabtıyla iadesi lüzumunun Üçüncü Tabur Kumandanlığına tevdi'ine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:22

Kiğı hapishanesinde Sarıca karyeli Mustafa oğlu Mehmed'in Müdâfaa-i Hukuka mensubiyeti ve muafiyetden müstefid olması hakkındaki 13 Nisan 340 tarihli istidasına karardır.

Müsted'i Sarıca karyeli Müdâfaa-i milliyeye mensup olup olmadığının ve mensup ise derece-i hizmetinin müstakilen ba-mazbata tabur heyetinden tanzimle istid'aya rabten irsali lüzumunun İkinci Tabur Kumandanlığına tevdiine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro:23

Musrum karyeli Mehmed oğlu İmam'ın Müdâfaa-i Hukuka mensubiyeti hakkındaki makama mukaddem 14 Nisan 340 tarihli istidasına karardır.

Müsted'i Musrum karyeli Mehmed oğlu İmam'ın Müdâfaa-i milliyeye mensup olup olmadığının ve mensup ise derece-i hizmetinin müstakilen bamazbata tabur heyetinden tanzimiyle istidaya rabten irsali lüzumunun tabur kumandanlığına tevdi'ine karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:24

Kiğı Karyeli Abuş? oğlu Halil Efendi'nin Müdâfaa-i Hukuka mensubiyeti hakkında 9 Nisan 340 tarihli makama mukaddem istidasına karardır.

Müsted'i Halil Efendi'nin Kiğı Şube Riyaseti emrinde teşkil eden Kuva-yı Milliye Milis taburunda 8 mah müddetle hizmet ederek Müdâfaa-i milliyeye iştirak eylediği Kuva-yı Milliyeye mensup bulunduğu Kiğı Şube Riyasetinin istid'a zarfındaki? 3 Nisan 340 tarihli meşruhatdan anlaşılmış olduğundan müsted'inin kuva-yı milliyeye iştirak ve Müdâfaa-i Hukuka mensub eşhasın affına dair kanunun ahkâmından istifadesi hakkında cemiyetimizce iş bu mazbata bi't-tanzim merci-i aidesine takdimine müttefiken karar verildi. 14 Nisan 1340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:26 (25 yok)[72]

Maskan Karyeli Kutu Mustafa ve mahdumu Dursun ve Veli oğlu Mirze? Ali ve Veli oğlu diğer Mirze Ali ve Velioğlu Ali ve biraderi Yusuf ve Mustafa oğlu Ali ve Ali oğlu İbrahim ve Hasan oğlu Mehmed ve Ali oğlu İsmail'in 333 senesinde merkumandan Kutu Mustafa'nın kumandasında teşekkül eden müstakil Maskan Milis Bölüğünde harbin nihayetine kadar hizmetleri görüldüğü gibi 336 senesinde müteşekkil Kuva-yı Milliye taburlarına kayd olunarak bil

72 Numro:25 bulunmamaktadır (N.K.)

Levent Şahverdi Arşivi

fiil Müdâfaa-i Hukuk ve Müdâfaa-i milliyede hizmetleri sebkat etdiklerini mübeyyin Kuva-yı Milliye Birinci Tabur Kumandanlığından mu'ta 15 Nisan 340 tarihli mazbatasından anlaşılmış olmağla Müdâfaa-i Hukuka ve Kuva-i Milliye mensub hizmetleri mesbuk olduğu ve cemiyetimizce sebk eden merkumûnun ol babdaki afv kanunundan istifadeleri hakkında işbu mazbata bi't-tanzim merci-i aidesine takdimine müttefiken karar verildi. 15 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:27

Mazbata

Maskan Karyeli Süleyman ağa torunu Yusuf ve biraderi Ağa ve Seyyid Ali oğlu Mustafa, Seyyid Ali oğlu Hasan ve Süleyman ve Ali oğlu diğer Süleyman ve Ali oğlu İmam, ve Ali bin Mustafa ve…Mehmed bin Mustafa, Melik oğlu Süleyman ve Seyyid Ali oğlu Mehmed ve Paşa oğlu Mehmed ve Ali oğlu Mehmed ve Sadi oğlu Süleyman, ... oğlu Seyyid ve Mustafa oğlu Ali ve Ali oğlu İmam ve Seyyid oğlu Yusuf nam eşhasın 333 senesinde teşekkül eden müstakil milis bölüğünde ve ahiren 335 ve 336 senelerinde teşekkül kanunî Kuva-yı milliye taburuna kayd olarak bil fiil îfa-yı hizmet ettiklerini mübeyyin 15 Nısan 340 tarihinde Kuva-yı Milliye Birinci Tabur kumandanlığından, muti mazbatadan anlaşılmış ve merkumânın salifü'l-beyan hidematı Kuva-yı Milliyeye mensupları cemiyetimizce mütehakkik bulunmuş olduğundan ol babdaki afv kanunundan merkumânın istifadeleri hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim merci'i aidesine takdimine karar verildi. 15 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:28

Mazbata

Maskan Karyeli Mehmed Hayri ve Hasan oğlu İbrahim 333 senesinde teşekkül eden müstakil milis bölüğünde harbin nihayetine kadar 35 ve 36 senelerinde müteşekkil kuva-yı milliye taburlarına kayd olunarak Kuva-yı Milliye Müdâfaa-i Hukukda bil fiil hizmetleri sebkat etdiklerini mübeyyin 14 Nisan

Levent Şahverdi Arşivi

340 tarihli Kuva-yı Milliyenin Birinci Tabur Kumandanlığından mu'ta mazbatasından anlaşılmış ve merkumanın Kuva-yı Milliyeye mensup hizmetleri mesbuk olduğu cemiyetimizce dahi müsellem bulunmuş olduğundan ol babdaki afv kanunundan istifadeleri hakkında iş bu mazbatamız merci-i aidesine takdimine müttefikan karar verildi. 15 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:29

Mazbata

(bir satır tamamen silik)[73]

Nakl eden Kuva-yı Milliye taburuna kayd olunarak bi'l-fiil hizmetleri sebkat ile Kuva-yı Milliyeye mensub olduklarına dair 14 Nisan 340 tarihli Kuva-yı Milliye Birinci Tabur kumandanlığından mu'ta mazbatasından anlaşıldığı gibi merkumunun Kuva-yı Milliyede hizmetleri mesbuk ve mensub bulunduklarını cemiyetimizce dahi mütehakkık bulunmuş olunduğundan salifü'l-esami eşhasın ol babdaki af kanunundan istifadeleri hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim merci-i aidesine takdime karar kılındı. 15 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:30

19 Teşrin-i sani 39 tarihli Müdâfaa-i Hukuk azalarının mensublarının afvı hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında (8 Nisan 340) tarihinde Kaimmakamlığa mu'ta Hoğas karyeli Ahmed Beyzâde Müdâfaa-i Hukuk azasından İbrahim Bey imzalı istid'a cemiyetimizce lede'l-havale icra kılınan tetkikat ve tahkikatda Kiğı Kuva-yı Milliye Birinci Taburun 14 Nisan 340 Tarih ve beş numaralı mazbatasından müsted'i mûmâileyhin 335 senesinde Dersim'in Kiğı'ya taarruz ve vatanın Müdâfaa-i maksad-ı ulvisiyle teşekkül eden Kuva-yı Milliyenin Birinci Taburun Birinci Bölük kumandanlığına tayin edilerek cidal-i millinin nihayetine kadar mezkûr tabur ve bölükte bi'l-fiil hizmeti sebkat ve

73 N.K.

Levent Şahverdi Arşivi

Kuva-yı Milliyeye mensub ve Kuva-yı Milliye zâbitânından ve Kiğı Müdâfaa-i Hukuk azasından bulunduğu anlaşılmakla beraber mümaileyhin fiilî hidematı ve fedakârlığı ile mezkûr taburun Birinci Bölük kumandanlığında müstahdem ve Kiğı Müdâfaa-i Hukuk azasından bulunduğu cemiyetimizce dahi müsellem mütehakkık bulunmuş olduğu cihetle müsted'i-i mûmâileyhin Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuka mensub ve hizmeti mesbuk zevatın Afvına mezkûr ahkâmdan istifade ve muafına mazhar olmak üzere işbu mazbata bi't-tanzım merci-i aidesine müttefikan karar verildi. 15 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 31

Mazbata

Biliceli olup Hoğas karyesinde mukim Ferid oğlu Yusuf'un Kuva-yı Milliyenin Birinci Bölüğünde müstahdem ve Müdâfaa-i vatan uğrunda teşekkül eden mezkûr bölükte hizmeti sebkat ettiği ve taburda müstahdem ve mukayyed bulunduğunu mütazammen 14 Nisan 340 tarihli ve Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun mazbatasından anlaşılmış ve merkumun Kuva-yı Milliyeye mensub ve hizmeti mesbuk bulunduğu heyetimizce müsellem bulunmakla olbabdaki Afv kanunundan istifadesi hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim merci-i aidesine takdime karar verildi. 15 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 32

Mazbata

Haror Karyeli Hüseyin'in biraderleri Kuyuoğullarından İsmail ve Şakir ebnân-ı Mustafa'nın 336 senesinde müteşekkil Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun Birinci Bölüğünde mukayyed ve mezkûr kuva-i milliyede hizmetleri mesbuk olduklarını mutazammen 14 Nisan 340 tarihli Kuva-yı Milliye Birinci Tabur Kumandanlığının mazbatasından anlaşıldığı gibi merkumunun Kuva-yı Milliyeye mensub ve hizmetleri mesbuk bulundukları ve cemiyetimizce dahi müsellem bulunmuş olduğundan merkumanın olbabdaki Af konundan istifa-

Levent Şahverdi Arşivi

deki hakkında işbu mazbatamız bi't-tanzim merci-i aidesine takdimine karar verildi. 15 minh. (Nisan 340).

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 33

Said Beyzâde Fehmi Beyin istidasına karardır.

Müsted'i Kuva-yı Milliyenin Üçüncü Taburunda mukayyed olup olmadığının ve Müdâfaa-i vatan uğrunda hizmet-i mesbuk olub olmadığının ba-mazbata beyanı hakkında tabur-ı mezkûr kumandanlığına karar verildi. 14 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 34

Gajik-i Süflâ (Aşağı Gajik)[74] Karyeli Mehmet Ali bin Mustafa tarafından verilen 15 Nisan 340 tarihli istidasına yazılan karardır.

Müsted'i merkum Mehmed Ali'nin biraderzadesi Haydar Göcek nahiyesi Heyet-i Amilesine derece-i mensubiyetini ba-mazbata bildirmek üzere merkez Müdâfaa-i Hukuk'a mensub Göcek Heyet-i Amile Cemiyet-i muhteremesine tevdii cemiyetin 34 kararıyla tebliğ olunur. 20 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro:35

Kuva-yı Milliye İkinci Tabur Üçüncü Bölük Kumandanlığı vazifesiyle hidemat-ı vataniyye îfa ettiğinden bahisle 4 Nisan 340 tarihli istida ile keyfiyet-i mensubiyetlerine dair vesika i'tasını istirham eden Uzunhan karyeli Hacı Derviş Efendi Mahdumu Mahmud Efendinin makam-ı kaimmakamlıkdan muhavvel olbabda ki muameleli istidası tedkik edildi. 336 senesinde teşkili emr-i tebliğ buyurulan Kuva-yı Milliye taburlarından kazanın İkinci Tabur Üçüncü Bölük

74 N.K.

Levent Şahverdi Arşivi

Kuva-yı Milliye kumandanlığını deruhte ederek hidemat-ı vataniye îfa eylediğine dair tabur-ı mezkûr heyetince tanzim olunub istid'aya merbut 20 Nisan 340 tarihli mazbatadan mûmâileyhin Kuva-yı Milliyeye mensubiyet ve hüsn-i hizmeti mesbuk olduğu bi't-tekkik anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve kuva-yı milliyenin afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makam evrakına rabten makam-ı kaimmakamîye takdim kılınması. 27 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 36

Kuva-yı Milliye İkinci Tabur Üçüncü Bölük efradı olarak hidemât-ı vataniyyeyi îfa ettiğinden bahisle 2 Nisan 340 tarihli arzuhal ile keyfiyet-i mensubiyetlerine dair mazbata îtasını istirham eden Uzunhan karyeli Hacı Derviş oğlu Hüseyin, Salim oğlu Arif, Süleyman? oğlu Mehmed'in makam-ı kaimmakamîden muhavvel muameleli istidası tedkik edildi. 36 senesinde kazada teşkilatı icra olunan Kuva-yı Milliye İkinci Tabur Üçüncü Bölük efradı olarak hidemat-ı vataniyye îfa eylediklerine dair tabur-ı mezkûr heyetince tanzim olunub istidaya merbut olan 3 Nisan 340 tarihli mazbatadan merkumânın Kuva-yı Milliyeye mensubiyetleri ve hizmetleri anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliyenin mensublarının afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadeleri hakkında işbu mazbata bi't-tanzim ve evrakına rabten makam-ı kaimmakamîye takdim kılındı.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 37

Kuva-yı Milliye Birinci Tabur Birinci Bölük efradından olarak hidemat-ı vataniyyeyi îfa ettiğinden bahisle 20 Nisan 340 tarihli istida ile mensubiyyetine dair mazbata i'tasını istirham eden Üngözük karyeli Kuluoğlu Ruhi'nin makam-ı kaimmakamîye muhavvel muameleli istida' ve tabur mazbatası tedkik edildi. Müsted'i merkum Kuva-yı Milliye Birinci Taburun Birinci Bölüğünde mukayyed bulunduğuna dair bölük kumandanlığının der kenarına atfen tabur-ı

Levent Şahverdi Arşivi

mezkûrun heyetince zeyl-i istidaya 24 Nisan 340 tarihli tabur-ı mezkûr mazbatasından merkumun Kuva-yı Milliyeye mensub ve hizmeti mesbuk olduğu anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensubîninin afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında işbu mazbata bi't-tanzim, makam-ı kaimmakamîye arz ve takdim kılındı. 27 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 38

Çan nahiyesi müdürü Osman Faik Beyin 18 Nisan 340 Tarih 118/78 numaralı tahriratı serâpâ mütalaa kılındı. Makam-ı âli-i kaimmakamîlerinin malumatı olmaksızın salahiyet haricinde meclis-i âciziden bir takim afv hakkındaki istidalar havaleten mumaileyhe gitmekte olduğu ve mûmâileyhin iş'ar-ı vakıasından anlaşılmakta ise de Meclis-i acizanemizden havale olunagelmekde olunan istidalar Kuva-yı Milliye tabur kumandanı ve merkeze mülhak bir şube olduğu cihetle Nahiye Müdürünü dikkate almayarak Müdâfaa-i Hukuk'a mensub bir şube olduğu gibi Kuvayı Milliye Tabur kumandanı olmak ve alınacak mazbatanın cemiyetimizce bir evrak mesabesine? addedilmek üzere müsted'ilerin kuva-yı milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk mensubîninden olub olmadığı anlaşılmak ve alınacak cevap üzerine cemiyetimizden icab eden muamelenin yapılmak ve bir güna yanlışlığa mahal kalmamak içün istidaları mûmâileyhe havale ve istifsar-ı keyfiyet edilegelmek ve nevahide müteşekkil Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Amilesi merkeze merbut bir şube olması hasebiyle, tabur ve heyet-i amileden bade's-sual ve tahakkuk-ı lazimatdan muamele heyet-i merkeziyece mazbata tanzimi teemmül edilmiş idi. Merkez Heyetin malumatı olmaksızın doğrudan doğruya heyet-i amile ve Kuva-yı Milliye tabur heyetlerince yapılacak mazbatanın bu gibi muamelat için kafi ad edilmesi muvafık-ı nefsü'l-emr (işin hakikatına uygun) olamayacağından ber-sabık muamele îfası selahiyet makamına aid olub kaimmakamlık makam-ı âlisi delaletiyle mumaileyhe tebliği karargir olundu. 27 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro:39

Kuva-yı Milliye Üçüncü Tabur efradından olarak hidemat-ı vataniyyeyi ifa ettiğinden bahisle 15 Nisan 340 tarihli istida ile mensubiyyetine dair mazbata itasını istirham eden Çerme nahiyesinin Viranşehir karyesinden Mehmed oğlu Said'in makam-ı kaimmakamîye muhavvel muameleli evrakı ve tabur-ı mezkûr mazbatası tetkik edildi.

Müsted'i-i merkum Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun (Üçüncü Tabur olmalı)[75] defterinde mukayyed bulunduğuna dair Tabur kumandanlığının der-kenarına atfen tabur-ı mezkûr heyetince zeyl-i istidaya yazılan tabur kumandanlığının mazbatasından anlaşılmakla, Kuva-yı Milliye mensubiyeti ve hizmeti mesbuk olduğu anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk Kuva-yı Milliye mensubîninin afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makam-ı âlî-i kaimmakamîye arz ve takdim olunur. 28 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 40

Kuva-yı Milliye Birinci Tabur ve Birinci Bölük efradından olarak hidemât-i vataniyyeyi îfa ettiğinden bahisle 15 Nisan 340 tarihli istida ile mensubiyyetine dair mazbata i'tasını istirham eden Bilice'nin Fisan mezraalı Sefer oğlu Ağa'nın makam-ı kaimmakamîden muhavvel muameleli evrakı ve tabur mazbatası tedkik edildi. Müddeî-i merkum Kuva-yı Milliye Birinci Tabur Birinci Bölüğünde mukayyed bulunduğuna dair bölük kumandanlığının der-kenarına atfen tabur-ı mezkûrun heyetince zeyl-i istidaya 27 Nisan 340 Tabur-ı mezkûr mazbatasından merkumun Kuva-yı Milliyeye mensubiyeti ve hizmeti mesbuk olduğu anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensubîninin afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makam-ı âli-i kaimmakamîye arz ve taktim kılınır. 28 Nisan 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

75 N.K.

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 41

Kuva-yı Milliye Birinci Taburu efradından olarak hizmet-i vataniyye-yi ifa ettiğinden bahisle 15 Nisan 340 tarihli istida ile mensubiyyetine dair mazbata itasını istirham eden Cönek karyeli Hasan oğlu Yusuf'un makam-ı kaimmakamîden muhavvel muameleli evrakı ve tabur mazbatası tetkik edildi.

Müsted'i-i merkum Kuva-yı Milliye Birinci Taburun defterinde mukayyed bulunduğuna dair tabur Kumandanlığının der-kenarına affen tabur-ı mezkûr heyetince zeyl-i istidaya 27 Nisan 340 (tarihli) Tabur-ı mezkûr mazbatasından merkumun Kuva-yı Milliyeye mensub ve hizmeti mesbuk olduğu anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensubîninin afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makam-ı âlî-i kaimmakamîye arz ve takdim kılınır. 28 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 42

Mazbata

Çırakcı? karyeli Mahmud oğlu Memmed'in Müdâfaa-i Hukuk (Birinci) Taburunun Birinci Bölüğü efradından olub Kuva-yı Milliyeye mensubiyeti hakkındaki makam-ı kaimmakamîye verilen istid'asında mensubiyyetine dair mazbata i'tasını istirham eden Mahmud oğlu Mehmed'in amcası oğlu olub ve oğlu Ağa'nın makam-ı kaimmakamîden muhavvel 15 Nisan 340 tarihli istidası tetkik edildi.

Müsted'i amacası oğlu Mahmud oğlu Mehmed Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun Birinci Bölüğünde mukayyed bulunduğu bölük kumandanlığının der-kenarına atfen tabur heyetinin mazbatasından anlaşılmış. Kuva-yı Milliyeye mensub ve hizmet-i mesbuk vazife-i vataniyyeyi îfa ettiği anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensubîninin afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadeleri hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makamı kaimmakamîye arz ve takdim kılınır. 28 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 43

Kasabalı (Kiğılı)[76] Zeynelzâde Bedri Efendinin Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun Birinci Bölüğü efradından olup Kuva-yı Milliye mensubu hakkındaki 19 Nisan 340 Tarihli istidasında mazbata îtasını istirham eden mûmâileyhin muameleli istidası tetkik edildi.

Müsted'i Bedri Efendi Kuva-yı Milliye Birinci Taburunda mukayyed ve bi'l-fiil Kuva-yı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk hizmetine mensub olduğu gibi ve Mustafa Efendi de Tabur-ı mezkûr kumandanı olarak ol suretle de mensub olduğunu mübeyyin Tabur-ı mezkûrun Heyetince tanzim kılınan 27 Nisan 340 tarihli mazbatasından anlaşılmış mumâileyh Mustafa ve Bedri efendilerin bi'l-fiil hizmeti vataniyelerini îfa etmiş ve hizmetlerinden çok istifadeleri mesbuk bulunmuş olduğundan Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk mensubînin afvı hakkındaki af kanunu ahkâmından istifadeleri hakkında işbu mazbata bi't-tanzim makam-ı kaimmakamîye arz ve takdim kılındı. 28 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 44

Kasabalı (Kiğılı) Zeynelzâde Hasan (Tahsin) Efendinin Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun Birinci Bölük efradından olup Kuva-yı Milliyeye mensubiyyeti hakkındaki 19 Nisan 340 tarihli istidasında mazbata i'tasını istirham eden mûmâileyhin makam-ı kaimmakamlıktan muhavvel istidası tedkik edildi.

Müsted'i Hasan Tahsin Efendi Kuva-yı Milliye Birinci Taburunda mukayyed ve bi'l-fiil Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk hizmetine mensub olduğu gibi ve Mustafa Efendi de Tabur-ı mezkûr kumandanı olarak ol suretle de mensub olduğunu mübeyyen Tabur-ı mezkûr heyetince tanzim kılınan 27 Nisan 340 tarihli mazbatasından anlaşılmakla ve mûmâileyh Mustafa ve Hasan Tahsin efendilerinin bi'l-fiil hidemat-ı vataniyyeleri ifa etmiş ve hizmetlerinden pek çok istifadeleri mesbuk bulunmuş olduğundan Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk mensubunun afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadeleri hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makam-ı kaimmakamlığa arz ve takdim kılındı.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

76 N.K.

Levent Şahverdi Arşivi

Numro:45

Biliceli olup Hoğas karyesinde mukim Hasan oğlu Mehmed'in zevcesi, Mahmud oğlu Hüseyin'in zevcesi, Ali oğlu Osman'ın zevcesi, zevcleri(nin) Müdâfaa-i Hukuka mensubiyetleri hakkında 15 Nisan 340 tarihli istidasında Müdâfaa-i Hukuk heyetinden mazbata i'tasını istirham eden merkumûnun makam-ı kaimmakamîye takdim ve muameleli evrakı tetkik edildi.

Müsted'ilerin zevcleri Hasan oğlu Mehmed ve Mahmud oğlu Hüseyin ve Ali oğlu Osman Kuva-yı Milliyenin Birinci Taburunun Birinci Bölüğünde mukayyed olduğu Birinci Bölük kumandanlığının işarına atfen tabur-ı mezkûr kumandanlık heyetinin mazbatasından keyfiyet müsteban olmuş, merkumun Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuka mensub ve hizmetleri mesbuk olduğu anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensubununun afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadeleri hakkında işbu mazbata bi't-tanzim makam-ı kaimmakamîye arz ve takdim kılındı. 28 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numara 46

Çapakçur'un Şaban karyesinde Hacı oğlu Ali'nin amcazadesi Molla Hüseyin oğlu Osman'ın Müdâfaa-i Hukuka mensub olup mensubiyyeti hakkında bir kıta mazbatanın i'tasını irtirham eden merkumun makam-ı kaimmakamîce muhavvel 16 Nisan 340 tarihli muameleli evrakı tetkik edildi.

Müsted'inin amcazedesi Molla Hüseyin oğlu Osman'ın Kuva-yı Milliyenin 2. Taburunun 3. bölüğünde mukayyed ve Müdâfaa-i vatan uğrunda hizmet-i mesbuk eylediği bölük kumandanlığının işarına atfen tabur-ı mezkûr kumandanlığı heyetinin mazbatasından keyfiyetin anlaşılmış merkum hakikaten Müdâfaa-i Hukuka mensub ve Müdâfaa-i vatan uğrunda hizmet-i mesbuk bulunduğu tetkik olunan muameleli evrak ve mazbatadan anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliyeye mensub olanlar hakkında şeref-vürud kanun ahkâmından istifadesi hakkında işbu mazbata bi't-tanzim, makam-ı kaimmakamîye takdim kılındı. 26 Nısan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 47

Çapakçur'un Armutak karyeli Süleyman oğlu Hasan'ın Müdâfaa-i Hukuka mensubiyeti hakkında Müdafa-i Hukuk heyetince bir kıta mazbatanın itasını istirham eden merkumun 16 Nisan 340 tarihli makam-ı kaimmakamîye mahavvel muameleli evrakı tetkik edildi.

Müsted'i Süleyman oğlu Hasanın 2. Taburun 3. bölüğünde mukayyed olduğu bölük kumandanlığının olbabdaki işarına atfen Tabur-ı mezkûr kumandanlığı heyetinin mazbatasından müsteban kılınmıştır. Merkum Müdâfaa-i Hukuk vatan uğrunda bi'l-fiil hizmet etmiş ve hizmeti mesbuk bulunduğu anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensublarının afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makam-ı kaimmakamîye takdim kılındı. 29 Nisan 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 48

Mazbata

Uzunhan karyeli İsa Oğlu Süleyman'ın Müdâfaa-i Hukuka mensubiyyeti hakkında verilen istidada Müdâfaa-i Hukuk heyetince bir kıta mazbatasının itasını istirham eden merkumun 18 Nisan 340 tarihli muameleli evrakı makam-ı kaimmakamîden muhavvel olup mezkûr evrak tetkik edildi.

Müsted'i-i merkum İsa oğlu Süleyman Müdâfaa-i Hukuk İkinci Taburunun Üçüncü Bölüğünde mukayyed olduğu Tabur kumandanlığının ol babdaki iş'arına atfen tabur-ı mezkûr kumandanlığının mazbatasından anlaşılmış, merkum hizmet-i vatanıyyeyi îfa ve Müdâfaa-i Hukukda hizmeti mesbuk bulunduğu anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensubîni hakkında şeref-mevrud eden afvlarından istifadesi hakkında işbu mazbata bi't-tanzim, makam-ı âlî-i kaimmakamîye takdim kılınır. 29 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 49

Mazbata

Musrum karyeli Mehmed oğlu İmam'ın Müdâfaa-i Hukukun İkinci Taburu efradından olup Kuva-yı Milliyeye mensubiyeti hakkındaki makam-ı kaimmakamîye verilen istidasında mensubiyyete dair mazbata itasını istirham eden Mehmed oğlu İmam'ın makam-ı kaimmakamîden muhavvel 23 Nisan 340 tarihli istidası tetkik edildi.

Müsted'i Mehmed oğlu İmam Kuva-yı Milliye'nin İkinci Taburunda mukayyed bulunduğu bölük kumandanlığının der-kenarına atfen bölük heyetinin mazbatasından anlaşılmış Kuva-yı Milliyeye mensub ve hizmeti mesbuk vazife-i vataniyyesini ifa etmiş anlaşılmakla Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye mensubîninin afvları hakkındaki kanun ahkâmından istifadesi hakkında iş bu mazbata bi't-tanzim makam-ı âli-i kaimmakamîye takdim kılındı. 29 Nisan 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro:50

Mazbata

Müdafaa-i Hukuka mensub bulunduğuna dair bir kıt'a mazbata i'tası hakkında Kiğı kazası tapu memur-ı sâbıkı İsmail Hakkı Efendi tarafından mu'ta ve devâir-i âidesinin der kenarıyla cemiyetimize tevdi' olunan istid'a tetkik ve tahkik olundu.

Müsted'i-i mûmâileyh Müdâfaa-i Hukukun hîn-i teşkilinden berü intisab dolayısıyla bir çok fi'len hizmet ve vatanperveranesi görüldüğü gibi 337 senesinde de Müdâfaa-i Hukukun verdiği emir üzerine ordu zehâir nakliye esmânının suret-i tahsili ve Çan ve merkez nahiyelerinde hüsn-i hizmeti cidden sebkat eylediği kuyud-ı resmiye ile sabit bulunmuş ve maa-mâfih elyevm Müdâfaa-i Hukuk azası ve reisi vekili Yusuf Ziya ve yine azadan Debbabzade? (Diyabzade?) Hacı Mustafa Efendilerin dayızadeleri olması hasebiyle bu suretle de ayrıca Müdâfaa-i Hukuk'a mensubu tahakkuk etmekle işbu mazbata bi't-tanzim tahrir kılındı. 10 Mayıs 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 51

Mazbata

Müsted'i Müfti Müderris Hacı Mehmed Efendi ilk Müdâfaa-i Hukuk teşkilatında bir kaç sene cemiyetimizin reisi ve ba'de azası bulunarak geçen sene me'muriyetin siyasetle işgal edilmesine ve cemiyetimizin sıkanılmasına? dair vilayet-i celileden mübellağ evamir üzerine cemiyetce sakınılmış? ise de mümaileyh Müdâfaa-i Milli uğrunda her türlü fedakârlık ile umum aşâire tesalih-i lâzıme ve sûr-ı saire, asayiş ve inzibat-ı mahallîye cidden hüsn-i hizmetlerde bulunduğu ve himmet ü meşakk-ı tahammülle? lazım gelen mühim hıdematda bi-hakkın ifa-yı vazife ettiği malumat ve meşhudatımız tahtında bulunmakla talebi üzerine iş bu hüsn-i hizmet mazbatası bi't-tanzim mümaileyh yedine i'ta kılınmıştır. 10 Mayıs 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro: 52

Misak-ı Millî ve vatanın müdâfaası uğrunda Kiğı kazasınca mesbuk hidemâtdan bahisle bir kıt'a mazbata i'tasını müsterham Kiğı merkez sâbık Takım Kumandanı İbrahim Efendi imzasıyla makama mütekaddem 1 Mayıs 340 tarihli istida meclisimize tevdi edilmekle tahkikat-ı lâzıme icrasına tevessül olundu. Müsted'i-i mûmâileyh misak-ı milli ve vatan müdâfaasını te'min uğrunda ve son İstiklal Harbi esnasında 336 tarihinde Kiğı'da müteşşekkil Kuvayı Milliye ve Müdâfaa-i Hukukda ve teşkilat-ı milliyenin tesisinde ve merkez taburunda bizzat hizmeti sebkat eylediği anlaşılmakla iş bu mazbata bi't-tanzim tahrir kılınmıştır. 10 Mayıs 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro: 53

Erzurum hapishanesinde mevkuf eşkiyadan olup Sivgelik de mukim İbiş oğlu Şaki Hasan'ın kazamızda yirmi beş seneden beri icra-yı şekavet eylemekde olduğu gibi yine nefs-i? mütecaviz birçok ma'sum ve bî-günahları dahi katletmiş kazanında emniyet ve asayişini ihlal eylediği Kiğı ve Erzurum kuyûdât-ı adli-

Levent Şahverdi Arşivi

yesiyle maruz efal-ı cinayetiyyesine aid (iki kelime silik okunmuyor) merkumun son cinayeti olan Şakiroğlu Hüseyin de afv tarihinin müntehası olan 23 Ağustos 339 tarihinden sonra yani 24 Eylül 340(339?) tarihinde katl eylediği el-yevm Kiğı İstintak dairesinden vürud-ı tahakkuk evrakla sabittir. Bundan mukaddem iki-üç defa afv ve isticân? gibi müsaadelerden istifade ettiği halde hilkat-i cinaiyesi itibarıyla iflah? olmayarak yine tarik-i şekavete süluk ederek mütemadi sürette hükümete karşı gelen merkum, değil Müdâfaa-i Hukuk-ı milliye jandarmaya bile yaklaşmadığı ve kazamızın gerek Müdâfaa-i Hukuk gerek milis memurlarına bir günâ intisabı olmadığı gibi bi'l vücuh kaza Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine de bir güna intisabı bulunmadığı cemiyetimizce müsellem olmağla, şakî-yi merkumun maazallah hâmîlerinin sahte iddiasıyla mazhar-ı afv olursa Kazaya avdet ederse merkumun der-destiyle kesb-i sükünet etmiş olan kaza asayişinin yeniden ihlal edeceği kanaatıyla jandarma kumandanlığının 1923 numro ve 11 Mayıs 340 tarihli tezkiresine cevap yazılmak üzere karardır. 11 Mayıs (340).

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro: 54

Mazbata

Kars kabzhanesinde? bulunan Gajik-i Süfla (Aşağı Gajik) karyeli Reşid oğlu Haydar'ın dayızadesi Mehmed Ali'nin 10 Nisan 340 tarihli mu'ta istidasında merkum Reşid oğlu Haydar Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuka mensub olduğundan bahisle ol babdaki afv kanunundan istifadesi hakkında mukteza mazbatanın i'tasına istirham etmekle cereyan eden muamelede Birinci Bölük Kumandanlığının 17 Mayıs 340 tarihli evrakına merbut mazbatasında merkum Reşid oğlu Haydar'ın Kuva-yı Milliye'ye mensub ve iştirak ve Müdâfaa-i Hukuka mensub olduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk mensuplarından olduğu anlaşılan merkum Haydar'ın 15 Nisan 340 tarihli afv kanundan[77] istifadesi hakkında işbu mazbata cemiyetinizce bi't-tanzim takdim kılınmıştır. 21 Mayıs 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

77 Kanun tarihi yanlış yazılmış olmalı (N.K.)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 55

Erzurum hapishanesinde mevkuf Köçet karyeli Cafer'in hemşiresi Zeyneb'in 24 Nisan 340 tarihinde mu'ta istidasında biraderinin Kuva-yı Milliye efadından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensup olduğundan bahisle olbabdaki afv kanunundan istifadesi hakkında muktezi mazbatanın i'tasına istirham etmekle cereyan eden muamelede İkinci Tabur kumandanlığının 19 Mayıs 340 tarihli evrakına merbut mazbatasında merkum Cafer'in Kuva-yı Milliye'ye mensub ve iştirak ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub bulunduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk mensuplarından olduğu anlaşılan merkum Cafer'in 19 Teşrin-i Sani 39 tarihli afv kanunundan istifadesi hakkında cemiyetimizce işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılındı. 21 Mayıs 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro: 56

Mazbata

Kiğı hapishanesinde mevkuf Sarıca karyeli Mustafa oğlu Ahmed'in 14 Nisan 340 tarihinde mu'ta istidasında Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub olduğundan babisle olbabdaki afv kanundan istifadesi hakkında muktezi mazbatanın itasına istirham etmekle cereyan eden muamelede İkinci Tabur kumandanlığının 20 Mayıs 340 tarihli ve evrakına merbut muktezi mazbatasında merkum Ahmed'in Kuva-yı Milliye'ye mensub ve iştirak ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub bulunduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk mensuplarından olduğu anlaşılan merkum 19 Teşrin-i Sani 39 tarihli afv kanunundan istifade etmek üzere işbu mazbata cemiyetimizce bi't-tanzim takdim kılındı. 21 Mayıs 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 57

Mazbata

Erzurum hapishanesinde mevkuf Alagöz Karyeli Mehmed oğlu Ali'nin validesi (zevcesi olmalı)[78] Şerife'nin 20 Nisan 340 tarihinde mu'ta istidasında zevcinin Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensup olduğundan bahisle ol babdaki afv kanunundan istifadesi hakkında muktezi mazbatanın itasına istirham etmekle cereyan eden muamelede İkinci Tabur kumandanlığının 7 Mayıs 340 tarihli evrakına merbut mazbatasında merkum Ali'nin Kuva-yı Milliye'ye mensup ve iştirak ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensup bulunduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk mensuplarından olduğu anlaşılan merkum Ali'nin 19 Teşrin-i Sani 39 tarihli afv kanunundan istifade edebilmek üzere iş bu mazbata cemiyetinizce bi't-tanzim takdim kılındı. 21 Mayıs 340.

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro: 58

Mazbata

Anzivik (Günlük- Yayladere-Kiğı)[79] karyeli Mirza Ali oğullarından Hasan oğlu Hüseyin'in amcası Mehmed oğlu Mehmed 23 Ağustos 339 tarihinde vaki olan müracaatından merkum Hasan oğlu Hüseyin'in 7 Nisan 340 tarihinde mu'ta istidasında amcasının Kuva-yı Milliye efradından ve Müdafaa-i Hukuk'a mensup olduğundan bahisle ol babdaki afv kanundan istifadesi hakkında muktezi mazbatanın i'tasına istirham etmekle cereyan eden muamelede Göcek nahiyesi Hey'et-i Âmilesinin 28 Nisan 340 tarihli evrakına merbut mazbatasında merkum Mehmed oğlu Mehmed'in Kuva-yı Milliye'ye mensup ve iştirak ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensup bulunduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından Müdâfaa-i Hukuk mensublarından olduğu anlaşılan merkum Mehmed'in 7 Nisan 340 tarihli afv kanunundan istifade edilmek üzere cemiyetimize işbu mazbata mûmâileyhe takdim kılındı. 21 Nisan 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

78 N.K.

79 N.K.

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 59

Mazbata

Gorak? karyesinde ikamet eden Said Beyzâde Fehmî? bey 336 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin müdâfaa-i vatan gaye-i ulviyye ve milliyesine ma'tuf âlî emirlerinin? sevkiyle teşekkül eden Kuva-yı Milliye'ye bi'l-fiil hizmet ettiği ve mensub olduğu taburun 24 Mayıs 340 tarihli mazbatasından anlaşılmış olduğu pederi Said beyin 335 senesinde müteşekkil Müdafa-i Hukuk azasından olduğu ve cemiyet-i mezkûrdan verilen 3 Temmuz 335 tarihli karara binaen de Erzurum'da müteşekkil Müdafa-i Hukuk Kongresine mümessil süretle iştirak ettiği ve bu münasebetle mûmâileyh Fehmi Beğin pederi ve bi'l-fiil hizmeti dolayısıyla Müdâfaa-i Hukuk mensubundan olduğu meclis-i acizanelerce mütehakkak bulunmuş olduğundan müsted'i hakkında mehakemece der-dest rü'yet olunan harem ü salihalarının ol babda neşr olunan afv kanununun madde-i mahsusuna tevfikan mümaileyhanın cezadan afvları hususunda müsaade edilmek üzre işbu mazbatamız bi't-tanzim makam-ı aidesine takdim kılındı. 24 Mayıs 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro: 60

Üçyüz otuzbeş senesinde müteşekkil Müdâfaa-i Hukuk azalığına intihab ve tayin olunarak cemiyet-i mezkûrede ifa-yı hüsn-i hizmet etmiş ve Dersim'in tecavüzatına karşı Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziye Reisi ve Hükümet-i Milliyenin 6 Haziran 36 tarihli tahriratına binaen beşyüzü mütecaviz Kuva-yı Milliye taburu teşkil ve hükümetçe ta'yin olunan mevâki'de noktalar ta'yin ederek Dersim'in haince tecâvüzâtına meydan vermeyen 6 Ağustos 36 tarihli Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin emri üzerine 12 Ağustos 36 tarihli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Merkeziye Reisinin tahriratına binaen Birinci Kuva-yı Milliye Taburu namiyle bir tabur teşkilatına bu tarihe kadar hem Kuva-yı Milliye ve hem de Müdâfaa-i Hukuk azalığında îfa-yı hüsn-i hizmet etmiş ve ber-vech-i maruz nezdinde mevcut olan makarr ve tahrirat vesaikiyle hizmeti meydanda olan el-halet-i hâzihi Müdâfaa-i Hukuk azalığında bulunan ve her zaman? Müdâfaa-i Hukukun ve Kuva-yı milliyenin âmâline hizmet eden Müdâfaa-i Hukuk azasından Zeynelzâde Mustafa Efen-

Levent Şahverdi Arşivi

di tarafından makam-ı kaimmakamîye takdimle ve Müdâfaa-i Hukuka havale buyurulan 29 Nisan 340 tarihli istidasında bu kadar hizmet ve âmâline karşu Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliyeye mensub olanların ol babda neşr u ilan buyurulan kanuna tevfikan hakkında isnad edilen mevadd-i cinaiye vesaireden masum ise de maznuniyetden tahlisini giryan? etmek üzere kanun-ı mezkûr ahkâmının hakkında tatbikini istirham etmiştir. Hakikaten ber-vech-i maruz Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukukda bi'l-fiil hüsn-i hizmeti sebkat etmiş ve meclis-i acizanemizce mütehakkık bulunmuş olduğundan bu gibi hizmetleri bi'l-fiil mesbuk zevâtın kanundan istifade edeceği hasebiyle ol suretle mümaileyh hakkında da kanun-ı mezkûrun tatbiki zımnında iş bu mazbata karargir olmuştur. 24 Mayıs 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro 61-62

61 ve 62 No'lu mazbatalar ibtal edilmiştir.

Numro: 63

Çuğ? karyesinde sakin (Maskanlı) Mirza Ali oğlu Tosun zevcesi Sabiha ve Mehmed oğlu Mustafa zevcesi Elif ve Ali zevcesi Şerife ve Mirza Ali oğlu Süleyman'ın zevcesi Hayal? tarafından verilen istid'a ve muamelesi evrakında zevcleri 6 Ağustos 36 tarihli Gazi M. Kemal Paşa'nın emri üzerine teşekkül eden Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun İkinci Bölüğünde mukayyed oldukları ve vatan uğrunda hizmetleri sebkat ve hidmet-i vataniyelerini ifa etmiş bulunduklarına binaen 24 Mayıs 340 tarihli Tabur hey'eti tarafından mu'ta mazbata üzerine merkumların ol babdaki afv kanunundan istifadeleri içün muktazi mazbata i'tası heyetimizce tekarrur ederek taht-ı kararu'l-tehakkuk işbu mazbata bi't-tanzim makam-ı kaimmakamîye takdim kılındı. 24 Mayıs 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 64

Mazbata

Göcek karyeli Ali oğlu Haydar'ın biraderi Hüseyin 6 Ağustos 336 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine teşekkül eden Kuva-yı Milliye İkinci Taburunun İkinci Bölüğünde mukayyed olduğu ve vatan uğrunda hidmet-i vataniyyesini îfa etmiş bulunduğuna binaen 15 Mayıs 340 tarihli taburu ve hey'et tarafından mu'ta (mazbata) üzerine merkum Hüseyin'in ol babdaki afv kanundan istifadesi için muktezi mazbata i'tası hey'etimizce tekarrur ederek kararu'l-tehakkuk iş bu mazbata bi't-tanzim makam-ı kaimmakamîye takdim kılındı. 24 Mayıs 340

Müdâfaa-i Hukuk Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza , Aza

(imzalar)

Numro 65

Mazbata

Bilice'nin Abikânlı? mezraasında sakin Cevahir bin Ahmed biraderi Hüsnü'nün 6 Ağustos 36 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine teşekkül eden Kuva-yı Milliye Birinci Taburunun İkinci Bölüğünde mukayyed olduğu ve vatan uğrunda hidmeti sebkat ve hidmet-i vataniyesini ifa etmiş olduğuna binaen 24 Mayıs 340 tarihli tabur hey'eti tarafından mu'ta mazbata üzerine merkum Hüsnü'nün ol babdaki afv kanundan istifadesi içün muktazi mazbata i'tası hey'etimizce takarrur ederek taht-ı kararu'l-tahakkuk işbu mazbata bi't-tanzim makam-ı kaimmakamîye takdim kılındı. 24 Mayıs 340

Halk Fırkası Ve Müdâfaa-i Hukuk Vekili Reisi Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 66

Mazbata

Çerme nahiyesinin Elmalu karyesinden İbrahim 16 Nisan 340 tarihinde mu'ta istidasında merkum İbrahim Ağa'nın Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensup olduğundan bahisle ol babdaki afv kanunundan istifadesi hakkında muktazi mazbatanın i'tasına istirham etmekle cereyan eden

Levent Şahverdi Arşivi

muaemelede Üçüncü Tabur kumandanlığının 16 Nısan 340 tarihli evrakına merbut muktazi mazbatasında merkum İbrahim Ağa Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensup olduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından Müdâfaa-i Hukuk mensuplarından olduğu anlaşılan merkum İbrahim Ağa'nın ol babdaki afv kanunundan istifade etmek üzere cemiyetinizce işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılınmıştır. 24 Mayıs 340

Halk Fırkası Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro 67

Mazbata

Abvank karyeli Ahmed oğlu Mehmed Ali'nin 18 Mayıs 340 tarihinde mu'ta istid'asında merkum Ahmed oğlu Mehmed Ali Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub olduğundan bahisle ol babdaki afv kanunundan istifadesi hakkında muktazi mazbatanın i'tasına istirham etmekle cereyan eden muamelede Birinci Tabur Kumandanlığının 24 Mayıs 340 tarihli evrakına merbut mazbatasında merkum Ahmed oğlu Mehmed Ali'nin Kuva-yı Milliye'ye ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub olduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk mensuplarından olduğu anlaşılan merkum Mehmed Ali'nin 19 Teşrin'i sani 39 tarihli afv kanunundan istifade etmek üzere cemiyetimizce işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılındı. 25 Mayıs 340

Halk Fırkası Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro: 68

Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye'ye mensubiyetini iddia eden Çerme nahiyesinin Horhor karyeli İlhami oğlu Said'in işlemiş olduğu cürmün ve derdestiyle Erzurum tevkifhanesine sevk edildiği tarihlerinin devâir-i âidesine zeylen ve mevzuhan müsaade edilmek üzere işarının Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin kararıyla maruzdur efendim. 25 Mayıs 340

Halk Fırkası Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro:69

Pülümür Kazasının Kırdım karyeli Şah Hüseyin Beyzâde Hasan Beyin 24 Mayıs 340 tarihli muameleli istidasına mazbata

Müsted'i Pülümür kazasının Kırdım karyeli Şah Hüseyin Beyzâde Hasan Bey'in cemiyetimize ibraz ettiği Dördüncü Ordu Kumandanlığının üç kıt'a tahrirat ve tezkeresi tedkik edildi. Mümaileyhin Harb-i Umumi'de Dersim aşayirinin te'dibine memuriyeti ile milis teşkilatına aid vezaif-i vataniyesini hüsn-i ifa etmiş bir lisan-ı sitayişle kumandan-ı müşarünileyha canibinden te'yid edildiği gibi İstiklal Harbi esnasında otuz kadar maiyyetiyle beraber Alişir'in[80] ta'kibatına çıkarak bu meyanda pek .... gösterilen lüzum üzerine tahrib u seddi? ve merkumun o civardan savuşmasına mümaneatı ve Dersim'in Kiğı, Tercan kazalarına karşı irtikab edegelmekde oldukları şekavet ve sairenin icrasına zaman zaman mani olmak cüretleriyle İstiklal Harbi esnasında hizmet-i milliyesini ibraz ederek Müdâfaa-i Hukuk'a intisab eylemiş bulunduğu bi't-tedkik anlaşılmış ve nisbet-i vakıa? irade-i cumhuriyeye iktiran eden Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye'nin afvlarına dair kanun ahkâm-ı alisinden istifadeye kafi bulunmakla işbu mazbata bi't-tanzim ve takdim kılındı. 25 Mayıs 340

Halk Fırkası Reisi Vekili Aza, Aza, Aza, Aza, Aza

(imzalar)

Numro 70

Mazbata

Meşhir? Karyesinde meskun Yusuf oğlu Rıza'nın 24 Mayıs 340 tarihinde mu'ta istid'asında merkum Rıza'nın Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub bulunduğundan bahisle ol babdaki afv kanunundan istifadesi hakkında muktazi mazbatanın itasına istirham etmekle cereyan eden muamelede Üçüncü Tabur Kumandanlığının 25 Mayıs 340 tarihli evrakına merbut mazbatasında merkum Rıza'nın Kuva-yı Milliye'ye ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub olduğu izbar kılınmış olduğundan Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk mensuplarından olduğu anlaşılan merkum Rıza'nın 19 Teşrin-i Sani 39 tarihli afv kanundan istifade etmek üzre cemiyetimizce işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılınmıştır. 25 Mayıs 340

Halk Fırkası Reisi Aza, Aza, Aza, Aza,

(imzalar)

80 Bu günlerde bölgede adından sıkça bahsedilen eşkıya. (N.K.).

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 71

Bilice karyeli Ali oğlu Mehmed'in 24 Mayıs 340 tarihli istid'asında Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk'un Birinci Taburuna mensub olduğundan bahisle ol babdaki afv kanundan istifadesi hakkında muktezi mazbatanın itasına istirham etmekle cereyan eden muamelede Birinci Tabur Kumandanlığının 25 Mayıs 340 tarihli evrakına merbut mazbatasında merkum Ali oğlu Mehmed'in Kuva-yı Milliye efradından ve Müdâfaa-i Hukuk'a mensub olduğu izbar kılınmış olmağla Kuva-yı Milliye efradından Müdâfaa-i Hukuk mensublarından olduğu anlaşılan merkum Mehmed'in 19 Teşrin-i Sani 39 tarihli afv kanundan istifade etmek üzere cemiyetinizce işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılındı. 25 Mayıs 340

Halk Fırkası Reisi Aza, Aza, Aza, Aza,

(imzalar)

Numro 72[81]

25 Mayıs 340 tarihli Kaimmakam-ı kazanın tahriratı mütalaa edildi müsted'i Bilice'nin Abikân? mezraalı Cevahir'in? Erzurum'da mevkuf bulunan biraderi Hüsnü hakkında Üçyüz otuz altı tarihinde cinayetle lüzum-ı muhakeme kararı yazılarak vilayet istintak müdde-i umumiliği memur-ı aliyesinden irsal ve merkum Hüsnü de şehr-i merkümede mevkuf olduğu ve Kuva-yı Milliye teşkilatı ise tarih-i mezkurda icra kılındığı halde cemiyetten yazılmış olan mazbatanın (tetkik) edilmesi hakkında mazbata-i mezkur makam-ı kaimmakamiden irsal buyrulmuş keyfiyet lede't-tetkik ol babda müsted'i Cevahir tarafından verilüp devair-i aidesine vüsül buyurulan istid'ası, (ilgili makamlardan) yazılmış olan der-kenarlarda merkum Hüsnü hakkında üçyüz otuz altı tarihinde lüzum-ı muhakeme kararı yazılarak evrakı vilayet istintak müdde-i umumiliğine irsal ve müddei'nin 23 Teşrin-i evvel? 336 tarihinde Erzurum hapishanesine sevk edildiği iş'ar olundu. Merkum hakkında bi't-tanzim kılınan lüzüm-ı sevk kararı gıyaben yazılarak jandarma kuvve-i mazhar olmak üzre Hükümet-i mahalliye'nin 2 Haziran 336 tarihli Müdâfaa-i Hukuk merkezi riyasetinden yazılan emir üzerine Dersim'e tecavüzata karşı beş yüzü mütecaviz

81 Belgenin bazı yerleri yırtık ve okunamaz derecede yıpranmış olmasından dolayı, bazı kelimeler tarafımızdan anlam bütünlüğünü bozmayacak şekilde parantez içinde eklenmiştir (N.K.).

Levent Şahverdi Arşivi

bir tabur teşkil ve Dersim hududunda ve icab eden mevakide tecavüzata meydan vermeyerek o sırada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin emri üstüne imtisalen Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye'den verilen 12 Ağustos 336 tarihinde Birinci Tabur ünvanıyla bir milis kuvvet teşekkül edilerek Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye'ye mensup olduğu bit-tahkik bu mazbata bi't-tanzim, makam-ı kaimmakamîye takdim edildi ber-vech-i muharrer işarıyla maa tasrihat kaimmakamlık makamına iadesine karar verildi.

Halk Fırkası Reisi Aza, Aza, Aza, Aza,

(imzalar)

Numro: 73

Müşteki-i merkum Hüseyin imzasıyle 2 Nisan 340 tarihinde makâm-ı kaimmakamîye muhavvel Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine havale buyurulan istid'a Göçek nahiyesi Hey'eti Amilesine havale edilmiş günlerce te'hir olunduktan sonra 19 Mayıs 340 tarihinde Şeyhan karyeli Hacı Molla oğullarından Mehmed tarafından götürülmüş ise de ve Heyet-i amilenin bulunduğu mahall merkez kazaya henüz (uzak?) mesafede bulunduğu gibi bu hey'et-i amile müctemian bir arada bulunmayıp her biri ayrı ayrı karyelerde olması dolayısıyla evrakın oraca da bu sebeple te'hiri anlaşılmıştır. 10 Temmuz 340 tarihinde (Heyet-i amile-i) mezkûre Şeyhan karyeli Hacı torunu Mehmed tarafından götürülmüş ve oraca da Heyet teşkil edemediğinden 24 Mayıs'a kadar bu sürette te ahire kalmıştır. 24 Mayıs 340 tarihinde Hey'etce muamelesi ikmal olunarak emsali misullü merkumun da mazbatası bi't-tanzim makam-ı alinize takdim kılınmıştır. Şimdiye kadar yapılan muamele Kuva-yı Milliye taburlarınca olmayup nahiyelerde müteşekkil Müdâfaa-i Hukuk-ı Amilelerine tevdi'edilmiş ve Hey'et-i Amilelerden gönderilen hey'etlerin mazbataları evrak-ı müsbite olarak cemiyetce muhafaza edilmiştir. Bu gibi birçok muamele kararları kaydıyla sabitdir. Bu şikayet ise sırf erbab-ı garaz tarafından müretteb olduğu telgraf zîrinde mevzu Hüseyin tenzilat-ı? şahsiyeti müsaid ol(ma)dığı verilen istid'asından anlaşılmakla işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılınmıştır. 27 Mayıs 340

Halk Fırkası Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza,

(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

Numro: 74

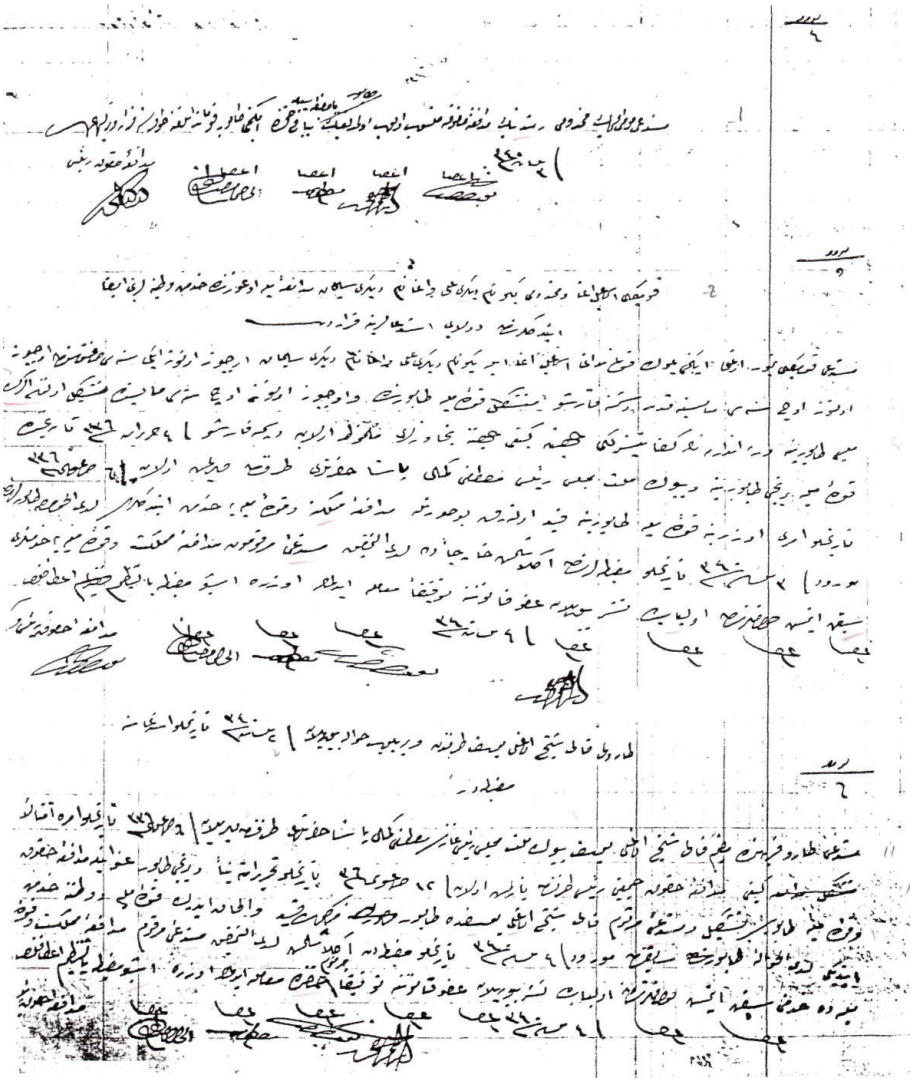
339 senesi Martı zarfında bera-yı vazife Çatak ve Zülhıdr (Zülkadr?) karyelerine Han takım kumandanlığı vekaletine gönderilen Ovacık'ın Karakal'a karyeli 310 tevellüdlü Mevlüd oğlu Mustafa'nın, firariler mezbureler beyninde Osman Beğin değirmeni üzerinde feciane bir suretle taş ve tüfenk mermileriyle şehid edilen Kiğı Jandarma Bölük efradından merkum Mustafa'nın failleri tahkik-i der-dest etmek üzere Mülâzım-ı evvel İbrahim Efendi ve maiyyetinde Dursun Çavuş ve efraddan Ahmed oğlu Emrullah ve ..... oğlu Ahmed ve Ömer oğlu Zülküf Mustafa oğlu Ziya ile maan ve mahall-i vak'ada asâr-ı cürmü tesbit ve faillerini meydana çıkarmak süretiyle vazifelerini îfa eden mümaileyh İbrahim efendi ile maiyyeti efradından vazife-i kanuniyelerini kanunun emr ve salahiyeti dahilinde îfa etdikleri halde faillerin zî-nüfuz eşhasdan olmaları dolayısıyla efrad-ı merkumdan katıl ve faillere zulm gibi ef'al irtikab etmişlercesine bir takım yalan ifadeleriyle mûmâileyh İbrahim Efendi ile maiyyeti bâlâda muharrer dört nefer efradın canice? ile merkum Dursun Çavuşun cinayetiyle lüzum-ı muhakemelerine karar verildiğinden mûmâileyh İbrahim efendi ile diğer maiyyet-i merkumdan Kuva-yı Milliye'ye mensub ve hidmetleri mesbuk olduklarından ol babdaki afv kanunundan istifade etmeleri hakkında keyfiyetin Kuva-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk'a havale edilmesi maznun Kiğı jandarma bölük kumandanından makam-ı kaimmakamîye verilüb ve cemiyetimize havale buyurulan 22 Nisan 340 tarihli 1714 numrolu tahriratda işar edilen keyfiyet lede't-tahkik mûmaileyh İbrahim Efendi senelerden beri Kuva-yı Milliye'ye hizmet ettiği gibi maiyyeti olan merkumdan Dursun Çavuş ve Emrullah ve Ahmed ve Zülküf gerek Dersim'e karşı müteşekkil Kuva-yı Milliye müfrezeleriyle maan ve gerek sûr-i sâirede Müdâfaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye'de hizmetleri sebkat ettiği görülmüş ve bu babdaki afv-ı ali kanundan hizmetlerine mukabil afvdan istifadeleri hakkında işbu mazbata bi't-tanzim takdim kılındı. 24 Temmuz 340

Halk Fırkası Reis Vekili Aza, Aza, Aza, Aza,

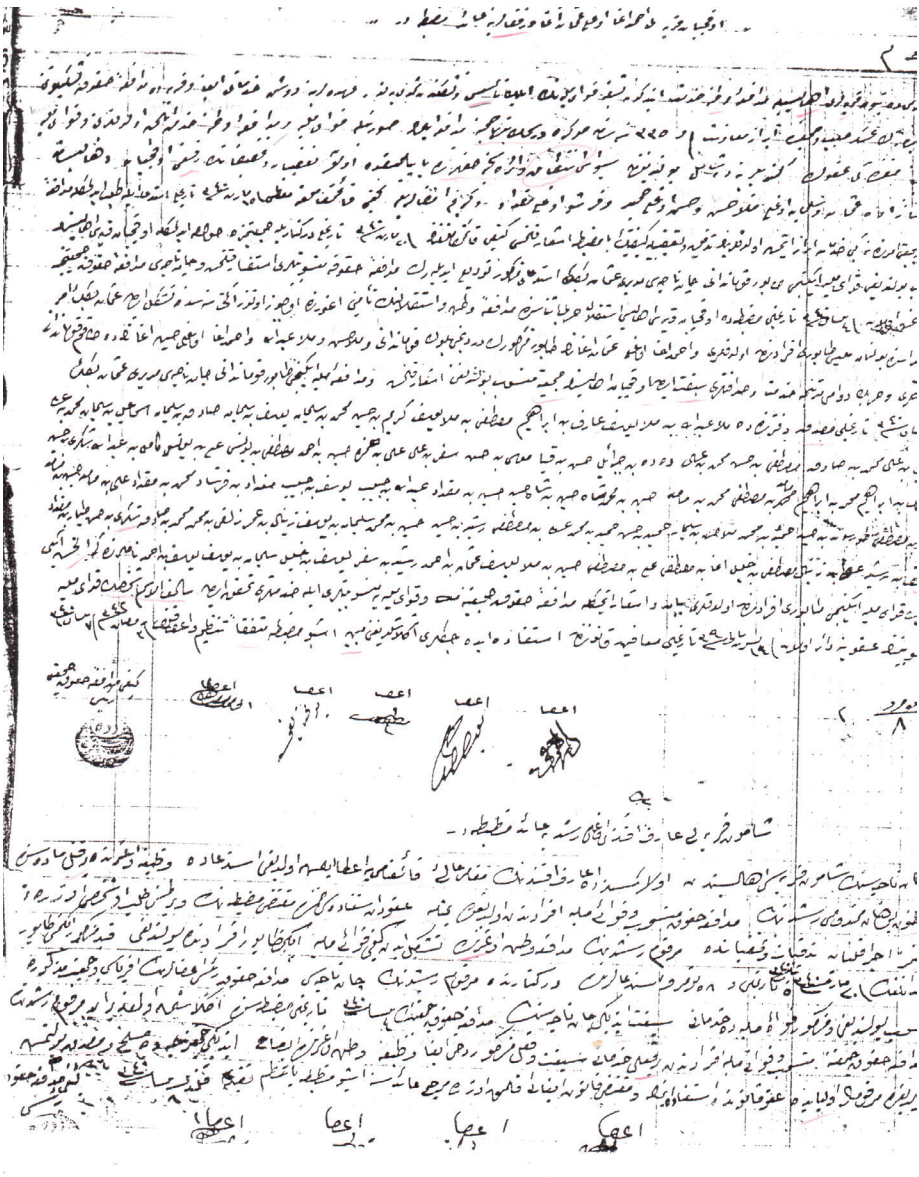
(imzalar)

Levent Şahverdi Arşivi

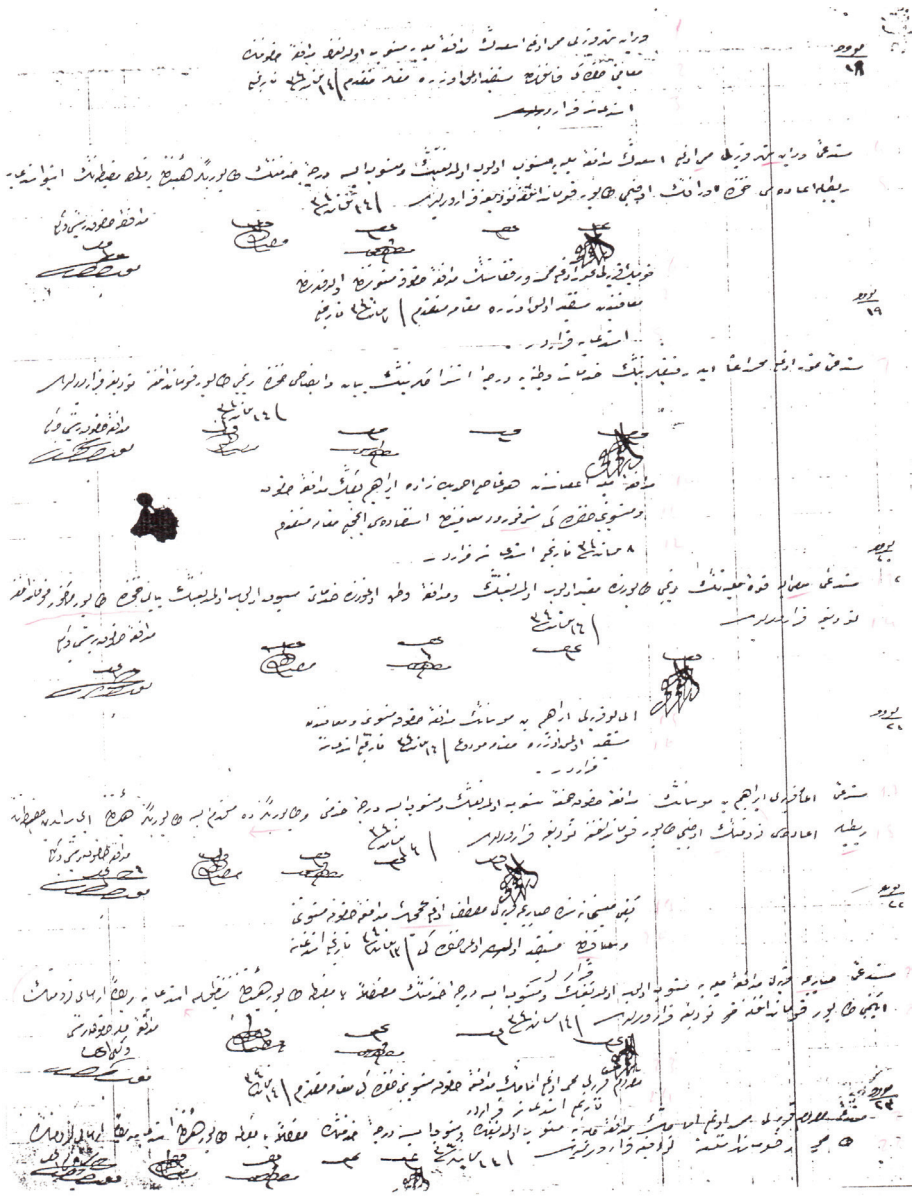
EKLER: Belgelerden Bazı Örnek Sayfalar

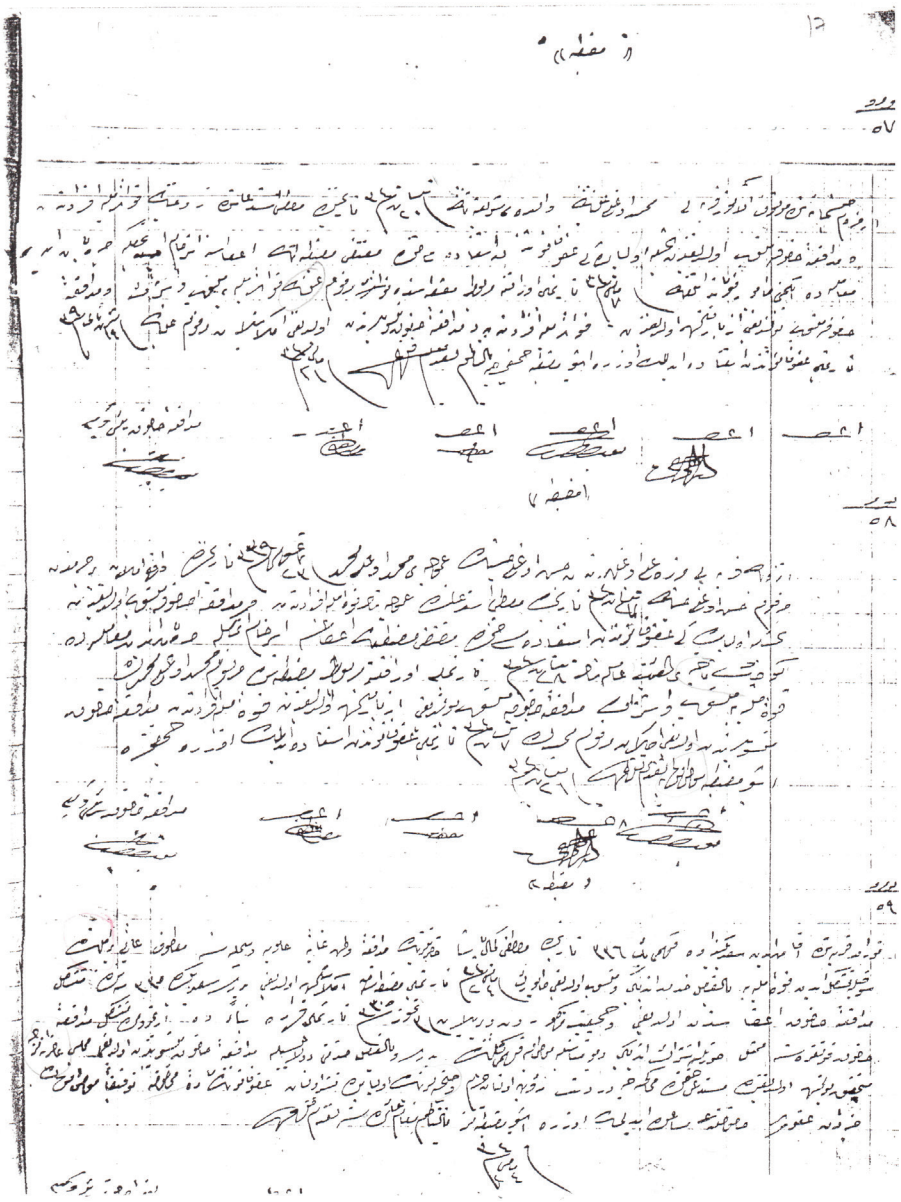
Levent Şahverdi Arşivi

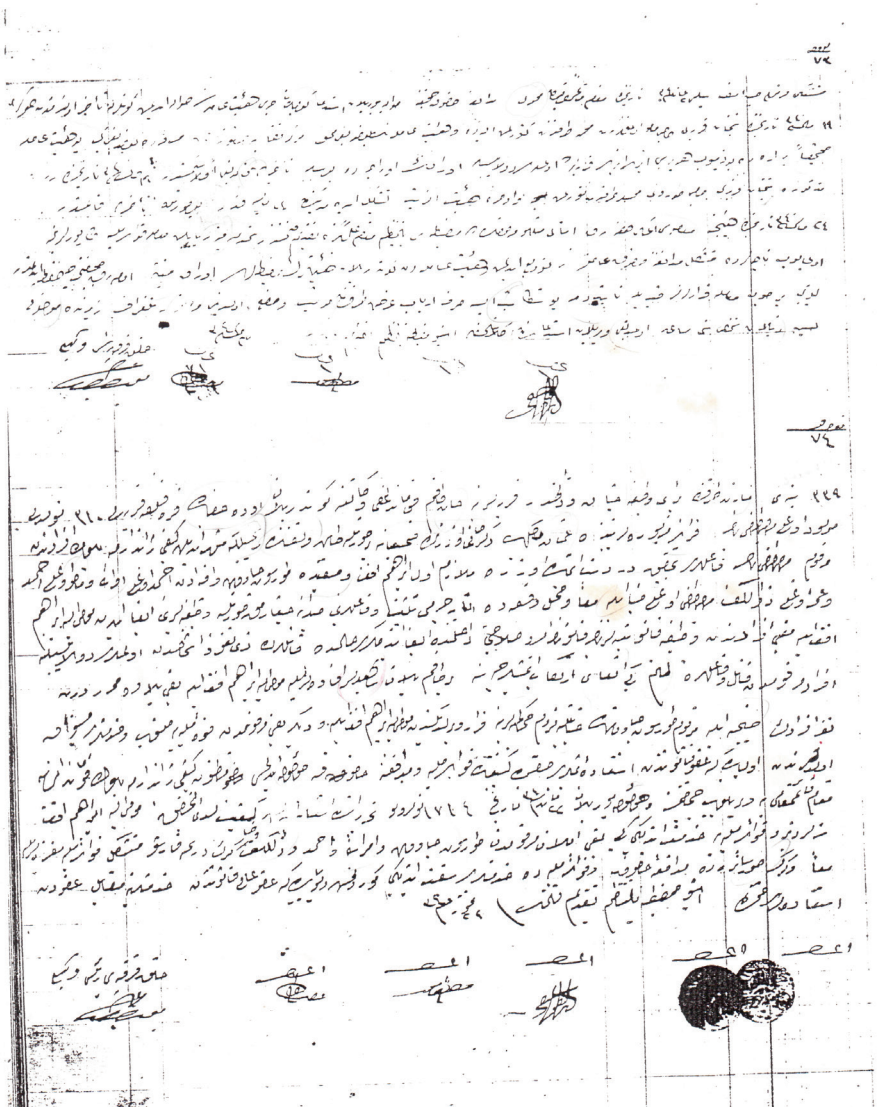
Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

OSMANLI İNSAN YETİŞTİRME DÜZENİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN KURULUŞUNA ETKİLERİ

Nihat BÜYÜKBAŞ*

ÖZET

Eğitim sistemlerinin, müfredatları, eğitim ve öğretim programları, ülkenin eğitim felsefesi, toplumun eğitime yüklediği misyon, eğitimsel araç ve amaçlar, uyguladıkları öğrenme yöntem ve stratejiler ile eğitim kalitesinin görünürlüğü, yetiştirdiği insan kaynaklarının niteliğini belirler. Eğitimli insan kaynağının tarihte neler yaptığı ve bu kaynağın niteliği geleceğin nasıl şekilleneceği hususunda da ipuçları içerir.

Tarihin geçmiş dönemlerinde uzun zaman dilimleri içinde, bazen birlik ve beraberlik içinde bazen ayrı devletler halinde yaşayan Türk Dünyası, kurmuş olduğu medeniyetlerle de dünya uygarlığına önemli hizmetlerde bulunmuştur. Türklerin anavatanı Orta Asya'dır. Anavatan toprakları Hazar Denizinden Kingan dağlarına, kuzeyde Sibir ovalarından, güneyde Pamir yaylasına, Karanlık dağlar, Altın dağları ve Çin'in kuzey eyaletlerine kadar uzanır. Bu geniş sahada Türklüğün en eski ve kalabalık olarak kaynaştığı yer Hazar Denizi ile Balkaş gölü arasıdır. Orta Asya'dan zaman zaman kitleler halinde çıkan Türk kabileleri Çin'e, Hind'e, İran'a, Mezopotamya'ya, Mısır'a, Anadolu'ya ve Avrupa'nın doğusu ile Balkanlara ve Avrupa ortalarına kadar uzanmış ve gittikleri yerlerde muhtelif isimlerle devletler kurmuşlardır.** Göktürkler, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar bu devletlerin en bilinenleridir. Bu güne göre en son büyük Türk Devleti olan Osmanlı, kendine has özellikleriyle, dünya hâkimiyetini yaklaşık 600 yıl elinde tutmuştur. Ne yazık ki Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte, Türk Dünyası dağılmış ve 20. yüzyıla büyük oranda esaret altında girmiştir.

20. yüzyılın esaretini, Türk Dünyası içinde ilk kez, yine Osmanlı Devleti'nin çekirdeğini oluşturan Türkiye kırmış ve Anadolu'nun şahlanışı ile bağımsızlığını kazanmıştır. Diğer Türk Dünyası ülkeleri ise, Batı ile Doğu blokları arasında tercih hakkını kullanmaktan başka çıkış yolu bulamamışlardır. İşte bu tercih hakkı, 20. yüzyılın, Türk Dünyasının Esaret yüzyılı olmasına yol açmıştır.***

---

* Atatürk Araştırma Merkezi Başkan Yardımcısı, Ankara/Türkiye, nihatbuyukbas@hotmail.com

** Mustafa Cezar, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, I. Cilt, Ankara 2010, s.5.

*** Ramazan Özey, "Türk Dünyasının Coğrafyası", **Yeni Türkiye Dergisi Türk Dünyası Özel Sayısı** I, Sayı 53-54, Ankara 2013, s.144-165.

Levent Şahverdi Arşivi

Eğitimin başlangıcı insanlık kadar eskiye gitse de bir bilim olarak gelişimi yeni sayılır. Türklerin kurduğu farklı devletlerin yaşam tarzı ve sosyal yapısı Türk Eğitim Tarihinin belirleyicisi olmuştur. Türk Eğitim tarihi denildiğinde Türklerin Orta Asya'dan göç ettiği dönemlerden başlayıp, günümüze kadar eğitim ve öğretim adına gerçekleştirdikleri bütün etkinlikler anlaşılmaktadır. Çok uzun dönemi kapsayan eğitim tarihi bu çalışmanın kapsamını aşmakla birlikte, bu makalede Osmanlı eğitim sistemi ve bu sistemin ürünü olan cumhuriyetin kurucu kadrolarının yeni Türkiye Cumhuriyetini şekillendirmesinde Osmanlı döneminde yetiştikleri, etkilendikleri eğitimin etkisi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim Tarihi, Eğitimde Kalite, Tarih Eğitimi.

Levent Şahverdi Arşivi

THE HUMAN RAISING SYSTEM OF THE OTTOMAN EMPIRE AND ITS EFFECTS ON THE ESTABLISHMENT OF THE REPUBLIC OF TURKEY

ABSTRACT

The curricula of education systems, education and training programs, the philosophy of education in a country, the mission that was assigned to education by the society, educational instruments and goals determine the quality of human resources with the learning methods and strategies which are implemented by them. They provide clues with respect to what the educated human resources have done throughout history and how the quality of such resources will be shaped in the future as well.

The Turkish communities that sometimes lived in solidarity with each other and sometimes as separate states for long periods of time in the past, contributed significantly to world civilization with the civilizations they themselves formed. The homeland of Turks is Central Asia. The territory of this homeland stretches from the Caspian Sea to the Khingan Mountains, from the North Siberian Lowland to the Pamir Plateau in the south, the Altun Mountains and the northern provinces of China. The oldest and most heavily populated place where the Turks mingled with each other is the area between the Caspian Sea and Lake Balkhash in this vast geographical region. The Turkish tribes that left Central Asia en masse from time to time stretched across China, India, Iran, Mesopotamia, Egypt, Anatolia and the eastern part of Europe as well as the Balkans and the middle of Europe and established states under various names, the most famous of which are the Turkic Khaganate, the Kara-Khanid Khanate, the Seljuk Empire and the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, which is the last great Turkish Empire according to the present day, dominated the world for almost 600 years with its unique features. Unfortunately with the collapse of the Ottoman Empire, The Turkish society dissolved and was captivated to a large extent in the 20th century.

It was again the core of the Ottoman Empire, Turkey, which was able to overcome the captivity of the 20th century for the first time within the Turkish communities and Turkey gained independence thanks to the significant resistance in Anatolia. The other countries of the Turkic World had no other way but make a choice between the Western Bloc or the Eastern Bloc. This very right of preference caused the 20th century to be the century of captivity for the Turkic World.

Levent Şahverdi Arşivi

Although the starting point of education dates back as far as the humanity, its development as a scientific field is considered new. The lifestyles and the social structures of different states established by Turks determine the History of Turkish Education. The History of Turkish Education includes all the activities performed for the sake of education starting from the period in which Turks migrated from Central Asia to the present time. The history of education which contains a very long period of time goes well beyond the scope of this study, therefore; the Ottoman education system and the influences of this education system on the founders of the Republic as well as the effects of the Ottoman education system on the founders' shaping the new Turkish Republic will be discussed in this article.

Key Words: Education, History of Education, Quality in Education, Teaching History.

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş

Eğitim sistemlerinin, müfredatları, eğitim ve öğretim programları, ülkenin eğitim felsefesi, toplumun eğitime yüklediği misyon, eğitimsel araç ve amaçlar, uyguladıkları öğrenme yöntem ve stratejiler ile eğitim kalitesinin görünürlüğü, yetiştirdiği insan kaynaklarının niteliğini belirler. Eğitimli insan kaynağının tarihte neler yaptığı ve bu kaynağın niteliği, geleceğin şekillenmesinde belirleyici olur.

Ülkelerin geleceğe ilişkin varsayımları, genelde yeryüzünde, özelde coğrafi sınırlarında gelişen kültürel iklim, insanların yetişme düzeni ile oluşan insan kaynaklarının ürettikleri ile şekillenir. Nesilden nesile aktarılan bilgi, gelenek-görenek, kültür ve insan zihninde şekillenen düşünceler, zamanla davranışa dönüşür. İnsanoğlunun davranış tutum, beklenti ve düşünceleri toplumu etkiler, dönüştürür, geliştirir.

İnsan düşüncesinin, bireyin davranışında somutlaşan hareketlerin kaynağının kalitesi, vizyonu ve etkililiği toplumsal dönüşümünün de belirleyicisi olur. Milletlerin tarihi süreç içerisinde kurdukları insan yetiştirme düzenlerinin niteliği de, milletlerin tarih sahnesindeki yerinin belirleyicisi olmuştur.

Tarihimizin parlak sayfaları, eğitimin parlak olduğu dönemlere aittir. Bugünkü Avrupa, sahip olduğu teknolojik altyapısını, kültür coğrafyamızın önemli bir alanını teşkil eden İber Yarımadası'nda 800 yıl gibi medeniyet ve devletler tarihi açısında uzun bir zamana hükmeden Endülüs'e borçludur. Endülüs Devleti, sağlam ve özgün eğitim kurumlarına sahipti. Kurtuba Şehri, sadece İslam dünyasında değil, dünyada Bağdat ve Kahire'den sonra üçüncü büyük ilim, kültür ve sanat merkezi idi. Avrupa'dan gelen gençler, Endülüs eğitim kurumlarında öğrenim gördüler. Avrupalı gençler Endülüs eğitim kurumlarında edindikleri bilgileri ülkelerine taşıyarak, Batı edebiyatına, sanatına katkı sundular, tabii bilimlerin inkışafına öncü oldular. Avrupa Ortaçağı'nın sonunu getiren Rönensans'ı başlattılar. Selçuklular, Anadolu Selçukluları; hakim oldukları coğrafyada kurdukları medreselerle, devrin ilim dünyasına öncülük ettiler. Bağdat, Sivas, Kayseri, Konya belli başlı ilim merkezleri oldu.[1]

Selçuklular, yüksek eğitim ve öğretim kurumu olan medreseleri ilk defa kurmuşlardır. İlk selçuklu medreseleri 1040 yıllarında Nişabur'da Tuğrul Bey

1 M. Ali Beyhan, **Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Eğitimde Kademeler Arası Geçiş ve Yeni Modeller Uluslararası Kongresi,** Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, 2015.

Levent Şahverdi Arşivi

tarafından kurulmuştur. Alparslan döneminde 1067'de Bağdat'ta, Nizamiye Medreseleri adıyla önemli medreseler açılmıştır. Bu adı taşıyan başkalarının da kurulduğu görülmüştür. Bağdat Nizamiye medreselerinin kurulmasında Alpaslan ve Nizamülmülk'ün ilgi ve çabaları esas rolü oynamıştır. Medreseler o yıllarda ülkenin her tarafına yayılmıştır.[2]

Bir bilim kurumu olarak medreseler devlet eliyle kuruluyor ve himaye görüyordu. Selçuklular dönemi, medreseler, kütüphaneler, gözlemevleri, nahiv ve fıkıh ilimleri, matematiğe ilişkin araştırmalar, tıp bilimindeki gelişmeler ile anılmaktadır. Bu gelişmeler Selçukluların, eğitim, öğretim, öğrenme, anlama gibi günümüz eğitim biliminde zikredilen etkili bir eğitim çabası içinde olduğunu göstermektedir. Eğitime, bilime, öğrenmeye duyulan merak ve ilgi ile kurdukları etkili eğitim sistemleri sonucu oluşan insan kaynakları, Selcuklu ve devamı olan Osmanlı İmparatorluğunu yüzyıllarca dünya arenasında etkili ve güçlü milletler olarak varlıklarını sürdürmeye kaynaklık etmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde başkent olan üç şehirde, Bursa, Edirne ve İstanbul'da göze çarpan tarihi binaların en önemlileri, eğitim kurumlarına ait binalardır. İstanbul'un fethinden sonra inşa edilen Fatih Külliyesi'nin Sahn-ı Seman Medreseleri; 15. yüzyılın ikinci yarısından 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar varlığını sürdürmüştür. Devrin en ünlü bilginleri bu medreselerde bilgi ürettiler; bilim adamı, yönetici ve devlet adamı yetiştirdiler. Beyazit, Süleymaniye ve Sultanahmet Külliyeleri asırlarca hizmet sundular. Osmanlı coğrafyasının belli başlı şehirleri bu ilim merkezleriyle öne çıktılar.[3]

Türk Eğitim Sistemi de Osmanlı İmparatorluğunun savaşlarda batılılılar karşısında aldığı yenilgiler ile yönünü batıya çevirmiştir. Özellikle batılıların savaş teknolojisinde kurdukları üstünlük, "biz niye üretemiyoruz?" sorusu ile başlamış ve bu tartışmalar 1876 Tanzimat Fermanının ilanı ile sonuçlanmıştır. Fermanın ilanı içte ve dışta gelen değişim baskılarının bir sonucu olduğunu belirtmemiz gerekir.

Tanzimat sonrası batılılaşma çabaları ile değişim süreci yaşarken, başlatılan batılı kitlesel eğitimin sonucu Osmanlı İmpratorluğu'nun dönüşümü, çöküşü,

2 Esin Kaya, Gazi Hüseyin Topdemir, **Türklerde Eğitim, Türk Düşünce Tarihi,** Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2014. s.18-56; Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e),** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:160, Ankara, 1989; Mehmet Altay Köymen, **Siyaset-Name, Nizamü'l-Mülk,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

3 M. Ali Beyhan, a.g.m., s. XIII-XVI.

Levent Şahverdi Arşivi

eğitim sisteminde beslenen kadroların Türkiye Cumhuriyetini kurarken etkilendikleri eğitim formasyonunun etkileri ile dönüşümler yaşanmıştır. Osmanlı'nın yıkılışına ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kaynaklık eden insan kaynakları aynı eğitim sisteminin ürünüydüler.

Eğitimin başlangıcı insanlık kadar eskiye gitse de bir bilim olarak gelişimi yeni sayılır. Türklerin kurduğu farklı devletlerin yaşam tarzı ve sosyal yapısı Türk eğitim tarihinin belirleyicisi olmuştur. Türk eğitim tarihi denildiğinde Türklerin Orta Asya'dan göç ettiği dönemlerden başlayıp, günümüze kadar eğitim ve öğretim adına gerçekleştirdikleri bütün etkinlikler anlaşılmaktadır. Çok uzun dönemi kapsayan eğitim tarihi bu çalışmanın kapsamını aşmakla birlikte, bu makalede Osmanlı eğitim sistemi ve bu sistemin ürünü olan cumhuriyetin kurucu kadrolarının yeni Türkiye Cumhuriyetini şekillendirmelerinde Osmanlı döneminde yetiştikleri, etkilendikleri eğitimin etkisi tartışılacaktır.

Osmanlılarda Eğitim

Eğitim sistemi bir toplumda; İdeoloji, bilgi ve hüner aktarma işlevini görmektedir. Bu niteliği ile toplumun üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin ve de ideolojisinin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bu işlevler bir toplumda salt eğitim kurumlarınca gerçekleştirilmemektedir. Aileden, işyerine, meslek örgütlerine, siyasal kurumlara uzanan bir kurumlar bütünü içinde yerine getirilmektedir. Eğitim kurumları da bu bütün içinde kendilerine düşen rolü yerine getirmektedir. Bu nedenle eğitim kurumlarının işlevi bu bütünlük içinde doğru olarak kavranabilir.[4]

Eğitim kurumları, toplumların ihtiyaçlarını karşılamak için toplumu yönetenler ya da toplumda yaşayanlarca oluşturulur. Türk toplumu da diğer toplumlar gibi tarihsel süreç içinde önemli değişimler geçirmiştir. Türk eğitim tarihi gerek bu değişimler nedeniyle, gerekse içinde bulunduğu koşulların oluşturduğu kültürlerin birbirleriyle etkileşmesi sonucu zenginleşmiştir. Bunun en güzel örnekleri göçebe hayattan yerleşik hayata, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişte görülebilir. Tarih içinde Anadolu Türkleri, planlı eğitsel etkinlikler açısından askeri eğitim, dini eğitim ve akademik eğitimin farklı süreçlerinden geçmiştir. Osmanlı döneminde farklı bir yörüngeye oturan eğitim, Cumhuriyet dönemin-

4 İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Öğretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü,** Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999, s.1.

Levent Şahverdi Arşivi

den başlayarak ve günümüze kadar varlığını modern çizgilerle sürdürmeye çalışmıştır.[5]

Osmanlı eğitim politikasının şekillenmesinde en etkili faktör, şüphesiz Anadolu Selçuklu Devleti'nin eğitim kurumları ve bu kurumların geliştirdikleri kültürdür. Osmanlı'nın kuruluşuna kaynaklık eden eğitimli insan kaynaklarının Anadolu Selçuklu devri medreselerinin ürünü olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu insan kaynakları bir yandan beslendikleri eğitim felsefesine uygun devlet yapılanmalarını geliştirirken, diğer yandan Anadolu Selçuklu medreselerini örnek alarak imparatorluk coğrafyasında yeni medreseler kurdular. Selçuklular ve diğer Anadolu beylikleri döneminde kalan medreseler Osmanlı döneminde de varlıklarını sürdürmeye devam ettiler.

Osmanlılarda insan kaynaklarının gelişimini ve değişimini değerlendirebilmek için eğitim sürecine ve genel olarak bu dönem eğitiminin özelliklerine bakmakta yarar vardır. Bu özellikler şunlardır:

1. Selçuklular döneminde kalma medreseler çok yaygın ve güçlü örgün eğitim kurumları haline gelmiş, toplumu derinden etkilemişlerdir. Öyle ki, eğitim açısından, tüm Osmanlı dönemine medrese dönemi denebilir.

2. Azınlık çocuklarının yönetici yetiştirilmek üzere alındığı Enderun adında çok dikkate değer ve önemli bir örgün eğitim kurumu ortaya çıkmıştır.

3. Halk eğitimi, eskisi gibi, ahlakçı yazarlar, şairler ile camiler gibi kurumlar tarafından sürdürülmüştür.

4. Eğitim-öğretimin temel amacı dinidir ve toplumda alim denilince esas olarak İslam dini alanında bilgin anlaşılmaktadır. Fatih döneminden sonra müsbet bilimlere ilgi ferdi, istisnai ve süreksizdir.

5. Eğitim-öğretimde yenileşmelere 1770'lerden itibaren önce askeri, sonra sivil okullar açılarak girişilmiştir.

6. 1770'lerden itibaren medrese, kendisi dışında açılan askeri okullarda kısmen, sivil okullarda daha geniş ölçüde, etkisini sürdürmeye devam etmiştir.

7. Eğitim-öğretimin yöntemi esas olarak nakilci ve ezbercidir.

9. Osmanlıların son dönemlerine kadar, ilkokul üstündeki örgün eğitim kurumları, kapılarını kızlara kapalı tutmuşlardır.[6]

---

5 İsmail Güven, **Türk Eğitim Tarihi,** Pegem Akademi Yayını, Ankara, 2014, s.1.

6 Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e),** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilim-

Levent Şahverdi Arşivi

16. yüzyıl Osmanlı toplumunda kentli nüfus için bütün eğitim kademelerinin öncesinde bulunan bir başlangıç kademesi olarak sıbyan mekteplerinden söz edilebilir. Bu okullarda çocuklara Kur'an okuma, din pratiği, namaz sureleri, biraz da yazı meşki öğretilirdi. sıbyan mektepleri bu haliyle çocuğun toplumdaki dinsel sosyalizasyonunu sağlıyordu.[7] Bu okullara 5-6 yaşlarındaki kız ve erkek çocukları gidiyordu. Bu okullar genellikle camilerin yakınındaki bir odalı mekanlarda, bir hocanın yönetimindeki yerlerdi. Kız çocukları bu mekteplerin ötesinde eğitim göremiyordu.

Osmanlı toplumunda reayanın öteki bölümünü oluşturan köylüler için genelde özel bir eğitim sözkonusu değildi. Bunların üretime ilişkin bilgileri ve topluma ilişkin değerleri edinmesinde aile temel kurum olmaktadır. Köyde eğer varsa, camiyi de buna eklemek gerekecektir. Bazı özel hallerde sıbyan mektepleri de vardı.[8]

Şüphesiz Osmanlılarda devletin kurumsal örgütlemesinin dışında kalan ve daha çok tasavvuf eğitimi olarak tanımlayabileceğimiz informal eğitim kurumları da yoğunluktadır. Tekke ve dergahlar, devletin resmi örgütlenmesi içinde olmamak üzere çok değişik işlevler yüklenebilen eğitim kurumlardır.

Medreselerde Eğitim

Arapça'da "Derase" kökünden gelen "medrese" kelimesi, öğrencinin kendisinde ilim öğrendiği yer anlamında olup, genel olarak sıbyan mektebi'nin üstünde eğitim ve öğretim yapılan orta ve yüksek tahsil müesseselerine karşılık gelmektedir. Daha önceki devirlerde bu seviyelerde eğitim ve öğretim müesseseleri olduğu halde ilk olarak Nişabur havalisinde kurulan eğitim ve öğretim kurumlarına bu ad verildiği anlaşılmaktadır.[9] İslam dünyasında cami dışında uzmanlaşmış bilim ve eğitim kurumları İslam ülkelerinin dünya bilimine öncülük ettikleri 9-11. yüzyıllarda doğdu.[10]

---

leri Fakültesi Yayınları No:160, Ankara, 1989, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı,** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1984, Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi,** Eser Matbaası, İstanbul 1977.

7 Nafi Atuf, **Türkiye Maarif Tarihi,** Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1931, s.27-31; Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı Eğitim Tarihi,** Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.17.

8 İlhan Tekeli, Selim İlkin**, a.g.e.,** s.7-8.

9 Cahit Baltacı, **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri,** İrfan Matbaası, İstanbul 1976, s.25.

10 İlhan Tekeli, Selim İlkin**, a.g.e.,** s.11

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren hükümdarlar ve devlet adamları eğitim-öğretim faaliyetlerine önem verdiler ve devletin hızla büyüyen imparatorluk topraklarında, Selçuklu örneklerine uygun medreseler kurmaya devam ettiler.

Yukarıda sıralanan Osmanlı eğitim düzeninin özelliklerinden hareketle baktığımızda, Osmanlı'da eğitim denince akla ilk gelen eğitim kurumu medreselerdir. Medreselerde program, sınıflara ayırma, yıllara göre öğretimi ayarlama ve hocaların terfi etmesini kademelendirme konuları, resmî ve resmî olmayan belgelerden anlaşılmaktadır. Fatih, o günün şartlarında günümüzde bile eğitim-öğretimde önemle durulan sistem, program, farklı derslerin programa girmesi gibi hususları eğitim öğretimde sistemleştirmiştir.

Müslüman Türklerin dönemin en prestijli eğitim kurumları olan medreselerin, Fatih Sultan Mehmet döneminde başlatılan bir yandan nakli ilimlere, öte yandan bilim üretecek nazari ilimlere dayalı öğrenme/öğretme düzenini zamanla sürdürememiştir. Medreselerin Osmanlı Devleti'nin sonuna ve kapatılmalarına kadar (1924) kendilerini sürekli yenileyecek bir yapıdan bahsetmek zordur. Zamanla medrese hocalarına tanınan lojman, askerlikte muafiyet vb. imkanlar bu kurumları medrese hocalarının ve nüfuslu insanların çocukları için torpilli iş kaynağı haline dönüştüğü algısını oluşturmuştur. Bunun sonucunda bu kurumlarda iyi yetişmiş etkili müderrisler yerine nitelik kaygısı olmayan torpilli insanların atanması ile her geçen gün eğitim kalitesi düşmüş ve Osmanlı'nın son yıllarında problemli kurumlar olarak tarihteki yerini almıştır. Geniş kitleler medrese gibi örgün eğitim kurumlarından yararlanamamış, medreselerde okullaşma oranları sınırlı kalmıştır.

Katip Çelebi (1609-1658), 17.yüzyılda "Mizan'ül Hak" adlı eserinde, "medreselerin içine düştüğü aymazlığı, gafleti, müderrislerin bilgisizliğini ileri sürmüş ve öğretimde doğru yöntemlerin uygulanmasını önermiştir.[11]

Ziya Gökalp, 1914 başlarında yayınladığı bir makalesinde; İslâmın çöküşü önce medreselerde, onların ders programlarında başlamıştır. "Osmanlı milletinin" yüzyıllardır uğradığı bozgun ve yıkımların gerçek nedenini, medrese öğretiminin bozulmasına bağlayıp, "Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muasırlaşmak" formülünü eğitime uygulamayı önermiştir.[12]

---

11 Cavit Binbaşıoğu, **Eğitim Düşüncesi Tarihi,** Ankara 1982, Yahya Akyüz**, a.g.e.**

12 Mustafa Ergün, **100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler,** Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi yay., İstanbul, 2009. s.263-273.

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderunlar

Enderunlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun çağına göre en modern eğitim kurumlarıdır denilebilir. Tüm giderlerinin devlet tarafından karşılanması, yatılı olması, esas olarak Hristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları (devşirme oğlanları) gerçek Müslüman, iyi ve güvenilir devlet adamı ve asker yapma gibi önemli bir misyonu üstlenmiştir. Enderunlar Osmanlı'nın çok dilli, çok dinli, çok milletli bir imparatorluk olmanın gereği olarak, bu farklı unsurları bir arada yaşatabilecek ortak tutum değer ve bugünün tanımı ile davranış geliştirme çabalarının önemli bir göstergesidir. Devlet bu kurumlar vasıtasıyla bir yandan çok kültürlü, farklı din, dil ve milletleri eğitim yoluyla asgari müştereklerde birleştirme çabası içinde, öte yandan tebaası arasında ayrım gözetmeksizin etkili bir eğitim imkanı vererek, devletin en üst organlarında görev almasını sağlamaktadır.

Osmanlı döneminde, devlet adamlığı ve akademik yeterliklerin kaynağı olarak gösterilen Enderunları, Osman Ergin "Türk Maarif Tarihi" adlı eserinde şöyle tanımlamaktadır; "Enderun zarif, ince idare adamları, tendürüst vezinde kahramanlar, müktedir ve mütefennin hünerver ve sanatkarlar yetiştiriyor. Fakat ne bu tür idare adamları, ne kahramanlar ve ne de hünerverler Türk'ün fıtri dehasından hissedar olmuyorlardı. Onlar için muhit İstanbul ve saray afatinden ibaret idi. Onlarca gaye millete değil, saraya hizmet etmek, onlarca emel tarihte güzel ad bırakmak değil, vali ve vezir olmak, zengin olup tahakküm eylemekti. Bu gibilerden bazen gayri şuuri hizmetler sadir olabilirdi. Fakat ekseriya milli imana malik olmadıklarından ihtirasları saikasiyle vatanın vücuduna derin yaralar açıyorlardı. Bu halin sebepleri ayrı ayrı idi.

İslamiyetin milletin ruhuna aşıladığı demokratlık hissinden, bu esirlikten yetişme ailesiz, an'anesiz ümera istifade ederek Anadolu'nun, Rumelinin erbabı asaletine musallat oluyor, onların servetlerini, şereflerini hanedanlarını berbat ederek zati menfaatleri uğruna vatanın köşesinde, bucağındaki içtimai kuvvetleri haiz muhterem şahsiyetleri ve tarihi aileleri imhaya çalışıyor ve bu yüzden bir çok kıtallere ve ihtilallere sebep oluyordu. Vali dahi memleketin serveti ve ahalinin itaati nisbetinde biriktirdiği paralar ile İstanbul'daki amirlerini minelbap ilelmihrap hediyelere boğardı.

Valiler, vezirler mevkilerinin tehlikede olduğunu görünce kah Yeniçerileri, kah Sipahileri ve bazende ülemayı ve ahalliyi el altından kışkırtarak hiç yoktan ihtilaller çıkartıp bu vesile ile devletin başına gaileler açarlardı. Bu ihtilaller ne-

Levent Şahverdi Arşivi

ticesinde çok kere kendilerinin veya rakiplerinin başları ve bazen dahi padişahın ve hatta saray ümerasının hayatları hedef olurdu. Fırsat düştükçe vilayetlerde temerrüt eden valilerden isyan edenler ve İskender Bey gibi devleti senelerce uğraştıranlar az değildi.[13]"

Dolayısıyla bir çağın en etkili eğitim kurumlarının eğitsel faaliyetlerinin saray çevresi ile sınırlı olması, öte yandan enderunda yetişenlerin içinde Osmanlı Devleti için önemli hizmet üretenler olmakla birlikte, bu okulların devşirmelerin eğitimi ile sınırlı olması, üstelik bu kurumlarda yetişenlerin önemli çoğunluğunun bilinç altı da olsa daha çok Osmanlı'daki gayrı-müslim milletlerin çıkarına dönük hizmetlere öncülük ettikleri görülmektedir. Müslüman Türk ahalinin sistemleştirilmiş, sürekli ve çağın şartlarına uygun, kendini yenileyebilen bir eğitim sürecinde yararlanamadığı görülmektedir.

Osmanlı Eğitiminde Batılılaşma Girişimleri ve Rüşdiyeler

Batıdan mülhem eğitim XVIII. yüzyılın başlarından itibaren ülkemizde uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlılar ile Batılılar arasında yakınlaşmaların başladığı Lale Devri'nde Damad İbrahim Paşa Paris'e sefaretle gönderdiği 28 Çelebi Mehmet'e Fransa'nın maarifini layıkıyla öğrenmesini ve tatbiki mümkün olanların yazılmasını talimatını vermiştir. I. Mahmud devrinde Claude Alexandre Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa)'in Müslümanlığı kabul edip, Osmanlı Devleti hizmetinde humbaracı ocağını modernleştirmesi çabaları ile bu ilgi devam etmiştir. III. Mustafa döneminde Baron de Tott Osmanlı ordusundan 600 neferi Kağıthane'de Avrupa usülüne göre talim ettirmiştir.[14]

Batılı anlamda ilk açılan okullar askeri alana münhasır kalmıştır. XIX. yüzyıla kadar sıbyan mektepleri ile medreseler arasında ara öğretim verecek okulların bulunmamasından dolayı bu boşluk doldurulmak üzere Batıdan örnek alınarak, 1839'dan itibaren rüşdiyeler açılmaya başlanmıştır. Mekteb-i Maarif-i Adli, Mekteb-i Ulum-i Edebiye bu tür okullardandır. Bu kapsamda 1848'de rüşdiyelere öğretmen yetiştirmek için Dar-ül Muallimin, 1859'da kurulan Mekteb-i Mülkiye bunlardan bazılarıdır. 1857'de Paris'te Mekteb-i Osmani

13 Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi,** Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.20-22.

14 Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi V.,** Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1988, s.58; Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** Doğu-Batı yayınları I, İstanbul, 1978, s.66-68.

Levent Şahverdi Arşivi

açılmış, 1868'de Galatasaray'da eğitime başlayan Mekteb-i Sultani ise Batı'ya açılan pencere olarak addedilmiştir.

Bu dönemin eğitim- öğretiminde meydana gelen gelişme ve değişmeler özetle şu şekildedir:

✓ II. Mahmut döneminde ilköğretim zorunlu hale getirilerek, medreselerin yanında yeni tarz okullar açılmıştır (Bu durum mektepli-medreseli tartışmalarına yol açmıştır).

✓ 1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti (Genel Eğitim Bakanlığı) kurularak Milli Eğitim Bakanlığı'nın temeli atıldı.

✓ 1861 bir nizamname çıkarılarak harbiye, bahriye ve tıbbiye dışındaki okullar Maarif-i Umumiye Nezaretine bağlandı. Böylece askeri ve sivil okullar birbirinden ayrılmış oldu.

✓ 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarılarak eğitim yeniden düzenlenerek sistemleştirilmeye çalışılmıştır.

Azınlıklara kültür, eğitim ve inanç özgürlüğü tanıyan Osmanlı Devleti, okul açma izni de vermiştir. Kapitülasyonlardan faydalanarak yabancı devletlerde Osmanlı Devleti'nde okullar açmıştır. Batı tarzı eğitim veren pek çok okul açılmıştır. Darülfünün (Yüksekokul–1845), Darülmaarif (Devlet memuru yetiştiren Lise Dengi Okul–1849), Islahhane (Sanat Okulu–1860), Lisan Mektebi (Yabancı Dil Öğreten Okul–1864), Sanayi Mektebi (Sanat Okulu–1868), Hukuk Mektebi (1874), Baytar Mektebi (Veteriner Okulu–1895), Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar okulu–1881) ayrıca Orman ve Maden Mektebi, Telgraf Mektebi ve Müze Mektebi gibi başka meslek ve sanat okulları da açılmıştır.

Türklerin kurdukları devletlerde eğitime, eğitim bilimine ve yazı kültürüne yaygın olarak yatkın oldukları noktasında farklı yorumlar yapılmaktadır. Bu anlamda olumsuz kanaatlerin oluşmasının en önemli nedeni, günümüze kadar varlığını sürdürebilen ve dünyada bir çekim merkezi olabilecek marka okullarımızın ve halen oluşmamış etkili bir eğitim sistemimizi gösterebiliriz. Bu yargının oluşmasında yıkılan ve yeniden kurulan Türk devletlerinin gerek yönetim kadrolarında, gerekse etkili bilim adamlarının yetiştikleri eğitim kurumlarının menşeinden görmek mükündür. Günümüzde yabancı menşeeli okulların halen en çok talep edilen okullar olması ve yurt dışı eğitimin, yurt içi eğitimden daha çekici olması da önemli bir gösterge olarak mütala edilebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

XIX. yüzyılın sonu ve XX.yüzyılın başlangıcı, yeniden oluşma, yenileşme ve değişme dönemi olmuştur. Osmanlı Devleti gelişen Batı kültür ve teknolojisine ayak uydurabilmek için, her sahada hamle yapmak istemiş, bunun için aydınlarından medet umar hale gelmiştir.[15] Osmanlı aydınının aldığı eğitimin menşeine bakıldığında; sistemli bir ülke eğitiminin ötesinde müfredatıyla, uygulama yöntemleriyle, oluşturulan okul iklimiyle tamamen ya dışarıda, ya da yabancı ülkelerin kurduğu okul sistemlerinin ithal edildiği yerli modellerinde yetiştikleri, etkilendikleri ve dönemin aydınları olarak devletin gidişatına yön vermişlerdir.

II. Meşrutiyet (1908 ve sonrası) dönemi eğitim düşünürlerinin ortaya attığı görüşlerin ve beslendikleri kaynağın, büyük oranda o dönemin gelişmiş ülkeleri olarak kabul edilen ve kendi sistemlerini çağdaş sistem olarak diğer ülkelere pazarlayan yabancı bilim adamlarının düşünceleri idi. Bu dönemde gelişmiş ülkelerde, "yeni eğitim"in, psikoloji ve çocuk temelli olması gerektiği anlayışı hâkimdir.

Bu dönemin ülkemizdeki temsilcileri ve önemli eğitim düşünürleri şunlardır:

İsmail Hakkı Baltacıoğlu; Eğitim reformu akımının Türkiye'de ki en büyük temsilcisi olduğu bilinen İ. H. Baltacıoğlu, teoriden çok uygulamaya ağırlık veren İngiliz sisteminden etkilenmiştir.

Mustafa Şekip Tunç; Dönemin Maarif Nezareti Lozan'da Fransız Edebiyatı Tarihini tahsil için göndermişse de o, yeni açılmış bulunan Jean-Jacques Rousseau Pedagoji Enstitüsünü görmek, bilhassa arzu ettiği terbiye ilimlerini ve ruhiyatı öğrenmek için Cenevre'ye gitmeyi düşünmüş ve bunun için zamanın bakanlığına (Maarif Nezaretine) müracaatla müsaade alarak gitmiş ve bu enstitüyü bitirerek diploma almıştır. Aynı zamanda, Cenevre Üniversitesi›nden de Psikoloji sertifikası alarak yurda dönmüş ve Bergson'un dinamik evren anlayışının ülkemizdeki temsilcisi olarak tanınmıştır.

Ziya Gökalp; Toplumsal modeli, Fransız sosyolog Emile Durkheim'in teorik temellerini kurduğu "dayanışmacılık" temelinde şekillendi. Durkehim'in görüşlerinin etkisinde kalmış ve onun görüşlerinin Türkiye'ye aktararak temsilciliğini yapmıştır.

---

15 Adem Akın, **Münif Paşa ve Türk Tarihindeki Yeri,** AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2014.

Levent Şahverdi Arşivi

Tevfik Fikret; Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet dönemi aydınlarının düşünce yapısının oluşumunda en fazla etkiye sahiptir. Galatasaray Lisesi mezunudur. Eğitimi Fransız menşeli olmakla birlikte Robert Kolej'de Anglo-Sakson eğitim ve öğretim usülleriyle tanışır. Amerikalıların kuramsal olmaktan çok pratik olan hayat ve iş adamı yetiştiren öğretim yöntemlerini inceler ve tanır. Amerikalıların eğitim uygulamalarından etkilenir. Amerikan yöntemini, o zamana kadar taklit edilen Fransız eğitim-öğretim yöntemlerinden üstün bulur ve tercih eder. Bu sistemin savunucu ve uygulayıcısı olur.

Satı Bey; Eğitim işlerinde Avrupa'nın aynen taklit edilmesine karşıydı. O her ülkenin eğitiminin incelenmesini ve kendileriyle ilgili olanın alınmasından yanaydı. En fazla Tevfik Fikret'in görüşlerinden etkilendiği söylenebilir. Eğitimin her kademesine, program, yöntem, halk eğitimi, yurtdışına öğrenci gönderme gibi tüm alanlarla ilgili görüşlerini yansıtmıştır. İkinci Meşrutiyet eğitiminin şekillenmesinde bir Pestalozzi ruhu ve çabası gösteren Satı Bey'in büyük rolü olmuştur.

Nafi Atuf (Kansu); Fikir adamı olarak eğitim alanında gelişimi ve yenileşmeyi savunmasının yanı sıra bu görüşünü savunan dergilerle eğitim akımları ve düşüncelerine ilk yer veren dergiler çıkardı. Mülkiye mezunudur. Eğitim, ahlak ve kültür meseleleri üzerine yazılar yazmıştır. Fikir adamı olmaktan çok cumhuriyetin ilk yıllarından ölümüne(1949) kadar eğitim bürokrasisi ve çeşitli eğitim derneklerindeki aktif görevleriyle anılmaktadır.

Emrullah Efendi; Eğitim tarihinde "*Tûbâ Ağacı Nazariyesi*" adlı fikir sistemi ile tanınır. II.Meşrutiyet döneminde Maarif Nazırlığı yapmıştır. Şaka amacıyla söylediği "*Şu mektepler olmasaydı maarifi ne güzel idare ederdim*" sözünün sahibi olarakta bilinir. Emrullah Efendi'ye göre devletin en önemli görevlerinden birisi ilmi himaye etmektir. İlim yukardan başlar. Önce elit bir kadro yetiştirmeli, onlar ilkokul ve ortaokul öğretmenlerini, onlar da çocukları ve gençleri eğitmelidir. Cennette ki tuba ağacının da kökü yukarda olduğu için "*Tûba Ağacı Nazariyesi*" olarak anılan bu görüş, İttihat ve Terakki Fırkası'nın ideoloğu olan Ziya Gökalp'i de etkilemiş ve partinin eğitim politikasının önemli bir ilkesi olmuştur.

Ethem Nejat; Eylül 1918'de Maarif Nezareti tarafından Berlin'e gönderilir. Tarımsal ağırlıklı eğitim, köye göre eğitim konuları üzerine çalışır. Konu dönemin Marksist teorileriyle de örtüştüğünde TKP'ye girer. Eğitim düşüncelerinden çok siyasal aktiviteleriyle tanınır.

Levent Şahverdi Arşivi

Kazım Nami Duru; Görüşleriyle II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde Türk eğitim sistemini etkilemiş önemli bir eğitim adamıdır. Eğitim hakkında görüşleri 1930'lu yıllarda CHP'nin programında yer alarak ülkenin resmi eğitim ideolojisi olmuştur. Harp okulu mezunu olmakla birlikte, Fransızca ve pedogoji eğitimi almıştır. 1909'da Avusturya-Macaristan'a yapılan bir geziye katılmış ve Peşte'de anaokulu öğretmeni yetiştiren iki yıllık bir okulu gezmiştir. Dönüşünde Selanik'te Ravza-i Sıbyan Mektebi içinde Osmanlı İmparatorluğunun ilk anasınıfını açarak okul öncesi eğitimin öncüsü oldu denilebilir.

Türk eğitiminin en canlı ve hareketli devri 1908-1914 arasıdır denilebilir. Eğitim düşünürlerinin ve eğitim bürokrasinin ortaya attığı düşüncelerin büyük bölümünün batı dünyasının ve batıda üretilen düşüncelerin taklidi olduğu görülmektedir. Özellikle Tanzimattan sonra Batılılaşma adı altında yurt dışına yetiştirilmek üzere gönderilen öğrenci, bürokrat gibi vb. yetişkinlerin düşünce üretimini mi öğrendiler yoksa kopya bilgileri mi taşıdıkları hep tartışmalı olmuştur. Ya da neden imparatorluk insan kaynaklarının ürettiği yeni, yerli değişimci düşünceler üretilememiştir?

Düşünce üretme ya da günümüz ifadesiyle bilim üretme neden bu dönemlerde hep dışarıda olmuş ve neden dönemin aydını hep dış menşeli olmak durumunda kalmıştır. Bunda azınlık ve yabancıların Osmanlı topraklarında kurdukları okulların payı var mıdır?

II. Abdülhamid devri Maarif Nazırlarından Ahmet Zühdü Paşa'nın 1894/1311 tarihinde kaleme aldığı rapora göre, Osmanlı topraklarında 427 azınlık ve yabancı okulun bulunduğu ve bunlardan 321'inin yabancı okullar olduğu belirtilmektedir.

Özellikle İmparatorluk sınırları içerisinde faaliyet göteren yabancı eğitim-öğretim müeseselerinin yetiştirdiklerine ve öğrencilerine yükledikleri misyonun kaynağı incelendiğinde, dönemin aydınlarının ürettikleri düşüncelerin hangi misyonun eseri olduğu aşikardır. Çünkü okullların kuruluş felsefeleri, kültürleri oluşturdukları okul iklimi, öğrenciyi etkiler, dönüştürür ve değiştirir. Bu dönüşüm ve değişimin hangi yönde olduğuna bakarken yetişkinin tutum ve davranışlarının ötesinde, etkilendiği eğitimin misyonun kaynağına da bakmak gerekir.

Osmanlı'nın eğitim, eğitimli insan ve sonuçlarını tasvir açısından, yabancı devletlere öğrenci gönderme ihtiyacı, gönderilen öğrencilerden beklentiler ve öğrencilerin ne kadar yetiştiklerine dair çok tartışmalar yapıldığı görülmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı'nın Pariste açtığı ve kapatılma sürecinde okul müdürü Kaymakam Esad Bey'in, Paris Sefaretine yazdığı 13 Mayıs 1864 tarihli layiha'da, Osmanlı'nın eğitim çıkmazının ilginç bir analizi gibidir.

"Esad Bey'e göre, o yıla kadar çok masrafla Paris'e gönderilen talebeden adetçe istenildiği kadar bilgili adam yetiştirilememiştir. İstanbul'da bulunan Mekteb-ı Harbiye ile diğer mektepler aranılan nitelikte mezun vermektedir. Bu bakımdan beyhude yere masraf yapıp ta Paris'e öğrenci gönderilmesine gerek yok gibi gözükmekte ise de, Osmanlı Devleti'nde bulunan fabrikalarda, yollarda, köprü türünden inşaatlarda mühendislik ve öğretmenlik yapmak, ayrıca mühim hizmetlerde kullanılmak üzere yüksek maaşlı, harcırahlar verilerek halen Fransız subay ve mühendisleri getirilmekte olduğundan yabancı memurları istihdam etmek yerine bu hizmetlerde kullanılmak ve daha sonra maarif ve sanayi için İstanbul'da kurulacak mektep ve medreselerde hocalık etmek üzere Devlet-ı Aliyye tebaasından Paris'e her sene lüzümlü miktar talebe gönderilmesine, bunlardan adam yetiştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır."[16]

Osmanlı İmparatorluğu 17.yüzyıla kadar, devlet yöneticilerini Enderunlar vasıtasıyla yetiştirmiştir. Gerek Enderunların yukarıda açıkladığımız çıkmazları gerekse medreselerin özellikle Fatih sonrası bozulma süreçleri ve rüştiye gibi açılan her yeni okul türünün batıda kopye edilerek dizayn edilmesi, İmparatorluk çağın şartlarına uygun eğitim politika ve uygulamaları geliştirememiş, eğitimi tabana yayamamış, etkili eğitim kurumları organize edememiştir. Eğitim sistemindeki olumsuz gidişat köklü tedbirlerle çözülemediği gibi, eğitim bilimi felsefesine yönelik imparatorluk gerçekleri ile örtüşen eğitim politikaları da üretilememiştir. Üretildiği sanılan görüş düşünce ve akımların yabancı bilim adamlarının kendi ülke gerçekleri adına ürettikleri ve çoğu tercüme bilgiden öteye gidememişti.

Osmanlı eğitimi gerek sistem, gerekse program, altyapı, kurum, yöntem ve tüm uygulamaları birlikte değerlendirildiğinde; imparatorluk sınırları dahilinde yaşayan toplulukların tamamını etkileyecek, tamamen yerli düşüncelerin harmanlaması sonucu ortaya çıkan eğitsel bir yönelmenin olmadığı görülmektedir. Çağın ihtiyaçlarına uygun politikalar üretecek, geleceği şekillendirecek uzun vadeli sistemler oluşturabilecek yerli insan kaynakları oluşmamıştır. Kurulan eği-

16 Adnan Şişman, **Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876),** Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2004, s. 52.

Levent Şahverdi Arşivi

tim sistemleri, okullar, müfredatlar, öğrenme/öğretme yöntemleri büyük oranda yukarıda tartışıldığı gibi başka ülkelerin kendi insanlarının hayat biçimine uygun ürettikleri düşüncelerdi. Bu düşüncelerin olduğu gibi transferi o kadar belirgin ki çoğu zaman batılıların baskı ve zorlamalarına veya zorunluluktan dolayı sisteme alınan yeni derslerin programları bile tercümeden ibaretti.

Yüzyılımızın başında neşredilen müfredatlarda ve okul kitaplarında eski kitaplardan daha fazla Türk tarih ve kültürüne yer ayrılmış olmasına rağmen, Tarih ders kitapları hala Batılı kaynaklara daha çok Fransızcadan devşirilip toplanarak hazırlanmış eserlere dayanıyordu. Özellikle Seignobos'un tercümelerinden yararlanmışlardı. Bu kitaplara bir anlamda "Batı Merkezli" tarih anlayışının çerçevesi hakimdi. Yusuf Akçura bu konuda şöyle demektedir;[17] "Onlar bize bütün kavimlerin Arya ırkından aşağı ve Allah tarafından Aryalıların menfaatleri için çalışmaya ve mahküm bir hizmetçi olmak üzere halk edildiklerini telkine çalışıyorlar; bizde Tanzimat'tan beri, onların bu propagandalarına, kendi kitaplarımızla hizmet ettik durduk…"[18]

Osmanlı'nın yukarıda tartışılan eğitim sistemi ve eğitim alt yapısıyla yetişmiş insan kaynakları yüzyılın başında çöküşünü hızlandırmıştır. Osmanlı düşünür, ilim adamı ve mütefekkiri sonuçta amaçları net olmayan, yabancı kaynaklı ve etkili bir insan yetiştirme düzenine ulaşmayan eğitim formasyonu ile donanmışlardı. Bu etkisiz eğitimli insan kaynakları İmparatorluk coğrafyası içinde farklı etnik ve dini yapıdaki milletleri birarada tutamamıştır. İnsanların aidiyet duygusu ile birlikte birarada yaşayabilecek tutum değer ve ortak inanışları etkili bir eğitim sistemi ile gerçekleştirememiştir. Bir taraftan kurduğu eğitim kurumlarının kuruluşundan itibaren başka ülkelerin ürettikleri olması, öte yandan kendi gelenekleri üzerine etkili eğitimsel organizasyonları gerçekleştirememesi nedeniyle İmparatorluğu ilelebet ayakta tutacak eğitimli, etkili insan kaynağı hiç bir zaman oluşmamış denilebilir. İnsan kaynağı eksikliği özellikle, dünyada bilim ve teknolojideki gelişmeler, çağına göre bilimsel bilginin ürettiği savaş teknolojisi kendisini hissettirip kaybedilen savaşların ardından anlaşılmıştır. Bu farkediş Osmanlı aydınını galiplerin sistemlerine yöneltmiştir. Bu galipler devirlere göre değişmiş, ancak başkasının ürettiklerini kopya alışkanlığımız değişmemiştir.

---

17 Nevzat Köken, **Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960),** Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2014.

18 Yusuf Akçura, **I. Türk Tarih Kongresi,** Ülkü, Ankara, 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlıların dış dünya ile kurduğu ilişkiler ve askeri mekanizması Avrupa'daki teknolojik gelişmeleri bir ölçüde izleme olanağı verdilerse de kurdukları eğitim sistemi ancak eski yapıyı yeniden üretmeye dönük olmuş, Avrupa'daki bilimsel gelişmelere yakın yeni buluşlar yapmak bir yana onu izleyebilmekte bile yetersiz kalmıştır.[19]

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimatla birlikte yenileşme, gelişme ve değişmeyi yurtdışına gönderdiği öğrencilerle sağlamayı amaçlamıştır. 1839-1876 yılları arasında 171'i Müslim, 73'ü gayri Müslim'dir. Osmanlı hükümetleri bu konuda da tebası arasında ayrım yapmamıştır. Batı ile ilişkilerde Fransız eksenli eğitim modellemesi Osmanlı'dan sonra kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanmasında gerek ulus devletin kurulmasında gerekse eğitim felsefesinin yerleşmesinde etkisini fazlasıyla gösterecektir.

İmparatorluktan Cumhuriyete Geçişte Eğitim

Selçuklulardan kalma yetişmiş insan kaynakları ve kurumları nasıl ki Osmanlı'nın kuruluşuna ve gelişmesine kaynaklık ettiyse, Türkiye Cumhuriyeti'de kuruluşu ve devlet olarak yön tayininde Osmanlı eğitim kurumlarında veya eğitsel ikliminde beslenen insan kaynakları ile yeni cumhuriyete yön verdiler. Osmanlı İmparatorluğunun eğitim sistemi, özellikle Tanzimat sonrası yönünü sürekli batıya çevirmişti. Gelişmenin, değişmenin ve imparatorluğun güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesini her alanda yetişmiş insan kaynakları ile mümkün olabileceği gerçeğini biliyorlardı. Bu insan kaynaklarının nasıl bir insan yetiştirme düzeni ile mümkün olabileceği sorusu medrese veya Enderun çıkışlı Osmanlı entellektüelini dönemin güçlü devletleri olan batıya yöneltmiştir. Bu yönelme büyük oranda batıda oluşan "bağımsız düşünebilme iklimi," dolayısıyla bilim üretme mekanizması oluşturma çabası yerine, kurulan yapının, sistemlerin, okul ve programların taklidinden öteye geçemiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nda oluşturulan sistem bilgi aktarımını gerçekleştirebilmesine karşın bilgi üretici bir nitelik kazanamamıştır. İlk kez 1915'te Darülfünun'da araştırma enstitüleri kurulmasını sağlayan düzenlemeyle böyle bir aşamaya ulaşılmıştır. Ama savaş içindeki bu arayış meyvesini vermeyecektir.[20]

---

19 İlhan Tekeli, Selim İlkin**, a.g.e.,** s.23.

20 İlhan Tekeli, Selim İlkin**, a.g.e.,** s.196

Levent Şahverdi Arşivi

Yüzyılın başlarında dışardan daha çok taklit yoluyla kurulan Osmanlı İmparatorluğu insan yetiştirme düzeni ile oluşan insan kaynakları imparatorluğu dağılmaktan kurtaramayarak yıkılışına sebep oldular. Bu yıkılışla birlikte topraklarının büyük bölümünü eğitim sistemlerini taklit ederek insan kaynaklarını benzetmeye çalıştığı ülkelere bırakmak zorunda kaldı.

Osmanlı bakiyesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, kurucuların eğitim formasyonları, yetiştikleri eğitsel iklim ve kültür yine belirleyici oldu. Yani Osmanlı'nın yıkılışına sebep olan insan kaynakları ile yeni Cumhuriyetin kuruluşuna sebep olan insan kaynakları, aynı insan yetiştirme düzeninin ürünüydüler.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında etkisini gittikçe artıran Fransız İhtilali sonrası gelişen milliyetçilik akımı, Osmanlı aydınlarınca Türkçülük olarak formule edilmiştir. Türkçülük akımı Cumhuriyet dönemi sosyal, siyasi, kültürel ve eğitim alanındaki tüm değişimlerde baş faktör olmuştur. Cumhuriyetin kurucuları, kültürel bir hareket olarak algılayıp Türkçülüğe bir itirazda bulunmadığı gibi, yeniden yapılanmada halkı birleştirici ve motive edici bir ideoloji olarak teşvik edildi. Cumhuriyetin kuruluş sürecinin en etkili dönemi olan ilk yirmi yılda ideolojik temelli teşvik ve teşebbüsler doruk noktaya ulaştı denilebilir.

Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Fuad Köprülü gibi Osmanlı döneminin tanınmış Türkçü aydınları, Cumhuriyet döneminde de yeni Türk devletinin de ideolojik yapılanmasına ve milli tarih alanında yapılan çalışmalara fikirleri ve hareketleriyle üst seviyede katıldılar. Yusuf Akçura ve onunla birlikte Fuad Köprülü Türkiye dışındaki Türklük sahalarına ve İslamiyet öncesi Türk tarihine yaptıkları vurgularla, hem modern milliyetçiliğin müessisi olarak, hem de "Türk Tarih Tezi"ne yaptıkları katkılardan dolayı Türk milli kimliğini ortaya çıkarmak için kurulan kurumlarda görev almışlar ve eserlerini bu gayeyi tahakkuk ettirmek için kullanmışlardır. Fransa'da Siyaset Mektebi'nde modern milliyetçilik fikirlerini teorik olarak öğrenen Yusuf Akçura, Avrupa'da kaldığı sürede milliyetçi hareketleri de yakından tanıma imkanı bulmuştur. Etkilendiği bu fikir cereyanları sonrası İstanbul'a dönen Akçura, Türk topluluklarının meselelerine "modern millet açısından bakmaya başlar. 1917'de Rusya'daki ihtilalden sonra "pantürkist" eğilimlerden vazgeçen Yusuf Akçura, Ankara Hukuk Fakültesi'nde tarih dersleri vererek milliyetçi tarih çalışmalarına aktif olarak iştirak etmiş ve 1931'de Türk Tarih Heyeti'nin kuruluşuna katılarak, bir yıl sonra da Türk Tarih Kongresine başkanlık yaparak Atatürk'ün yanında yer almıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Batılı tarihçiler ve Oryantalistler ile tarihi konuları tartışacak ölçüde ilk Türk tarihçisi olarak görülen Fuad Köprülü de Türk Tarih Encüme'nin, Belleten'i hazırlayan komisyonun, Halkevleri merkez organı Ülkü mecmuasının başında; 1931'de dört ciltlik lise kitaplarının yazımında görev almıştır.[21] Ankara'da İttihad ve Terakki Partisi'nin bir mensubu olduğu için önceleri pek sıcak karşılanmayan Gökalp, daha sonra 1923'te Meclis'e Diyarbakır milletvekili olarak katılmış ve meclisin eğitim komisyonunda yer almıştır. Ayrıca okullar için ders kitabı hazırlamayı da kabul eden Gökalp'ın "Türk Medeniyet Tarihi"ni 1924'te liseler için hazırladığı bilinmektedir.[22]

Bütün bunlara karşılık 20.yüzyılın başında ve Osmanlının son döneminde etkili olan eğitim felsefesi varlığını cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte yeni devlet kurulurken daha çok hissetirmeye başlar. Millî Mücadele sonrasında; 23 Nisan 1920'de TBMM açılır, 2 Mayıs 1920'de Millî Eğitim Bakanlığı kurulur ve 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilân edilir.

Cumhuriyetin bir ulus devlet olarak şekillenmesinde ve oluşumunda, tüm benzer örneklerinde olduğu gibi, temel enstrüman eğitimdir. Ulus devletin başarısı, etkili eğitime bağlıydı. Kurucu kadrolar meşrutiyetten sonra hakim olan eğitim felsefesini, yeni ulus devletin inşası adına eğitim sistemine taşıdılar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarının oluşumunda: bir kısmı hemen, diğerleri zamana yayılarak bir dizi yasa, müfredat programları, şuralar, çeşitli reformlar ve kalkınma programları hazırlandı. Bunlardan bazıları önemli yasal düzenlemeler olarak gerçekleşti;

- "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" /430/29.4. 1340 (1924).
- "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" /1353/3.11.1928.
- "Maarif Teşkilâtına Dair Kanun" /789/3.4.1926.
- "Maarif Vekaleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun" /2287/22.6.1933.
- "İlkmektep Muallim ve Vazifeleri Hakkında Kanun" /842/2.6.1926.

---

21 Halil Berktay, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuad Köprülü,** Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, s.63

22 İbrahim Kafesoğlu, "Ziya Gökalp'te Tarihçilik", **Belleten,** s. 189-190, Ankara 1984; Rafeel Muhammedin, **Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi,** Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.104.

Levent Şahverdi Arşivi

- "Köy Eğitmenleri Kanunu" /3238/24.6.1937.
- "Köy Enstitüleri Kanunu" /3803/22.4.1940.
- "Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu" /4274/25.6.1942.
- "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" /5387/27.5.1949.
- "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu" /439/7.4. 1340 (1924).
- "İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kuruluşuna Dair Kanun" /2252/6.6.1933.
- "İlköğretim ve Eğitim Kanunu" /222/5.1.1961.
- "Millî Eğitim Temel Kanunu" /1739/14.6.1973.

"İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslekî Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun" /4306/18.8.1997.

Bu kanuni düzenlemelerin büyük bölümü, ulus devletin inşasında eğitime yüklenen misyonun yasal dayanaklarını ve yeni insan yetiştirme düzeninin 20. yüzyıldaki benzerleri gibi eğitim sisteminin dayanağını oluşturdu.

20. yüzyılın başında 1900-1930 yılları arasında Kıta Avrupası'nda ve ABD'de "yeni eğitim" diye bir eğitim hareketi oldu. Bu hareket içinde mevcut eğitim kurumlarına ve okullara ağır eleştiriler yöneltilmeye başlandı. Bu eleştiriler özellikle çocuk gelişimi psikolojisinin bulgularından yararlanıyordu. Mevcut okullara, ki bu okullar 'eski okullar' olarak karakterize ediliyordu, yöneltilen eleştirilerin ana hatları şöyleydi: Ders saatlerini yapay bir biçimde parçalanması, birlikte yapılan öğretimin tekdüzeliği, sert bir takım programların aynen ve harfiyen uygulanması ve bunlara uyulması, sınav rezaleti, bu okulların öğrencileri hayata hazırlayamamaları, hayattan kopuklukları, okullardaki verbalizm ve kitaba bağlılık. "An'anevi okul" diye adlandırılan mevcut okulların bu dezavantajlarını ve yetersizliklerini gidermek için özellikle çocuğu merkez alan 'yeni eğitim programları' geliştirilmeye çalışıldı. Bu programların uygulanacağı okula da 'faal okul', 'yeni okul', eğitime de 'yeni eğitim' adları verilmiştir.[23] Bu hareketin Fransa'daki adı "education nouvelle", İtalya'daki adı "attivismo", anglo-ameri-

23 A. Medici, **Yeni Eğitim,** Varlık, İstanbul, 1972.

Levent Şahverdi Arşivi

kan bölgelerindeki adı "progressive education", "new education fellowship" ve Almanya'daki adı "reform paedagogik"dir.[24]

20. yüzyılın ilk onbeş yılı bütün dünyada eğitim düşüncesinin hızla değiştiği, eski okulu ve eğitim sistemini yeren çağdaş eğitim akımlarının doğduğu bir dönemdir;[25] "Eski mektep esas olan çocuğu unutmuş, onu bilginin esiri yapmıştı. Yeni cereyan ise işe çocuğu başlangıç noktası almakla başlar ve müfredatı çocuğun kavrama yeteneğine, psikolojik gelişimine göre düzenlemeyi önerir. Bu hareket mekteplerin geleceğini deneysel psikolojiye intikal ettiren bir cereyanın kaynağını oluşturur ki, karakteri itibariyle iradeci bir anlayışa aittir". [26]

Bu dönemin eğitim tartışmaları cumhuriyet dönemi için hazırlık olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde "yeni eğitim" üzerine yapılan tartışmaların yanında, bir tartışma çizgisi de Satı Bey ile Ziya Gökalp arasında olan tartışmadır. Bu tartışma Spensercilik ile Durkheimci görüşün tartışmasıdır. Bu tartışma II. Meşrutiyet'in sonu, Cumhuriyet'in başlangıcına doğru arkasına İttihat ve Terakki'nin desteğini olan Ziya Gökalp'in savunduğu Durkheimcilik lehine sonuçlanır.[27]

Bu "yeni eğitim" hareketinin kendi içinde birçok uygulaması vardır ve hepsinin ortak karakteristik özelliği bireyselci bir eğitim/okul anlayışı sergilemeleridir, ampirist/ pragmatik bir düşünsel temel göstermeleridir. 1926 yılında Emin Erişilgil ve Avni Başman'ın hazırladıkları İlköğretim Programı'nın "yeni eğitim", yani ampirizm/ pragmatizm karakterine rağmen, orta ve yüksek öğretimde Fransız etkisi devam etmiştir. 1933'te üniversite yeni alınan profesörlerin tesiri ile bir süre Alman disiplin sistemini/ yöntemini kabul etti, fakat 1940'da tekrar Fransız sistemine dönüldü.[28]

1920'lerde ilköğretim alanında geçici bir "yeni eğitim"/deneycilik/pragmatizm etkisi dışında Türk eğitim sistemi tüm cumhuriyet tarihi boyunca Ziya

---

24 Muhsin Hesapçıoğlu, **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,** Yıl: 2009, Sayı: 29, s. 121-138.

25 Mustafa Ergün, "II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri", **100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler,** İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi yay. Ankara, 2009. s. 263-273.

26 Muhsin Hesapçıoğlu, **Öğretim İlke ve Yöntemleri,** Beta, İstanbul, 1998.

27 Muhsin Hesapçıoğlu, a.g.m.

28 H.Z. Ülken, **Eğitim Felsefesi,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1967.

Levent Şahverdi Arşivi

Gökalp'in savunduğu sosyolojizm kökenli yine bir Fransız sosyolog olan Durkheimci bir eğitim sistemi olmuştur.

Z. Gökalp'in sosyolojisinin memleketimizde yaygın ve hâkim duruma geçmesinin asıl sebebini onun evrimci bir görüşle analize tâbi tuttuğu Türk toplumunun sosyal yapısını nazarı itibari olarak geliştirdiği kültür-medeniyet düalizmi, Türkçülük cereyanı ve onun tabiî neticesi sayılan millîyetçilik mefkuresi ile zamanının siyasî cereyanlarını sentezci bir zihniyetle uzlaştırmaya çalışan "Türkçü-İslamcı-Batıcı" formülünde aramak gerekir. Z. Gökalp, sosyolojik olarak, E. Durkheim mektebinin bizdeki temsilcisi olarak bilinir. Fransız sosyoloğu E. Durkheim, sosyal olayların izahını yine başka sosyal olaylarla yapar, bu olayların kaynağına "kollektif şuur" ya da "toplumsal vicdan" denilen kavramı koyar. Öte yandan, toplumların ilkel zamanlarında din hayatı ile, ilgili usûl ve ayinlerin, sosyal hayatın bütün alanlarında hâkim olduğunu, zamanla artan bir işbölümü neticesi, diğer ilim dallarının dinden ayrılarak müstakil hale geldiğini ve sosyal hayatın diğer denge unsurlarını teşkil ettiklerini söyler.[29]

Tanzimat'tan sonra Fransız ulusalcığının etkilediği insan kaynaklarımızın, Cumhuriyet'in kuruluşunda ve sonrasında ulus-millet-devlet denkleminde Türk aydınlarını ve kurucuların yaptığı tüm eylemlerde etkisini görmekteyiz. Kurucu kadroların gerek devlet yapılanmasında ve gerekse tüm Türk devrimlerinde, ulusalcı bir yaklaşımla aynı disiplin yörüngesinde düşündükleri ve eylemlerine yansıttıkları aşikardır.

Şüphesiz dönemin aydınlarının düşünceleri, Cumhuriyet döneminde sistemleştirilip en belirgin bir şekilde eğitim sisteminde hayatiyet bulmuştur. Batılı ülkelerin eğitim sistemlerindeki esnek yapı, yeni düşünceleri, değişim ve dönüşümü kolaylıkla sistemlerine entegre edebilmektedirler. Dünün şartları altında doğru olan bir uygulamanın günümüz insanı için karşılığı yok ise, üretilen yeni düşünceler doğrultusunda sistem kendini yenileyebilecek mekanizmalar sayesinde dönüşümünü sancısız sağlayabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk, akıl ve ilmi rehber edindiğini ısrarla vurgularken söylediği "zaman süratle ilerliyor, milletlerin, toplumların, kişilerin mutluluk ve mutsuzluk anlayışları bile değişiyor.

29 H.Y. Celkan, "Bir Düşünür ve Eğitimci Olarak Ziya Gökalp". Gazi Üniversitesi (Ed.), **Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu: 16-17 Mart 2006,** (Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayını), Ankara 2006, s. 53-69.

Levent Şahverdi Arşivi

Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar",[30] diyerek bilimsel bilgiyi, araştırmayı ve ortak aklı önermiştir. Buna rağmen o günün şartlarında dünyada da bir yönelmenin olduğu sistemlerin örnek alınıp düzenlenmesi anlaşılır bir durumdur. Anlaşılmayan sistemin değişen dünya şartlarına uygun olarak kendisini yenileyecek mekanizmalardan ve bağımsız düşünen, bilgi üretebilen insan kaynaklarından yoksun oluşudur.

Ders konuları ve derslerin işlenişi güncel olmayan düşünce kalıplarına göre yürütüldüğünden yeni düşünme biçimleri okullara taşınamamıştır. Aklın ve mantıksal analizin tüm sorunları çözebildiği bir dünyaya göre programlanmış olan eğitim programları zekanın yeni biçimlerini dışlamaktadır. Düşünsel etkinlikler sözel ve sayısal zekayla sınırlı kalmakta, çok yönlü zeka gelişimi ihmal edilmektedir. Sınırlı zekanın kabul edildiği ve kalıpsal düşünmenin egemen olduğu eğitim anlayışında yeni veriler, yerleşik düşünme biçimlerini desteklediği ölçüde kabul edilmekte, aksi halde reddedilmektedir.[31] Yerleşik düşünce biçimlerinin beslendiği ezber ve sloganik bilgiler, çağa uygun insan kaynağının oluşumuna hizmet etmemektedir.

Yüzyılımızın başında özellikle Fransız düşünürlerin geliştirdikleri tek tip insan, benzeşik toplum gibi ulusalcı düşünce biçimlerinin şekillendirdiği eğitim sistemlerinin gelişmiş tüm ülkelerin geldiği noktada varlığını sürdürememektedir. Çünkü tıp dünyasının nörolojik araştırmaları insan beyninin öğrenme yol yöntem ve kapasitesine ilişkin yeni veriler sunmaktadır. Bu veriler eğitim bilimi alanında kullanılmaya başlandıkça, insan beyninin daha sağlıklı düşünme biçimleri geliştirebileceği eğitim ortamları oluşturulmaktadır. Öğrenme yöntemleri ve öğrenmeyi kolaylaştıracak eğitim teknolojisi aktif bir şeklilde eğitim sistemlerini dönüştürmeye başladı. Daha esnek, beyni işlevsiz kılmayacak öğretim programları geliştirildi. Bizim geliştirememizin nedeni bilim dünyasının yeni bulgularının eğitim sistemimize yansımaması ve bilimsel bilgi tüketme alışkanlığı geliştirememe becerisinin eksikliği ile açıklanabilir.

Şüphesiz Atatürk'ün; "Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller" yetiştirme vizyonu cumhuriyet modernleşmesi içinde okullarda sınıflara inildiğinde

30 Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri,** Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.153.

31 Yüksel Özden, **Eğitimde Dönüşüm (Yeni Değerler ve Oluşumlar),** Pegem, Ankara, 1998, s.21.

Levent Şahverdi Arşivi

uygulama alanı bulamamıştır. Cumhuriyet modernleşmesinin eğitim felsefesi ana blok olarak toplumcudur/Durkheimcidir. Yani bireyden çok toplum ön plândadır. Burada bu ülkenin zor şartlar altında kurulmuş olmasının ötesinde Türklerin tarih boyunca kurduğu devletlerde organize ettikleri eğitimin karakterinde aramak gerekir. Türk modernleşmesinde "Kantçı" anlamda bir özerk özne yaratılmak istendi ise de yine Fransız orjinli devlet egemen model her türlü muhtemel gelişmenin önünü kesti denilebilir.

Türk modernizminin gelişiminde; "Modernizmin iki temel sacayağı olan "rasyonelleşme" ve "özneleşme" koşullarından sadece rasyonelleşmeyi eksen alan bir modernleşme çabası, Türk modernleşmesinde, alternatif rasyonalitelere zemin hazırlayacak ve meşruluk kazandıracak bir özneleşmenin ortaya çıkmamasına neden olmuştur". "Türk modernleşmesi, bireysel özgürlüklerin yerine bireyin devletin aracı kılınması, soyut ve heterojen toplumsal yapıyı değil, organizmik, korporatist ve homojen bir toplumsal yapıyı öngörmesi, gönüllü birliktelik ve işbirliğine değil, zorunlu görevlere ve işbölümüne dayanması açılarından kapalı topluma yönelmiş bir modernleşme projesini ifade eder". [32] Bu anlayış bireysel öğrenmeyi ve dolayısıyla kendi kendine yetebilen bireyi yetiştirmeyi teşvik etmemiştir.

Türk eğitim sistemi süreci öğrenciye öğrenmeyi öğretememiş, okuma alışkanlığı kazandıramamıştır. Öğrenmeyi öğrenme becerisi kazanmak günümüz eğitim faaliyetlerinin önemli bir parametresi olmalı iken, eğitim sistemimiz eğitim kalitesinin en önemli göstergesi olan bu yeterliliği geliştirememiştir. Eğitim sistemimiz, insanımızın eğitsel niteliğini arttıracak, düşünme ve problem çözme becerisi gelişmiş insan kaynaklarının oluşumuna yeterince kaynaklık ettiği söylenemez.

32 H. Çetin, **Modernleşme ve Türkiye'de Modernleşme Krizleri,** Siyasal, Ankara, 2003. s. 253-254.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

Tarih boyunca Türkler öğrenmeye ve eğitime özel önem ve değer atfetmişlerdir. Eğitim usül ve yöntemlerini kullanmada, ürettikleri çalışma kültürünün yanısıra etkileşim içinde bulundukları çeşitli kültürlerin etkisinde kaldılar. Tarihte Türklerin etkili olduğu dönemler, etkili insan yetiştirme düzenlerinin olduğu dönemlere denk gelmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, Selçuklu'nun kurduğu insan yetiştirme düzenini geliştirerek devam etmiştir. İmparatorluğun fetih ve genişleme siyaseti ile birlikte, bir yandan yetiştirdikleri insan kaynaklarını zenginleştirme yoluna girdiler, öte yandan çok dilli, çok dinli ve çok milletli yapıya uygun bir eğitim düzeni de geliştirdiler. Her dine, dile ve millete mensup topluluklar Osmanlı idaresinde kendi eğitim kurumlarını oluşturarak, dillerini, dinlerini ve milletlerinin kökenine uygun insan kaynakları yetiştirmeye devam ettiler. Osmanlı'lar bu yapısıyla yüzyıllarca farklı milletleri bir arada tutarken, bu yöntemin aynı zamanda değişen dünya şartlarına uyum sağlayamaması sonucu bölünme ve ayrışmanın insan kaynaklarını da oluşturduğunu görüyoruz.

Bir sistem açısından bakıldığında, insan yetiştirme düzenini eğitimin ideoloji, bilgi aktarma ve üretme, hüner kazandırma (meslek insanı yetiştirme) işlevleri kapsamında değerlendirme zorunluluğu vardır. Osmanlı'nın tanzimat ile birlikte yönünü çevirdiği batı medeniyetinin eğitim uygulamalarını taklid ederek eğitimli insan kaynağını oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, başlangıçta Fransız sistemi, zaman zaman Alman ekolü izlenerek oluşturulan eğitim uygulamaları, ideoloji transferi ve üretimini sağlayacak insan kaynaklarını oluşturmada etkili olmuştur. Fransız örneğinde ulusallık "devlet merkezli ve dönüştürücü", Alman anlayışında ulusa üyelik ise "halk merkezli ve ayrıştırıcıydı." Bu ikilem bir yandan tek tip insan, öte yandan ayrıştırıcı düşünce yapısına uygun ve siyah-beyaz karşıtlığında düşüncelerin oluşumuna da zemin hazırladı.

Bu karşıtlık demokrasi kültürünün "uzlaşma" rengi diyebileceğimiz gri alanların oluşmasına uygun ortam oluşturmadı. Bu durum Cumhuriyet tarihi boyunca düşüncelerin demokratik zeminde karşılık bulmanın ötesinde, çeşitli ideolojilerin keskin taraftarlığıyla kanlı çatışmalara sebep olmuştur.

İdeolojik tutum ve davranış geliştirme yöntemli eğitimimiz, aynı başarıyı bilgi aktarma ve üretme mekanizması oluşturacak insan kaynağı yetiştirmede ve mesleki eğitimi yaygınlaştırmada gösterememiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı eğitim sistemi sonucu oluşan insan kaynakları, 20. yüzyılın başında Osmanlı'nın çok kültürlü, farklı din, dil ve milletleri birarada tutmayı başaramamıştır. Ama aynı eğitim mekanizmasının ürünü insan kaynakları, dağılan imparatorluğun bakiyesi üzerinde yeni Türkiye Cumhuriyetini kurmayı başardılar. Her iki durumdan da anlaşılacağı üzere batı menşeli ulusalcı, milliyetçi akımların geliştiği ve eğitim sistemlerinin felsefesine de yansıdığı anlaşılan 19. Yüzyıl uygulamalarının yetiştirdiği insan kaynakları, milletleri birarada tutan tüm değerleri, aynı din, dil veya ırk boyutuna indirgeyerek ayrıştırdı, bölüştürdü ve herkesi kendi sınırlarına çekti denilebilir.

19. yüzyıl insan kaynağı oluşturma yöntemleri ile 21. yüzyıl'da bilginin üretimi ve yaygınlaştırılması sürecinde oluşan yeni iş yapma yöntemleri ve düşünce biçimlerini oluşturacak insan kaynağı geliştirmenin güçlüğünün de farkında olmamız gerekir.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

AKIN, Adem, **Münif Paşa ve Türk Tarihindeki Yeri,** AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2014.

AKÇURA, Yusuf**, I. Türk Tarih Kongresi,** Ülkü, Ankara 1933.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e),** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:160, Ankara 1989.

ATUF, Nafi, **Türkiye Maarif Tarihi,** Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1931.

BALTACI, Cahit, **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri,** İrfan Matbaası, İstanbul 1976.

BERKTAY, Halil, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuad Köprülü,** Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.

BEYHAN, M. Ali, **Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Eğitimde Kademeler Arası Geçiş ve Yeni Modeller Uluslararası Kongresi,** Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2015.

BİNBAŞIOĞU, Cavit, **Eğitim Düşüncesi Tarihi,** Ankara 1982.

CELKAN, H.Y., "Bir Düşünür ve Eğitimci Olarak Ziya Gökalp". Gazi Üniversitesi (Ed.), **Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu: 16-17 Mart 2006,** (Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayını), Ankara 2006.

CEZAR, Mustafa**, Mufassal Osmanlı Tarihi,** Türk Tarih Kurumu, I.Cilt, Ankara 2010.

ÇETİN, H., **Modernleşme ve Türkiye'de Modernleşme Krizleri,** Siyasal, Ankara 2003.

ERGİN, Osman, **Türk Maarif Tarihi,** Eser Matbaası, İstanbul 1977.

ERGÜN, Mustafa, "II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri", **100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler,** İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi Yayınları Ankara 2009.

GÜVEN, İsmail, **Türk Eğitim Tarihi,** Pegem Akademi Yayını, Ankara, 2014.

SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı Eğitim Tarihi,** Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

Levent Şahverdi Arşivi

ŞİŞMAN, Adnan, **Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876),** Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2004.

KAFESOĞLU, İbrahim, "Ziya Gökalp'te Tarihçilik", **Belleten**, Ankara 1984.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi V.**, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1988. BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** Doğu-Batı yayınları I, İstanbul 1978.

KÂHYA, Esin, TOPDEMİR, Hüseyin Gazi, **Türklerde Eğitim, Türk Düşünce Tarihi,** Atatürk Kültür Merkezi, S.18-56, Ankara 2014.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri,** Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

KÖKEN, Nevzat, **Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960),** Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2014.

KÖYMEN, Mehmet Altay, **Siyaset-Name, Nizamü'l-Mülk,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

MUHAMMEDİN, Rafeel, **Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi,** Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

MEDİCİ, A., **Yeni Eğitim,** Varlık, İstanbul 1972.

HESAPÇIOĞLU, M., **Öğretim İlke ve Yöntemleri,** Beta, İstanbul 1998.

HESAPÇIOĞLU, Muhsin, M.Ü. **Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,** Sayı: 29, İstanbul 2009.

ÖZDEN, Yüksel, **Eğitimde Dönüşüm (Yeni Değerler ve Oluşumlar),** Pegem, Ankara 1998.

ÖZEY, Ramazan, "Türk Dünyasının Coğrafyası", **Yeni Türkiye Dergisi Türk Dünyası Özel Sayısı I,** Sayı: 53-54 Ankara 2013.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Öğretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü,** Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı,** Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

ÜLKEN, H.Z., **Eğitim Felsefesi,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1967.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ 2013 YILI DİZİNİ (85. 86. 87. SAYILAR)

Mukaddes ARSLAN**

ARSLAN, Mukaddes, "Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950) / Yayın Tanıtım", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.207-218.

ARSLAN, Mukaddes, "Merkezimizden Haberler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.219-225.

ARSLAN, Mukaddes, "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 71. - 85. Sayılar Dizini", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.227-236.

ARSLAN, Mukaddes, "Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 2013 Yılı Dizini", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX /87 (Kasım 2013), s.229-230.

BİRLİK, Gültekin Kamil, "Atatürk'ün Erzurum'daki Evi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/86 (Temmuz 2013), s.27-52.

BÜYÜKBAŞ, Nihat, "Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Etkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/87 (Kasım 2013), s.199-228.

ÇANAK, Erdem, "Akgünler Gazetesi ve Gazetede Adana Halkevi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.1-45.

* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Uzmanı, Ankara / Türkiye, mukaddesarslan11@gmail.com

* Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nin daha önceki 'Genel Dizin'leri, şu dergilerde yayımlanmıştır: Nilgün İnce, "Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Dizini (1.-30.Sayılar)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** X/30 (Kasım 1994), s.729-760; Berna Türkdoğan, Nilgün İnce, "Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Dizini (1.-50.Sayılar)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** XVII/50 (Temmuz 2001), s.491-555; "Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Dizini (1.-60.Sayılar)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** XX/60 (Kasım 2004), s.891-956; Nilgün İnce, Hüseyin Tosun, "Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Dizini (1.-70. Sayılar)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** XXIV/70 (Mart 2008), s.217-277; Mukaddes Arslan, "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 71. - 85. Sayılar Dizini", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s. 227-236.

Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAK, Erdem, "Adana'da Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Kutlamaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/86 (Temmuz 2013), s.1-25.

ERDEN, Ömer, "Ziya Gökalp'in 1924 Anayasası ile İlgili Çalışmaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.47-72.

EVCİN, Erol, "Kazım Karabekir Paşanın Basında Neşredilen Tarihi Mektupları ve Kamuoyundaki Yansımaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/87 (Kasım 2013), s.1-65.

GÜNAY, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.73-99.

GÜNEŞ, Gönül, "Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.101-130.

KARAKAŞ, Ömer, "1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/86 (Temmuz 2013), s.103-134.

KOÇAK, Şemseddin, Oğuz KUTLU, Hüseyin UÇAR, "Adana İlköğretim Okulları I. ve II. Kademesinde Atatürkçülükle İlgili Konuların Eğitim ve Öğretimine Yönelik Bir Program Değerlendirme Çalışması", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/87 (Kasım 2013), s.91-140.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne Ait Bazı Belgeler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/87 (Kasım 2013), s.141-197.

MUTLU, Cengiz, "Milli Mücadele'de Türkiye'de Azalan Nüfus ve **İzdivac** Meselesi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.169-205.

MUTLU, Sevda, "Tek Parti Döneminde Parti Hükümet Bütünleşmesine Bir Örnek: 'Dilek Sistemi', **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/86 (Temmuz 2013), s.53-102.

ÖZER, Sevilay, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/85 (Mart 2013), s.131-167.

ŞAVKILI Cengiz, Tülay AYDIN, "Atatürk Döneminde Bürokrasinin Yeniden Yapılandırılması", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/87 (Kasım 2013), s.67-90.

YALÇIN, Osman, "Türk Hava Kurumu'nun Kurduğu Hava Harp Sanayii Fabrikaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/86 (Temmuz 2013), s.135-180.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Yayın hayatına Kasım 1984 yılında başlayan Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, dört ayda bir Mart, Temmuz ve Kasım olmak üzere yılda üç sayı yayımlanır. Her yılın sonunda Derginin yıllık dizini ve 15 sayıda bir olmak üzere de genel dizini çıkarılır; uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Derginin Yayın Amacı

Atatürk ilke ve inkılâpları hakkındaki bilimsel araştırmaları, Atatürk'ün en büyük eseri olan Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin bilgi ve belgeleri yayımlayarak ulusal ve uluslararası düzeyde bilim dünyasıyla paylaşmaktır.

Derginin Konusu

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, yakın dönem tarih dergisidir. Derginin konusu, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde doğduğu siyasî, sosyo-ekonomik ve kültürel ortamı; beşeri ve sosyal bilimler bağlamında bilimsel ölçütlere göre inceleyen yorumları, önerileri ve yeni stratejileri geliştiren yazıları içermektedir.

Derginin İçeriğinde Yer Alacak Çalışmalar

Alanında boşluğu dolduracak, araştırmaya dayalı özgün makaleler;

İncelenen konuları zengin bir kaynakçaya dayanarak değerlendiren, eleştiren ve bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan araştırma, inceleme ve derleme yazıları;

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile ilgili konularda hazırlanan proje kapsamında geliştirilmiş araştırmalar;

Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili eser, şahsiyet ve ilmi faaliyetleri tanıtan yazılar olmalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Gönderilecek yazıların, daha önce bir başka yayın organında yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bir bilimsel kongrede sunulmuş bildiriler, bu durumun belirtilmesi koşuluyla yayımlanabilir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Gelen yazılar, yayın ilkelerine uygunluğu bakımından Yayın Kurulunca incelendikten sonra, alanında uzman iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır.

Yazar(lar), hakemlerin ve Yayın Kurulu'nun eleştiri, öneri ve düzeltmelerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçelerini bildirme hakkına sahiptirler. Yayıma kabul edilen ve edilmeyen makale/yazıların yazar(lar)ına bilgi verilir ancak makale/yazı metinleri iade edilmez.

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanan yazıların telif hakkı Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı'na devredilmiş sayılır. Telif hakkı, yazılı, görsel ve sanal ortamda yayımlanmayı da kapsar.

Yayımlanan makale/yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayımlanması kararlaştırılan makale/yazıların yazar(lar)ına ve hakemlerine, telif ve inceleme ücreti yayın tarihinden itibaren iki ay içerisinde ödenir. Ücret miktarı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Bağlı Kuruluşları Telif Hakkı, Yayın ve Satış Yönetmeliği'ne göre tespit edilir.

Yazım Dili

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Ancak her sayıda derginin üçte bir oranını geçmeyecek şekilde, diğer dillerde yazılmış makalelere de -Yayın Kurulu kararıyla- yer verilebilir.

Yayımlanacak makalelerin Türkçe ve İngilizce özetleri de, yazarları tarafından tespit edilen anahtar kelimeler ile birlikte verilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Yazım Kuralları

Makalenin Yapısı

Makalenin genel olarak aşağıda belirtilen düzene göre sunulmasına özen gösterilmelidir:

1- Başlık, koyu karakterde büyük harflerle yazılmalıdır.

2- Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i (Latin/Türk harfleriyle); yazar ad(lar)ı, soyad(lar)ı büyük olmak üzere normal karakterde ortalanarak yazılmalı, yazarların görev yaptığı kurum ve e-posta adresleri dipnotta verilmelidir.

3- Özet (anahtar kelimeler eklenerek)

4- İngilizce başlık ve İngilizce özet (anahtar kelimeler eklenerek)

5- Makale, amaç, kapsam ve çalışma yöntemlerini belirten bir Giriş, ana metin bölümleri, Sonuç ve Bibliyografyayı içerecek şekilde düzenlenmelidir.

Özet

75 kelimeden az, 200 kelimeden fazla olmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce olarak ayrı ayrı yazılmalıdır. Özet, makalenin ana fikrini ve katkısını yansıtacak nitelikte olmalıdır. Özetin altında bir satır boşluk bırakılarak en az 4, en çok 8 anahtar kelime verilmelidir.

Ana Metin

Makale, A4 boyutunda kâğıtların üzerine 1.5 satır aralıkla ve 12 punto Times New Roman yazı karakteri ile MS Word programında yazılmalıdır. Yazılar ortalama 3000-7000 kelimeden oluşmalıdır.

Bölüm Başlıkları

Makalenin yapısını belirlemek ve ana metinde düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere, yazıda ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.

Ana başlıklar büyük harflerle; ara ve alt başlıklar ise ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle ve koyu (bold) yazılmalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Şekil, Çizelge ve Resimler

Şekiller, çizelgeler ve resimler birden başlayarak numaralandırılmalı ve açıklayıcı dipnotlara hemen altlarında yer verilmelidir. Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı aşmamalıdır.

Alıntılar

Alıntılar tırnak içinde verilmelidir. Beş satırı geçen alıntılar metnin sağından ve solundan 1,5 cm içeride ve 11 punto ile yazılmalıdır.

Kaynak Gösterme

Kaynaklar dipnot şeklinde yazılmalı, 10 punto ve tek aralık olmalıdır.

a-Kitap: Baş harfleri büyük olmak üzere önce yazarın adı, soyadı, koyu olacak şekilde kitabın adı, (varsa) Cilt, yayınevi, yayın yeri ve tarihi ve sayfa numarası verilmelidir.

Abdurrahman Çaycı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002, s.130.

b-Makale: Baş harfleri büyük olmak üzere; yazarın adı, soyadı, tırnak içinde makalenin adı, koyu olacak şekilde içinde yer aldığı yayının adı, Cilt, Sayı, yayın tarihi (varsa), yayın yeri ve yılı, sayfa numarası verilmelidir.

Mehmet Ali Beyhan, "Islahatlar ve Buhranlar Literatürü: III. Selim ve II. Mahmud Dönemi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt I, Sayı 2, İstanbul 2003, s.57.

Tekrarlanan atıflarda; soyadı, eser kitap ise **a.g.e.,** makale ise **a.g.m.,** yazılmalı ve sayfa numarası eklenmelidir.

Çaycı, **a.g.e.,** s.11.

Beyhan, **a.g.m.,** s.60.

Kaynaklar

Yazar soyadlarına göre ve alfabetik olarak sırayla yazılmalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

a-Kitap: Yazar(lar)ın soyadı, adı, kitabın adı, yayınevi, yayın yeri ve tarihi.

Çaycı, Abdurrahman, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002.

b- Süreli Yayın: Yazar(lar)ın soyadı, adı, makalenin başlığı (tırnak içinde), süreli yayının tam adı, Cilt, Sayı, yayın yeri ve tarihi, sayfa aralığı.

Beyhan, Mehmet Ali, "Islahatlar ve Buhranlar Literatürü: III. Selim ve II. Mahmud Dönemi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Cilt I, Sayı 2, İstanbul 2003, s.57-99.

c- Bildiri: Yazar(lar)ın soyadı, adı, bildirinin başlığı (tırnak içinde), sempozyumun veya kongrenin adı, düzenlendiği yerin adı, düzenlenme tarihi, **Bildiriler**, varsa editör(ler)in adı, Cilt, basımevi/yayınevi, yayın yeri ve tarihi, sayfa aralığı.

Beyhan, Mehmet Ali, "Ziya Gökalp'in Tarih Anlayışı ve Türk Medeniyeti Tarihi Adlı Eseri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ziya Gökalp'i 130. Doğum Gününde Anma Toplantısı, 23 Mart 2006, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi,** 3. Dizi-13. Sayı, İstanbul 2007, s. 47-61.

Yazıların Gönderilmesi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanmak üzere yayın ilkelerine uygun olarak hazırlanmış yazılar, bir nüshasında yazarın tanıtıcı bilgileri (ad-soyad, kurum, telefon, e-posta vb) olmak üzere 3 (üç) nüsha halinde CD kaydı ile birlikte aşağıdaki adrese gönderilir. Yazarlar Yayın Kurulu'nca, esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapılabileceğini kabul etmiş sayılırlar.

YAZIŞMA ADRESİ

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı

Ziyabey Cad. No:19 Balgat - Çankaya / ANKARA

Tel: (0 312) 285 65 11 - 285 55 12 - 284 34 18

Belgegeçer: (0 312) 285 65 73

e-posta: dergi@atam.gov.tr. • **web:** http://www.atam.gov.tr

e-mağaza@atam.gov.tr

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH CENTER EDITORIAL PRINCIPLES

Journal of Atatürk Research Center which began publishing in November 1984, is published every four months March, July and November, in three issues per year. At the end of each year an annual index of the journal and after each 15th edition a general index are issued. The international index is sent to its institutions and subscribers within one month from the date of publication.

Purpose of Publication of the Journal

It's purpose is to share with the world science in national and international level by publishing the scientific researches of Atatürk's Principles and Reforms, the information and documents related to the Republic of Turkey which is Atatürk's greatest work.

Subject of the Journal

The Journal of Atatürk Research Center is a near-term history journal. The subject of this journal includes the political, socio-economic and cultural environment in which Atatürk and the Republic of Turkey were born; the comments examined in the context of the humanities and social sciences according to scientific criterias,the proposals and the articles developing new strategies.

Studies will be included in the journal's contents

- The original articles based on research to fill the gap in their field;

- Research, investigation and review articles which evaluate and critize the examined studies according to a rich bibliography, and reveal opinions on new and noteworthy.

- The developed researches within the project which are prepared on issues related to Atatürk and the Republic of Turkey;

- They should be works, personage concerned with the National Struggle and the Republic of Turkey, and articles promoting scientific activities.

Levent Şahverdi Arşivi

The articles which will be sent, should not have been published previously or accepted for publication elsewhere.The declarations previously submitted to a scientific congress are issued if this is stated.

Evaluation of articles

After looking for the eligibility of the principles of the Editorial Board, incoming articles are sent to two referees expert in their field.In case of one of the reports is positive and another negative, the article can be sent to a third referee. Names of the referees are kept confidential and reports are kept for five years. The author(s) takes into account the corrections and suggestions of the referees and the Editorial Board. If they disagree, they have right for justification report.They give information to the author of articles / writings shall be accepted or not for publication, but the article / writing texts will not be refunded.

The copyright of the published articles in the Journal of Atatürk Research Center shall be turned over Presidency of Atatürk Research Center.The copyright also includes to be published in the written, visual and virtual environment.

Responsibility of the published articles/writings belongs to their authors. Text and photos can be cited by stating the source.

Copyright and investigation fees are paid within two months from the date of publication to author(s) and referees of the articles/writings agreed for publication. The amount of the fees is fixed according to the Copyright, Publishing and Sales Regulations of "Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History" and related instutions.

Official Language

The official language of Journal's Atatürk Research Center is English and Turkish. However, articles written in other languages can be allowed by the decision of the Editorial Board providing that they do not exceed one-third of each issue of the journal.

English and Turkish summary of the published articles can be given with the keywords determined by their authors.

Levent Şahverdi Arşivi

Spelling Rules

Structure of the article

In general, the article must be taken into the order specified below :

1. The title should be written in bold capital letters.

2. Author name(s) and address(es) should be written by the Latin/Turkish Alphabet ; author's name(s) and surname(s) should be written in normal character and set in the midst;authors' institution and e-mail address should be given in the footnote.

3. Abstract (with keywords)

4. English title and -abstract in English (with keywords)

5. An introduction should indicate article, purpose, scope and methods of work and sections of the main texts should be arranged to include Conclusion and Bibliography .

Abstract

The abstract should have no more than 200 words or less than 75 words and it should be written separately in Turkish and English.The abstract should reflect the contribution and the main idea of the article. Minimum 4 and maximum 8 keywords should be given by leaving one blank line below the summary.

Main text

The article should be written in MS Word Program with an A4 size sheets with 1.5 line spacing and 12 pt Times New Roman font. Article length should be 3000-7000 words.

Section Headings

The main heading, headings and sub-headings can be used to determine the structure and to ensure an orderly transfer of information in the main text.

The main heading should be written in capital letters; the first letters of headings and sub-headings should be in capital letters and bold.

Levent Şahverdi Arşivi

Figures, Tables and Pictures

Figures, tables and pictures should be numerated beginning with one and the footnotes should be given beneath them.Figures, tables and pictures should not exceed 10 pages.

Citations

Citations should be in quotes. The citations passing five-line should be formatted left and right 1.5 cm and written in 11 pt.

References

References should be written in the form of a footnote, and should be 10 pt. with one line space.

a-Book: *Author's name and surname should be written in capital letters; title in bold, (if any) Volume, publisher, date and place of publication and page numbers of the book should be given.*

Abdurahman Çaycı, ***Gazi Mustafa Kemal Atatürk (The Leader of National ındependence and Modernization)****, Atatürk Research Center Publication's, Ankara 2002, p. 130.*

b-Article: *Author's name and surname should be written in capital letters; title of article should be in quotes; name in bold , Volume, Number, publisher, date(if any), place, year and page numbers of the publication should be given.*

Mehmet Ali Beyhan, "The Literature of Reforms and Depressions: The Era of Selim III and Mahmut II", ***Literature Journal of Research on Turkey****, Volume I, Issue II, Istanbul 2003, p. 57.*

In the repeated references : surname should be written; if work is a book you should write ***ibid*** *but if work is an article you should write* ***ibid****; page number should be added.*

Çaycı, ***ibid,*** *p. 11.*

Beyhan, ***ibid,*** *p. 60.*

Bibliography

Bibliography should be put in alphabetical order by last names of authors.

Levent Şahverdi Arşivi

a-Book: *Author's (s') surname, name, the book's title, publisher, place and date of publication.*

Abdurahman Çaycı, ***Gazi Mustafa Kemal Atatürk (The Leader of National Independence and Modernization)****, Atatürk Research Center Publication's, Ankara 2002.*

b-Periodical: *Author's (s') surname, name,title of article (in quotes), periodical's full name, Volume, Number, place and date of publication, page range.*

Mehmet Ali Beyhan, "The Literature of Reforms and Depressions: The Era of Selim III and Mahmut II", ***Literature Journal of Research on Turkey****, Volume I, Issue II, Istanbul 2003, p. 57-99.*

c-Report: *Author's (s') surname, name, title of declaration (in quotes), symposium's or congress' name,name of organization place, date of issue,* ***Declarations****, (if any) editors' name, Volume, printing house/publishing house, place and date of publication, page range.*

Beyhan, Mehmet Ali, "Ziya Gökalp's Understanding of History and His Work Entitled History of Turkish Civilization", Istanbul University Faculty of Letters Department of Sociology, Commemoration Meeting of Ziya Gökalp on His 130 th Birthday March 23, 2006, ***Istanbul University Faculty of Letters Journal of Sociology,*** *Istanbul 2007, p. 47-61.*

Submission of Writings

The writings prepared in accordance with the principles of publishing articles to be published in Journal of Atatürk Research Center are sent 3 (three) copies, one of them includes author's identifying information (name, institution, phone, e-mail, etc.), along with CD recording to address below. According to Authors Editorial Board, they are deemed to have accepted that minor corrections can be made.

CONTACT INFORMATION

Presidency of Atatürk Research Center

Ziyabey Caddesi No:19 Balgat - Çankaya / ANKARA

Tel: *(0 312) 285 65 11 - 285 55 12 - 284 34 18*

Fax: *(0 312) 285 65 73*

e-mail*: dergi@atam.gov.tr.* • ***web:*** *http://www.atam.gov.tr*

e-magaza@atam.gov.tr

Levent Şahverdi Arşivi